ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ

ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΑΓΩΓΗΣ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΤΟΜΕΑΣ Δ΄: ΛΟΓΟΣ ΚΑΙ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΣΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«Ο ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΕΝΟΣ ΛΕΞΙΚΟΥ ΕΝΝΟΙΑΚΩΝ ΜΕΤΑΦΟΡΩΝ ΚΑΙ ΜΕΤΩΝΥΜΙΩΝ»

της φοιτήτριας Κουτουλάκη Μαριλένας (Α.Μ.:297)

ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

Θώμου Παρασκευή, Επίκουρη Καθηγήτρια Π.Τ.Δ.Ε. Παν/μίου Κρήτης

Χατζηδάκη Ασπασία, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Π.Τ.Δ.Ε. Παν/μίουΚρήτης

Κατσιμαλή Γεωργία, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Τμήματος Φιλολογίας Παν/μίου Κρήτης

ΡΕΘΥΜΝΟ, ΙΟΥΛΙΟΣ 2018

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....σελ 4

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ.....σελ 8

1.ΤΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ – ΓΝΩΣΙΑΚΗ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑ (COGNITIVE LINGUISTICS).....σελ 9

2. ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΓΝΩΣΙΑΚΗ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑ.....σελ 12

3. ΕΝΝΟΙΑΚΗ ΜΕΤΑΦΟΡΑ (CONCEPTUAL METAPHOR).....σελ 15

3.1 Μεταφορά: Η κλασική και η γνωσιακή άποψη.....σελ 15

3.2 Ο μηχανισμός της Εννοιακής Μεταφοράς.....σελ 16

3.3 Η εμβέλεια της μεταφοράς (the scope of metaphor)……..σελ 21

3.4 Η μεταφορά στη ζωή μας.....σελ 22

4.ΕΝΝΟΙΑΚΗ ΜΕΤΩΝΥΜΙΑ (CONCEPTUAL METONYMY).....σελ 27

4.1 Η εξέλιξη της παραδοσιακής άποψης.....σελ 27

4.2 Ο μηχανισμός της Εννοιακής Μετωνυμίας .....σελ 28

5. Η ΣΧΕΣΗ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΚΗΣ ΜΕΤΑΦΟΡΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΚΗΣ ΜΕΤΩΝΥΜΙΑΣ.....σελ 31

5.1 Η σύγκριση της μεταφοράς με τη μετωνυμία.....σελ 31

5.2 Η αλληλεπίδραση των δύο μηχανισμών.....σελ 33

5.3 Διαφορετικές απόψεις μεταξύ των ερευνητών.....σελ 34

6. Η ΦΥΣΙΚΗ ΚΑΙ Η ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ.....σελ 37

6.1 Η «σωματικότητα» (embodiment) και οι κοινωνικοπολιτισμικές εμπειρίες....σελ 37

6.2 Το εικονιστικό σχήμα «περιέκτης» και τα πολιτισμικά μοντέλα.....σελ 40

7. ΤΑ ΜΕΡΗ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ, ΤΑ ΑΦΑΙΡΕΤΙΚΑ ΣΧΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΟΙ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΚΗΣ ΜΕΤΑΦΟΡΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΚΗΣ ΜΕΤΩΝΥΜΙΑΣ.....σελ 47

7.1 Τα μέρη του σώματος και οι «αλυσιδωτές μετωνυμίες».....σελ 47

7.2 Τα αφαιρετικά σχήματα (schematic patterns) και η «μεταφορικότητα».....σελ 49

8. Η ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ

.....σελ 52

8.1 Η αφόρμηση.....σελ 52

8.2 Το υλικό της έρευνας και η διαδικασία συλλογής του.....σελ 52

8.3 Η οργάνωση και η δομή του Λεξικού.....σελ 55

ΤΑ ΜΕΡΗ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ: ΛΕΞΙΚΟ ΕΝΝΟΙΑΚΩΝ ΜΕΤΑΦΟΡΩΝ ΚΑΙ ΜΕΤΩΝΥΜΙΩΝ.....σελ 58

ΑΙΜΑ .....σελ 59

ΑΥΤΙ.....σελ 63

ΓΛΩΣΣΑ.....σελ 73

ΔΑΧΤΥΛΟ.....σελ 79

ΔΟΝΤΙ.....σελ 84

ΚΕΦΑΛΙ.....σελ88

ΛΑΙΜΟΣ.....σελ 95

ΜΑΤΙ.....σελ 99

ΜΥΑΛΟ.....σελ 114

ΜΥΤΗ.....σελ 126

ΠΟΔΙ.....σελ 132

ΣΤΟΜΑΧΙ.....σελ 141

ΧΕΡΙ.....σελ 146

ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ.....σελ 156

ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ.....σελ 157

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ (ΕΠΙΛΟΓΟΣ).....σελ 165

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....σελ 169

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα έρευνα αφορά τη δημιουργία ενός Λεξικού, το οποίο περιλαμβάνει γλωσσικές πραγματώσεις Εννοιακών Μεταφορών και Εννοιακών Μετωνυμιών. Οι γλωσσικές αυτές πραγματώσεις συνιστούν εκφράσεις του καθημερινού λόγου των φυσικών ομιλητών της Νέας Ελληνικής γλώσσας και δεν σχετίζονται με τη λεγόμενη «ποιητική μεταφορά» που συχνά συναντάμε στο λογοτεχνικό - ποιητικό λόγο ή σε άλλες μορφές τέχνης. Πρόκειται δηλαδή για εκφράσεις που χρησιμοποιούμε όλοι μας στην καθημερινή μας επικοινωνία με μεγάλη συχνότητα, σε τέτοιο βαθμό και έκταση που έχουν καταστεί «καθιερωμένες», δηλαδή έχουν εδραιωθεί στον λόγο μας, με αποτέλεσμα να μην συνειδητοποιούμε την «μεταφορικότητά» τους. Αυτό σημαίνει ότι ο καθημερινός μας λόγος είναι σε μεγάλο ποσοστό μεταφορικός (αλλά και μετωνυμικός) κι ενώ τις περισσότερες φορές που μιλάμε θεωρούμε ότι κυριολεκτούμε, στην ουσία ασυνείδητα χρησιμοποιούμε πάρα πολλές μεταφορές. Αυτό δε σημαίνει φυσικά ότι όλοι μας είμαστε γεννημένοι «ποιητές», «λογοτέχνες» ή ότι διαθέτουμε κάποιο εξαιρετικό ταλέντο με το οποίο χειριζόμαστε το λόγο. Το θεωρητικό πλαίσιο μέσα στο οποίο κινείται αυτή η έρευνα αντίκειται στην άποψη ότι η μεταφορά είναι ένα «στολίδι του λόγου», ένας τρόπος δηλαδή να ομορφύνουμε ή να κάνουμε πιο εντυπωσιακό το λόγο μας. Αντίθετα, υποστηρίζει, ότι οι μεταφορικές γλωσσικές εκφράσεις που χρησιμοποιούμε προκύπτουν μέσα από έναν μηχανισμό ο οποίος έχει τη βάση του στο γνωστικό μας σύστημα, πιο απλά στη σκέψη μας. Για τις βάσεις και τις αρχές του θεωρητικού πλαισίου της γνωσιακής γλωσσολογίας θα γίνει λόγος πιο αναλυτικά στη συνέχεια.

Το παρόν Λεξικό διαφέρει σημαντικά από τα συμβατικά λεξικά. Ο σχεδιασμός του βασίζεται στις αρχές της γνωσιακής γλωσσολογίας, η οποία διαφοροποιείται από τις παραδοσιακές γλωσσολογικές θεωρίες. Στο πλαίσιο αυτό, η Λεξικογραφία συνιστά κάτι περισσότερο από την πρακτική δημιουργίας ενός λεξικού που παρέχει απλά ορισμούς μεμονωμένων λέξεων ή βοηθά το χρήστη να συμπληρώσει τις γλωσσικές του γνώσεις μέσα από την παράθεση διαφόρων άλλων πληροφοριών, όπως φωνολογικές ή μορφολογικές πληροφορίες, πληροφορίες για τη σύνταξη ή την κατάλληλη χρήση των λέξεων μέσα από παραδείγματα, συνώνυμα και αντίθετα κ.τ.λ. Ασφαλώς και όλα τα παραπάνω στοιχεία είναι χρήσιμα, όμως μέσα από αυτήν την έρευνα θα προσπαθήσουμε να δείξουμε πώς το θεωρητικό υπόβαθρο με το οποίο ασχολούμαστε μπορεί να παρέχει στη λεξικογραφική εργασία τη δυνατότητα να προχωρήσει σε εφαρμογές διαφορετικές

από τις συμβατικές, οι οποίες μπορούν να αποδειχθούν πολύ βοηθητικές για τους χρήστες. Στη συνέχεια, θα δούμε ότι εκτός από τη διαφορετική θεώρηση με την οποία αντιμετωπίζονται οι μηχανισμοί της μεταφοράς και της μετωνυμίας, υπάρχει και μία εντελώς διαφορετική οπτική σχετικά με το τι συνιστά μία λεξική μονάδα (lexical unit).

Σκοπός της συγκεκριμένης έρευνας ήταν η δημιουργία ενός διαφορετικού «βοηθήματος», που θα αξιοποιηθεί μέσω μιας ουσιαστικά «αντίστροφης πορείας». Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι θα χρησιμεύσει κυρίως, όπως αναφέρει η Moon (2004:209), στην παραγωγή λόγου – κωδικοποίηση (encoding) παρά στην κατανόηση – αποκωδικοποίηση (decoding), στην οποία στοχεύουν τα περισσότερα συμβατικά λεξικά. Η ίδια (2004:198), κάνει λόγο για μια ενδιαφέρουσα λεξικογραφική προσέγγιση, κατάλληλη για θεματικά λεξικά (thematic dictionaries), τα οποία ξεκινούν από τις έννοιες (concepts) και προχωρούν στις λεξικές μονάδες (lexical items), αντίθετα με τα παραδοσιακά αλφαβητικά λεξικά που ξεκινούν από τις λέξεις (words) και προχωρούν στις σημασίες (meanings). Αυτός είναι και ο στόχος του συγκεκριμένου Λεξικού. Το υλικό του οργανώνεται ξεκινώντας από τις έννοιες και στη συνέχεια προχωρά στην παρουσίαση των μεταφορικών και μετωνυμικών γλωσσικών εκφράσεων που σχετίζονται κάθε φορά με την αντίστοιχη έννοια. Το Λεξικό δεν έχει την παραδοσιακή μορφή και διάταξη ενός συνηθισμένου λεξικού, ούτε διατηρεί την αλφαβητική διάταξη των εννοιών του.

Σχετικά με τον τρόπο διαχείρισης της μεταφοράς (και συνεπώς και της μετωνυμίας) γενικότερα στα λεξικά, η Moon (2004:196 -197) αναφέρει ότι οι λεξικογράφοι – με ελάχιστες εξαιρέσεις – δε δίνουν ιδιαίτερη σημασία στο γλωσσικό αυτό φαινόμενο. Από την άλλη, οι γλωσσολόγοι που ασχολούνται με τη μεταφορά συνεισφέρουν ελάχιστα έως καθόλου στη λεξικογραφία. Διευκρινίζει επίσης ότι το είδος της μεταφοράς στο οποίο αναφέρεται είναι η «καθιερωμένη» (institutionalized metaphor) κι όχι η λογοτεχνική, ποιητική μεταφορά (creative, poetic metaphor), η οποία δεν είναι δυνατόν να συμπεριλαμβάνεται στα συνηθισμένα λεξικά. Την ίδια άποψη εκφράζουν και οι Kovecses & Csabi (2014:134-137), οι οποίοι αναφερόμενοι σε ένα «ιδανικό» λεξικό στερεότυπων εκφράσεων και δεδομένου ότι μεγάλο μέρος των εκφράσεων αυτών είναι μεταφορικές, προβληματίζονται σχετικά με το ποια θα ήταν η καταλληλότερη οργάνωση και παρουσίασή τους σε αυτό. Απορρίπτουν την αλφαβητική διάταξή τους, καθώς δεν θεωρούν ότι μια τέτοιου είδους οργάνωση αντανακλά τη «μεταφορική και μετωνυμική τους υπόσταση», όπως επίσης δεν υποστηρίζουν απόλυτα την οργάνωση και παρουσίασή τους με

βάση τις λέξεις – κλειδιά αυτών των εκφράσεων ή μια παρουσίασή τους όμοια με αυτήν που υιοθετούν τα λεξικά – θησαυροί. Ένα ενδεικτικό παράδειγμα της τελευταίας βρίσκεται στο *Roget's international thesaurus*, όπου κάτω από το λήμμα Resentment, Anger καταχωρούνται στερεότυπες εκφράσεις σχετιζόμενες με τη φωτιά, όπως *slow burn, flare – up, blaze of temper, burning rage, breathe fire and fury, do a slow burn, in the heat of passion* κ.τ.λ. Θεωρούν ότι μια οργάνωση τέτοια είναι οπωσδήποτε καταλληλότερη από ό,τι η αλφαβητική, όμως απέχει αρκετά από την ιδανική. Η αντιπρότασή τους έχει να κάνει με μια οργάνωση των στερεότυπων εκφράσεων εστιασμένη στη μεταφορική τους βάση, η οποία έχει την ίδια λογική με αυτήν που ακολουθούμε για το σχεδιασμό του δικού μας Λεξικού. Γενικότερα θεωρούν ότι η θεωρία της γνωσιακής γλωσσολογίας μπορεί να συμβάλει ουσιαστικά στη δημιουργία λεξικών πιο φιλικών προς το χρήστη που θα αντανακλούν τις εννοιολογικές δομές της σκέψης και της γλώσσας μας. Οι πληροφορίες που παρέχει η θεωρία αυτή για τη γλώσσα και τη χρήση της μπορούν να οδηγήσουν στη δημιουργία πιο συστηματοποιημένων και θεμελιωμένων λεξικών που θα παρέχουν μια πιο πλούσια και βαθύτερη γνώση για τις λέξεις και τις σημασίες τους.

Λαμβάνοντας υπόψη όλα τα παραπάνω, θεωρούμε ότι η παρούσα έρευνα μπορεί να αποτελέσει ένα έναυσμα που θα οδηγήσει σε επιπλέον μελέτη των γλωσσικών φαινομένων της μεταφοράς και της μετωνυμίας και σε μια πιο προσεκτική ενσωμάτωσή τους στο πεδίο της λεξικογραφίας. Συγχρόνως , μπορεί να αποβεί ένα πρακτικό βοήθημα στα χέρια του χρήστη που θα τον ωφελήσει στον εμπλουτισμό της έκφρασής του κατά τη διαδικασία παραγωγής λόγου. Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι το Λεξικό απευθύνεται σε φυσικούς ομιλητές της Νέας Ελληνικής ή και σε όσους κατέχουν την Ελληνική ως ένα βαθμό (π.χ. ως δεύτερη γλώσσα σε ένα προχωρημένο επίπεδο). Είναι επίσης σημαντικό να τονίσουμε ότι σε καμία περίπτωση δεν εξαντλεί όλο το φάσμα των μεταφορών και των μετωνυμιών της ελληνικής γλώσσας. Κάτι τέτοιο θα ήταν φυσικά αδύνατον, εάν σκεφτεί κανείς ότι ο λόγος μας είναι στο μεγαλύτερο ποσοστό του μεταφορικός. Το Λεξικό παρουσιάζει μια ομοιογένεια στις έννοιές του, καθώς εκείνο που κυρίως μας ενδιαφέρει είναι να δείξουμε πώς ο ανθρώπινος νους συλλαμβάνει και κατανοεί αρχικά τις διάφορες έννοιες μέσω της φυσικής εμπειρίας και στη συνέχεια τις αποδίδει γλωσσικά. Για το λόγο αυτό επιλέξαμε να ασχοληθούμε με τη συγκεκριμένη κατηγορία «Τα μέρη του σώματος». Η κατανόηση των αφηρημένων εννοιών επιτυγχάνεται πάρα πολύ εύκολα μέσω των μελών – σημείων του ανθρώπινου σώματος, τα οποία αποτελούν τον κορμό αυτού του Λεξικού. Επομένως, η έρευνά μας συνιστά ουσιαστικά μια συλλογή – παρουσίαση λεξιλογικού

υλικού, ιδιαίτερα παραγωγικού σε μεταφορές και μετωνυμίες. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι το Λεξικό δεν αποτελεί ένα εγχειρίδιο με καθαρά παιδαγωγικό σκοπό και χαρακτήρα. Ωστόσο, όπως θα εξηγήσουμε παρακάτω, με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού μπορεί κάλλιστα να αποκτήσει διδακτική χρήση και εφαρμογή και σίγουρα να συμβάλει στη βαθύτερη κατανόηση των μηχανισμών της μεταφοράς και της μετωνυμίας από το μαθητή και χρήστη της ελληνικής γλώσσας.

Στη συνέχεια, θα αναφερθούμε λίγο πιο αναλυτικά στις βασικές έννοιες, οι οποίες συνιστούν το θεωρητικό πλαίσιο πάνω στο οποίο βασίστηκε ο σχεδιασμός αυτού του Λεξικού. Στο πρώτο Κεφάλαιο αναφερόμαστε στο θεωρητικό υπόβαθρο της εργασίας αυτής. Στο δεύτερο Κεφάλαιο γίνεται λόγος για τα οφέλη που μπορεί να αποδώσει η «συνεργασία» Λεξικογραφίας και Γνωσιακής Γλωσσολογίας. Στο τρίτο Κεφάλαιο αναλύεται ο μηχανισμός της Εννοιακής Μεταφοράς, ενώ στο τέταρτο περιγράφεται το φαινόμενο της Εννοιακής Μετωνυμίας, Στο πέμπτο Κεφάλαιο παρουσιάζεται η σχέση μεταξύ των δύο μηχανισμών, ενώ στο έκτο αναλύονται πιο ειδικά θέματα που σχετίζονται με το ρόλο της φυσικής και της πολιτισμικής εμπειρίας στη δόμηση των εννοιών. Στο έβδομο Κεφάλαιο αναφερόμαστε σε δύο θέματα που έχουν ακόμη πιο άμεση σχέση με την έρευνά μας και στο όγδοο Κεφάλαιο περιγράφεται η διαδικασία που ακολουθήσαμε για τη δημιουργία του Λεξικού και ο τρόπος με τον οποίο αυτό είναι δομημένο. Ακολουθεί η παρουσίαση του γλωσσικού υλικού που προέκυψε από την έρευνα. Τέλος, παρουσιάζουμε μια σύνοψη των αποτελεσμάτων της έρευνας και προτάσεις για μια παιδαγωγική αξιοποίηση του Λεξικού.

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

1. ΤΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ – ΓΝΩΣΙΑΚΗ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑ (COGNITIVE LINGUISTICS)

Η γλώσσα, όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν οι Dirven & Verspoor (2004:11), είναι ένα από τα πιο σαφή μέσα έκφρασης των ιδεών και των σκέψεών μας. Η προσέγγιση που μελετά και εξετάζει επιστημονικά τη γλώσσα μέσα από την προοπτική της «έκφρασης ιδεών και σκέψεων» ονομάζεται γνωσιακή προοπτική. Σύμφωνα με αυτήν την προοπτική, η γλώσσα αποτελεί μέρος ενός γνωστικού συστήματος που περιλαμβάνει την αντίληψη, τα συναισθήματα, τη συντακτική ή σημασιολογική κατηγοριοποίηση, τις αφαιρετικές διεργασίες και την εκλογίκευση. Όλες αυτές οι γνωστικές ικανότητες αλληλεπιδρούν με τη γλώσσα και επηρεάζονται από αυτήν. Επομένως, όταν μιλάμε για τη μελέτη της γλώσσας εννοούμε, κατά μία έννοια, τη μελέτη του τρόπου με τον οποίο εκφραζόμαστε και ανταλλάσσουμε ιδέες και σκέψεις. Οι παραπάνω απόψεις αποτελούν τη βάση της σκέψης των γλωσσολόγων που κινούνται στο χώρο της Γνωσιακής Γλωσσολογίας.

Ειδικότερα, η Παναρέτου (2011:13-17) κάνει λόγο για αυτό το σχετικά πρόσφατο και δυναμικά ανερχόμενο ρεύμα της Γλωσσολογίας, που έκανε την εμφάνισή του τη δεκαετία του 1970 και σημείωσε ραγδαία ανάπτυξη από το 1980 και μετά. Η Γνωσιακή Γλωσσολογία μελετά τη γλώσσα έχοντας μια νέα αντίληψη για αυτήν, όπως και για τη σχέση της με το νου και το ανθρώπινο σώμα αλλά και τη σύνδεσή της με το πολιτισμικό και κοινωνικό περιβάλλον των ομιλητών της. Χαρακτηρίζεται ως ρεύμα και όχι ως κλάδος, γιατί βασικός της στόχος είναι να προσεγγίσει και να ερμηνεύσει το σύνολο των γλωσσικών φαινομένων με έναν τρόπο διαφορετικό από άλλες θεωρίες. Οι γνωσιακοί γλωσσολόγοι θεωρούν ότι τα γλωσσικά φαινόμενα αντικατοπτρίζουν κυρίως τη δομή του εννοιακού συστήματος των ανθρώπων κι όχι μόνο του γλωσσικού τους συστήματος. Για να εξεταστούν τα γλωσσικά φαινόμενα είναι αναγκαία η σύνδεσή τους με το νου και τις νοητικές λειτουργίες. Αντίστροφα, η μελέτη της γλώσσας μπορεί να συμβάλει στη μελέτη των ιδιοτήτων, της δομής και της λειτουργίας του ανθρώπινου νου, καθώς η γλώσσα συνδέεται με τις νοητικές ικανότητες του ανθρώπου.

Από όλα τα παραπάνω είναι ευνόητη η στενή σχέση της Γνωσιακής Γλωσσολογίας με τη Γνωσιακή επιστήμη, της οποίας θεωρείται κλάδος. Άλλοι κλάδοι της επιστήμης αυτής είναι η Γνωστική Ψυχολογία, οι Νευροεπιστήμες και η Τεχνητή Νοημοσύνη, τομείς από τους οποίους η Γνωσιακή Γλωσσολογία δανείστηκε θεωρητικές έννοιες και μεθοδολογικά εργαλεία για να

εξελιχθεί και επομένως τους οφείλει την εμφάνισή της. Στο πλαίσιο αυτού του γνωσιακού ρεύματος αναπτύχθηκαν επιμέρους θεωρίες, όπως η θεωρία της εννοιακής μεταφοράς των Lakoff & Johnson που μας αφορά στη συγκεκριμένη έρευνα, η θεωρία των νοητικών χώρων του Fauconnier και η θεωρία της γνωσιακής γραμματικής του Langacker. Με τις θεωρίες αυτές πραγματοποιήθηκε ρήξη στα μέχρι τότε κυρίαρχα ρεύματα της γλωσσολογικής σκέψης.

Οι Croft & Cruse (2004:1), σημειώνουν ότι το μεγαλύτερο μέρος της έρευνας στο χώρο της Γνωσιακής Γλωσσολογίας επικεντρώνεται στη σημασιολογία, με ένα σημαντικό επίσης ποσοστό να αφορά τη σύνταξη και τη μορφολογία. Επιπλέον μελέτες έχουν πραγματοποιηθεί και σε άλλους γλωσσολογικούς τομείς όπως είναι η γλωσσική κατάκτηση, η φωνολογία και η ιστορική γλωσσολογία. Οι βασικές αρχές της γνωσιακής γλωσσολογικής προσέγγισης συνοψίζονται στις εξής τρεις κύριες θέσεις: α) η γλώσσα δεν είναι μια αυτόνομη γνωστική διεργασία, β) οι γραμματικές δομές (όπως και οι σημασιολογικές) προκύπτουν με τη διαδικασία της εννοιολόγησης (conceptualization), γ) η γνώση της γλώσσας προκύπτει από τη γνώση του πώς αυτή χρησιμοποιείται (έμφαση στη γλωσσική χρήση).

Παρά την ύπαρξη των επιμέρους θεωριών που προαναφέραμε, οι Γνωσιακοί γλωσσολόγοι συμφωνούν κατά κανόνα σε ορισμένες βασικές αρχές και παραδοχές (Παναρέτου, 2011:17-30), οι οποίες καθορίζουν το πνεύμα και το σκοπό της γνωσιακής προσέγγισης της γλώσσας. Θα αναφερθούμε σε μία από αυτές τις αρχές και σε μία κοινή παραδοχή που μας ενδιαφέρουν περισσότερο στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας. Η πρώτη είναι η αρχή της Γνωσιακής Δέσμευσης (Cognitive Commitment), όπως την ονόμασε ο Lakoff (1990 στο Παναρέτου, 2011). Σύμφωνα με αυτήν, η γλωσσική ικανότητα δεν είναι μία αυτόνομη νοητική ικανότητα αλλά έκφανση των γενικότερων νοητικών ικανοτήτων του ανθρώπου. Η αρχή αυτή έρχεται σε ρήξη με τη θεωρία των υποσυστημάτων (modular theory) που υιοθετήθηκε από τον Chomsky, σύμφωνα με την οποία η γλωσσική ικανότητα είναι μια ξεχωριστή ικανότητα, διαφορετική από τις υπόλοιπες και είναι αποτέλεσμα της ύπαρξης ενός ξεχωριστού στον εγκέφαλο γλωσσικού υποσυστήματος. Οι γνωσιακοί γλωσσολόγοι πιστεύουν ότι ο τρόπος με τον οποίο οι άνθρωποι οργανώνουν και κατανοούν τη γλώσσα είναι παρόμοιος με τον τρόπο που οργανώνουν και κατανοούν τις αισθήσεις. Ό,τι αντιλαμβανόμαστε με τις αισθήσεις και βιώνουμε ως εμπειρίες μετασχηματίζεται στο μυαλό μας σε έννοιες και εννοιακά συστήματα. Αυτή η ικανότητα της σύλληψης και κατασκευής εννοιών είναι η κυριότερη νοητική ικανότητα, την οποία ο Lakoff

ονομάζει ικανότητα εννοιολόγησης (conceptualizing capacity). Κάθε δεδομένο της εμπειρίας το συλλαμβάνουμε νοητικά και στη συνέχεια το εκφράζουμε γλωσσικά. Θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι η Γνωσιακή Γλωσσολογία δεν αμφισβητεί τη γλωσσική ικανότητα, απλώς δεν υποστηρίζει την ανεξαρτησία της από τις υπόλοιπες νοητικές ικανότητες.

Θα επιμείνουμε επίσης σε μία από τις θεμελιώδεις κοινές γνωσιακές παραδοχές. Πρόκειται για τη θεωρία της σωματικότητας (embodiment) που εισήγαγε ο Johnson και ανέπτυξαν οι Lakoff & Johnson (2002 στο Παναρέτου, 2011). Η ευρύτατα αποδεκτή αυτή θεωρία υποστηρίζει ότι ο τρόπος με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε τον κόσμο και συλλαμβάνουμε τις έννοιες επηρεάζεται από τη φυσιολογία, τις ικανότητες και τους περιορισμούς που θέτει το ανθρώπινο σώμα. Η σωματική εμπειρία διαμορφώνει βασικά νοητικά σχήματα από τα οποία δομείται το εννοιακό μας σύστημα. Επομένως, οι εμπειρίες μας σε συνδυασμό με το φυσικό και πολιτισμικό περιβάλλον καθορίζουν τον τρόπο με τον οποίο δημιουργούνται οι βασικές έννοιες που σχετίζονται με τη φυσική εμπειρία και εκφράζονται γλωσσικά. Η μη φυσική εμπειρία δηλώνεται με τρόπο ανάλογο με τη φυσική μέσω του μηχανισμού της μεταφοράς.

Σε γενικές γραμμές οι γνωσιακές γλωσσολογικές θεωρίες έχουν αναπτυχθεί και εξαπλωθεί τα τελευταία χρόνια. Όπως όμως υποστηρίζουν οι Ungerer & Schmid (1996:280), ακόμη κι όταν μια νέα θεωρία βρίσκεται σε διαρκή εξέλιξη, το αντικείμενο της γλωσσολογικής έρευνας, δηλαδή η γλώσσα, δεν διαφοροποιείται. Εκείνο που έχει σημασία κι αυτό που φαίνεται ότι η Γνωσιακή Γλωσσολογία μπορεί να προσφέρει είναι μια υποσχόμενη νέα θεώρηση σε αρκετά βασικά ερωτήματα που απασχολούν τους γλωσσολόγους και γενικότερα όσους ασχολούνται με τη γλώσσα.

2. ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΓΝΩΣΙΑΚΗ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑ

Ο Hartmann (2010:13 & 29) αναφέρεται στη λεξικογραφία ως ένα σημαντικό αντικείμενο όχι μόνο στον τομέα της γλώσσας και των γλωσσολογικών σπουδών. Το λεξικό, ως προϊόν της λεξικογραφίας αποτελεί μια πολύτιμη πηγή όχι μόνο για την εκμάθηση μιας γλώσσας. Όταν αυτό χρησιμοποιήσει τα εργαλεία της λεξικογραφικής έρευνας τα αποτελέσματα μπορεί να είναι ιδιαίτερα θετικά. Τα τελευταία χρόνια τόσο η λεξικογραφία όσο και η λεξικογραφική έρευνα έχουν προσελκύσει διεθνές διεπιστημονικό ενδιαφέρον. Οι σημερινοί λεξικογράφοι κατά την εμπλοκή τους στη διαδικασία του σχεδιασμού ενός λεξικού πρέπει να είναι προετοιμασμένοι να λάβουν υπόψη τους σχετικές πληροφορίες από διάφορους επιστημονικούς κλάδους, με κυριότερο εκείνον της γλωσσολογίας, προκειμένου να επεξεργαστούν τα δεδομένα και να τα εντάξουν στις κατάλληλες κατηγορίες πληροφοριών.

Ειδικότερα η Ostermann (2012), παραθέτει τις απόψεις αρκετών ερευνητών σχετικά με την απαραίτητη «συνεργασία» λεξικογραφίας και γλωσσολογίας και επισημαίνει τα οφέλη που μπορεί να αποκομίσει η πρώτη όταν λάβει υπόψη της βασικές αρχές της Γνωσιακής Γλωσσολογίας. Συγκεκριμένα, θεωρεί ότι θα ήταν ιδανική μια προσπάθεια συνδυασμού των δύο αυτών τομέων, αν και με μια πρώτη ματιά δεν φαίνεται να παρουσιάζουν πολλά κοινά σημεία. Η μεν λεξικογραφία βασίζεται σε κάποιες καθορισμένες αρχές που αφορούν τη συγγραφή ενός λεξικού, οι οποίες είναι εδραιωμένες εδώ και αιώνες, η δε Γνωσιακή Γλωσσολογία αποτελεί ένα πολύ πιο σύγχρονο γλωσσολογικό πεδίο, το ξεκίνημα του οποίου χρονολογείται μόλις μερικές δεκαετίες πίσω. Σε ένα ευρύτερο πλαίσιο η σχέση της λεξικογραφίας με την επιστήμη της γλωσσολογίας θεωρείται δεδομένη καθώς, όπως σημειώνει ο Bejoint (2010 στο Ostermann, 2012), στόχος της πρώτης είναι η συστηματική περιγραφή της γλώσσας. Επομένως, είναι σημαντική η συμβολή των γλωσσολόγων στη δημιουργία ενός λεξικού. Η λεξικογραφία, άλλωστε, συχνά θεωρείται ένας εφαρμοσμένος κλάδος της γλωσσολογίας, αφού και οι δυο «δουλεύουν πάνω στο ίδιο αντικείμενο, τη γλώσσα». Επιπλέον, ο Bejoint (2010 στο Ostermann, 2012:494) επισημαίνει ότι «η λεξικογραφία μπορεί να εξελιχθεί μόνο όταν λαμβάνει υπόψη της τη δουλειά των γλωσσολόγων, τις μεθόδους τους, τα ερωτήματα που θέτουν και τις απαντήσεις που δίνουν».

Αν και η σχέση μεταξύ των δύο κλάδων αποτελεί προϋπόθεση, η πραγματικότητα διαφέρει. Ο Geeraerts (1997 στο Ostermann, 2012:494) αναφέρει ότι «η γλωσσολογία και η λεξικογραφία

αναπτύχθηκαν ανεξάρτητα η μια από την άλλη κατά τη διάρκεια του 20ου αιώνα». Ίσως, λοιπόν, να έχει έρθει η ώρα για τη λεξικογραφία να εξετάσει νέα ερωτήματα και να προχωρήσει σε νέες εφαρμογές. Η ιδέα πίσω από αυτό που η Ostermann (2012) ονομάζει «γνωσιακή λεξικογραφία» (cognitive lexicography) δεν είναι η ολοκληρωτική αλλαγή της μέχρι τώρα λεξικογραφικής πρακτικής. Θεωρεί, όμως, ότι θα ήταν εξαιρετικά αποτελεσματικό για τους χρήστες, εάν οι λεξικογράφοι στο εξής συμβουλεύονταν τις θεωρίες της Γνωσιακής γλωσσολογίας και ενσωμάτωναν τα ευρήματά της στις ήδη υπάρχουσες λεξικογραφικές αρχές. Προτείνει, δηλαδή, την αξιοποίηση του «γνωσιακού γλωσσολογικού υπόβαθρου» στη λεξικογραφική εργασία.

Είναι γεγονός ότι το νέο αυτό επιστημονικό ρεύμα παρέχει τη βάση για μια εντελώς νέα σύλληψη της σημασιολογίας, αφού προσπαθεί να εξηγήσει πώς οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται τον κόσμο και πώς σχηματίζουν τις διάφορες έννοιες στο μυαλό τους. Οι Ungerer & Schmid (2006 στο Ostermann, 2012) χαρακτηριστικά αναφέρουν ότι οι γνωσιακές γλωσσολογικές θεωρίες «καθρεφτίζουν» το τι συμβαίνει μέσα στον εγκέφαλό μας ενώ επεξεργαζόμαστε τη γλώσσα. Κατά τον Geeraerts (2007:1160), μία περιγραφή της γλώσσας των λεξικών βασισμένη σε αυτές τις θεωρίες θα ήταν περισσότερο ρεαλιστική και χειροπιαστή. Συγκεκριμένα αναφέρει: «...αυτό που η Γνωσιακή Γλωσσολογία μπορεί να προσφέρει στη λεξικογραφία είναι μία αντίληψη της σημασιολογικής δομής της γλώσσας, η οποία είναι ίσως από πολλές απόψεις πιο ρεαλιστική σε σχέση με αυτήν που πολλές άλλες σημασιολογικές θεωρίες μπορούν να παρέχουν» (Geeraerts, 2007:1168). Θεωρίες που επηρέασαν τη Γνωσιακή Γλωσσολογία όπως η θεωρία των προτύπων (prototype theory), τα σημασιολογικά πλαίσια (semantic frames) και η θεωρία της εννοιακής μεταφοράς (conceptual metaphor theory), μπορούν να αξιοποιηθούν σε ένα ευρύ φάσμα λεξικογραφικών εφαρμογών (Ostermann, 2012:494).

Το πόσο αποτελεσματική μπορεί να αποδειχθεί η συμβολή των γνωσιακών γλωσσολογικών αρχών στη λεξικογραφία φαίνεται από τα αποτελέσματα μιας έρευνας που αφορά τη διατύπωση ορισμών, στην οποία αναφέρεται η Ostermann (2012:494-499). Συγκεκριμένα δόθηκαν παραδοσιακοί λεξικογραφικοί ορισμοί και ορισμοί δομημένοι με βάση γνωσιακές γλωσσολογικές αρχές για εννιά βασικές έννοιες συναισθημάτων (*anger, disgust, hate, fear, sadness, desire, love, happiness, joy*). Τα υποκείμενα της έρευνας καλούνταν, αφού διαβάσουν τους ορισμούς, να δώσουν τη σωστή έννοια για τον καθένα. Γενικότερα τα συναισθήματα ως έννοιες είναι δύσκολο να περιγραφούν με ακρίβεια. Επιπλέον, όπως σημειώνουν οι Ungerer &

Schmid (2006 στο Ostermann, 2012), οι παραδοσιακοί λεξικογραφικοί ορισμοί είναι γραμμένοι με έναν συγκεκριμένο τρόπο για πρακτικούς λόγους (π.χ οικονομία χώρου) και δεν ακολουθούν μια συστηματική περιγραφική ανάλυση. Έτσι, όταν πρόκειται για έννοιες συναισθημάτων οι ορισμοί τους παρουσιάζουν σε μεγάλο βαθμό ασάφεια. Περιγράφουν συνήθως περιφερειακά τη σημασία τους αλλά δεν καταφέρνουν να τη μεταδώσουν τόσο εύστοχα. Ας δούμε ένα παράδειγμα παραδοσιακού ορισμού για το συναίσθημα «*ευτυχία*» από το *Oxford Advanced Learner's Dictionary* (Turnbull, 2010 στο Ostermann, 2012:495). "*Happiness: feeling or showing pleasure"*. Αντίθετα, οι ορισμοί που συντάχθηκαν για τους σκοπούς της έρευνας προσαρμόζονταν μεν στους παραδοσιακούς κανόνες της λεξικογραφίας, περιείχαν δε επιπλέον σημασιολογική πληροφορία γνωσιακής φύσης, όπως π.χ. πρότυπα σενάρια σχετικά με τα συναισθήματα, μεταφορές και μετωνυμίες. Ο Kovecses (2000 στο Ostermann, 2012) ειδικότερα, θεωρεί κεντρικό το ρόλο των μεταφορών στους ορισμούς των συναισθημάτων. Ο αντίστοιχος «γνωσιακός» ορισμός για το συναίσθημα «*ευτυχία»* που χρησιμοποιήθηκε στην έρευνα ήταν ο εξής: "*Happiness: the good and vital feeling when everything in your life is the way you want it and you don't have any problems; it might make you feel as if you were in heaven, you smile and everything is ok"*. Τα αποτελέσματα της έρευνας επιβεβαίωσαν την αρχική υπόθεση της αποτελεσματικότερης λειτουργίας των ορισμών με γνωσιακή γλωσσολογική βάση. Πράγματι, οι «γνωσιακοί ορισμοί» οδήγησαν σε σημαντικά υψηλότερες επιδόσεις εύρεσης της σωστής έννοιας σε σχέση με τους παραδοσιακούς, και για τα εννιά συναισθήματα.

Η παραπάνω μελέτη αναφέρθηκε ως ένα απλό παράδειγμα της χρησιμότητας των πορισμάτων της Γνωσιακής Γλωσσολογίας στη λεξικογραφία. Όπως προαναφέρθηκε, οι γνωσιακές θεωρίες μπορούν να αξιοποιηθούν με ποικίλους τρόπους στο σχεδιασμό ενός λεξικού. Το παρόν Λεξικό αφορά κάτι διαφορετικό. Αποτελεί μια εφαρμογή στη λεξικογραφία με καθαρά γνωσιακό γλωσσολογικό υπόβαθρο, όμως το θεωρητικό και πρακτικό του ενδιαφέρον εστιάζεται στις θεωρίες της Εννοιακής Μεταφοράς και της Εννοιακής Μετωνυμίας για τις οποίες θα γίνει λόγος στη συνέχεια.

3. ΕΝΝΟΙΑΚΗ ΜΕΤΑΦΟΡΑ (CONCEPTUAL METAPHOR)

3.1 Μεταφορά: Η κλασική και η γνωσιακή άποψη

Οι Lakoff & Johnson στο κλασικό τους πλέον βιβλίο *Metaphors We Live By* (2005:15-16), αναφέρονται στην πρώτη συστηματική θεωρία σχετικά με τη μεταφορά, που δεν είναι άλλη από την Αριστοτελική. Ο Αριστοτέλης διαπίστωσε ότι «το σημαντικότερο πράγμα κατά πολύ είναι να είσαι μάστορας της μεταφοράς». Η θεωρία του είχε τεράστια διάδοση και επίδραση στο Δυτικό κόσμο και αποτέλεσε την επικρατέστερη άποψη σχετικά με το θέμα μέχρι σήμερα. Ανεξάρτητα του ποια ήταν τελικά η πραγματική θέση του φιλοσόφου, αναπτύχθηκε μια Αριστοτέλεια παράδοση στη φιλοσοφία, τη γλωσσολογία και την ψυχολογία για περισσότερα από 2500 χρόνια, που υποστηρίζει ότι η μεταφορά είναι ένας καθαρά γλωσσικός μηχανισμός. Ως τέτοιος μηχανισμός βασίζεται στις ομοιότητες ανάμεσα σε δύο πράγματα και απαιτεί το ένα να μεταφέρει, παρεκκλίνοντας από την αρχική του σημασία, τις ιδιότητές του στο άλλο. Η μεταφορά, επομένως, είναι απλά θέμα λέξεων και δεν έχει καμία ουσιαστική γνωστική λειτουργία. Αμφισβητώντας την παραπάνω γενικότερα αποδεκτή θεωρία οι δύο ερευνητές σε αυτό το έργο τους – σταθμό για τη Γνωσιακή Γλωσσολογία εκφράζουν και επιχειρηματολογούν υπέρ μιας αντίθετης άποψης. Σύμφωνα με αυτήν η μεταφορά είναι ένα απαραίτητο, απόλυτα συνηθισμένο και διεισδυτικό μέσο κατανόησης των αφηρημένων εννοιών.

Η Παναρέτου (2011:105-106) αναφέρεται αναλυτικά στη γνωσιακή αυτή προσέγγιση της μεταφοράς που εκφράζεται μέσω της θεωρίας της Εννοιακής Μεταφοράς (Conceptual Metaphor theory), η οποία διατυπώθηκε το 1980 από τους George Lakoff και Mark Johnson με τη δημοσίευση του βιβλίου τους. Πρόκειται για μία ριζοσπαστική θεωρία για τη γλώσσα αλλά και για τον τρόπο με τον οποίο ο ανθρώπινος νους συλλαμβάνει και σχηματίζει τις έννοιες. Αποτελεί έναν από τους βασικούς πυρήνες της Γνωσιακής Γλωσσολογίας και αργότερα μετεξελίχθηκε από τους ίδιους στη θεωρία του σωματοποιημένου ρεαλισμού (embodied realism) (Lakoff & Johnson, 1999 στο Παναρέτου, 2011), η οποία υποστηρίζει ότι η δόμηση του εννοιακού μας συστήματος, δηλαδή ο τρόπος που αντιλαμβανόμαστε τον κόσμο, βασίζεται σε κάποια εικονιστικά σχήματα. Τα σχήματα αυτά διαμορφώνονται από την παιδική ηλικία βάσει της σωματικής εμπειρίας και πάνω σε αυτά δομούνται όλα τα εννοιακά πεδία. Οι Lakoff & Johnson (2005 στο Παναρέτου, 2011) θεωρούν ότι το αντιληπτικό μας σύστημα είναι κατά ένα μεγάλο ποσοστό μεταφορικό. Συνεπώς, ο τρόπος που σκεφτόμαστε, οι εμπειρίες μας και οι ενέργειές

μας κινούνται κατά πολύ στο πεδίο της μεταφοράς. Γενικά, η θεωρία τους συνοψίζεται στις εξής δύο βασικές θέσεις: α) Ο τρόπος με τον οποίο είναι κατασκευασμένο το ανθρώπινο σώμα καθορίζει τον τρόπο με τον οποίο σχηματίζονται οι έννοιες και επομένως τον τρόπο με τον οποίο κατανοούμε, β) Η μεταφορά είναι το μέσο με το οποίο σχηματίζονται οι αφηρημένες έννοιες, αφού αποτελεί τη γέφυρα που συνδέει τις βασικές, απλές έννοιες με τις πιο σύνθετες και αφηρημένες.

3.2 Ο μηχανισμός της Εννοιακής Μεταφοράς

Αν θέλουμε να κατανοήσουμε πώς ακριβώς λειτουργεί η μεταφορά μέσα στο γνωσιακό αυτό πλαίσιο, ο Kovecses (2010:3-10) περιγράφει λεπτομερώς το μηχανισμό της. Η γνωσιακή γλωσσολογία ορίζει τη μεταφορά ως την κατανόηση ενός εννοιακού πεδίου με τους όρους ενός άλλου εννοιακού πεδίου. Με τον όρο «εννοιακό πεδίο» εννοούμε κάθε είδους οργάνωση της εμπειρίας – γνώσης μας. Πιο συγκεκριμένα, η Εννοιακή Μεταφορά προϋποθέτει την ύπαρξη δύο εννοιών. Βασιζόμαστε στη πιο συγκεκριμένη έννοια για να κατανοήσουμε την πιο αφηρημένη. Ο μηχανισμός αυτός συνοψίζεται στο ακόλουθο σχήμα: ΤΟ ΕΝΝΟΙΑΚΟ ΠΕΔΙΟ Β ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΕΝΝΟΙΑΚΟ ΠΕΔΙΟ Α (ΤΟ Β ΕΙΝΑΙ Α). Για παράδειγμα, μια από τις πιο χαρακτηριστικές Εννοιακές Μεταφορές είναι η εξής: Η ΖΩΗ ΕΙΝΑΙ ΤΑΞΙΔΙ. Όλοι μας έχουμε μια πιο σαφή και ξεκάθαρη άποψη στο μυαλό μας για το τι είναι ένα ταξίδι και τι αυτό περιλαμβάνει (αφετηρία, προορισμό, όχημα, ταξιδιώτη κ.τ.λ.). Βασιζόμαστε λοιπόν σε αυτήν τη γνώση για να κατανοήσουμε τη «ζωή», η οποία ως έννοια δεν είναι τόσο χειροπιαστή όπως η έννοια του ταξιδιού. Έτσι, μιλώντας για τη ζωή χρησιμοποιούμε συχνά εκφράσεις σαν να μιλάμε για ένα ταξίδι. Ας δούμε τα παρακάτω παραδείγματα εκφράσεων:

(1) *Δεν έχω προορισμό.*

(2) *Βρίσκομαι σε ένα σταυροδρόμι.*

(3) *Έχω φτάσει ψηλά.*

(4) *Έφτασα στο τέλος της διαδρομής.*

Οι παραπάνω εκφράσεις είναι μεταφορικές, όμως τις χρησιμοποιούμε – όπως και χιλιάδες άλλες – χωρίς να συνειδητοποιούμε τη μεταφορικότητά τους. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να γίνει μια διάκριση ανάμεσα στην Εννοιακή Μεταφορά και σε αυτές τις μεταφορικές γλωσσικές εκφράσεις. Αυτές είναι απλά λέξεις ή εκφράσεις που προέρχονται από το πιο συγκεκριμένο εννοιακό πεδίο (π.χ. ταξίδι) και η χρήση τους μέσα στο αφηρημένο πεδίο (π.χ. ζωή) πραγματώνει την Εννοιακή Μεταφορά Η ΖΩΗ ΕΙΝΑΙ ΤΑΞΙΔΙ. Πρόκειται δηλαδή για τη διάκριση που επισημαίνει και η Παναρέτου (2011:109), μεταξύ των γλωσσικών μεταφορών – των γλωσσικών εκφράσεων – και των εννοιακών μεταφορών, οι οποίες θα μπορούσαμε να πούμε ότι «κρύβονται» πίσω από τις εκφράσεις αυτές. Κατά συνέπεια, η μεταφορικότητα τοποθετείται κατά βάση στη σκέψη και όχι μόνο στη γλώσσα. Η μεταφορά αποτελεί ένα κατεξοχήν νοητικό φαινόμενο, το οποίο συντελεί στο σχηματισμό των εννοιών. Εδώ βρίσκεται και η αντίθεση με την παραδοσιακή άποψη όπου η μεταφορά θεωρείται ως ένα καθαρά γλωσσικό φαινόμενο.

Τα δύο πεδία που συμμετέχουν στο μηχανισμό της Εννοιακής Μεταφοράς έχουν ξεχωριστές ονομασίες. Το εννοιακό πεδίο από το οποίο αντλούμε τις μεταφορικές γλωσσικές εκφράσεις για να κατανοήσουμε το άλλο, πιο αφηρημένο εννοιακό πεδίο ονομάζεται **πεδίο – πηγή (source domain)**. Αυτό το πιο αόριστο εννοιακό πεδίο, το οποίο προσπαθούμε να κατανοήσουμε μέσω του πεδίου – πηγή καλείται **πεδίο – στόχος (target domain)**. Έτσι λοιπόν έχουμε διάφορα πεδία – στόχους όπως ΖΩΗ, ΔΙΑΦΩΝΙΑ, ΑΓΑΠΗ, ΘΕΩΡΙΑ, ΙΔΕΑ, ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ κ.ά, τα οποία αντιλαμβανόμαστε καλύτερα βασιζόμενοι πάνω σε κάποια πεδία – πηγές όπως ΤΑΞΙΔΙ, ΠΟΛΕΜΟΣ, ΟΙΚΟΔΟΜΗΜΑΤΑ, ΦΑΓΗΤΟ, ΦΥΤΑ κ.ά. Στη συνέχεια παρουσιάζονται κάποια χαρακτηριστικά παραδείγματα Εννοιακών Μεταφορών από το *Metaphors We Live By* των Lakoff & Johnson (Kovecses, 2010:6-7), και αντίστοιχα δυο παραδείγματα μεταφορικών γλωσσικών εκφράσεων που πραγματώνουν την καθεμιά από αυτές.
Η ΔΙΑΦΩΝΙΑ ΕΙΝΑΙ ΠΟΛΕΜΟΣ

(5) *Κατέρριψα το επιχείρημά του.*

(6) *Η κριτική του φτάνει κατευθείαν στο στόχο.*

Η ΑΓΑΠΗ ΕΙΝΑΙ ΤΑΞΙΔΙ

(7) *Η σχέση αυτή βρίσκεται σε αδιέξοδο.*

(8) *Πρέπει να πάρει ο καθένας το δρόμο του.*

ΟΙ ΘΕΩΡΙΕΣ ΕΙΝΑΙ ΟΙΚΟΔΟΜΗΜΑΤΑ

(9) *Πρέπει να χτίσεις ένα γερό επιχείρημα.*

(10) *Ποια είναι τα θεμέλια της θεωρίας σου;*

ΟΙ ΙΔΕΕΣ ΕΙΝΑΙ ΦΑΓΗΤΟ

(11) *Αυτό το βιβλίο είναι τροφή για τη σκέψη.*

(12) *Δεν μπορώ να χωνέψω αυτό που μου είπες.*

Το ότι «κατανοούμε» ή καλύτερα «συλλαμβάνουμε» μια έννοια Β μέσω μιας έννοιας Α σημαίνει ότι υπάρχει μια σχέση μεταξύ των δύο εννοιών. Αυτή η σχέση στο πλαίσιο του μηχανισμού της Εννοιακής Μεταφοράς ερμηνεύεται ως εξής: Με τη μεταφορά (Παναρέτου, 2011:115-116), αυτό που «μεταφέρεται» είναι οι οντότητες, η δομή και οι εσωτερικές σχέσεις ενός εννοιακού πεδίου σε ένα άλλο πεδίο. Τόσο το πεδίο – πηγή όσο και το πεδίο – στόχος περιλαμβάνουν μια σειρά από οντότητες με συγκεκριμένους ρόλους και σχέσεις, οι οποίες αντιστοιχούνται μεταξύ τους. Αυτό που ουσιαστικά συνιστά την Εννοιακή Μεταφορά είναι οι **αντιστοιχίες (mappings)** που γίνονται μεταξύ των οντοτήτων (conceptual elements) του πεδίου – πηγή και του πεδίου – στόχου. Μια από τις πιο γνωστές μεταφορές της οποίας οι αντιστοιχίες αναλύθηκαν από τους Lakoff & Johnson (βλέπε και Kovecses 2010 σελ 9), είναι Η ΑΓΑΠΗ ΕΙΝΑΙ ΤΑΞΙΔΙ. Το ΤΑΞΙΔΙ συνιστά το πεδίο – πηγή ενώ η ΑΓΑΠΗ το πεδίο – στόχο. Οι *ταξιδιώτες* του πεδίου – πηγή είναι οι *εραστές* του πεδίου – στόχου, το *όχημα* στο πεδίο – πηγή είναι η ίδια η *ερωτική σχέση* στο πεδίο – στόχος. Αντίστοιχα το *ταξίδι* αντιστοιχεί στα *γεγονότα της σχέσης*, η *απόσταση που διανύεται* στην *πρόοδο της σχέσης* και τα *εμπόδια* που συναντάει κανείς στις *δυσκολίες της σχέσης*. Κατ' αναλογία οι *αποφάσεις για την κατεύθυνση* είναι οι *επιλογές για το μέλλον* που κάνει το ζευγάρι, ενώ ο *προορισμός* είναι οι *στόχοι* που θέτουν. Οι οντότητες που ανήκουν στο πεδίο – πηγή περικλείουν μια δεδομένη γνώση, η οποία προβάλλεται συνεπαγωγικά στο πεδίο – στόχο (metaphorical entailments, βλέπε και Kovecses, 2010:121-133). Από την εμπειρία, δηλαδή, που έχουμε σχετικά με τα ταξίδια γνωρίζουμε ότι κάποιο εμπόδιο είναι πιθανό να το ματαιώσει με τον ίδιο τρόπο που μια δυσκολία μπορεί να τερματίσει μια ερωτική σχέση.

Μια πολύ σημαντική αντίθεση μεταξύ της γνωσιακής άποψης και της παραδοσιακής θεώρησης του φαινομένου της μεταφοράς αφορά τη βάση της, το πού δηλαδή ακριβώς στηρίζεται ο μηχανισμός της. Ο Kovecses (2010:77-86), αναφέρεται στην παραδοσιακή άποψη για το θέμα αυτό κι αμέσως μετά αντιπαραθέτει το τι υποστηρίζει η Γνωσιακή Γλωσσολογία. Σύμφωνα με την παραδοσιακή άποψη, η μεταφορά βασίζεται στην ομοιότητα που υπάρχει ανάμεσα στις δύο έννοιες, τη συγκεκριμένη και την αφηρημένη. Το στοιχείο αυτό της ομοιότητας αποτελεί και το κριτήριο που καθορίζει ποιες συγκεκριμένες γλωσσικές εκφράσεις θα χρησιμοποιηθούν για να μιλήσουμε μεταφορικά για μια έννοια. Ένα τυπικό σχετικό παράδειγμα είναι:

(13) *Τα τριαντάφυλλα στα μάγουλά της*.

Το παράδειγμα (13) αντανακλά την άποψη ότι η μεταφορά αποτελεί ένα «καλολογικό στοιχείο» και ένα γλωσσικό και όχι νοητικό φαινόμενο. Ο λόγος που χρησιμοποιείται η λέξη «τριαντάφυλλα» για να μιλήσουμε για τα μάγουλα κάποιου είναι ακριβώς η ομοιότητα του χρώματος που υπάρχει ανάμεσα στα λουλούδια αυτά και στα μάγουλα ενός υγιούς ατόμου. Δεν θα μπορούσαμε π.χ. να χρησιμοποιήσουμε τις λέξεις «ουρανός» ή «θάλασσα». Πράγματι, συχνά κάποιες προϋπάρχουσες ομοιότητες μεταξύ των εννοιών καθορίζουν ποιες γλωσσικές εκφράσεις θα χρησιμοποιηθούν για να περιγραφεί μια έννοια και ποιες όχι. Υπάρχουν, όμως, αμέτρητες περιπτώσεις όπου η παραπάνω υπόθεση δεν επαληθεύεται. Για παράδειγμα, δεν υπάρχει καμία ομοιότητα ανάμεσα στα «θεμέλια του σπιτιού» και τα «θεμέλια μιας θεωρίας», ούτε ανάμεσα στα «παρακλάδια του δέντρου» και τα «παρακλάδια μιας εταιρείας».

Η γνωσιακή άποψη εξηγεί εντελώς διαφορετικά το μηχανισμό της μεταφοράς. Δεν τοποθετεί τη βάση της σε πιθανές ομοιότητες μεταξύ των εννοιών. Αντίθετα υποστηρίζει ότι οι μεταφορές βασίζονται σε κάποιους συσχετισμούς (correlations) των εννοιακών πεδίων που προκύπτουν από την ανθρώπινη εμπειρία. Υπάρχουν δηλαδή κάποιες «αναλογίες» ανάμεσα στις έννοιες (συγκεκριμένη και αφηρημένη) που συμμετέχουν στη διαδικασία της μεταφοράς, οι οποίες απορρέουν από την εμπειρία μας. Αυτές μπορεί να είναι βιολογικές ή πολιτισμικές ή ακόμη και διάφορες μη αντικειμενικές ομοιότητες. Τέτοιου είδους συσχετισμοί οδηγούν στην ενεργοποίηση ενός συγκεκριμένου πεδίου – πηγής (αντί ενός οποιουδήποτε άλλου που δεν παρουσιάζει συσχέτιση με το πεδίο – στόχο), με σκοπό την κατανόηση του πεδίου – στόχου. Επομένως, η Εννοιακή Μεταφορά βασίζεται στη βιολογική – σωματική ή κοινωνικοπολιτισμική

ανθρώπινη εμπειρία. Αυτού του είδους η διεργασία συχνά αναφέρεται ως η εμπειρική βάση (experiental basis) ή η ενεργοποίηση – κινητοποίηση (motivation) της μεταφοράς. Το γεγονός αυτό εξηγεί, όπως σημειώνει η Παναρέτου (2011:110), ότι οι περισσότερες μεταφορές έχουν χαρακτήρα καθολικό. Εφόσον οι σωματικές εμπειρίες είναι κοινές για όλους τους ανθρώπους είναι επόμενο πολλές μεταφορές να είναι καθολικές (the universality of metaphors, βλέπε και Kovecses, 2010:195-209). Η καθολική ισχύς τους, όμως, δε συνεπάγεται ότι είναι έμφυτες, ότι δηλαδή οφείλονται σε κάποιο εγγενή μηχανισμό, όπως θεωρεί ο Chomsky. Αντίθετα, οι Lakoff & Johnson (1999 στο Παναρέτου, 2011) υποστηρίζουν ότι η δόμησή τους πραγματοποιείται σταδιακά κατά τη διαδικασία κατάκτησης της γλώσσας.

Δύο ενδιαφέρουσες επισημάνσεις που έχουν γίνει από θεωρητικούς της Εννοιακής Μεταφοράς αναφέρει η Παναρέτου (2011:119-122). Οι παρατηρήσεις αυτές αφορούν κάποιους περιορισμούς που τίθενται κατά τη διαδικασία της μεταφορικής κατανόησης των εννοιών. Ο πρώτος περιορισμός είναι η μονοκατευθυντικότητα των αντιστοιχιών (principle of indirectionality, βλέπε και Kovecses, 2010 σελ 7). Όπως προαναφέρθηκε, η σύνδεση μεταξύ των εννοιακών πεδίων δεν είναι αυθαίρετη αλλά βασίζεται σε αντιστοιχίες μεταξύ των οντοτήτων των δύο πεδίων. Οι αντιστοιχίες, όμως, αυτές γίνονται προς μόνο μια κατεύθυνση. Πάντοτε η εννοιακή δομή του πεδίου – πηγή μεταφέρεται στο πεδίο – στόχο και όχι αντίστροφα. Μπορούμε, δηλαδή, να μιλήσουμε για τη ζωή σαν να ήταν ταξίδι αλλά όχι για ένα ταξίδι σαν να ήταν η ζωή. Μια θεωρία μπορεί να περιγραφεί με τους όρους ενός κτήριου αλλά όχι ένα κτήριο με τους όρους μιας θεωρίας.

Ο δεύτερος περιορισμός στη διαδικασία της μεταφοράς αφορά την αρχή της σταθερότητας (invariance principle) (Lakoff 1993, Brugman 1990 στο Παναρέτου, 2011). Σύμφωνα με αυτήν, τα εγγενή χαρακτηριστικά του πεδίου – στόχου διατηρούνται, ώστε να μην αλλοιωθεί η εννοιακή του σύσταση. Το πεδίο – στόχος καθορίζει το ποιες και πόσες οντότητες θα αντιστοιχηθούν με το πεδίο – πηγή, καθώς η μεταφορά δεν είναι απεριόριστη. Για παράδειγμα, στην Εννοιακή Μεταφορά ΟΙ ΠΡΑΞΕΙΣ ΕΙΝΑΙ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ τα *αντικείμενα* (πεδίο – πηγή) έχουν έναν υλικό χαρακτήρα, ενώ οι *πράξεις* (πεδίο – στόχος) όχι. Ο μη υλικός χαρακτήρας των *πράξεων* διατηρείται μετά τη μεταφορά της εννοιακής δομής της συγκεκριμένης έννοιας στην αφηρημένη. Όταν κάποιος, δηλαδή, μου δώσει ένα αντικείμενο (π.χ. ένα βιβλίο) το έχω πλέον

στην κατοχή μου. Αντίθετα, όταν κάποιος προβεί σε μια πράξη (π.χ. μου δώσει ένα φιλί) αυτό δε σημαίνει ότι μετά τη μεταβίβασή του το κατέχω.

3.3 Η εμβέλεια της μεταφοράς (the scope of metaphor)

Ο Kovecses, ο οποίος θεωρείται από πολλούς ο συνεχιστής του Lakoff, αναλύει πολύ διεξοδικά το φαινόμενο της Εννοιακής Μεταφοράς και αναφέρεται στο σύνολο των χαρακτηριστικών της. Ένα από αυτά τα γνωρίσματα (Kovecses, 2010:135-137), είναι η λεγόμενη – όπως ο ίδιος την ονομάζει – «εμβέλεια της μεταφοράς» (the scope of metaphor). Με τον όρο αυτό εννούμε το σύνολο των πεδίων – στόχων στα οποία μπορεί να έχει πρόσβαση ένα πεδίο – πηγή. Είναι δηλαδή ολόκληρη η «γκάμα» εκείνων των πεδίων – στόχων, από τα οποία συγκεκριμένες εννοιακές οντότητες αντιστοιχούνται με κάποιες άλλες από το πεδίο – πηγή προκειμένου οι αφηρημένες έννοιες να γίνουν κατανοητές. Είναι γεγονός ότι ένα πεδίο – πηγή δεν «δανείζει» το εννοιακό του περιεχόμενο μόνο σε ένα πεδίο – στόχο. Πολλές μπορεί να είναι οι αφηρημένες έννοιες που κατανοούνται μέσω ενός και μόνο πεδίου – πηγής. Οι παρακάτω Εννοιακές Μεταφορές το αποδεικνύουν:

ΟΙ ΘΕΩΡΙΕΣ ΕΙΝΑΙ ΟΙΚΟΔΟΜΗΜΑΤΑ

(14) *Η επιστημονική γνώση έχει δομηθεί πάνω σε αυτήν την άποψη.*

ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΕΙΝΑΙ ΟΙΚΟΔΟΜΗΜΑΤΑ

(15) *Έχουν χτίσει μια σταθερή σχέση.*

ΟΙ ΚΑΡΙΕΡΕΣ ΕΙΝΑΙ ΟΙΚΟΔΟΜΗΜΑΤΑ

(16) *Τόσα χρόνια έχτισε μια επιτυχημένη καριέρα.*

Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΕΙΝΑΙ ΟΙΚΟΔΟΜΗΜΑ

(17) *Η οικονομία της χώρας είναι ερείπια.*

Η ΖΩΗ ΕΙΝΑΙ ΟΙΚΟΔΟΜΗΜΑ

(18) *Από τότε που έχασε τον άντρα της η ζωή της έγινε ερείπιο.*

Αντίστροφα, και ένα πεδίο –στόχος μπορεί να κατανοηθεί με βάση πολλά διαφορετικά πεδία – πηγές. Για παράδειγμα:

ΤΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑ ΕΙΝΑΙ ΔΙΑΔΡΟΜΗ

(19) *Θα εξηγήσουμε αυτήν την άποψη βήμα προς βήμα.*

ΤΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑ ΕΙΝΑΙ ΟΙΚΟΔΟΜΗΜΑ

(20) *Χρειάζεται να χτίσεις ένα γερό επιχείρημα.*

ΤΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ

(21) *Ο ισχυρισμός σου έχει περιεχόμενο*.

ΤΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑ ΕΙΝΑΙ ΠΟΛΕΜΟΣ

(22) *Δεν μπορώ να υπερασπιστώ την άποψή σου*.

Αυτές οι αντιστοιχίσεις ενός πεδίου – στόχου με διαφορετικά πεδία – πηγές και αντίστροφα, είναι δυνατόν να επιτυγχάνονται αφού στο μυαλό μας πραγματοποιούνται συσχετίσεις μεταξύ διάφορων συγκεκριμένων και αφηρημένων εννοιών.

3.4 Η μεταφορά στη ζωή μας

Στον πρόλογο του μεταφρασμένου στα ελληνικά βιβλίου των Lakoff & Johnson, *Metaphors We Live By* (2005:9-13), επισημαίνεται το καινούριο περιεχόμενο που έχει αποδώσει η Γνωσιακή Γλωσσολογία στη μεταφορά. Τα τελευταία χρόνια το κέντρο βάρους του ενδιαφέροντος για αυτήν μετατοπίστηκε από τη μελέτη της γλώσσας στη μελέτη της νόησης, της νευροφυσιολογίας και της κατάκτησης της γλώσσας. Ο τίτλος του βιβλίου σε κατά λέξη μετάφραση από τα Αγγλικά έχει πολλές σημασίες. «*Οι μεταφορές με τις οποίες ζούμε*» είναι αυτές που έχουμε κληρονομήσει και τις χρησιμοποιούμε σε όλο σχεδόν το φάσμα της καθημερινότητάς μας. Παράλληλα είναι και αυτές που μας βοηθούν να ζούμε και να κατανοούμε το περιβάλλον μας. Επιπλέον αποτελούν το ισχυρότερό μας μέσο για να εκφράσουμε με σαφήνεια αυτά που θέλουμε. Αξίζει να σημειωθεί ότι ακόμη και ο ίδιος ο όρος

μεταφορά, είναι μεταφορικός, όταν αναφερόμαστε στη γλώσσα. Με τις μεταφορές διαμορφώνεται η δομή του εγκεφάλου μας και είναι εξαιρετικά δύσκολο να τις αναγνωρίσουμε και ακόμη δυσκολότερο να απελευθερωθούμε από αυτές. Μας κρατούν δέσμιους με το κοινωνικό μας περιβάλλον και έχουν τεράστια σημασία και σε ένα ευρύτερο επίπεδο (πέρα από το ατομικό), αφού αντικατοπτρίζουν την κοινωνία και τον πολιτισμό μας.

Μία ενδιαφέρουσα έρευνα που αποδεικνύει του λόγου το αληθές είναι αυτή που πραγματοποίησε ο Πολίτης (2009). Συγκεκριμένα παρουσίασε ένα σχέδιο μελέτης του πυρηνικού θεματικού λεξιλογίου της ελληνικής ειδησεογραφίας, συγκεντρώνοντας υλικό από εκατό κεντρικά ως επί το πλείστον τηλεοπτικά δελτία ειδήσεων όλων των καναλιών εθνικής εμβέλειας μέσα σε μια χρονική περίοδο δέκα μηνών (Ιούλιος 2007 – Απρίλιος 2008). Από το σύνολο του υλικού επιλέχτηκαν τρεις κατηγορίες ειδήσεων: α) γενικές ειδήσεις (φυσική καταστροφή – δασική πυρκαγιά), β) οικονομικές ειδήσεις (αύξηση της τιμής του πετρελαίου) και γ) αθλητικές ειδήσεις (περιγραφή ποδοσφαιρικής αναμέτρησης).

Το θεωρητικό πλαίσιο της έρευνας ήταν γνωσιακό και με βάση τη θεωρία της μεταφοράς των Lakoff & Johnson (1980 στο Πολίτης, 2009), επισημαίνεται ότι οι Εννοιακές Μεταφορές διακρίνονται σε: α) **δομικές μεταφορές**, που αφορούν στην οργάνωση μιας έννοιας σύμφωνα με μια άλλη (π.χ. Η ΑΝΤΙΠΑΡΑΘΕΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΩΝ ΕΙΝΑΙ ΠΟΛΕΜΟΣ), β) **προσανατολιστικές μεταφορές**, κατά τις οποίες ένα σύστημα εννοιών οργανώνεται με βάση κάποιο άλλο (π.χ. Η ΔΟΥΛΕΙΑ ΕΙΝΑΙ ΜΕΣΑ – Η ΔΙΑΣΚΕΔΑΣΗ ΕΙΝΑΙ ΕΞΩ) και γ) **οντολογικές μεταφορές**, που είναι ένας τρόπος να βλέπουμε συμβάντα, δραστηριότητες, αισθήματα, ιδέες κ.τ.λ. ως οντότητες και ουσίες (π.χ. ΤΟ ΜΥΑΛΟ ΕΙΝΑΙ ΜΗΧΑΝΗ). Τα αποτελέσματα της έρευνας οδήγησαν στο συμπέρασμα ότι η γλωσσική ποικιλότητα της τηλεοπτικής ειδησεογραφίας κρύβει μια βαθιά γνωστική και λεξιλογική δομή που μπορεί να περιγραφεί ως δίκτυο Εννοιακών Μεταφορών. Τα πεδία – στόχοι της δασικής πυρκαγιάς, της ανόδου της τιμής του πετρελαίου και της ποδοσφαιρικής αναμέτρησης δομούνται μέσω συγκεκριμένων πεδίων – πηγών. Ας δούμε μερικά παραδείγματα Εννοιακών Μεταφορών με κάποιες από τις αμέτρητες αντίστοιχες γλωσσικές πραγματώσεις τους.

Η ΠΥΡΚΑΓΙΑ ΕΙΝΑΙ ΕΧΘΡΟΣ / ΕΙΣΒΟΛΕΑΣ

(23) *Η επέλαση της φωτιάς.*

(24) *Ο πύρινος εφιάλτης πλησιάζει απειλητικά.*

(25) *Οι πύρινες γλώσσες έχουν ζώσει το χωριό.*

(26) *Οι πυροσβέστες δίνουν μάχη με τις φλόγες.*

(27) *Ο δυνατός αέρας είναι ο σύμμαχος της φωτιάς.*

Η ΠΥΡΚΑΓΙΑ ΕΙΝΑΙ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΕΑΣ / ΔΟΛΟΦΟΝΟΣ

(28) *Η φωτιά προκάλεσε βιβλική καταστροφή.*

(29) *Η πυρκαγιά αφάνισε περιουσίες.*

(30) *Η πυρκαδιά έσπειρε τον πανικό και την απόγνωση.*

(31) *Η φωτιά σκόρπισε τον όλεθρο.*

Η ΠΥΡΚΑΓΙΑ ΕΙΝΑΙ ΨΥΧΟΠΑΘΗΣ

(32) *Το μεγάλο μέτωπο μαίνεται.*

(33) *Η πύρινη λαίλαπα καταστρέφει με μανία τα πάντα στο πέρασμά της.*

(34) *Οι φλόγες προχωρούν λυσσαλέα.*

(35) *Τα σπίτια παραδόθηκαν στη μανία της πυράς.*

Η ΠΥΡΚΑΓΙΑ ΕΙΝΑΙ ΟΡΓΙΣΜΕΝΟΣ ΘΕΟΣ

(36) *Χιλιάδες στρέμματα θυσιάστηκαν στην πύρινη λαίλαπα.*

(37) *Ανθρωποθυσία στο βωμό της ανεξέλεγκτης πυρκαγιάς.*

(38) *Θυσία στις φλόγες.*

Η ΠΥΡΚΑΓΙΑ ΕΙΝΑΙ ΑΓΡΙΟ ΘΗΡΙΟ

(39) *Οι πυροσβέστες δεν μπορούν να δαμάσουν τη φωτιά.*

(40) *Οι κάτοικοι δεν κατάφεραν να τιθασεύσουν την πύρινη λαίλαπα.*

Η ΤΙΜΗ ΤΟΥ ΠΕΤΡΕΛΑΙΟΥ ΕΙΝΑΙ ΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟ ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΟ

(41) *Το ράλι των τιμών.*

(42) *Η ξέφρενη κούρσα του μαύρου χρυσού.*

(43) *Οι τιμές έσπασαν ρεκόρ.*

Η ΤΙΜΗ ΤΟΥ ΠΕΤΡΕΛΑΙΟΥ ΕΙΝΑΙ ΑΕΡΟΠΛΑΝΟ / ΠΥΡΑΥΛΟΣ

(44) *Πτήση ρεκόρ για το πετρέλαιο.*

(45) *Πύραυλος η διεθνής τιμή του πετρελαίου.*

Η ΤΙΜΗ ΤΟΥ ΠΕΤΡΕΛΑΙΟΥ ΕΙΝΑΙ ΕΚΡΗΚΤΙΚΗ ΥΛΗ

(46) *Έκρηξη της τιμής του μαύρου χρυσού.*

Η ΤΙΜΗ ΤΟΥ ΠΕΤΡΕΛΑΙΟΥ ΕΙΝΑΙ ΘΑΛΑΣΣΟΤΑΡΑΧΗ

(47) *Νέο κύμα αυξήσεων στο πετρέλαιο.*

(48) *Φουρτούνες στην αγορά των πετρελαιοειδών.*

Ο ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΙΚΟΣ ΑΓΩΝΑΣ ΕΙΝΑΙ ΠΟΛΕΜΟΣ

(49) *Οι ομάδες βρέθηκαν αντιμέτωπες.*

(50) *Οι ομάδες διασταύρωσαν τα ξίφη τους.*

(51) *Η ομάδα συντρίβει την αντίπαλη.*

(52) *Η ομάδα επικρατεί στην αντίπαλη.*

Ο ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΙΚΟΣ ΑΓΩΝΑΣ ΕΙΝΑΙ ΦΙΛΟΞΕΝΙΑ

(53) *Η ομάδα υποδέχεται μιαν άλλη.*

(54) *Η ομάδα καλωσορίζει μιαν άλλη.*

Ο μεταφορικός λόγος όχι μόνο υπάρχει αλλά κυριαρχεί, όπως φαίνεται από τα αποτελέσματα της έρευνας σε υλικό τηλεοπτικού ειδησεογραφικού λόγου. Ο Πολίτης στο άρθρο του εκθέτει τα σχόλια και τις απόψεις αρκετών ερευνητών που ασχολούνται με θέματα γνωσιακής γλωσσολογίας. Ανάμεσα σε αυτούς ο Bednarek (2005 στο Πολίτης, 2009) κρίνει ως εντυπωσιακό το γεγονός ότι όσον αφορά στη δημοσιογραφία, οι γνωστικές κατασκευές συμβάντων, τα οποία υποτίθεται ότι είναι γειωμένα στην άμεσα αισθητή πραγματικότητα, βασίζονται κυρίως σε Εννοιακές Μεταφορές. Από την άλλη ο ίδιος ο συγγραφέας χαρακτηρίζει την επικαιρότητα με το οξύμωρο σχήμα «ρεαλιστική μυθοπλασία», στηριγμένη σε αμέτρητες μεταφορές και δραματοποιήσεις. Η δύναμη της μεταφοράς στο λόγο είναι τελικά τεράστια. Άλλωστε, όπως είχε πει πολύ παλαιότερα ο Wallace Stevens (1934 στο Hawkes, 1978:29), «Η μεταφορά δημιουργεί μια νέα πραγματικότητα που κάνει την αρχική να φαίνεται απατηλή».

4. ΕΝΝΟΙΑΚΗ ΜΕΤΩΝΥΜΙΑ (CONCEPTUAL METONYMY)

4.1 Η εξέλιξη της παραδοσιακής άποψης

Ένα σχήμα διαφορετικό από αυτό της μεταφοράς είναι το σχήμα της μετωνυμίας. Ο Βελούδης (2005:172-178) και ο Kovecses (2010:171-174 & 177-178) εξηγούν αναλυτικά το μηχανισμό της. Σύμφωνα με την παραδοσιακή άποψη, η μετωνυμία οφείλεται σε ένα είδος κατοχυρωμένης στον κόσμο «γειτνίασης» (contiguity). Η γειτνίαση αυτή, η στενή, δηλαδή, σχέση που υπάρχει ανάμεσα σε δύο οντότητες του κόσμου, επιτρέπει σε μια γλωσσική έκφραση που παραπέμπει τυπικά, κυριολεκτικά στην πρώτη να παραπέμπει μη κυριολεκτικά, μετωνυμικά, στη δεύτερη.

Η Γνωσιακή Γλωσσολογία αποδέχεται ουσιαστικά την παραδοσιακή αντίληψη για τη μετωνυμία, επιχειρεί όμως να προσδιορίσει ακριβέστερα το φαινόμενο. Οι Kovecses και Radden (1998 στο Παναρέτου, 2011:129) την ορίζουν ως «μία νοητική διαδικασία κατά την οποία μια έννοια, παρέχει νοητική πρόσβαση σε μια άλλη έννοια, μέσα στο ίδιο πεδίο». Στη μετωνυμία, δηλαδή, ένα χαρακτηριστικό ή μία όψη ενός πράγματος χρησιμοποιείται αντί αυτού. Η σχηματική της δομή είναι: <u>ΤΟ Χ ΑΝΤΙ ΤΟΥ Ψ.</u>

Τα παρακάτω παραδείγματα μετωνυμιών (Βελούδης, 2005:173 και Παναρέτου, 2011:130), αντανακλούν πλευρές αυτής της συνάφειας των εννοιών.

ΤΟ ΜΕΡΟΣ ΑΝΤΙ ΤΟΥ ΟΛΟΥ

(1) *Οι επενδυτές θέλουν φτηνά εργατικά χέρια.*

ΤΟ ΟΛΟ ΑΝΤΙ ΤΟΥ ΜΕΡΟΥΣ

(2) *Τι ώρα βγήκατε από το σπίτι;*

ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΝ ΑΝΤΙ ΤΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ

(3) *Ήπιαμε ένα ολόκληρο μπουκάλι!*

ΤΟ ΥΛΙΚΟ ΑΝΤΙ ΤΟΥ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟΥ

(4) *Το πολύ γυαλί δίνει θέση στη βουλή!*

Ο ΠΑΡΑΓΩΓΟΣ ΑΝΤΙ ΤΟΥ ΠΑΡΑΓΟΜΕΝΟΥ

(5) *Θα πιούμε Γεροβασιλείου.*

Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ ΑΝΤΙ ΤΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ

(6) *Έχεις διαβάσει Σεφέρη;*

Ο ΤΟΠΟΣ ΑΝΤΙ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ

(7) *Η Αθήνα και η Άγκυρα στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων.*

Ο ΤΟΠΟΣ ΑΝΤΙ ΤΟΥ ΓΕΓΟΝΟΤΟΣ

(8) *Το Watergate έριξε τον Νίξον.*

ΤΟ ΕΛΕΓΧΟΜΕΝΟ ΑΝΤΙ ΤΟΥ ΕΛΕΓΧΟΝΤΟΣ

(9) *Τα λεωφορεία έχουν στάση εργασίας.*

Η ΑΙΤΙΑ ΑΝΤΙ ΤΟΥ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΟΣ

(10) *Τα τσιγάρα βλάπτουν σοβαρά την υγεία.*

Όλες οι παραπάνω προτάσεις, μέσω των αντίστοιχων μετωνυμικών πραγματώσεών τους κάνουν λόγο τελικά όχι για την οντότητα που εκφράζεται γλωσσικά κάθε φορά, αλλά για μια άλλη οντότητα που αυτονόητα ανακαλείται από την πρώτη, λόγω της γειτνίασης που υπάρχει μεταξύ τους. Έτσι, καταλαβαίνουμε ότι τα *φτηνά εργατικά χέρια* είναι οι εργάτες που δουλεύουν με λίγα χρήματα (αφού τα χέρια τους δεν έχουν από μόνα τους υπόσταση), η έξοδος *από το σπίτι* σημαίνει την έξοδο από την πόρτα του σπιτιού, ενώ δεν πίνουμε ούτε το *μπουκάλι* ούτε τον *Γεροβασιλείου,* αλλά το ποτό που αυτό περιέχει ή το κρασί που ο ίδιος παράγει. Οι οντότητες που συνδέονται φαίνονται ξεκάθαρα μέσα από τις πραγματώσεις των Εννοιακών Μετωνυμιών του κάθε παραδείγματος.

4.2 Ο μηχανισμός της Εννοιακής Μετωνυμίας

Αναλύοντας το μηχανισμό της μετωνυμίας (βλέπε υποκεφάλαιο 4.1, Βελούδης, 2005 & Kovesces, 2010), η γνωσιακή γλωσσολογική άποψη θεωρεί ότι μια **οντότητα – όχημα (vehicle**

entity) μπορεί να παράσχει νοητική προσπέλαση προς μια **οντότητα – στόχο (target entity)**, όταν και οι δύο οντότητες ανήκουν στο ίδιο **πεδίο (domain)** ή όπως το ορίζει ο Lakoff (1990 στο Kovesces, 2010), στο ίδιο **Ιδεατό Γνωσιακό Μοντέλο, ΙΓΜ (Idealized Cognitive Model, ICM)**. Με τον όρο «ιδεατό γνωσιακό μοντέλο» εννοούμε ένα συνεκτικό σύνολο οντοτήτων που συνεμφανίζονται επανειλημμένα. Κάποιες από τις οντότητες αυτές μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να υποδηλώσουν άλλες οντότητες που ανήκουν μέσα στο ίδιο ΙΓΜ. Για παράδειγμα, ένας συγγραφέας και τα έργα του ανήκουν στο ίδιο ΙΓΜ που μπορεί να ονομαστεί ΙΓΜ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ, μαζί με άλλες ακόμη οντότητες, όπως π.χ. το μέρος όπου δημιουργήθηκαν τα έργα του κ.ά. Μετά από αυτήν την ανάλυση της λειτουργίας της μετωνυμίας μπορεί να διατυπωθεί ένας πιο πλήρης ορισμός του φαινομένου. Η μετωνυμία συνιστά μια γνωσιακή διαδικασία κατά την οποία μια εννοιακή οντότητα, το όχημα, παρέχει νοητική πρόσβαση σε μια άλλη εννοιακή οντότητα, το στόχο, μέσα στο ίδιο πεδίο. Θα μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε το φαινόμενο ως ένα εννοιακό «παιχνίδι αντικατάστασης» ή ως μια διαδικασία προσανατολισμού προς κάτι, αφού παρέχει ένα «σημείο αναφοράς» (reference point), όπως χαρακτηριστικά ανέφερε ο Langacker (2000 στο Βελούδης, 2005).

Όπως προαναφέρθηκε, ένα εννοιακό πεδίο – Ιδεατό Γνωσιακό Μοντέλο, ΙΓΜ μπορεί να θεωρηθεί σαν ένα όλον που αποτελείται από μέρη. Τα μέρη αυτά που συνθέτουν το σύνολο είναι οι διάφορες εννοιακές οντότητες. Από την άποψη αυτή, οι Εννοιακές Μετωνυμίες εμφανίζονται με τις εξής δύο μορφές: α) ΤΟ ΟΛΟ ΑΝΤΙ ΤΟΥ ΜΕΡΟΥΣ και ΤΟ ΜΕΡΟΣ ΑΝΤΙ ΤΟΥ ΟΛΟΥ (βασικοί μετωνυμικοί τύποι) και β) ΤΟ ΜΕΡΟΣ ΑΝΤΙ ΤΟΥ ΜΕΡΟΥΣ. Έτσι, η πρώτη μορφή μπορεί να οδηγήσει σε μετωνυμίες στις οποίες έχουμε πρόσβαση σε ένα μέρος ενός ΙΓΜ μέσω του όλου του. Δηλαδή:

ΤΟ ΟΛΟΝ ΑΝΤΙ ΤΟΥ ΜΕΡΟΥΣ

(11) *Κατάγεται από την Αμερική*.

Αντίστροφα προσβαίνουμε στο όλον ΙΓΜ μέσω ενός από τα μέρη του. Για παράδειγμα:

ΤΟ ΜΕΡΟΣ ΑΝΤΙ ΤΟΥ ΟΛΟΥ

(12) *Πάμε να φύγουμε μη μας δει κανένα μάτι*.

Η δεύτερη μορφή οδηγεί σε μετωνυμίες στις οποίες έχουμε πρόσβαση σε ένα μέρος ενός ΙΓΜ μέσω ενός άλλου μέρους του ίδιου ΙΓΜ. Όπως για παράδειγμα:

Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ ΑΝΤΙ ΤΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ (ΤΟ ΜΕΡΟΣ ΑΝΤΙ ΤΟΥ ΜΕΡΟΥΣ)

(13) *Μου αρέσει να ακούω Χατζιδάκι.*

Στο παράδειγμα (11), ολόκληρη η ήπειρος *Αμερική* (όλον) χρησιμοποιείται για να γίνει αναφορά στο κράτος των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής (μέρος). Στο παράδειγμα (12), το *μάτι* (μέρος) χρησιμοποιείται για να αναφερθούμε στον άνθρωπο (όλον). Αντίστοιχα, στο παράδειγμα (13), μέσω του ονόματος του συνθέτη (μέρος) γίνεται «παραπομπή» στα τραγούδια του (μέρος).

5. Η ΣΧΕΣΗ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΚΗΣ ΜΕΤΑΦΟΡΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΚΗΣ ΜΕΤΩΝΥΜΙΑΣ

5.1 Η σύγκριση της μεταφοράς με τη μετωνυμία

Ενδιαφέρουσες παρατηρήσεις κάνουν ο Βελούδης (2005:172-196 & 258-259) και ο Kovecses (2010:174-177), σχετικά με τη σύγκριση των εννοιακών φαινομένων της μεταφοράς και της μετωνυμίας. Από τη σύγκριση αυτή προκύπτει η κάποια σχέση μεταξύ των δύο μηχανισμών αλλά περισσότερο η αντιπαράθεσή τους.

Είναι γεγονός ότι οι ομοιότητες, οι διαφορές και η βαθύτερη φύση των δύο φαινομένων – ιδιαίτερα της μεταφοράς – έχουν απασχολήσει πολύ έντονα τους γνωσιακούς γλωσσολόγους. Και τα δύο φαινόμενα είναι εννοιακά κατά τη φύση τους και μπορούν να συμβατικοποιηθούν, να αποτελέσουν δηλαδή ένα αυτόματο, γενικό μοντέλο σκέψης. Η βασική τους διαφορά αφορά το γεγονός ότι η μεταφορά μας επιτρέπει να δώσουμε δομή σε ένα λιγότερο χειροπιαστό πεδίο – στόχο μέσω ενός άλλου, βασισμένου στην εμπειρία μας, πεδίου – πηγής, ενώ η μετωνυμία μας επιτρέπει να αντιληφθούμε μια κατηγορία ενός πεδίου μέσω μιας άλλης κατηγορίας του ίδιου πεδίου. Όπως δηλαδή συμπληρώνει και η Παναρέτου (2011:130), πρόκειται για δύο διαφορετικά είδη διαδικασίας. Η βασική λειτουργία της μεταφοράς είναι η κατανόηση, αφού μέσω αυτής αντιλαμβανόμαστε μια έννοια σε σχέση με κάποια άλλη. Αντίθετα, η μετωνυμία έχει κυρίως αναφορική λειτουργία, αφού μέσω της χρήσης μιας οντότητας μας «παραπέμπει» σε κάποια άλλη. Αυτό βέβαια δε σημαίνει ότι δεν εξυπηρετεί και τη λειτουργία της κατανόησης.

Ωστόσο, η διαφορά τους αυτή αναδεικνύει ένα κοινό τους χαρακτηριστικό. Και οι δύο μηχανισμοί συνιστούν διαδικασίες συνάρτησης που βασίζονται στη μεσολάβηση. Ως τέτοιες, δίνουν τη δυνατότητα στη γλώσσα να πλουτίζει τα εκφραστικά της μέσα κι έτσι μπορούμε να την κατανοούμε ή να την χρησιμοποιούμε (γλωσσική πρόσληψη και παραγωγή), καταφεύγοντας σε κάτι άλλο. Αυτό το «άλλο», στο οποίο η μεταφορά και η μετωνυμία κάθε φορά αναφέρονται, πρέπει να μένει πάντοτε αναλλοίωτο και ακέραιο, ακριβώς για να έχει νόημα η παραπομπή σε αυτό. Ο *τόπος* δηλαδή πρέπει να μένει πάντα τόπος για να μπορούμε να κατανοούμε το *χρόνο* μεταφορικά μέσω του διαφορετικού πεδίου του τόπου, και αντίστοιχα το *σανίδι* πρέπει να μένει πάντα σανίδι, για να μπορούμε με αυτό να εννοούμε μετωνυμικά μια άλλη οντότητα του ίδιου πεδίου, το *θέατρο*.

Άλλη σημαντική διαφορά είναι ότι, όπως προαναφέρθηκε, η μεταφορά «έχει παραδοσιακά βασιστεί στις έννοιες της ομοιότητας ή της σύγκρισης ανάμεσα στην κυριολεκτική και τη μη κυριολεκτική σημασία μιας έκφρασης». Αυτό είναι κάτι που το είχαν επισημάνει πολύ παλαιότερα οι Ungerer & Schmid (1996 στο Βελούδης, 2005:174). Κατά τη γνωσιακή βέβαια άποψη, αυτές οι «ομοιότητες» ερμηνεύονται καλύτερα ως «αναλογίες» ανάμεσα στις έννοιες που συμμετέχουν στη μεταφορική διαδικασία. Αντίθετα, η μετωνυμία στηρίζεται στην έννοια της «γειτνίασης», της εγγύτητας δηλαδή που υπάρχει μεταξύ των οντοτήτων που μας διευκολύνει στην αυτόματη ανάκληση της μίας μέσω της απλής αναφοράς στην άλλη. Επιπλέον, η μεταφορά χαρακτηρίζεται από μεγαλύτερη συστηματικότητα, αφού περιλαμβάνει έναν αριθμό από αντιστοιχίες μεταξύ των εννοιακών στοιχείων των δύο πεδίων. Στη μετωνυμία από την άλλη, υπάρχει μία και μοναδική αντιστοιχία ανάμεσα στην οντότητα – όχημα και την οντότητα – στόχο. Φυσικά, η οντότητα – όχημα είναι δυνατόν να ενεργοποιήσει και κάποιες άλλες οντότητες που ανήκουν στο ίδιο ιδεατό γνωσιακό μοντέλο, αλλά, ακόμη κι αν αυτό συμβαίνει, δεν μπορεί να θεωρηθεί ως ιδιαίτερα συστηματικός μηχανισμός. Ακόμη, η μεταφορά αφορά δύο έννοιες εντελώς απομακρυσμένες μέσα στο αντιληπτικό μας σύστημα, παρά τις αναλογίες που υπάρχουν ανάμεσά τους. Αντίθετα, οι οντότητες που συμμετέχουν στο μηχανισμό της μετωνυμίας βρίσκονται στο ίδιο εννοιολογικό πλαίσιο, στενά σχετιζόμενες μεταξύ τους.

Τέλος, μια σημαντική τους διαφορά είναι ότι, παρόλο που η μεταφορά αφορά δύο διαφορετικά εννοιακά πεδία, ως μηχανισμός «κινείται» αποκλειστικά στη σφαίρα των εννοιών. Η μετωνυμία θεωρείται πολύ περισσότερο παραγωγική, διότι, αν και αφορά ένα και μόνο εννοιακό πεδίο, «κινείται» όχι μόνο ανάμεσα σε έννοιες, αλλά επιπλέον ανάμεσα σε πράγματα, γεγονότα, διάφορες μορφές λέξεων ή ακόμη και εξωγλωσσικές αναφορές. Ενώ δηλαδή η μεταφορά συνεπάγεται καθαρά εννοιακό υλικό, οι μετωνυμικές σχέσεις αναπτύσσονται και ανάμεσα σε μη γλωσσικά αντικείμενα αναφοράς, σε έννοιες ή σε άλλες γλωσσικές μορφές. Ένα παράδειγμα μετωνυμικής εξωγλωσσικής αναφοράς, το οποίο συναντάμε και μέσα στο Λεξικό, είναι η φράση «μεγαλώνει η μύτη μου» που παραπέμπει στον ήρωα του παραμυθιού και των κινουμένων σχεδίων «Πινόκιο» και μεταφράζεται «λέω ψέματα».

5.2 Η αλληλεπίδραση των δύο μηχανισμών

Τα φαινόμενα της μεταφοράς και της μετωνυμίας δεν χαρακτηρίζονται μόνο από κάποιες ομοιότητες και διακριτά χαρακτηριστικά και λειτουργίες. Ιδιαίτερα ενδιαφέρουσες είναι οι περιπτώσεις όπου οι μηχανισμοί της μεταφοράς και της μετωνυμίας αλληλεπιδρούν. Με το φαινόμενο αυτό της αλληλεπίδρασης της μεταφοράς και της μετωνυμίας (metaphor and metonymy interaction) έχει ασχοληθεί ο Louis Goossens (1995), ονομάζοντάς το ο ίδιος «metaphtonymy» (μεταφ - τωνυμία, αν θα μπορούσαμε να το μεταφράζαμε στα ελληνικά). Όπως σημειώνει ο Kovecses (2010:187-188), κάποιες γλωσσικές εκφράσεις δεν περιλαμβάνουν μόνο μεταφορά ή μόνο μετωνυμία. Μπορούμε να συναντήσουμε και τα δύο φαινόμενα μέσα στην ίδια φράση. Σε τέτοιες περιπτώσεις έχουμε μεμονωμένα παραδείγματα όπου μεταφορά και μετωνυμία συνυπάρχουν. Σύμφωνα με τον Goossens (1995:172-174), οι μηχανισμοί της μεταφοράς και της μετωνυμίας μπορούν να αλληλεπιδράσουν με τέσσερις δυνατούς τρόπους, οι δύο από τους οποίους είναι εξαιρετικά σπάνιες περιπτώσεις, όπως ανέδειξαν τα αποτελέσματα σχετικής έρευνας. Παρόμοια αποτελέσματα προέκυψαν και από έρευνα για τα ελληνικά πάνω σε μη στερεότυπες εκφράσεις (Thomou, 2016), όπου οι περισσότεροι τύποι αλληλεπίδρασης ανήκαν στην πρώτη περίπτωση από αυτές που αναφέρονται στη συνέχεια. Οι δύο αυτοί τύποι με τη μεγαλύτερη συχνότητα εμφάνισης είναι οι εξής:

Η πρώτη περίπτωση έχει να κάνει με μια μορφή «παραγωγής» της μεταφοράς από μετωνυμία (metaphor from metonymy). Για να περιγράψει αυτήν την περίπτωση αλληλεπίδρασης ο Kovecses (2010:188) δίνει το εξής παράδειγμα:

(1) *to be close – lipped.*

Η έκφραση αυτή έχει δύο μη κυριολεκτικές σημασίες. Εννοεί είτε τον «αμίλητο» είτε τον «λιγομίλητο» άνθρωπο. Όταν ερμηνευτεί ως «αμίλητος» έχουμε μετωνυμία (τα *χείλη κλειστά* έχουν αποτέλεσμα τη *σιωπή*). Αν αντίθετα ερμηνευτεί ως άνθρωπος «ομιλητικός που όμως «δεν λέει πολλά» έχουμε μεταφορά. Δεδομένης της πρωταρχικής λειτουργίας της μετωνυμίας, έχουμε την περίπτωση όπου η μεταφορά παράγεται από την μετωνυμία.

Η δεύτερη περίπτωση αλληλεπίδρασης σχετίζεται με ένα είδος «υπαγωγής» της μετωνυμίας στη μεταφορά (metonymy within metaphor). Το παράδειγμα που δίνει ο Kovecses (2010:188) για να εξηγήσει αυτήν την περίπτωση είναι η παρακάτω στερεότυπη έκφραση:

(2) *to shoot one's mouth off*.

Η χρήση αυτής της έκφρασης γίνεται για να αναφερθούμε σε κάποιον που μιλάει πάρα πολύ ενώ δεν θα έπρεπε. Αρχικά έχουμε μεταφορά (η *παράλογη χρήση όπλου* από το πεδίο – πηγή αντιστοιχείται με την *άσκεφτη ομιλία* στο πεδίο – στόχο). Εφόσον το *στόμα* είναι το όργανο – μέσο για τη λειτουργία της ομιλίας έχουμε και μία μετωνυμία που ενυπάρχει μέσα στη μεταφορά.

5.3 Διαφορετικές απόψεις μεταξύ των ερευνητών

Οι Panther & Thornburg (2007:244-245) παραθέτουν τις διαφορετικές απόψεις αρκετών ερευνητών σχετικά με την ύπαρξη μεταφοράς ή μετωνυμίας σε διάφορες περιπτώσεις. Ο προβληματισμός ξεκινάει από τη βάση της κοινά αποδεκτής θέσης ότι και οι δύο μηχανισμοί βασίζονται στη φυσική εμπειρία (experiential grounding). Οι Lakoff & Johnson και οι Grady & Johnson (1999 και 2002 στο Panther & Thornburg, 2007) υποστηρίζουν ότι οι άνθρωποι με βάση την εμπειρία τους ήδη από μικρή ηλικία σχηματίζουν στο μυαλό τους κάποιες συσχετίσεις εννοιών, διαμορφώνοντας έτσι τις λεγόμενες «βασικές μεταφορές» (primary metaphors). Μερικά σχετικά παραδείγματα τέτοιου είδους μεταφορών είναι τα εξής: Η ΣΤΟΡΓΗ ΕΙΝΑΙ ΘΕΡΜΟΤΗΤΑ, ΟΙ ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΕΙΝΑΙ ΒΑΡΗ και Η ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΕΙΝΑΙ ΟΡΑΣΗ. Πράγματι, υπάρχουν αναλογίες ανάμεσα στη θερμότητα και σε μια στοργική αγκαλιά, στη δυσκολία να καταφέρει κανείς κάτι και στο να σηκώσει ένα βάρος και στην αντιληπτική ικανότητα με την οπτική ικανότητα. Θα μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε αυτές τις μεταφορές ως «πρώτου επιπέδου», αφού στη βάση τους δημιουργούνται άλλες πιο σύνθετες. Άλλοι ερευνητές όμως, όπως ο Barcelona, ο Radden και ο Riemer (2000, 2002 και 2002 στο Panther & Thornburg, 2007) θεωρούν ότι τέτοιες εμπειρικές συσχετίσεις έχουν μετωνυμική βάση.

Πιο συγκεκριμένα, ο Barcelona (2003a), εξετάζει μία υπόθεση σύμφωνα με την οποία κάθε Εννοιακή Μεταφορά ενεργοποιείται απαραίτητα από κάποια μετωνυμία. Ακόμη και στις περιπτώσεις μεταφ-τωνυμίας (metonymy within metaphor, βλέπε υποκεφάλαιο 5.2), μία διαφορετική μετωνυμία «υποκρύπτεται» μέσα σε αυτήν. Ας δούμε ένα από τα παραδείγματα που χρησιμοποιεί (Barcelona, 2003a:43) για να επιβεβαιώσει την υπόθεσή του. Η Εννοιακή

Μεταφορά SADNESS IS DOWN – Η ΛΥΠΗ ΕΙΝΑΙ ΚΑΤΩ πραγματώνεται μέσα από διάφορες γλωσσικές εκφράσεις όπως:

(3) *I am in low spirits. - Είμαι πεσμένος.*

(4) *Her attitude has got me down. - Η συμπεριφορά της με έχει ρίξει.*

Παράλληλα όμως, έχουμε και την Εννοιακή Μετωνυμία ΤΟ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ (ΥΠΟΤΟΝΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ) ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΙΤΙΑ (ΛΥΠΗ). Η ξεχωριστή μετωνυμία που υπάρχει και ενεργοποιεί την Εννοιακή Μεταφορά είναι: Η ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΠΡΟΣ ΤΑ ΚΑΤΩ ΓΙΑ ΤΗΝ ΥΠΟΤΟΝΙΚΗ (ΠΡΟΣ ΤΑ ΚΑΤΩ) ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ.

Δεν έχει τόσο μεγάλη σημασία να σταθούμε στο εάν τελικά η παραπάνω υπόθεση επαληθεύεται απόλυτα σε όλες τις περιπτώσεις. Ο ίδιος, σε ένα άλλο του άρθρο που αναλύει τους μηχανισμούς της μεταφοράς και της μετωνυμίας σε ένα ευρύτερο επίπεδο (Barcelona, 2003b:232), τονίζει ότι συχνά τα όρια μεταξύ των δύο φαινομένων είναι δυσδιάκριτα για τους εξής λόγους:

α) Σε αρκετές περιπτώσεις τα εννοιακά πεδία είναι ασαφή, με αποτέλεσμα να μην είναι εύκολο να διακρίνει κανείς εάν το πεδίο – πηγή και το πεδίο – στόχος ανήκουν τελικά σε ένα κοινό πεδίο.

β) Μία γλωσσική έκφραση μπορεί να χαρακτηριστεί άλλοτε ως μεταφορική κι άλλοτε ως μετωνυμική, ανάλογα με το περικείμενο και το γνωστικό υπόβαθρο ή το σκοπό του αναγνώστη – ακροατή.

γ) Γενικότερα, οι μηχανισμοί της μεταφοράς και της μετωνυμίας συχνά αλληλεπιδρούν σε ιδιαίτερα πολύπλοκα σχήματα, πράγμα το οποίο δυσχεραίνει τη μεταξύ τους διάκριση.

Η αλληλεπίδραση των μηχανισμών της μεταφοράς και της μετωνυμίας είναι κάτι το οποίο κι εμείς διαπιστώσαμε κατά τη διαδικασία συλλογής και επεξεργασίας του υλικού της έρευνάς μας. Η μεταφορά αποτελεί το «μέσο» με τη βοήθεια του οποίου οι αφηρημένες έννοιες θα γίνουν κατανοητές και θα αποδοθούν γλωσσικά, ενώ η μετωνυμία είναι ένας έμμεσος τρόπος να «εννοήσουμε» μια έννοια μέσω μιας άλλης. Και οι δύο μηχανισμοί για να επιτύχουν το σκοπό τους «χρησιμοποιούν» τη φυσική εμπειρία. Δεν είναι όμως μόνο η φυσική εμπειρία που

καθορίζει τη γλωσσική έκφραση. Συχνά, όπως θα δούμε στη συνέχεια, η πολιτισμική εμπειρία των ανθρώπων μέσω συγκεκριμένων, ξεχωριστών σε κάθε περίπτωση «πολιτισμικών μοντέλων» αλληλεπιδρούν με τα φαινόμενα της μεταφοράς και της μετωνυμίας και αποδίδουν διαφορετικές σημασίες.

6. Η ΦΥΣΙΚΗ ΚΑΙ Η ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ

6.1 Η «σωματικότητα» (embodiment) και οι κοινωνικοπολιτισμικές εμπειρίες

Όπως προαναφέρθηκε, ένα σημείο που μας ενδιαφέρει ιδιαίτερα στην έρευνά μας είναι το γεγονός ότι οι μεταφορικές έννοιες «περνάνε» μέσα από το σώμα. Το ανθρώπινο σώμα και η φυσική εμπειρία του ανθρώπου αποτελούν έναν «αγωγό» μέσα από τον οποίο οι αφηρημένες έννοιες «φιλτράρονται», «σωματοποιούνται» και γίνονται πιο απτές και κατανοητές. Είναι αυτό που η Παναρέτου (2011:109-110), μεταφράζοντας τον όρο του Kovesces (2010), αποκαλεί «σωματικότητα». Η σημασία, δηλαδή, κάθε έννοιας προέρχεται από τις βιολογικές μας ικανότητες και τις κοινωνικοπολιτισμικές μας εμπειρίες μέσα σε ένα περιβάλλον. Επομένως, η φυσική εμπειρία καθορίζει κατά κύριο λόγο τον τρόπο που δημιουργούνται οι έννοιες και εκφράζονται γλωσσικά, ενώ η μη φυσική εμπειρία δηλώνεται με έναν τρόπο αντίστοιχο με τη φυσική. Η γλώσσα που χρησιμοποιούμε και ο τρόπος που εκφραζόμαστε για να δηλώσουμε μη φυσικές εμπειρίες είναι ο ίδιος με αυτόν που μεταχειριζόμαστε για να περιγράψουμε τις φυσικές εμπειρίες. Ο,τιδήποτε δηλαδή γίνεται αντιληπτό από τις αισθήσεις μας χρησιμποιείται «μεταφορικά» για να σχηματίσει μια αφηρημένη έννοια. Συνεπώς, η δομή των αφηρημένων εννοιών προκύπτει με «μεταφορική προβολή» από το φυσικό πεδίο στα πιο αφηρημένα πεδία. Στο θέμα αυτό της «σωματικότητας» έχει σταθεί ιδιαίτερα ο Kovecses (2010:116-119), χρησιμοποιώντας τον όρο «embodiment» και τονίζοντας τη σημασία του στην κατανόηση των εννοιών των συναισθημάτων (π.χ. *χαρά, λύπη, θυμός, απέχθεια* κ.τ.λ.). Περιγράφει τον όρο όπως ορίζεται από τον Gibbs (2006 στο Kovesces, 2010), ο οποίος σε γενικές γραμμές αναφέρει ότι η υποκειμενική, βιωμένη σωματική και πολιτισμική εμπειρία των ανθρώπων παρέχει σε σημαντικό βαθμό το θεμέλιο για τη γλώσσα και τη σκέψη.

Στο προηγούμενο κεφάλαιο (υποκεφάλαιο 5.2) μιλήσαμε γενικότερα για τους τρόπους με τους οποίους αλληλεπιδρούν οι μηχανισμοί της μεταφοράς και της μετωνυμίας. Ας δούμε στο σημείο αυτό μία έρευνα, η οποία κάνει φανερή αυτήν την αλληλεπίδραση. Η Theodoropoulou (2012) έχει κάνει μια ενδιαφέρουσα μελέτη σχετικά με τα συναισθήματα. Συγκεκριμένα, εξετάζει μετωνυμικές εκφράσεις (που πολλές ενέχουν και μεταφορά), οι οποίες δηλώνουν τα αισθήματα της χαράς και της ευτυχίας στην ελληνική γλώσσα, εστιάζοντας στην εμπειρική τους βάση (experiential grounding). Οι εκφράσεις αυτές είναι πραγματώσεις του γενικού μετωνυμικού σχήματος Η ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ (ΨΥΧΙΚΗ Η ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ) ΓΙΑ ΤΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ. Στο

σχήμα αυτό υπάγονται φράσεις που περιγράφουν το συναίσθημα της χαράς στην σχεδόν απόλυτη έντασή του κι όχι σε ένα μέτριο επίπεδο. Η ίδια αναφέρεται στη διαβάθμιση που έκανε ο Kovesces (1991, 2008 στο Theodoropoulou, 2012) μεταξύ των εννοιών *"glad"* (ικανοποιημένος)*, "joy"* (χαρά) και *"happiness"* (ευτυχία). Μονάχα οι δύο τελευταίες έννοιες αποδίδονται μετωνυμικά και μεταφορικά, καθώς οι νοητικοί μηχανισμοί της μεταφοράς και της μετωνυμίας «εμπλέκονται» συνήθως στη γλωσσική παραγωγή εκφράσεων που δηλώνουν υψηλής έντασης συναισθήματα. Ας δούμε μερικά τέτοια παραδείγματα γλωσσικών εκφράσεων με το μεταφ-τωνυμικό σχήμα στο οποίο υπάγονται:

Η ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΓΙΑ ΤΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ + Η ΚΑΡΔΙΑ ΕΙΝΑΙ ΕΥΘΡΑΣΤΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ.

(1) *Κόντεψε να σπάσει η καρδιά μου από τη χαρά μου!*

Η ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΓΙΑ ΤΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ + Η ΧΑΡΑ ΕΙΝΑΙ ΠΑΝΩ.

(2) *Σήμερα πετάω από τη χαρά μου...Μόλις πήρα το νέο μου αυτικίνητο!*

Η ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΓΙΑ ΤΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ + Η ΧΑΡΑ ΕΙΝΑΙ ΦΩΣ.

(3) *Η Ιωάννα λάμπει από χαρά για το γάμο του αδερφού της!*

Εκτός από τη «σωματικότητα», τη σύλληψη δηλαδή αφηρημένων εννοιών μέσω της φυσικής εμπειρίας, σημαντικό ρόλο στη δόμηση των εννοιών παίζουν και οι κοινωνικοπολιτισμικές εμπειρίες. Εφόσον όλοι οι άνθρωποι βιώνουν τη φυσική εμπειρία με τον ίδιο τρόπο, είναι λογικό οι εκφράσεις αυτές να χρησιμοποιούνται καθολικά, ανεξάρτητα από εθνικότητα ή κουλτούρα. Αυτό συμβαίνει σε ένα μεγάλο βαθμό, αλλά συναντάμε και διαφοροποιήσεις ανά πολιτισμό. Για παράδειγμα: Γιατί το συναίσθημα του φόβου στην Αγγλική γλώσσα δηλώνεται μέσω της έκφρασης *"cold feet"* (κρύα πόδια), ενώ στα ελληνικά το ίδιο νόημα αποδίδεται μέσω της φράσης «*μου κόπηκαν τα πόδια*»; (Theodoropoulou, 2012:160).

Μία σχετική διαγλωσσική μελέτη που δίνει μια γενική απάντηση στο παραπάνω ερώτημα είναι αυτή της Athanasiadou (2014). Σε αυτήν αναλύονται γλωσσικές εκφράσεις που δηλώνουν καταστάσεις κατά τις οποίες είτε δεν υπάρχει κανένα συναίσθημα είτε ο ομιλών δεν επιθυμεί να εκδηλώσει κανένα συναίσθημα (π.χ. *απάθεια, νωθρότητα, αναισθησία, αδιαφορία, αποστασιοποίηση* κ.τ.λ.). Οι εκφράσεις αυτές εξετάζονται – συγκρίνονται παράλληλα στην

Αγγλική και την Ελληνική γλώσσα. Είναι άξιο παρατήρησης ότι και στις δύο γλώσσες ενεργοποιούνται τέσσερα συγκεκριμένα πεδία – πηγές προκειμένου να κατανοηθεί και να εκφραστεί γλωσσικά η αφηρημένη έννοια «απουσία συναισθήματος». Αυτά είναι: α) η στατικότητα, β) ο έλεγχος, γ) η απόσταση και δ) η θερμοκρασία. Είναι ενδιαφέρον να δούμε δύο παραδείγματα από κάθε περίπτωση (ένα από την Αγγλική κι ένα από την Ελληνική γλώσσα συγκριτικά) με την αντίστοιχη κάθε φορά Εννοιακή Μεταφορά που πραγματώνουν.

α) Η ΑΠΟΥΣΙΑ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΟΣ ΕΙΝΑΙ ΑΠΟΥΣΙΑ ΚΙΝΗΣΗΣ

(4) *Both men appeared unmoved as the judge read out their sentence.*

(5) *Κι όμως έμεινε ατάραχος όταν οι καλεσμένοι άρχισαν να γίνονται τολμηροί με την κυρία...*

β) Η ΑΠΟΥΣΙΑ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΟΣ ΕΙΝΑΙ ΕΛΕΓΧΟΜΕΝΗ ΠΡΑΞΗ

(6) *The English have a reputation for being reserved.*

(7) *Συγκρατημένος, αρχοντικός, με άψογο αυτοέλεγχο ο Τούρκος πρωθυπουργός...*

γ) Η ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗ ΑΠΟΣΤΑΣΗ ΕΙΝΑΙ ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΑΠΟΣΤΑΣΗ

(8) *His father was distant.*

(9) *Τον τελευταίο καιρό ακουγόταν πολύ απόμακρος.*

δ) Η ΑΠΟΥΣΙΑ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΟΣ ΕΙΝΑΙ ΚΡΥΟ

(10) *She would never feel welcome in this city with its cold, unsmiling inhabitants.*

(11) *Πάντοτε παγερός, αμίλητος, ωραίος, γεμάτος έπαρση για την καριέρα του και τις γνώσεις του.*

Είδαμε ότι έννοιες όπως η απάθεια, η αδιαφορία, η αναισθησία και γενικότερα έννοιες που υποδηλώνουν την πλήρη έλλειψη συναισθημάτων, δομούνται με τον ίδιο ακριβώς τρόπο από δύο διαφορετικούς λαούς με υποτίθεται – κατά την στερεοτυπική ίσως αντίληψη – διαφορετική ιδιοσυγκρασία (βόρειοι, «φλεγματικοί» Βρετανοί – νότιοι, μεσογειακοί, με «έντονο ταμπεραμέντο» Έλληνες). Παρόλες όμως τις ομοιότητες, σε αρκετές περιπτώσεις η ξεχωριστή ιδιοσυγκρασιακή κοινωνικοπολιτισμική εμπειρία, συγκροτεί τις αφηρημένες έννοιες μοναδικά, με τρόπο που δεν απαντάται σε άλλες κουλτούρες. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα όπου η

έννοια της αναισθησίας στην Ελληνική γλώσσα «σχηματοποιείται» με βάση το πεδίο – πηγή «*πόνος*». Ο ψυχικός πόνος στην ελληνική κουλτούρα χαρακτηρίζει ένα ευαίσθητο και συναισθηματικό άτομο. Η απουσία του συνιστά αρνητικό χαρακτηριστικό ενός προσώπου, το οποίο σίγουρα δεν χαίρει εκτίμησης από τον περίγυρό του. Χαρακτηριστική είναι η συνήθης έκφραση *«σε πονάω»,* που κυριολεκτικά σημαίνει *«σε αγαπάω, σε νοιάζομαι».* Ακολουθεί ένα παράδειγμα που πραγματώνει την παρακάτω διπλή Εννοιακή Μεταφορά:

Η ΑΠΟΥΣΙΑ ΨΥΧΙΚΟΥ ΠΟΝΟΥ ΕΙΝΑΙ ΑΠΟΥΣΙΑ ΣΩΜΑΤΙΚΟΥ ΠΟΝΟΥ + Η ΑΠΟΥΣΙΑ ΨΥΧΙΚΟΥ ΠΟΝΟΥ ΕΙΝΑΙ ΑΠΟΥΣΙΑ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΩΝ

(12) *Περίμενα το Μανέτα, κι εκείνος ο <u>άπονος</u> φάνηκε περασμένα μεσάνυχτα.*

Αντίστοιχες εκφράσεις δεν συναντάμε στην Αγγλική γλώσσα. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Athanasiadou (2014:2 & 20), η κοινωνικοπολιτισμική εμπειρία αποτελεί μια κοινή εμπειρία που «μοιράζεται» στα άτομα μιας κουλτούρας και αναδύει γλωσσικά σχήματα, με τα οποία οι ομιλητές «συμμορφώνονται». Τα ιδιοσυγκρασιακά γλωσσικά αυτά σχήματα – εκφράσεις είναι τις περισσότερες φορές εξαιρετικά δύσκολο να μεταφραστούν σε μία άλλη γλώσσα.

6.2 Το εικονιστικό σχήμα «περιέκτης» και τα πολιτισμικά μοντέλα

Κατά τη γνωσιακή άποψη, άμεση σχέση με την «εμπειρική βάση» της μεταφοράς έχουν τα «εικονιστικά σχήματα» (image schemas). Η Παναρέτου (2011:72-73) εξηγεί το ρόλο και τη λειτουργία των σχημάτων αυτών στο πλαίσο της γνωσιακής θεωρίας. Σύμφωνα με τον Lakoff (1987 στο Παναρέτου, 2011), τα «εικονιστικά σχήματα» αποτελούν τα θεμέλια του νοητικού μας συστήματος, καθώς συνδέονται άμεσα με την ικανότητα εννοιολόγησης (conceptualizing capacity). Αργότερα, οι Lakoff & Johnson (2002 στο Παναρέτου, 2011) τα όρισαν ως νευρωνικές δομές που συνδέονται με τα δεδομένα των αισθήσεων και την κίνηση στο χώρο, δομούνται μέσω των επαναλαμβανόμενων σωματικών μας εμπειριών και με τον τρόπο αυτό μας επιτρέπουν να «βγάζουμε νόημα». Ουσιαστικά, παρέχουν στον εγκέφαλο μία δομή με «θέσεις», οι οποίες συμπληρώνονται αργότερα με πιο αφηρημένες έννοιες (π.χ. καταστάσεις, επιθυμίες, ιδέες κ.τ.λ.). Η ανθρώπινη εμπειρία, δηλαδή, δημιουργεί πρότυπα και πάνω στα πρότυπα αυτά σχηματίζονται οι αφηρημένες έννοιες. Τα «εικονιστικά σχήματα» χαρακτηρίζονται από απλή

δομή, σαφή οριοθέτηση και απουσία μεγάλου αριθμού λεπτομερειών. Η απλή αυτή δομή και ο αφαιρετικός τους χαρακτήρας επιτρέπουν τον σχηματισμό διαφόρων πιο «εξειδικευμένων» εννοιών.

Για παράδειγμα, το εικονιστικό σχήμα ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ (Παναρέτου, 2011:73 & 111-112) τοποθετείται στη βάση των εννοιών των ρημάτων «*μπαίνω*» και «*βγαίνω*» και του επιρρήματος «*μέσα*». Στην ουσία, πρόκειται για έναν σκελετό, ο οποίος συντίθεται από πολύ βασικά και επαναλαμβανόμενα στοιχεία της εμπειρίας κι αποτελεί μία κοινή συνισταμένη για πάρα πολλές άλλες, περισσότερο σύνθετες καταστάσεις. Μέσω της διαδικασίας της μεταφοράς πραγματοποιείται η μετάβαση από τις απλές εμπειρίες στις σύνθετες. Πιο αναλυτικά, το εικονιστικό σχήμα ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ (the container image schema) βασίζεται στην αντίληψή μας ότι στον κόσμο υπάρχουν κάποια όρια που μας κάνουν να διακρίνουμε αυτό που βρίσκεται «*μέσα*» από αυτό που βρίσκεται «*έξω*». Επομένως, το σχήμα αποτελείται από τρία δομικά στοιχεία που είναι τα εξής: α) Εσωτερικό, β) Όριο και γ) Εξωτερικό. Με βάση αυτήν την αντίληψη, βιώνουμε το σώμα μας άλλοτε ως περιέκτη κι άλλοτε ως αντικείμενο μέσα σε περιέκτη. Οι παρακάτω εκφράσεις πηγάζουν από αυτό το σχήμα:

(13) *Δεν ξέρω τι έχει μέσα στο κεφάλι του.*

(14) *Σου εύχομαι μέσα από την καρδιά μου κάθε επιτυχία!*

Με βάση το σχήμα ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ κατανοούμε και κάποιες, πιο αφηρημένες έννοιες. Τα παραδείγματα εκφράσεων που ακολουθούν αποδεικνύουν το γεγονός αυτό.

(15) *Κάτι είναι μέσα / έξω από το οπτικό μου πεδίο.*

(16) *Τα προβλήματα πρέπει να λύνονται μέσα στην οικογένεια.*

(17) *Βγήκε από τη δύσκολη θέση, στην οποία βρισκόταν.*

(18) *Οι γιατροί μας είπαν ότι ο παππούς συνήλθε. Βγήκε από το κώμα.*

Αντιλαμβανόμαστε, όπως φαίνεται, έννοιες όπως το *οπτικό πεδίο*, την *οικογένεια* και καταστάσεις όπως μία «*δύσκολη θέση*» ή το *κώμα*, ως περιέκτες. Συνεπώς, η συμμετοχή σε αυτές δηλώνεται με το «*μέσα*», ενώ η απουσία από αυτές με το «*έξω*».

Στο σημείο αυτό, είναι ενδιαφέρον να δούμε πώς ο μηχανισμός της Εννοιακής Μεταφοράς (φυσική εμπειρία) αλληλεπιδρά με τα «πολιτισμικά μοντέλα» (πολιτισμική εμπειρία), βοηθώντας στην κατανόηση των αφηρημένων εννοιών και καθορίζοντας τον τρόπο με τον οποίο θα εκφραστούν γλωσσικά αυτές. Η Μαρμαρίδου (2007) εξετάζει την περίπτωση του ψυχικού πόνου στην ελληνική και υποστηρίζει ότι η σχέση της μεταφοράς με τα πολιτισμικά μοντέλα (cultural models) αποτελεί ένα σημαντικό θεωρητικό ζήτημα στο πλαίσιο της Γνωσιακής Γλωσσολογίας. Στην έρευνά της παρουσιάζει γλωσσικά δεδομένα από διάφορα κειμενικά είδη (π.χ. συνομιλίες, άρθρα περιοδικών, γραπτές διαφημίσεις, λογοτεχνικά κείμενα, στίχους τραγουδιών κ.ά.), τα οποία αναφέρονται στο εννοιολογικό πεδίο του πόνου και της έκφρασής του στην Ελληνική γλώσσα. Στόχος της μελέτης της είναι να αποδείξει ότι μεταφορά και πολιτισμικά μοντέλα διεπιδρούν ισότιμα επηρεάζοντας τις λογικές μας διεργασίες, με αποτέλεσμα οι αφηρημένες έννοιες να «συλλαμβάνονται» με έναν συγκεκριμένο τρόπο.

Για να δικαιολογήσει αυτήν την ισότιμη διάδραση, εξηγεί αναλυτικά τον συλλογισμό της. Αρχικά παρουσιάζει τον σωματικό και τον ψυχικό πόνο ως δύο διακριτές έννοιες, δίνοντας παραδείγματα εκφράσεων και για τις δύο έννοιες αντίστοιχα. Δύο από αυτά είναι:

(19) *...μπας και πιάσω τον πόνο και τον πετάξω έξω.*

(20) *...τότε αποφεύγουμε τον πόνο που υπάρχει μέσα μας.*

Στο παράδειγμα (19) υλοποιείται το εικονιστικό σχήμα του «περιέκτη» και πραγματώνονται οι εξής μεταφορές: ΤΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΣΩΜΑ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ και Ο ΣΩΜΑΤΙΚΟΣ ΠΟΝΟΣ ΕΙΝΑΙ ΟΝ ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΣΩΜΑ. Στο παράδειγμα (20) ο ψυχικός πόνος εκφράζεται επίσης μέσα από την ίδια μεταφορά που βασίζεται στο ίδιο εικονιστικό σχήμα. Ισχύει, δηλαδη, ότι: ΤΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΣΩΜΑ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ και Ο ΨΥΧΙΚΟΣ ΠΟΝΟΣ ΕΙΝΑΙ ΟΝ ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΣΩΜΑ.

Όμως, το γεγονός ότι ο σωματικός και ο ψυχικός πόνος εμφανίζουν την ίδια εικονιστική δομή δεν συνεπάγεται ότι αντιλαμβανόμαστε και τα δύο «είδη πόνου» με τον ίδιο τρόπο, δεδομένου μάλιστα ότι το εικονιστικό σχήμα του περιέκτη χαρακτηρίζει κι άλλες αφηρημένες έννοιες, όπως την αγάπη, το νου κ.ά., που είναι σημασιολογικά εντελώς διαφορετικές από τον πόνο. Διαμορφώνεται, επομένως, η κοινή αντίληψη ότι ο σωματικός πόνος είναι διαφορετικός από τον

ψυχικό. Τα παραδείγματα που ακολουθούν αποδεικνύουν αυτήν την εννοιολογική διαφοροποίηση.

(21) *Δεν το νιώθεις άμεσα, έτσι να πονάς, πονάς υπό την έννοια του ότι νιώθεις άσχημα, στεναχωριέσαι, δηλαδή.*

(22) *...το αισθάνομαι έτσι, ένα βάρος που δεν αντέχεται, σαν ένα αδιέξοδο ας πούμε, και με κάνει να το μεταφράσω ως πόνο.*

Στο παράδειγμα (21) ο ψυχικός πόνος περιγράφεται ως «έμμεσος» και παραφράζεται ως «στεναχώρια», ενώ στο παράδειγμα (22) ο ομιλητής εκφράζει τα συναισθήματά του μεταφορικά «ένα βάρος που δεν αντέχεται», «αδιέξοδο», και αντιλαμβάνεται την έννοια «πόνος» ως μία δευτερογενή απόδοση της εμπειρίας του. Και τα δύο παραδείγματα φανερώνουν μια «επίγνωση της μεταφορικότητας» της έννοιας του ψυχικού πόνου. Σύμφωνα με τον Goddard (2004 στο Μαρμαρίδου, 2007), αυτό το είδος «μεταγλωσσικής επίγνωσης» είναι ένα δείγμα ενεργού μεταφορικότητας που αναπτύσσεται σε συγκεκριμένα πολιτισμικά περιβάλλοντα, αποτελεί, δηλαδή, ένα χαρακτηριστικό μη καθολικής μεταφοράς. Επομένως, ο σωματικός και ο ψυχικός πόνος έχουν διαφορετικό εννοιολογικό περιεχόμενο και κατανοούνται ως ξεχωριστές εμπειρίες παρά την προφανή σύνδεση που υπάρχει μεταξύ τους. Η σύνδεση αυτή βασίζεται στην ενεργοποίηση της μεταφοράς ΤΟ ΜΗ ΦΥΣΙΚΟ ΕΙΝΑΙ ΦΥΣΙΚΟ.

Η σύλληψη, όμως, της έννοιας του ψυχικού πόνου ως διακριτής από εκείνη του σωματικού πόνου δεν είναι μόνο αποτέλεσμα της ενεργοποίησης της παραπάνω μεταφοράς. Ο Christidis (2005 στο Μαρμαρίδου, 2007) κάνει λόγο την καρτεσιανή θεωρία του «δυϊσμού σώματος και πνεύματος», η οποία επηρέασε σε σημαντικό βαθμό τη γλωσσολογική σκέψη του 20^{ου} αιώνα. Επιπλέον, ο Csordas (1994, στο Μαρμαρίδου, 2007) αλλά και άλλοι ερευνητές, όπως οι Wierzbicka, Niemeier και Enfield (1992, 2000 και 2002 στο Μαρμαρίδου, 2007), υποστηρίζουν ότι ο καρτεσιανός δυϊσμός έχει σαν αποτέλεσμα κι άλλες διαφοροποιήσεις, όπως αυτές ανάμεσα στη βιολογία και τον πολιτισμό, τη νόηση και το συναίσθημα, το συνειδητό και το ασυνείδητο. Ακόμη, ο Lakoff (1996 στο Μαρμαρίδου, 2007) επισημαίνει τη μεταφορά του «διαιρεμένου εαυτού» (divided self), κατά την οποία υπάρχει διαχωρισμός ανάμεσα σε «υποκείμενο» (subject) και «εαυτό» (self). Το υποκείμενο συνιστά τον τόπο της συνειδητότητας και της υποκειμενικότητας, ενώ ο εαυτός περιλαμβάνει τα φυσικά χαρακτηριστικά, τους κοινωνικούς

ρόλους κ.τ.λ. Μεταγενέστερα, οι Lakoff & Johnson (1999 στο Μαρμαρίδου, 2007) συμπεραίνουν τελικά ότι δεν υπάρχει μία μοναδική, μονολιθική αντίληψη του εαυτού μας και της δομής του εσωτερικού μας κόσμου. Η συνείδηση του εαυτού μας περιλαμβάνει μάλλον διαφορετικές και αλληλοσυγκρουόμενες δομές.

Εξετάζοντας όλα τα παραπάνω, η Μαρμαρίδου (2007:269-274) παρουσιάζει μια πιο σύνθετη μορφή του καρτεσιανού μοντέλου, η οποία ανταποκρίνεται σε ένα πιο εξελιγμένο πολιτισμικό μοντέλο. Αυτή η πιο σύνθετη εκδοχή του εαυτού βασίζεται στο εικονιστικό σχήμα μέρους – όλου και διακρίνει: α) τον λογικό εαυτό ως έδρα της συνείδηδης και της κρίσης, β) τον μη λογικό εαυτό, την ψυχή, ως έδρα των συναισθημάτων, γ) τον κοινωνικό εαυτό ως έδρα των κοινωνικών ρόλων και πράξεων, και δ) τον φυσικό εαυτό ως έδρα των βιολογικών χαρακτηριστικών. Ας δούμε δύο παραδείγματα συντακτικοσημασιολογικών δομών της γλώσσας που αφορούν τον σωματικό και τον ψυχικό πόνο αντίστοιχα και αντανακλούν την επίδραση του πολιτισμικού αυτού μοντέλου.

(23) *Με πονούν οι γάμπες μου.*

(24) *...η δειλία μου, η ατολμία μου, οι ενοχές μου, αυτά με πονάνε πιο πολύ.*

Στο παράδειγμα (23), οι *γάμπες,* χρησιμοποιούνται μετωνυμικά για να δηλώσουν το *όλο* (το *σώμα*). Επομένως, ο σωματικός εαυτός προκαλεί πόνο στον λογικό εαυτό. Αντίστοιχα, στο παράδειγμα (24), ο μη λογικός εαυτός (τα ψυχικά χαρακτηριστικά του ομιλητή) προκαλούν πόνο στον λογικό εαυτό. Έχουμε, λοιπόν, σύμφωνα με την παραπάνω σύνθετη εκδοχή του καρτεσιανού μοντέλου, μία διαίρεση του εαυτού σε τρία αφηρημένα, μη φυσικά μέρη και σε ένα τέταρτο, φυσικό μέρος. Το προτεινόμενο αυτό πολιτισμικό μοντέλο αποκαλείται μοντέλο του «κατακερματισμένου εαυτού» (fragmented self) (Μαρμαρίδου, 2007:271) και λειτουργεί ανεξάρτητα από τα όρια της συγκεκριμένης μελέτης.

Συνεπώς, λαμβάνοντας υπόψη την Εννοιακή Μεταφορά που προαναφέρθηκε ΤΟ ΜΗ ΦΥΣΙΚΟ ΕΙΝΑΙ ΦΥΣΙΚΟ και δεδομένου ότι το σώμα είναι φυσική οντότητα ενώ η ψυχή μη φυσική, προτείνεται η μεταφορά Η ΨΥΧΗ ΕΙΝΑΙ ΣΩΜΑ. Εάν Η ΨΥΧΗ ΕΙΝΑΙ ΣΩΜΑ και ΤΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΣΩΜΑ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ, τότε και Η ΨΥΧΗ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ. Παράλληλα, η μεταφορά Ο ΣΩΜΑΤΙΚΟΣ ΠΟΝΟΣ ΕΙΝΑΙ ΟΝ ΜΕΣΑ ΣΕ ΠΕΡΙΕΚΤΗ συνεπάγεται τη μεταφορά Ο ΨΥΧΙΚΟΣ ΠΟΝΟΣ ΕΙΝΑΙ ΟΝ ΜΕΣΑ ΣΕ ΠΕΡΙΕΚΤΗ.

Επομένως, στο παράδειγμα (20) ο λογικός εαυτός αποφεύγει τον πόνο που «περιέχεται» στον μη λογικό εαυτό. Ειναι φανερή η διάδραση που συντελείται ανάμεσα στο πολιτισμικό μοντέλο του κατακερματισμένου εαυτού και την Εννοιακή Μεταφορά ΤΟ ΜΗ ΦΥΣΙΚΟ ΕΙΝΑΙ ΦΥΣΙΚΟ, η οποία βασίζεται στο εικονιστικό σχήμα ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ. Η διάδραση αυτή είναι ισότιμη, αφού η αφηρημένη έννοια του ψυχικού πόνου δεν θα μπορούσε να δομηθεί μόνο μέσω της μεταφοράς ΤΟ ΜΗ ΦΥΣΙΚΟ ΕΙΝΑΙ ΦΥΣΙΚΟ ούτε αντίστροφα μόνο μέσω του συγκεκριμένου πολιτισμικού μοντέλου.

Όπως προαναφέρθηκε, το παραπάνω πολιτισμικό μοντέλο λειτουργεί και έξω από τα όρια της μελέτης που παρουσιάσαμε. Σε ένα μεταγενέστερο άρθρο της, η Marmaridou (2010) ερευνά το πώς η αφηρημένη έννοια «ψυχή» στην Ελληνική γλώσσα δομείται μέσω της αλληλεπίδρασης Εννοιακών Μεταφορών και συγκεκριμένων πολιτισμικών μοντέλων. Πιο συγκεκριμένα, η έννοια «ψυχή» ως άυλο κομμάτι της ανθρώπινης ύπαρξης και «τόπος» των συναισθημάτων συλλαμβάνεται μέσω Εννοιακών Μεταφορών που βασίζονται σε εικονιστικά σχήματα και διεπιδρούν με δύο διαφορετικά πολιτισμικά μοντέλα. Πρόκειται για το πολιτισμικό μοντέλο του κατακερματισμένου εαυτού και ένα ακόμη πολιτισμικο-θρησκευτικό μοντέλο που σχετίζεται με αντιλήψεις που αφορούν την μεταθανάτια ανθρώπινη ύπαρξη. Ο τρόπος με τον οποίο δομείται η έννοια της «ψυχής» φαίνεται μέσα από φράσεις και στερεότυπες εκφράσεις που περιέχουν τη λέξη «ψυχή» και χρησιμοποιούνται με μεγάλη συχνότητα στην Ελληνική γλώσσα. Οι Εννοιακές Μεταφορές αλληλεπιδρούν με το πρώτο ή το δεύτερο πολιτισμικό μοντέλο κατά περίπτωση. Ας δούμε μερικά παραδείγματα τέτοιων εκφράσεων που φανερώνουν αυτού του είδους την αλληλεπίδραση.

(25) *Η ψυχή τραυματίζεται και πονάει.*

(26) *...να δηλητηριαστούν οι ψυχές μας.*

(27) *Μας βγήκε η ψυχή μέχρι να τον βρούμε.*

(28) *Πήγαμε στο γήπεδο με την ψυχή στο στόμα.*

Στα παραδειγματα (25) και (26) η έννοια της «ψυχής» δομείται μέσα από τη διάδραση της Εννοιακής Μεταφοράς ΤΟ ΜΗ ΦΥΣΙΚΟ ΕΙΝΑΙ ΦΥΣΙΚΟ και, επομένως, Η ΨΥΧΗ ΕΙΝΑΙ ΣΩΜΑ και του πολιτισμικού μοντέλου του κατακερματισμένου εαυτού, μεσω του οποίου η

«ψυχή» ορίζεται ως η έδρα των ανθρώπινων συναισθημάτων. Στις εκφράσεις (27) και (28) η έννοια της ψυχής γίνεται κατανοητή μέσω της αλληλεπίδρασης της Εννοιακής Μεταφοράς ΤΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΣΩΜΑ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ και Η ΨΥΧΗ ΕΙΝΑΙ ΟΝ ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΣΩΜΑ και του πολιτισμικο-θρησκευτικού μοντέλου, σύμφωνα με το οποίο η ψυχή «αποχωρίζεται» το σώμα μετά το θάνατο. Κατά την παραδοσιακή αυτή αντίληψη – δοξασία, η στιγμή αυτή του θανάτου, του διαχωρισμού της ψυχής από το σώμα, είναι μια ιδιαίτερα επώδυνη κατάσταση όπου ο άνθρωπος βιώνει έντονα συναισθήματα άγχους και αγωνίας μέχρι τελικά να «βγει» η ψυχή του από το σώμα του και να ακολουθήσει την «πορεία» της προς τους ουρανούς.

Οι παραπάνω μελέτες δεν παρέχουν επιχειρήματα υπέρ της προτεραιότητας του μηχανισμού της Εννοιακής Μεταφοράς έναντι των πολιτισμικών μοντέλων ή υπέρ του αντιστρόφου κατά τη διαδικασία δόμησης των αφηρημένων εννοιών (Μαρμαρίδου, 2007:273). Αντίθετα, υποστηρίζουν την ισότιμη διάδρασή τους. Γενικότερα, η διάδραση αυτή καθιστά ακόμη πιο φανερή την άρρηκτη σχέση γλώσσας και σκέψης, η οποία συνιστά μία από τις βασικές θέσεις της γνωσιακής θεωρίας.

7. ΤΑ ΜΕΡΗ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ, ΤΑ ΑΦΑΙΡΕΤΙΚΑ ΣΧΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΟΙ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΚΗΣ ΜΕΤΑΦΟΡΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΚΗΣ ΜΕΤΩΝΥΜΙΑΣ

7.1 Τα μέρη του σώματος και οι «αλυσιδωτές μετωνυμίες»

Θα επιμείνουμε στο θέμα της «σωματικότητας» (embodiment) και θα αναφερθούμε σε μία μελέτη που σχετίζεται άμεσα με το θέμα της έρευνάς μας. Πρόκειται για τη μελέτη του Hilpert (2007), στην οποία ερευνά τις σημασιολογικές «επεκτάσεις» όρων που αφορούν τα μέρη του σώματος. Συγκεκριμένα εξετάστηκαν δεκαέξι όροι μελών του σώματος στην Αγγλική γλώσσα και οι αντίστοιχοι ισοδύναμοί τους από εβδομήντα έξι γλώσσες, που αποτελούν ένα αρκετά ανιπροσωπευτικό δείγμα των γλωσσών του πλανήτη. Ειδικότερα μελετήθηκαν οι παρακάτω όροι: *arm* (χέρι), *back* (πλάτη), *belly* (κοιλιά), *buttocks* (οπίσθια), *ear* (αυτί), *eye* (μάτι), *face* (πρόσωπο), *finger* (δάχτυλο), *foot* (πόδι), *forehead* (μέτωπο), *hand* (χέρι), *head* (κεφάλι), *heart* (καρδιά), *jaw* (σαγόνι), *mouth* (στόμα), *tongue* (γλώσσα). Η έρευνα εστιάζει στο μηχανισμό της μετωνυμίας που, όπως διαπιστώθηκε, οδηγεί σε σημασιολογικές «επεκτάσεις» περιεχομένου (lexical meaning) ή σε πιο σχηματικές, με γραμματική σημασία (grammatical meaning) (π.χ. μπροστά, πίσω, μέσα κ.τ.λ.). Φυσικά, και ο μηχανισμός της μεταφοράς είναι παρών σε πολλές περιπτώσεις.

Ο Hilpert χρησιμοποιεί τον όρο «αλυσιδωτές μετωνυμίες» (chained metonymies), για να δηλώσει το γεγονός ότι ένας όρος μπορεί να «παραπέμπει» έμμεσα σε κάποιον άλλον όρο μέσω διαδοχικών «συνδέσεων». Ας δούμε ένα παράδειγμα που δίνει ο ίδιος, στο οποίο μία έκφραση μέσω αλυσιδωτών μετωνυμιών «καθίσταται» πολύσημη:

ΤΟ ΜΑΤΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΡΑΣΗ (ΤΟ ΒΛΕΜΜΑ)

(1)‘*Where do you come from?’ asked Betty <u>with an eye on</u> Lydia.*

ΤΟ ΜΑΤΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΡΑΣΗ – ΤΗΝ ΠΡΟΣΟΧΗ

(2) *Chief executive Paul Hanson, <u>with an eye on</u> falling consumer demand in the UK, hopes to double exports by the end of the financial year.*

ΤΟ ΜΑΤΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΡΑΣΗ – ΤΗΝ ΠΡΟΣΟΧΗ – ΤΗΝ ΕΠΙΘΥΜΙΑ

(3) *Two American companies with an eye on available and inexpensive manpower have set up software export units in the city of Bangalore, India's own Silicon Valley.*

Η έκφραση "*with an eye on"*(«με τα μάτια σε») είναι πολύσημη, αφού συχνά σημαίνει «όραση – βλέμμα», άλλοτε «προσοχή» κι άλλοτε «επιθυμία». Όλες αυτές οι σημασίες αποδίδονται μέσα από μία «αλυσιδωτή μετωνυμική συνδεση». Οι αλυσιδωτές αυτές «παραπομπές» είναι απόλυτα λογικές αφού οι άνθρωποι βλέπουν – παρακολουθούν τα πράγματα που έλκουν την προσοχή τους και σχεδόν πάντοτε ό,τι προσέχουν είναι αυτό που επιθυμούν.

Τα μέρη του σώματος μέσω του μηχανισμού της μετωνυμίας οδηγούν, όπως προαναφέρθηκε, σε επεκτάσεις σημασιών με λεξιλογικό περιεχόμενο ή με γραμματικό περιεχόμενο. Μια κατηγοριοποίηση αυτών των σημασιών οδηγεί στα παρακάτω γενικά μετωνυμικά (ή και μεταφορικά) σχήματα:

α) Σημασίες με λεξιλογικό περιεχόμενο

α1) ΤΟ ΑΙΣΘΗΤΗΡΙΟ ΟΡΓΑΝΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΙΣΘΗΣΗ (π.χ. ΤΟ ΜΑΤΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΡΑΣΗ – ΤΗΝ ΠΡΟΣΟΧΗ – ΤΗΝ ΕΠΙΘΥΜΙΑ / ΤΟ ΑΥΤΙ – ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΚΟΗ – ΤΗΝ ΠΡΟΣΟΧΗ)

α2) ΤΟ ΜΕΣΟ ΓΙΑ ΤΗ ΔΡΑΣΗ (π.χ. ΤΟ ΣΤΟΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΛΟΓΟ – ΤΗΝ ΟΜΙΛΙΑ / Η ΓΛΩΣΣΑ ΓΙΑ ΤΟ ΛΟΓΟ – ΤΗΝ ΟΜΙΛΙΑ)

α3) Ο ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ (π.χ. Η ΚΟΙΛΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΛΙΠΟΣ Ή ΤΗΝ ΕΓΚΥΜΟΣΥΝΗ)

α4) ΤΑ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ ΕΙΝΑΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ και ΤΟ ΤΜΗΜΑ ΤΟΥ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟΥ ΓΙΑ ΤΟ ΤΜΗΜΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ (π.χ. Η ΚΕΦΑΛΗ (ΚΟΡΥΦΗ) ΕΝΟΣ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟΥ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΚΕΦΑΛΙ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ, βλέπε *η «κεφαλή» της καρφίτσας*)

β) Σημασίες με γραμματικό περιεχόμενο

ΤΑ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ ΕΙΝΑΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ και ΤΟ ΤΜΗΜΑ ΤΟΥ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟΥ ΓΙΑ ΤΟ ΤΜΗΜΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ (π.χ. ΤΟ ΜΠΡΟΣΤΙΝΟ ΤΜΗΜΑ / ΤΟ «ΜΠΡΟΣΤΑ» ΕΝΟΣ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟΥ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΠΡΟΣΩΠΟ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ, βλέπε *η «μούρη» του αυτοκινήτου*)

Τέτοια παραδείγματα εκφράσεων με τα μέρη του σώματος και τα μετωνυμικά – μεταφορικά σχήματα που πραγματώνουν είναι ενσωματωμένα στο Λεξικό μας. Ο Hilpert (2007:96) σημειώνει ότι σε αυτές τις εκφράσεις η μεταφορά χρησιμεύει ως μια «στρατηγική», ώστε να γίνει η έννοια πιο σχηματική και απτή, ενώ αντίθετα η μετωνυμία έχει διαφορετική λειτουργία. Επιτρέπει να πραγματοποιηθεί η άμεση σύνδεση του όρου – μέρους του σώματος με τη «συγγενική» λειτουργία ή πράξη ή με ένα σχετικό γεγονός. Επομένως, η μετωνυμία είναι πιο εύληπτη ως εννοιακός μηχανισμός, αφού η εμπειρική της βάση (Theodoropoulou, 2012:158) είναι περισσότερο εμφανής από ό,τι εκείνη της μεταφοράς, στην οποία απαιτείται να έχει προηγηθεί στον ανθρώπινο νου μια φυσική ή αιτιακή σύνδεση.

7.2 Τα αφαιρετικά σχήματα (schematic patterns) και η «μεταφορικότητα»

Σημαντικό επίσης κομμάτι που αφορά την παρούσα έρευνα είναι το ζήτημα των αφαιρετικών σχημάτων (schematic patterns) σε σχέση με τη μεταφορά και τη μετωνυμία. Τα αφαιρετικά σχήματα (Θώμου, 2014) είναι κάποιες πολυλεκτικές λεξικές μονάδες ή, όπως αλλιώς λέγονται, φρασεολογισμοί της γλώσσας, που όμως ανάγονται σε πιο αφαιρετικές δομές. Πιο συγκεκριμένα, οι φρασεολογισμοί είναι οι πολυλεκτικές μονάδες μιας γλώσσας, η χρήση των οποίων είναι τυποποιημένη, καθιερωμένη (institutionalized). Το κύριό τους γνώρισμα είναι ότι, ενώ αναλύονται σε επιμέρους χαρακτηριστικά, όπως σημειώνουν οι Moon, Glaser, Wray και Gries (1997, 1998, 2002, 2008 στο Θώμου, 2014), συνήθως αποδίδεται μια ενιαία σημασία σε όλη τη λεξική μονάδα. Οι φρασεολογισμοί είναι περιορισμένοι στη χρήση και /ή δεσμευμένοι στη σύνταξη και τη σημασία σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό. Για παράδειγμα:

(4) *Βγήκε έξω <u>να πάρει αέρα.</u>*

(5) *<u>Δώσαμε εξετάσεις</u> Ιστορία.*

(6) *Είδες το καινούριο αμάξι του Γιάννη; <u>Άλλο πράγμα!</u>*

Η έννοια του αφαιρετικού σχήματος συνιστά μια κατηγορία των παραπάνω φρασεολογισμών – πολυλεκτικών λεξικών μονάδων, η οποία εμφανίζει συστατικά λεξιλογικά ανοικτά. Στην περίπτωση, δηλαδή, αυτών των σχημάτων υπάρχει κάποιο κενό, το οποίο καλύπτεται υπό περιορισμούς με λέξη που φέρει συγκεκριμένο σημασιολογικό χαρακτηριστικό ή με λέξη που

ανήκει σε μια συγκεκριμένη γραμματική κατηγορία. Ας δούμε δύο παραδείγματα αφαιρετικών σχημάτων που συναντάμε μέσα στο Λεξικό.

(7) *έχω στο μυαλό μου*

(8) *έρχεται στα αυτιά μου*

Στο παράδειγμα (7) μπορεί να υπάρξει ένα κενό [ ] στη θέση του ρήματος, το οποίο μπορεί να συμπληρωθεί με επιλογές όπως: *βάζω, έχω, κρύβω,* ενώ το παράδειγμα (8) δίνει τη δυνατότητα το ίδιο κενό να συμπληρωθεί με επιλογές όπως: *έρχεται, φτάνει* κ.τ.λ.

Στην Αγγλική γλώσσα τόσο οι φρασεολογισμοί όσο και τα αφαιρετικά σχήματα μπαίνουν κάτω από την «ομπρέλα» του όρου «idioms», που στα Ελληνικά αποδίδεται με τον όρο «στερεότυπες φράσεις». Η έννοια της στερεοτυπίας όμως στα Ελληνικά προϋποθέτει μια παγίωση και όχι ελευθερία στην επιλογή της σύναψης. Στο Λεξικό συναντάμε επίσης αρκετά σχήματα που παρουσιάζουν ένα μεγαλύτερο βαθμό παγίωσης. Για παράδειγμα:

(9) *το βάζω στα πόδια*

(10) *βγάζει μάτι*

Στο παράδειγμα (9) είναι υποχρεωτική η παρουσία του άρθρου *«το»,* ώστε η έκφραση να διατηρήσει τη σημασία της. Το ίδιο ισχύει και για το παράδειγμα (10), όπου η χρήση του ενικού αριθμού *«μάτι»* είναι απαραίτητη για την ακριβή απόδοση της σημασίας της έκφρασης. Αντίθετα, τα αφαιρετικά σχήματα, όπως είδαμε, χαρακτηρίζονται από μεγαλύτερη «ευελιξία» ως προς τις πιθανές συνάψεις.

Ο Kovecses (2010:231-238 & 242-243) θίγει το θέμα των «idioms» σε σχέση με τη μεταφορά και τη μετωνυμία, συμπεριλαμβάνοντας όλες αυτές τις μορφές εκφράσεων που προαναφέρθηκαν. Οι περισσότερες παραδοσιακές απόψεις για τις πολυλεκτικές αυτές λεξικές μονάδες συμφωνούν στο ότι αποτελούνται από δύο ή περισσότερες λέξεις των οποίων η συνολική σημασία δεν προκύπτει από την ξεχωριστή σημασία του καθενός από τα συστατικά τους. Παρόλα αυτά, θεωρείται ότι αυτή η διαφορετική συνολική σημασία της κάθε έκφρασης έχει κάποια σχέση με τη σημασία των μεμονωμένων λέξεων που τη συνθέτουν. Η Γνωσιακή Γλωσσολογία αποδέχεται την άποψη αυτή, όμως η βασική της θέση σχετικά με τη φύση αυτών

των εκφράσεων διαφέρει. Συγκεκριμένα, υποστηρίζει ότι οι πολυλεκτικές λεξικές μονάδες δεν αποτελούν απλά εκφράσεις που η σημασία τους είναι κάπως ξεχωριστή σε σχέση με τη σημασία των μερών που τη συγκροτούν. Μια τέτοια άποψη θα σήμαινε ότι η φύση τους είναι καθαρά γλωσσική. Αντίθετα, οι γνωσιακοί γλωσσολόγοι τοποθετούν τις εκφράσεις αυτές στο κέντρο του εννοιακού μας συστήματος θεωρώντας ότι αποτελούν προϊόντα του και προσδίδοντάς τους έτσι ένα εννοιακό περιεχόμενο. Εφόσον λοιπόν αυτό συμβαίνει, οι μηχανισμοί της μεταφοράς και της μετωνυμίας παίζουν σημαντικό ρόλο στο σχηματισμό τους. Την ίδια άποψη εκφράζει και η Csabi (2002), η οποία κάνοντας μια παρουσίαση των λεξικών συνάψεων με τα ρήματα *hold* και *keep* (ρήματα με εξαιρετικά μεγάλη συχνότητα χρήσης στην Αγγλική γλώσσα), διαπιστώνει την ενεργοποίησή της σημασίας τους (motivation) από τους εννοιακούς μηχανισμούς της μεταφοράς και της μετωνυμίας. Παράλληλα προτείνει την αξιοποίηση αυτής της «ιδιότητάς» τους στη λεξικογραφία υποστηρίζοντας ότι μία συστηματική οργάνωση των εκφράσεων αυτών με βάση την εννοιακή τους σύσταση θα ήταν ιδαίτερα βοηθητική για τους χρήστες (βλέπε κεφάλαιο 2 «Λεξικογραφία και Γνωσιακή Γλωσσολογία»).

Τα παρακάτω παραδείγματα φανερώνουν πώς τέτοιες εκφράσεις πραγματώνουν Εννοιακές Μεταφορές και Μετωνυμίες.

Ο ΘΥΜΟΣ ΕΙΝΑΙ ΦΩΤΙΑ

(11) *Έβγαζε καπνούς από τα αυτιά.*

Ο ΕΡΩΤΑΣ ΕΙΝΑΙ ΦΩΤΙΑ

(12) *Η φλόγα ανάμεσά τους έσβησε.*

Η ΦΑΝΤΑΣΙΑ ΕΙΝΑΙ ΦΩΤΙΑ

(13) *Η φαντασία σου πήρε φωτιά.*

ΤΟ ΜΕΡΟΣ ΑΝΤΙ ΤΟΥ ΟΛΟΥ

(14) *Χρειάζομαι ένα χέρι βοηθείας.*

ΤΟ ΧΕΡΙ ΑΝΤΙ ΤΗΣ ΙΚΑΝΟΤΗΤΑΣ

(15) *Δεν μπορώ να σου ράψω το κουμπί, δεν έχω καλό χέρι.*

8. Η ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ

8.1 Η αφόρμηση

Λαμβάνοντας υπόψη όλα τα παραπάνω και δεδομένου ότι οι μηχανισμοί της μεταφοράς και της μετωνυμίας δεν χαίρουν ιδιαίτερης προσοχής από τους συντάκτες και δημιουργούς των λεξικών, η έρευνά μας αφορά το σχεδιασμό και την υλοποίηση ενός Λεξικού Εννοιακών Μεταφορών και Μετωνυμιών. Οι Kovecses & Csabi (2014:135-136), όπως αναφέραμε πολύ νωρίτερα, μιλώντας για ένα «ιδανικό» λεξικό στερεότυπων εκφράσεων προτείνουν μια διάταξή τους που θα βασίζεται στη μεταφορική τους βάση. Πιο συγκεκριμένα, υποδεικνύουν την ακόλουθη οργάνωσή των λημμάτων: Κάτω από την έννοια που αντιπροσωπεύει το πεδίο – πηγή καταχωρούνται όλες οι εκφράσεις που πραγματώνουν τις δυνατές Εννοιακές Μεταφορές με τη συμπερίληψη όλων των δυνατών εννοιών που αντιπροσωπεύουν τα πεδία – στόχους. Το παράδειγμα που ακολουθεί είναι περισσότερο επεξηγηματικό. Η συγκεκριμένη έννοια ΦΩΤΙΑ (πεδίο – πηγή) αντιστοιχείται με τις αφηρημένες έννοιες ΘΥΜΟΣ, ΕΡΩΤΑΣ, ΦΑΝΤΑΣΙΑ, ΔΙΑΜΑΧΗ, ΕΝΕΡΓΕΙΑ, ΕΝΘΟΥΣΙΑΣΜΟΣ και πραγματώνει έναν αριθμό Εννοιακών Μεταφορών. Όλες οι μεταφορικές γλωσσικές εκφράσεις που πραγματώνουν τις παραπάνω μεταφορές οργανώνονται κάτω από το λήμμα ΦΩΤΙΑ. Πρόκειται, επομένως, για μια ταξινόμηση των μεταφορικών εκφράσεων που βασίζεται στο χαρακτηριστικό της «εμβέλειας της μεταφοράς» (the scope of metaphor) που αναφέραμε στο κεφάλαιο 3 αυτής της εργασίας (υποκεφάλαιο 3.3).

Η πρότασή τους αυτή αποτέλεσε την αφόρμηση για την υλοποίηση του παρόντος Λεξικού και έδωσε την ιδέα για τον τρόπο οργάνωσής του, όπως θα εξηγήσουμε παρακάτω (υποκεφάλαιο 8.3).

8.2 Το υλικό της έρευνας και η διαδικασία συλλογής του

Το υλικό που αξιοποιήθηκε στην έρευνά μας αντλήθηκε από το Ηλεκτρονικό Σώμα Κειμένων (ΗΣΚ) του Εθνικού Θησαυρού της Ελληνικής Γλώσσας (ΕΘΕΓ). Ο ΕΘΕΓ αποτελεί μία δομημένη συλλογή κειμένων της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, η οποία αναπτύχθηκε από το Ινστιτούτο Επεξεργασίας του Λόγου (ΙΕΛ) και περιλαμβάνει δείγματα γραπτού λόγου σε μορφή

ολοκληρωμένων προτάσεων που θεωρούνται αντιπροσωπευτικά της σύγχρονης Ελληνικής γλώσσας. Πιο συγκεκριμένα, το Ηλεκτρονικό Σώμα Κειμένων περιλαμβάνει κείμενα από διάφορες κατηγορίες του λόγου, όπως βιβλίο, διαδίκτυο, εφημερίδες, περιοδικά, διαφημίσεις, αιτήσεις, νομικά κείμενα, πρακτικά, ανακοινώσεις κ.τ.λ. Από αυτό το υλικό επιλέξαμε για τη δημιουργία του Λεξικού εκφράσεις – αφαιρετικά και πιο στερεότυπα σχήματα που εμπεριέχουν μεταφορά και μετωνυμία, τα οποία περιλαμβάνουν λέξεις που αναφέρονται σε μέρη του σώματος (π.χ. *χέρι, μάτι, αυτί* κ.τ.λ.). Όπως τονίσαμε νωρίτερα, οι εκφράσεις αυτές είναι ιδιαίτερα παραγωγικές μεταφορικά και μετωνυμικά (βλέπε κεφάλαιο 7, υποκεφάλαιο 7.1). Οι δεκατρείς λέξεις – μέρη του σώματος που εισάγαμε στην αναζήτησή μας, προκειμένου να λάβουμε τα αναμενόμενα αποτελέσματα (εκφράσεις στις οποίες θα εμπεριέχονταν τα συγκεκριμένα μέρη του σώματος) ήταν με αλφαβητική σειρά: ΑΙΜΑ, ΑΥΤΙ, ΓΛΩΣΣΑ, ΔΑΧΤΥΛΟ, ΔΟΝΤΙ, ΚΕΦΑΛΙ, ΛΑΙΜΟΣ, ΜΑΤΙ, ΜΥΑΛΟ, ΜΥΤΗ, ΠΟΔΙ, ΣΤΟΜΑΧΙ και ΧΕΡΙ.

Ειδικότερα, η διαδικασία που ακολουθήσαμε για την επιλογή και την επεξεργασία του υλικού της έρευνας ήταν η εξής: Εισάγαμε κάθε φορά στη μηχανή αναζήτησης του ΕΘΕΓ τη λέξη που μας ενδιέφερε (π.χ. «*χέρι*»), με σκοπό να λάβουμε από το Ηλεκτρονικό Σώμα Κειμένων ολοκληρωμένες προτάσεις που θα περιείχαν τη λέξη αυτή. Κατόπιν, εισάγαμε την επιλογή – δυνατότητα «σε όλες τις πτώσεις / και στους δύο αριθμούς», ώστε να λάβουμε τη μέγιστη δυνατή ποσότητα αποτελεσμάτων, καθώς θα ήταν ιδιαίτερα περιοριστικό να μας απέδιδε η αναζήτηση προτάσεις που θα περιείχαν την επιθυμητή λέξη μόνο στην ονομαστική πτώση του ενικού αριθμού. Ο μέγιστος δυνατός αριθμός των αποτελεσμάτων που μπορούσαμε κάθε φορά (για κάθε αναζήτηση) να λάβουμε ήταν 2.000 προτάσεις. Στις περισσότερες αναζητήσεις μας (π.χ. *χέρι, πόδι, μυαλό, κεφάλι* κ.ά.) είχαμε διαθέσιμες προς ανάγνωση και επεξεργασία 2.000 προτάσεις, ενώ σε κάποιες περιπτώσεις λέξεων με χαμηλότερη συχνότητα εμφάνισης στο κόρπους (όπως *λαιμός* ή *στομάχι*), το σύνολο των αποτελεσμάτων ήταν μικρότερο (κυμαινόταν από 800 – 1.500 προτάσεις). Επομένως, ο αριθμός των προτάσεων που επεξεργαστήκαμε ξεπερνούσε συνολικά τις 20.000. Μετά την εμφάνιση των αποτελεσμάτων, τα συγκεντρώναμε όλα αντιγράφοντας τα σε ένα υπολογιστικό φύλλο excel, το οποίο θα μας διευκόλυνε στη μετέπειτα επεξεργασία τους. Αυτή η διαδικάσία ήταν η πρώτη φάση της εργασίας μας, η φάση συλλογής του υλικού.

Στη δεύτερη φάση, σκοπός μας ήταν να ξεχωρίσουμε τις προτάσεις, οι οποίες περιείχαν τη λέξη που μας ενδιέφερε μέσα σε κάποιο αφαιρετικό ή πιο στερεότυπο σχήμα. Καθώς το σώμα κειμένων δεν μας παρείχε τη δυνατότητα για αυτόματη επεξεργασία των αποτελεσμάτων, προχωρούσαμε στην επεξεργασία τους ένα προς ένα. Κατά τη διαδικασία αυτή, αποκλείαμε όσες προτάσεις περιείχαν τη λέξη που αναζητούσαμε στην κυριολεκτική της σημασία (π.χ. *Χτύπησα το χέρι μου*). Στη συνέχεια, με τη βοήθεια της εφαρμογής των μακροεντολών (macros) του excel επιλέγαμε και συγκεντρώναμε σε ξεχωριστό φύλλο όλες εκείνες τις προτάσεις που περιείχαν τη λέξη αυτή μέσα σε κάποιο αφαιρετικό ή πιο στερεότυπο σχήμα (π.χ. *Είναι στο χέρι μου να τα καταφέρω*). Με αυτόν τον τρόπο είχαμε στο ξεχωριστό αυτό φύλλο συγκεντρωμένα όλα εκείνα τα αποτελέσματα, τα οποία πιθανότατα θα πραγμάτωναν μεταφορικά ή μετωνυμικά σχήματα. Έτσι, είχαμε ολοκληρώσει τη δεύτερη φάση της εργασίας μας.

Ακολουθούσε η τρίτη και πιο σημαντική φάση, στην οποία έπρεπε μέσα από το πλήθος των αποτελεσμάτων να εντοπίσουμε ποια εννοιακά (μεταφορικά ή μετωνυμικά) σχήματα πραγματώνονταν. Ακολουθούσε, επομένως, περαιτέρω επεξεργασία, αφού συγκεντρώναμε κάθε φορά όλα εκείνα τα παραδείγματα που φαινόταν να πραγματώνουν το ίδιο εννοιακό σχήμα και προχωρούσαμε στο σχηματισμό του συγκεκριμένου αφαιρετικού σχήματος. Έτσι, καταλήγαμε να έχουμε πολλές ομάδες διαφορετικών αφαιρετικών σχημάτων με τις πραγματώσεις τους, τα παραδείγματα, δηλαδή, από το κόρπους που αντιστοιχούσαν σε κάθε σχήμα (π.χ. *Είναι στο χέρι μου να..., τον έχω στο χέρι, είμαι χαμένος από χέρι* κ.τ.λ.). Τέλος, εξετάζαμε εάν το κάθε ένα από αυτά αφαιρετικό σχήμα ενείχε μεταφορά, μετωνυμία ή και τους δύο μηχανισμούς μαζί (μεταφ-τωνυμία). Προχωρούσαμε, δηλαδή, στην απόδοση των συγκεκριμένων για κάθε περίπτωση εννοιακών σχημάτων. Για παράδειγμα: *Είναι στο χέρι μου* να... (σχήμα που ενέχει μετωνυμία και μεταφορά), ΤΟ ΧΕΡΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΕΡΓΕΙΑ – ΤΗ ΔΡΑΣΗ + Η ΑΦΗΡΗΜΕΝΗ ΕΝΝΟΙΑ ΕΙΝΑΙ ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΗ (ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ). Ο εννοιακός «χαρακτηρισμός» του κάθε σχήματος δεν ήταν μια τόσο αυτόματη εργασία. Αντίθετα, απαιτούσε συνδυαστική σκέψη και συνθετική ικανότητα. Φυσικά, η θεωρία στην οποία διαρκώς ανατρέχαμε για την απόδοση των εννοιακών σχημάτων είναι ιδιαίτερα πλούσια. Πολλές από τις μεταφορές και τις μετωνυμίες που συναντήσαμε στην έρευνά μας βρίσκονταν καταγεγραμμένες στην υπάρχουσα βιβλιογραφία. Για παράδειγμα, στον Kovesces (2010) συναντάμε συχνά την Εννοιακή Μεταφορά HUMAN MIND IS A MOVING OBJECT. Έτσι, το σχήμα *σταματάει το μυαλό* που εντοπίσαμε στο κόρπους πραγματώνει τη μεταφ-τωνυμία ΜΥΑΛΟ ΓΙΑ ΤΗ ΣΚΕΨΗ + ΤΟ ΜΥΑΛΟ ΕΙΝΑΙ

ΚΙΝΟΥΜΕΝΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ. Όμως, η έκφραση *(είμαι) κουμπωμένος μέχρι το λαιμό*, όπως και πολλές άλλες, δεν εντοπίστηκε αυτούσια στη βιβλιογραφία. Ο εννοιακός της χαρακτηρισμός ως μεταφορά Ο ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΚΛΕΙΣΤΟΣ (ΕΠΙΦΥΛΑΚΤΙΚΟΣ) ΕΙΝΑΙ ΣΩΜΑΤΙΚΑ ΚΛΕΙΣΤΟΣ προέκυψε με βάση τη θεωρία της Athanasiadou (2014), όπου σημειώνει ότι EMOTIONALLY CLOSED IS PHYSICALLY CLOSED. Επομένως, πολλά μεταφορικά ή μετωνυμικά σχήματα δεν υπήρχαν καταγεγραμμένα στη βιβλιογραφία, προέκυπταν όμως εύλογα με βάση αυτή. Αυτό είναι φυσικό, αφού το πεδίο των μεταφορών και μετωνυμιών είναι ανεξάντλητο. Κατά τον τρόπο που περιγράψαμε, το κάθε ένα από αυτά τα ξεχωριστά αφαιρετικά σχήματα που αντλήθηκαν από την έρευνα (μαζί με τα παραδείγματα και τον Εννοιακό μηχανισμό που τα συνόδευε) καταχωρούνταν για λόγους μεθοδολογίας σε ένα ξεχωριστό υπολογιστικό φύλλο excel. Τα παραδείγματα που επιλέγαμε να καταχωρήσουμε σε αυτό το ξεχωριστό φύλλο ήταν συνήθως τα πιο αντιπροσωπευτικά. Η ίδια διαδικασία πραγματοποιήθηκε και για τις δεκατρείς λέξεις – μέρη του σώματος.

8.3 Η οργάνωση και η δομή του Λεξικού

Η οργάνωση του Λεξικού μας έχει την ίδια λογική με εκείνη που αναφέραμε λίγο νωρίτερα (βλέπε υποκεφάλαιο 8.1), με τη διαφορά ότι ακολουθεί μια αντίστροφη πορεία για καθαρά πρακτικούς λόγους. Τα λήμματα οργανώνονται με βάση τις έννοιες που αντιπροσωπεύουν το πεδίο – στόχο και όχι το πεδίο – πηγή. Για παράδειγμα: ΤΟ ΜΥΑΛΟ (πεδίο – στόχος) ΕΙΝΑΙ ΕΡΓΑΛΕΙΟ (πεδίο – πηγή). Κάτω από αυτήν την Εννοιακή Μεταφορά καταχωρούνται οι εκφράσεις: *ακονίζω το μυαλό, χρησιμοποιώ το μυαλό*. Αντίστοιχα: ΤΟ ΜΥΑΛΟ (πεδίο – στόχος) ΕΙΝΑΙ ΚΙΝΟΥΜΕΝΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ (πεδίο – πηγή). Εδώ θα καταχωρηθούν οι εκφράσεις: *τρέχει το μυαλό, σταματάει το μυαλό*. Αυτό εξυπηρετεί δύο σκοπούς. Πρώτον, μία οργάνωση με βάση την έννοια που αντιπροσωπεύει το πεδίο – στόχο θα έχει σαφώς μικρότερη έκταση, αφού η εμβέλεια της μεταφοράς έχει πολύ μεγαλύτερη «ακτίνα» όταν ειδωθεί από την πλευρά του πεδίου – πηγή. Είναι, δηλαδή, πολύ μεγαλύτερος ο αριθμός των πεδίων – στόχων που αντιστοιχούν σε ένα πεδίο – πηγή σε σχέση με τον αριθμό των πεδίων – πηγών που αντιστοιχούν σε ένα πεδίο – στόχο. Επομένως, η διαμόρφωση των λημμάτων κατ'αυτόν τον τρόπο είναι οπωσδήποτε πιο πρακτική από την άποψη της παρουσίασης και της οικονομίας χώρου. Δεύτερον και σημαντικότερο, η οργάνωση των λημμάτων με βάση την έννοια που

εκφράζει το πεδίο – στόχο είναι σίγουρα πιο εξυπηρετική για το χρήστη. Μιλάμε για ένα Λεξικό – βοήθημα, το οποίο έχει σκοπό να ανταποκριθεί στις παραγωγικές ανάγκες των χρηστών. Αυτό σημαίνει ότι, όταν ο χρήστης θέλει να αναζητήσει κάποιες εκφράσεις που σχετίζονται με μία έννοια, έχει στο μυαλό του την αφηρημένη έννοια (του πεδίου – στόχου) κι αναμφίβολα όχι τη συγκεκριμένη (του πεδίου – πηγή). Για παράδειγμα, όταν ο χρήστης πιθανόν ψάξει για εκφράσεις που σχετίζονται με την έννοια ΘΥΜΟΣ, θα ανατρέξει στο συγκεκριμένο λήμμα κι όχι φυσικά στο λήμμα ΦΩΤΙΑ. Την ίδια λογική ακολουθούμε και για την οργάνωση των εκφράσεων που πραγματώνουν Εννοιακές Μετωνυμίες. Οι εκφράσεις οργανώνονται κάτω από την έννοια που αντιπροσωπεύει την οντότητα – στόχο. Στις περιπτώσεις όπου υπάρχει αλληλεπίδραση μεταφοράς και μετωνυμίας η καταχώρηση πραγματοποιείται συνδυαστικά (τα μεταφ-τωνυμικά σχήματα παρουσιάζονται μέσα σε πλαίσιο).

Θα πρέπει φυσικά να υπενθυμίσουμε ότι το Λεξικό δεν είναι εκτενές και αποτελεί περισσότερο μια συλλογή λεξιλογικού υλικού με πιο περιορισμένο εύρος. Επομένως, δεν διαθέτει ούτε τη μορφή ούτε την εσωτερική οργάνωση ενός παραδοσιακού λεξικού. Πιο αναλυτικά, η οργάνωση και η δομή του είναι η ακόλουθη: Το κάθε μέρος του σώματος παρουσιάζεται ξεχωριστά με αλφαβητική σειρά. Η διάταξη και παρουσίασή όλων των σχημάτων έχει πραγματοποιηθεί με βάση τις έννοιες, οι οποίες δεν παρουσιάζονται αλφαβητικά, αλλά με βάση την «προτεραιότητα» στη σημασία της έννοιας που αποτελεί το πεδίο – στόχο (για την Εννοιακή Μεταφορά) ή της έννοιας που αποτελεί την οντότητα – στόχο (για την Εννοιακή Μετωνυμία). Πρώτα παρουσιάζονται οι Εννοιακές Μετωνυμίες, καθώς τα μετωνυμικά σχήματα είναι περισσότερα, και μετά οι Εννοιακές Μεταφορές. Ας δούμε για παράδειγμα τη διάταξη των καταχωρήσεων στο *«αίμα»*. Αρχικά έχουμε την καταχώρηση ΑΙΜΑ ΓΙΑ ΤΗ ΖΩΗ (οντότητα – στόχος), με τα αντίστοιχα σχήματα που πραγματώνουν την Εννοιακή αυτή Μετωνυμία, τα οποία παρουσιάζονται με σειρά αλφαβητική. Κάτω από κάθε αφαιρετικό σχήμα υπάρχει ένα παράδειγμα που έχει επιλεγεί από το σώμα κειμένων. Ακολουθεί η καταχώρηση ΑΙΜΑ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΓΓΕΝΕΙΑ (οντότητα – στόχος), με τα αντίστοιχα επίσης μετωνυμικά σχήματα σε αλφαβητική διάταξη. Αμέσως μετά ακολουθεί το μετωνυμικό σχήμα ΑΙΜΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΓΩΓΗ (οντότητα – στόχος), με το σχήμα που πραγματώνει τη συγκεκριμένη μετωνυμία. Η σειρά, δηλαδή, παρουσίασης των εννοιών καθορίζεται από το ποια έννοια παρουσιάζει την πιο άμεση σύνδεση με τη λέξη – μέρος του σώματος μέσω της οποίας εκφράζεται. Στις περιπτώσεις μεταφ-τωνυμικών σχημάτων, τα αφαιρετικά σχήματα – εκφράσεις μπαίνουν σε

πλαίσιο και παρουσιάζονται ως εξής: Π.χ ΑΙΜΑ ΓΙΑ ΤΗ ΖΩΗ (οντότητα – στόχος) + Η ΑΠΩΛΕΙΑ ΖΩΗΣ (πεδίο – στόχος) ΕΙΝΑΙ ΑΠΩΛΕΙΑ ΑΙΜΑΤΟΣ. Στα σχήματα αυτά πρώτα παρουσιάζεται η μετωνυμία, καθώς, όπως προαναφέρθηκε, είναι πιο εύληπτη κι έπειτα η μεταφορά. Οι ομοιογενείς εκφράσεις που πραγματώνουν την ίδια ακριβώς μεταφ-τωνυμία καταχωρούνται κάτω από το ίδιο μεταφ-τωνυμικό σχήμα. Όταν υπάρχουν εκφράσεις που πραγματώνουν μια συγκεκριμένη μετωνυμία αλλά διαφορετική (ή καμία) μεταφορά, καταχωρούνται όλες μαζί κάτω από το γενικό μετωνυμικό σχήμα και δίπλα στην κάθε μια ξεχωριστά σημειώνεται η αντίστοιχη μεταφορά (εάν υπάρχει). Κατά τον τρόπο αυτό συνεχίζεται η παρουσίαση των μεταφορικών, μετωνυμικών ή μεταφ-τωνυμικών σχημάτων και των εκφράσεων που ανήκουν σε αυτά.

ΤΑ ΜΕΡΗ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ

ΛΕΞΙΚΟ ΕΝΝΟΙΑΚΩΝ ΜΕΤΑΦΟΡΩΝ ΚΑΙ ΜΕΤΩΝΥΜΙΩΝ

αίμα

ΑΙΜΑ ΓΙΑ ΤΗ ΖΩΗ

πίνω το αίμα

*«Αρκετά μας **ήπιατε το αίμα**», ήταν τα πρώτα λόγια που απηύθυνε στον Αρμένιο πρωθυπουργό ο επικεφαλής των ενόπλων που μπήκε προχθές στο κτίριο του Κοινοβουλίου.*

ΑΙΜΑ ΓΙΑ ΤΗ ΖΩΗ + Η ΑΠΩΛΕΙΑ ΖΩΗΣ ΕΙΝΑΙ ΑΠΩΛΕΙΑ ΑΙΜΑΤΟΣ

βάφεται με αίμα

*Μόλις την Παρασκευή, οι προσευχές των Σιιτών **βάφτηκαν με αίμα** με 26 νεκρούς στη σιιτική γειτονιά της Βαγδάτης και την κωμόπολη Μπάλαντ Ρουζ, 75 χιλιόμετρα βορειονατολικά της πρωτεύουσας.*

(η) λίμνη αίματος

*Λίγη ώρα μετά, μέσα σε μια **λίμνη αίματος**, τον βρήκε να ψυχορραγεί η σύζυγός του.*

(το) λουτρό αίματος

*Τα διεθνή μέσα ενημέρωσης όμως, στα οποία δεν είχε δοθεί ακόμα άδεια εισόδου στη χώρα και βασίζονταν μόνο σε φημολογίες και ανεξέλεγκτα σχόλια, μιλούσαν για «**λουτρά αίματος**» και «χιλιάδες» νεκρούς.*

πληρώνεται με (το) αίμα

*Η λαϊκή οργή, που δεν άφησε τίποτε όρθιο στην πρωτεύουσα και **πληρώθηκε με το αίμα** εκατοντάδων αθώων, δεν έχει ξεθυμάνει.*

πνίγεται στο αίμα

*Μέχρι το 1938 περισσότερες από τριάντα μικρές και μεγάλες εξεγέρσεις **πνίγηκαν στο αίμα**.*

(ο) ποταμός αίματος

*Παρουσιάζει ως έναν απέραντο **ποταμό αίματος** την ιστορία των εργατικών αγώνων στη Χιλή.*

(ο) φόρος αίματος

*Να σημειώσουμε ότι και αυτό το τριήμερο **ο φόρος αίματος** στην άσφαλτο ήταν βαρύς, αφού έχασαν τη ζωή τους 19 άνθρωποι και τραυματίστηκαν 215.*

χύνεται αίμα

*Ανεκκαθάριστο μένει ακόμη ποιος φταίει για **το αίμα** που **χύθηκε** στην πλατεία Συντάγματος στις 3 Δεκεμβρίου κατά το - απαγορευμένο την τελευταία στιγμή - πάνδημο συλλαλητήριο.*

ΑΙΜΑ ΓΙΑ ΤΗ <u>ΣΥΓΓΕΝΕΙΑ</u>

(ο) δεσμός αίματος

*Οι δεσμοί της Ν.Δ. με τους διαπλεκόμενους και τα οικονομικά συμφέροντα είναι διαχρονικοί και αδιατάρακτοι, είναι **δεσμοί αίματος**.*

το αίμα νερό δεν γίνεται

*Ίσως η Ελευθερία να «μαλάκωσε» απέναντι στον πατέρα της γιατί **το «αίμα νερό δεν γίνεται»**.*

ΑΙΜΑ ΓΙΑ ΤΗΝ <u>ΚΑΤΑΓΩΓΗ</u>

(επίθετο εθνικό) αίμα

*Μια όμορφη με **ελληνικό αίμα** διχάζει την Ιταλία.*

ΑΙΜΑ ΓΙΑ ΤΟ <u>ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ</u> + ΤΟ <u>ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΣΩΜΑ</u> ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ

ανάβουν τα αίματα (ΕΝΤΑΣΗ) (ΤΟ ΑΙΜΑ ΕΙΝΑΙ ΕΥΛΕΚΤΟ ΥΛΙΚΟ – Η ΕΝΤΑΣΗ ΕΙΝΑΙ ΦΛΟΓΑ)

*Πέρα από τις εντυπώσεις λοιπόν, οι «βυσσινί» είχαν πηγαίνοντας στα αποδυτήρια την έξωθεν καλή μαρτυρία και της εξέδρας, όπου **τα αίματα είχαν ανάψει** επικίνδυνα.*

(μου) ανεβαίνει το αίμα στο κεφάλι (ΘΥΜΟΣ) (ΤΟ ΑΙΜΑ ΕΙΝΑΙ ΥΓΡΟ ΠΟΥ ΒΡΑΖΕΙ – Ο ΘΥΜΟΣ ΕΙΝΑΙ ΒΡΑΣΜΟΣ)

*Καμιά ώρα **θα μου ανέβει το αίμα στο κεφάλι** και να φάει καμιά σφαίρα στο δόξα πατρί!*

(μου) κόβεται το αίμα (ΦΟΒΟΣ) (ΤΟ ΑΙΜΑ ΕΙΝΑΙ ΥΓΡΟ ΠΟΥ ΠΑΓΩΝΕΙ – Ο ΦΟΒΟΣ ΕΙΝΑΙ ΚΡΥΟ)

*Ο Γιάννης έμπηξε ένα ουρλιαχτό και **μου κόπηκε το αίμα**!*

παγώνει το αίμα (ΦΟΒΟΣ) (ΤΟ ΑΙΜΑ ΕΙΝΑΙ ΥΓΡΟ ΠΟΥ ΠΑΓΩΝΕΙ – Ο ΦΟΒΟΣ ΕΙΝΑΙ ΚΡΥΟ)

*Ο Κρέιβεν κατάφερε να φτιάξει μια ακόμη συναρπαστική ταινία τρόμου, που στιγμές σου **παγώνει το αίμα**...*

ΑΙΜΑ ΓΙΑ ΤΙΣ ΑΡΕΤΕΣ

βράζει το αίμα (ΖΩΝΤΑΝΙΑ) (+ ΤΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΣΩΜΑ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ) (ΤΟ ΑΙΜΑ ΕΙΝΑΙ ΥΓΡΟ ΠΟΥ ΒΡΑΖΕΙ – Η ΖΩΝΤΑΝΙΑ ΕΙΝΑΙ ΒΡΑΣΜΟΣ)

*Δεν ήταν ακριβώς σαν την κοκαΐνη, αλλά **το αίμα του** σαφώς **έβραζε**.*

ΑΙΜΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ – ΤΗ ΔΡΑΣΗ

(το) νέο αίμα

*Και όμως, εκείνοι οι πρόσφυγες ήταν **το νέο αίμα**, που αναζωογόνησε την Ελλάδα σε όλους τους τομείς, όπως πολύ αργότερα αναγνωρίστηκε.*

ΤΟ ΑΙΜΑ ΕΙΝΑΙ ΠΟΛΥΤΙΜΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ

(γίνεται) με αίμα

*Η κλινική αυτή (αναφέρεται στην Α' Καρδιολογική Κλινική) **στήθηκε με αίμα**.*

παίρνω με αίμα

*«**Με αίμα πήραμε** σήμερα τη νίκη».*

παίρνω το αίμα μου πίσω

*Το ασχημόπαπο, από τους κλασικούς εκπροσώπους της γνωστής σχολής των καταφρονεμένων και αδικημένων αυτής της ζωής που πετυχαίνουν στο τέλος **να πάρουν το αίμα τους πίσω**...*

φτύνω αίμα

***Έχω φτύσει αίμα** στη ζωή, έδωσα την προσωπική μου μάχη με επιμονή και υπομονή για να φτάσω ως εδώ.*

ΤΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΣΩΜΑ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ

(είναι) στο αίμα μου (ΤΟ ΣΤΟΙΧΕΙΟ ΤΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ ΕΙΝΑΙ ΟΥΣΙΑ ΣΤΟ ΑΙΜΑ)

*Η εντιμότητα **ήταν** μέσα **στο αίμα του**.*

(έχω) στο αίμα μου (ΤΟ ΤΑΛΕΝΤΟ ΕΙΝΑΙ ΟΥΣΙΑ ΣΤΟ ΑΙΜΑ)

*Γέλασε όταν της είπα πως **θα έχει** την πολιτική, ως γόνος των Παπανδρέου, **στο αίμα της**.*

κυκλοφορεί στο αίμα μου (ΤΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ ΕΙΝΑΙ ΟΥΣΙΑ ΣΤΟ ΑΙΜΑ)

...γιατί μια αγάπη σαν αυτή δεν τελειώνει, κι αν κάπου κάπου μας πονά, μέσα ***στο αίμα μας*** *ξανά,* ***κυκλοφορεί*** *και δυναμώνει.*

ΣΥΝΟΨΗ – ΑΙΜΑ

Το «αίμα», ως ουσία που δίνει ζωή στον άνθρωπο, εκφράζει μετωνυμικά την ίδια τη ζωή με σχήματα που δηλώνουν ενέργειες εκμετάλλευσης ή κακομεταχείρισης της ανθρώπινης ζωής, όπως: *πίνω το αίμα.* Αλλά και η απώλεια της ζωής δηλώνεται μέσω μεταφ-τωνυμικών σχημάτων που αναφέρονται στο έγκλημα και γενικότερα στον «αιματηρό» θάνατο, όπως: *βάφεται με αίμα, πνίγεται στο αίμα, χύνεται αίμα* ή *ποταμός / λουτρό / λίμνη αίματος*. Ακόμη, ως βιολογικό χαρακτηριστικό δηλώνει μετωνυμικά τη συγγένεια (*δεσμός αίματος*) ή την καταγωγή (π.χ. *ελληνικό αίμα*). Το συναίσθημα εκφράζεται μέσω του μηχανισμού της μετωνυμίας σε συνδυασμό με τη μεταφορά ΤΟ ΣΩΜΑ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ. Εδώ εκφράζεται η ένταση ως «φλόγα» (*ανάβουν τα αίματα*), ο θυμός ως «βρασμός» (*μου ανεβαίνει το αίμα στο κεφάλι*), αλλά και ο «φόβος», όταν το αίμα «*κόβεται*» ή «*παγώνει*». Επιπλέον, το αίμα μέσω του μεταφτωνυμικού σχήματος ΑΙΜΑ ΓΙΑ ΤΙΣ ΑΡΕΤΕΣ + ΤΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΣΩΜΑ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ εκφράζει τη ζωντάνια και την ενεργητικότητα (π.χ. *βράζει το αίμα*). Εφόσον το αίμα είναι απόλυτα απαραίτητο για τη ζωή, μέσω της μεταφοράς ΤΟ ΑΙΜΑ ΕΙΝΑΙ ΠΟΛΥΤΙΜΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ εκφράζεται η δυσκολία και ο κόπος για να πραγματοποιηθεί κάτι (π.χ. *φτύνω αίμα*) ή ακόμη και το αίσθημα της δικαίωσης ή της εκδίκησης (π.χ. *παίρνω το αίμα μου πίσω*). Τέλος, η μεταφορά ΤΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΣΩΜΑ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ μας δίνει εκφράσεις όπου χαρακτηριστικά της ανθρώπινης προσωπικότητας, ταλέντα – κλίσεις ή συναισθήματα περιγράφονται ως «ουσίες» στο αίμα (π.χ. *είναι / έχω / κυκλοφορεί στο αίμα μου*).

αυτί

ΑΥΤΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΚΟΗ

βομβαρδίζω τα αυτιά (+ ΤΑ ΛΟΓΙΑ ΕΙΝΑΙ ΟΠΛΑ)

*...αυτός ο υποτιθέμενος ναρκισσισμός με τον οποίο **βομβαρδίζουνε τα αυτιά** του κόσμου είναι ένας ψευτο-ατομικισμός.*

γαργαλάει τα αυτιά (+ ΤΟ ΑΚΟΥΣΜΑ ΕΙΝΑΙ ΑΓΓΙΓΜΑ)

*...μαζεύουν ψήφους **γαργαλώντας αυτιά**...*

(είμαι) περήφανος στα αυτιά

*Χαρακτήρας αδαμάντινος, αλλά **περήφανος στ' αυτιά** και πολύ ευέξαπτος.*

εξασκώ το αυτί μου

*Είναι αποτελεσματική γενικώς σε άτομα που επιθυμούν **να εξασκήσουν το αυτί τους**, που υποφέρουν από προβλήματα μνήμης και συγκέντρωσης...*

καρφώνει τα αυτιά (+ Ο ΗΧΟΣ ΕΙΝΑ ΑΙΧΜΗΡΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ)

*Οι χαραμάδες, όμως, δεν μπορούσαν να συγκρατήσουν κάτι συγκλονιστικά ξεφωνητά που **κάρφωναν τα αυτιά** των γειτόνων...*

(μου) παίρνει τα αυτιά

*Έχει στο κασετόφωνο δυνατή μουσική που **παίρνει τ' αυτιά** των άλλων οδηγών, όπως κάνουν οι επιδειξιομανείς...*

πιάνει το αυτί μου (+ Η ΑΚΟΗ ΕΙΝΑΙ ΑΦΗ)

***Το αυτί σου έπιανε** σε διάφορα μαγαζιά συζητήσεις για τη συναυλία*

σφυροκοπάει στα αυτιά (+ Ο ΗΧΟΣ ΕΙΝΑΙ ΕΡΓΑΛΕΙΟ)

*Ο θόρυβος από τους τέσσερις κινητήρες του μεταγωγικού C-130 **σφυροκοπούσε στ' αυτιά** του*

(μου) τρυπάει τα αυτιά (+ ΤΟ ΑΥΤΙ ΕΙΝΑΙ ΕΥΘΡΑΣΤΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ)

*Οι φωνές του κόσμου **σου τρυπάνε τ' αυτιά**.*
(μου) τρώει τα αυτιά (+ ΚΑΝΩ ΚΑΚΟ ΕΙΝΑΙ ΤΡΩΩ)

*...**μου 'φαγε τ' αυτιά** η φιλενάδα μου από δω...*

χαϊδεύει το αυτί (+ Ο ΗΧΟΣ ΕΙΝΑΙ ΑΓΓΙΓΜΑ)

*Η μουσική τής **χάιδευε τ' αυτί** και από κει σκορπίζονταν σ' όλο το σώμα της.*

χαϊδεύω τα αυτιά (+ ΤΑ ΛΟΓΙΑ ΕΙΝΑΙ ΑΓΓΙΓΜΑ)

*Η πολιτική ηγεσία οφείλει ν' αντιληφθεί ότι δεν μπορεί μονίμως **να χαϊδεύει τ' αυτιά** των ψηφοφόρων, αποφεύγοντας ν' αναλάβει τις, σοβαρότατες, ευθύνες της για τη σημερινή κατάσταση.*

ΑΥΤΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΚΟΗ + ΤΟ ΑΥΤΙ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ

από το στόμα σου και στου Θεού το αυτί

***Από το στόμα σου και στου θεού τ' αυτί**, σύντροφε.*

γεμίζει τα αυτιά

*Η σιωπή **γεμίζει τ' αυτιά** μας για ένα δευτερόλεπτο, για μια στιγμή.*

κατακλύζονται τα αυτιά

***Τα αυτιά** σας **κατακλύζονται** καθημερινά από άχρηστες πληροφορίες.*

(μου) μπαίνουν ψύλλοι στα αυτιά

*Κι επειδή με τις κινδυνολογικές αυτές διαπιστώσεις και προφητείες **μας μπαίνουν ψύλλοι στ' αυτιά**...*

περνάει από τα αυτιά

*Οι υποψίες έμεναν **να περνούν από τα αυτιά** των κατοίκων του χωριού, από καφενέ σε καφενέ.*

ρίχνω στα αυτιά

*...κοινώς τα χώνουν όχι για **να** σου **ρίξουν στα αυτιά** αλλά για να εμπλουτίσουν την εμπειρία τους ως αναβάτες.*

ΑΥΤΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΚΟΗ + ΤΟ ΑΥΤΙ ΕΙΝΑΙ ΖΩΝΤΑΝΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ

δεινοπαθούν τα αυτιά

Τα αυτιά *των θεατών* ***είχαν δεινοπαθήσει*** *από τη δυνατή μουσική.*

συλλαμβάνουν τα αυτιά

Ο κόσμος χειροκροτούσε ακόμα όταν ***τ' αυτιά*** *της* ***συνέλαβαν*** *τον ήχο της φλογέρας*

ΑΥΤΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΑΚΟΥΣΜΑ

δεν πιστεύω στα αυτιά μου

Πολλές φορές ακούμε για ποσά που παίρνουν ηθοποιοί στο Χόλιγουντ και ***δεν πιστεύουμε στα αυτιά μας.***

ΑΥΤΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΚΟΥΣΤΙΚΗ ΙΚΑΝΟΤΗΤΑ

έχω αυτί

Μπορεί να μην ξέρω να διαβάζω μουσική, αλλά ***έχω αυτί*** *λόγω αυτών των ακουσμάτων, κάτι που με βοηθάει στις ενορχηστρώσεις.*

ΑΥΤΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΙΛΗΨΗ + Η ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΕΙΝΑΙ ΑΚΟΗ

ακούγεται στα αυτιά μου

...είπε διάφορα που ***στα αυτιά*** *ενός φυσιολογικού ανθρώπου* ***ακούγονται*** *παραμύθια.*

(κάνω κάτι) με νέα αυτιά

«Φυσικά και μπορούμε να επιστρέψουμε στο παρελθόν και να μελετήσουμε την παραδοσιακή μουσική, αλλά με νέα μάτια και ***με νέα αυτιά****...»*

ΑΥΤΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΟΧΗ

είμαι όλος αυτιά

*«****Είμαστε όλοι αυτιά****, σύντροφε...», είπε και πετάχτηκε σαν να τον τσίμπησε μύγα.*

έχω αυτιά

*Σήμερα ο Υπουργός απέδειξε ότι **έχει αυτιά**, ακούει και εν πάση περιπτώσει μπορεί να διαχειρίζεται δύσκολα πράγματα.*

έχω στραμμένα τα αυτιά

*Πολλοί σπουδαστές μου στο εξωτερικό **έχουν** τα μάτια και **τα αυτιά στραμμένα** στην Αλβανία και θέλουν να γυρίσουν.*

στήνω αυτί

*Τον βρήκε να συζητά μ' ένα φίλο του στο τηλέφωνο, κι **έστησε αυτί** ν' ακούσει για ποιο πράγμα κουβέντιαζαν με τόση έκταση.*

ΑΥΤΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΟΧΗ + ΤΟ ΑΥΤΙ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ

ανοίγω τα αυτιά μου

*Και είναι ένα πολύ καλό στάδιο η Αντιπολίτευση γι' αυτούς που χρειάζεται **να ανοίξουν τα αυτιά τους**.*

από το ένα αυτί μπαίνει και από το άλλο βγαίνει

*Όχι σαν την άλλη, προ τετραμήνου, που **από το ένα αυτί μπήκε και από το άλλο βγήκε**.*

κλείνω τα αυτιά μου

***Κλείστε τ' αυτιά σας**, και μη δίνετε σημασία σε όσα γίνονται.*

ΑΥΤΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΟΧΗ + Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΕΙΝΑΙ ΖΩΟ

τεντώνω τα αυτιά μου

*...κουνήθηκε και **τέντωσε τ' αυτί του** σα να 'θελε ν' ακούσει τι λένε.*

ΑΥΤΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗ + ΤΟ ΑΥΤΙ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ

έρχεται στα αυτιά

*Αν οι πληροφορίες αυτές και άλλες που συνεχώς **έρχονται στα αυτιά** μας αληθεύουν, είναι πράγματι κρίμα...*

παίρνει το αυτί μου

*Κάπου **πήρε το αυτί μας** ότι σημαντικό ρόλο έπαιξαν οι ελληνικές προτάσεις πριν από ενάμιση χρόνο.*

σκάει στα αυτια μου

*Βόμβα **έσκασε στ' αυτιά μας** η είδηση του γάμου της μαμάς.*

φτάνει στα αυτιά
*Είναι συγκεκριμένες οι απόψεις που **φτάνουν στ' αυτιά** σου από τα τηλεοπτικά κανάλια.*

ΑΥΤΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΣΚΕΨΗ + ΤΟ ΑΥΤΙ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ

βουίζει στα αυτιά

***Στ' αυτιά** μου **βούιζε** εκείνο που μου 'χε πει*

.
έχω στα αυτιά μου

***Στα αυτιά μου είχα** την προτροπή του ποιητή: "Την άνω τελεία!*

μένει στα αυτιά μου

*Η Έλενα κι εγώ πηγαίναμε να παίξουμε, όμως μέσα **στ' αυτία μου έμεναν** ήχοι από λέξεις δίχως νόημα κανένα...*

ΑΥΤΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΣΚΕΨΗ + Η ΑΚΟΗ ΕΙΝΑΙ ΧΑΡΤΙ

σβήνει από τα αυτιά μου

***Δεν σβήνει** με τίποτε η φωνή του **από τ' αυτιά μας**...*

ΑΥΤΙ ΓΙΑ ΤΟ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ + ΤΟ ΑΥΤΙ ΕΙΝΑΙ ΖΩΝΤΑΝΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ

δεν ιδρώνει το αυτί

Για τις αυθαίρετες εγκαταστάσεις μιλάμε, που χτίζονται μέσα στο Άλσος του Πεδίου του Άρεως και ***ουδενός ιδρώνει τ' αυτί****.*

ΑΥΤΙΑ ΓΙΑ ΤΟΝ <u>ΑΝΘΡΩΠΟ</u>

αντιλαμβάνεται το αυτί

Η συχνότητα της νότας δεν άλλαξε, αυτό που άλλαξε είναι ο τρόπος με τον οποίο την ***αντελήφθη το αυτί*** *μας.*

γελάνε και τα αυτιά μου

Γελούσαν *μέχρι* ***και τ' αυτιά του*** *μόλις κατέβηκε από την εξέδρα.*

(είναι) (επίθετο ποιότητας) αυτιά

Ο πρόεδρος του δικαστηρίου διέκοψε αμέσως τη συνεδρίαση και ζήτησε από τα δύο παιδιά να τον ακολουθήσουν μακριά από τη δικαστική αίθουσα, τη γεμάτη με ***περίεργα αυτιά****.*

(είναι) (επίθετο ποσότητας) αυτιά

Χιλιάδες αυτιά *την άκουσαν, αλλά ουδείς αυτόπτης μάρτυρας μπόρεσε να βοηθήσει τις Αρχές.*

ευφραίνω τα αυτιά

Και να μένουν μόνον οι εντυπώσεις, ζητούμενο για την πτέρυγα που ***ευφραίνει τα αυτιά*** *των διαπλεκομένων.*

και οι τοίχοι έχουν αυτιά

...οδηγείται μαζί με τη Μαρία και το γιο τους στο διαμέρισμα ενός παλιού σπιτιού όπου ***και οι τοίχοι έχουν αυτιά****.*

ξεκουράζει το αυτί

Στη Μαδρίτη, το μετρό της πόλης ***ξεκουράζει*** *το μάτι αλλά και* ***το αυτί*** *του πολίτη ή του τουρίστα με απαλή παραδοσιακή μουσική.*

ξενίζει το αυτί

Οι ήχοι των αγγλικών λέξεων ***δεν ξενίζουν*** *πια* ***τ' αυτί****.*

τρομάζει τα αυτιά

*Γιατί ακούστηκαν σήμερα, βεβαίως τα 22 δισεκατομμύρια δραχμές, που **τρόμαξαν τα αυτιά** μας...*

ΑΥΤΙΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ + ΤΟ ΕΥΧΑΡΙΣΤΟ ΕΙΝΑΙ ΓΛΥΚΟ

γλυκαίνω τα αυτιά

*«Δημιουργήθηκε για **να γλυκαίνουμε τα αυτιά** των κατοίκων της Βόρειας Ελλάδας», υποστηρίζουν.*

ΑΥΤΙΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ + Η ΠΛΗΡΟΦΡΗΣΗ ΕΙΝΑΙ ΑΚΟΗ

ακούνε τα αυτιά μου

***Τα αυτιά τους άκουγαν** πράγματα, που δεν θα 'θελαν να ακούσουν.*

ακούω με τα αυτιά μου

***Δεν** την **άκουσα με τα αυτιά μου**, αλλά διόλου απίθανο να το ξεστόμισε εκείνο το ανήκουστο...*

ΕΝΕΡΓΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ

βγάζω τα αυτιά (ΤΙΜΩΡΙΑ)

*Θα 'πρεπε να σου **βγάλω τ' αυτιά** για την μπηχτή!*

πιάνω από το αυτί (ΤΙΜΩΡΙΑ)

*Δεν μπορεί η πολιτεία να βλέπει αυτή την ασυδοσία και τους συγκεκριμένους εισαγωγείς μεταλλαγμένων σπόρων να μην τους «**πιάνει από το αυτί**»...*

τραβάω το αυτί (ΤΙΜΩΡΙΑ)

*Ο υπουργός ΠΕΧΩΔΕ **τράβηξε το... αυτί** σε 20 νομάρχες της χώρας, επιρρίπτοντάς τους όλη την ευθύνη για τις μεγάλες καθυστερήσεις στις διαδικασίες έγκρισης 142 μελετών...*

ΕΚΦΡΑΣΗ ΓΙΑ ΤΟ <u>ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ</u>

(είμαι) με ένα χαμόγελο ως τα αυτιά (ΧΑΡΑ, ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗ)

*Και να σκεφτείτε ότι στην αρχή ήθελα να τα παρατήσω, έλεγε **μ' ένα χαμόγελο ως τα αυτιά** ο πετυχημένος επιχειρηματίας...*

ΗΧΟΣ ΓΙΑ ΤΑ <u>ΛΟΓΙΑ</u>

σφυρίζω στο αυτί

*Ένας σώφρων λογιστής - δεν μπορεί - **θα** του **σφύριξε στο αυτί** ότι εάν παραιτηθεί και αφήσει να τον απολύσουν, κάπου 280 θα πάρει αποζημίωση.*

ΑΥΤΙ ΓΙΑ ΤΗΝ <u>ΠΡΟΕΞΟΧΗ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟΥ</u>

αυτιά (συγκεκριμένης λειτουργίας)

*Οι αποσβεστήρες κυρίων και ρυναίου σκέλους είναι συνήθως εφοδιασμένοι με σημεία ανυψώσεως και **αυτιά ρυμουλκήσεως**.*

ΤΟ <u>ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ</u> ΕΙΝΑΙ ΥΓΡΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ

ξεχειλίζει από τα αυτιά μου (ΤΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΣΩΜΑ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ)

*Η περηφάνια και η ικανοποίηση **ξεχείλιζαν από τ' αυτιά του**!*

Ο <u>ΘΥΜΟΣ</u> ΕΙΝΑΙ ΥΓΡΟ ΠΟΥ ΒΡΑΖΕΙ

βγάζω καπνούς από τα αυτιά (ΤΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΣΩΜΑ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ)

*Αλλά ο 22άχρονος άσος **έβγαζε καπνούς απ' τα αυτιά**.*

Η <u>ΕΥΚΑΙΡΙΑ</u> ΕΙΝΑΙ ΑΝΘΡΩΠΟΣ

αρπάζω την ευκαιρία από τα αυτιά

*...θα έλεγα ότι αυτήν **την ευκαιρία** πρέπει **να** την «**αρπάξουμε από τα αυτιά**», κύριε Υπουργέ, και να την εκμεταλλευτούμε...*

ΣΥΝΟΨΗ – ΑΥΤΙ

Το «αυτί» ως όργανο της ανθρώπινης ακοής είναι απόλυτα λογικό να εκφράζει μετωνυμικά την ίδια την αίσθηση της ακοής (π.χ. *εξασκώ το αυτί μου, μου παίρνει τα αυτιά*). Παράλληλα, πάνω σε αυτού του είδους τις μετωνυμίες συναντάμε και μεταφ-τωνυμικές εκφράσεις που δηλώνουν ότι ο ήχος (ο θόρυβος) πολλές φορές είναι ένα «αιχμηρό αντικείμενο» που «καρφώνει» τα αυτιά ή ένα «εργαλείο» που «σφυροκοπάει» στα αυτιά. Στην ίδια ομάδα μεταφ-τωνυμικών εκφράσεων η ακοή συχνά δηλώνεται μέσω της αίσθησης της αφής (π.χ. *πιάνει το αυτί μου*) και κατά τον ίδιο τρόπο οι διάφοροι ήχοι, τα ακούσματα ή πιο συγκεκριμένα τα λόγια εκφράζονται ως «άγγιγμα» (π.χ. *χαϊδεύει το αυτί μου, γαργαλάει τα αυτιά μου, χαϊδεύω τα αυτιά*). Πάνω στην ίδια μετωνυμία λειτουργεί επίσης η μεταφορά ΤΟ ΑΥΤΙ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ παράγοντας μεταφ-τωνυμικά σχήματα όπως: *γεμίζει τα αυτιά, περνάει από τα αυτιά μου, μου μπαίνουν ψύλλοι στα αυτιά.* Η ίδια μετωνυμία αλληλεπιδρά επίσης με τη μεταφορά ΤΟ ΑΥΤΙ ΕΙΝΑΙ ΖΩΝΤΑΝΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ, δίνοντας εκφράσεις που δηλώνουν ότι τα αυτιά «δεινοπαθούν» ή «συλλαμβάνουν» ήχους. Κάποιες φορές η μετωνυμία ΑΥΤΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΚΟΗ εξειδικεύεται, για να δηλώσει πιο συγκεκριμένα το «άκουσμα» (π.χ. *δεν πιστεύω στα αυτιά μου*) ή την «ακουστική ικανότητα» (π.χ *έχω αυτί*).

Ενδιαφέρουσες είναι οι «μετωνυμικές επεκτάσεις» κατά τις οποίες η σημασία «αυτί» εκφράζει άλλες έννοιες, πιο «απομακρυσμένες» από τη βασική λειτουργία της ακοής. Συναντάμε, δηλαδή, μετωνυμίες όπως: ΑΥΤΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΙΛΗΨΗ που πραγματώνονται μέσω εκφράσεων όπως: *ακούγεται στα αυτιά μου*. Επίσης, μέσω της μετωνυμίας ΑΥΤΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΟΧΗ παράγονται οι εκφράσεις *είμαι όλος αυτιά, στήνω αυτί* κ.ά. Η ίδια μετωνυμία αλληλεπιδρά με τη μεταφορά ΤΟ ΑΥΤΙ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ για να παράγει το μεταφ-τωνυμικό σχήμα *από το ένα αυτί μπαίνει κι από το άλλο βγαίνει*, μαζί με πολλά άλλα. Η μεταφορά αυτή συνδυάζεται με τη μετωνυμία ΑΥΤΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗ, δίνοντας τα σχήματα *έρχεται / φτάνει στα αυτία μου, παίρνει το αυτί μου* κ.ά, ενώ όταν συνδυάζεται με τη μετωνυμία ΑΥΤΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΣΚΕΨΗ, δίνει εκφράσεις όπως: *έχω / μένει στα αυτιά μου*. Επιπλέον, το «αυτί» μπορεί να μας «παραπέμπει» εννοιακά στο «ενδιαφέρον» μέσω της μετωνυμίας ΑΥΤΙ ΓΙΑ ΤΟ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ

και αλληλεπιδρώντας με τη μεταφορά ΤΟ ΑΥΤΙ ΕΙΝΑΙ ΖΩΝΤΑΝΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ παράγει την έκφραση *δεν ιδρώνει το αυτί μου*.

Ακόμη, το «αυτί» χρησιμοποιείται μετωνυμικά για να δηλώσει τον «άνθρωπο» (π.χ. *γελάνε και τα αυτιά μου, και οι τοίχοι έχουν αυτιά*). Πάνω σε αυτή τη μετωνυμία λειτουργεί η μεταφορά Η ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗ ΕΙΝΑΙ ΑΚΟΗ δίνοντας μεταφ-τωνυμικές εκφράσεις όπως: *ακούνε τα αυτιά μου* και *ακούω με τα αυτιά μου*. Επιπλέον, συναντάμε εκφράσεις που είναι πολιτισμικά προσδιορισμένες και πραγματώνουν τη μετωνυμία ΕΝΕΡΓΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ. Τα σχήματα αυτά δηλώνουν την έννοια της «τιμωρίας» ή της «επίπληξης» και δεν έχουν ισχύ σε όλα τα πολιτισμικά περιβάλλοντα. Τέτοιες εκφράσεις είναι: *πιάνω από το αυτί, τραβώ / βγάζω το αυτί* κ.τ.λ. Το συναίσθημα επίσης εκφράζεται μέσω της μετωνυμίας ΕΚΦΡΑΣΗ ΓΙΑ ΤΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ, δηλώνοντας συγκεκριμένα «χαρά» ή «ικανοποίηση» (π.χ. *είμαι με ένα χαμόγελο ως τα αυτιά*), αλλά και μέσω της μεταφοράς ΤΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΣΩΜΑ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ. Στη δεύτερη αυτή περίπτωση είτε εκφράζεται γενικά ένα θετικό συναίσθημα στην υπερβολή του που «*ξεχειλίζει από τα αυτιά*» είτε εκφράζεται ο «θυμός» μέσω του σχήματος *βγάζω καπνούς από τα αυτιά*.

Τέλος, συναντάμε τη μετωνυμία του τύπου ΑΥΤΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΕΞΟΧΗ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟΥ (π.χ. *αυτιά ρυμουλκήσεως*), η οποία ουσιαστικά λειτουργεί μέσω της γενικής μεταφοράς ΤΑ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ ΕΙΝΑΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ.

γλώσσα

ΓΛΩΣΣΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΛΟΓΟ

δε βάζω γλώσσα μέσα μου (+ ΤΟ ΣΤΟΜΑ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ)

*Βγήκες μαζί τους και **δεν έβαλες γλώσσα μέσα σου** διακόπτοντάς τους όταν πήγαιναν ν' ανοίξουν το στόμα τους...*

(είναι) αιχμηρή γλώσσα (+ Ο ΛΟΓΟΣ ΕΙΝΑΙ ΑΙΧΜΗΡΟ ΕΡΓΑΛΕΙΟ)

*...με την **αιχμηρή** του **γλώσσα** και την ειρωνεία του, εκπροσωπούσε την υπόλοιπη παρέα σ' αυτή τη διένεξη...*

(είναι) αυστηρή γλώσσα

*Ο πρωθυπουργός με **αυστηρή γλώσσα** καθόρισε την μελλοντική στάση της κυβέρνησης, αλλά κατέστησε συνυπεύθυνους και τους πολίτες.*

(είναι) γλοιώδης γλώσσα

*Τι τσανακογλύψιμο πάσης εξουσίας διέπραττε ανενδοίαστα και με τι **γλοιώδη γλώσσα** μιλούσε, τι φαρισαϊκό ύφος.*

(είναι) γρήγορη γλώσσα

*Αλλά ο 15χρονος Χόσνι, τρομερό στέλεχος της βεδουίνικης φυλής Γκεμπελίγια, αθώο μάτι και **γρήγορη γλώσσα**...*

(είναι) δυνατή γλώσσα (+ Ο ΛΟΓΟΣ ΕΙΝΑΙ ΔΥΝΑΜΗ)

*Ο Παβέζε ήταν ο πρώτος που εισήγαγε την «αφηγηματική ποίηση», η οποία χαρακτηριζόταν από μια μεγάλη γκάμα ρυθμών, από μια **δυνατή γλώσσα** και από την ελευθερία της έκφρασης.*

(είναι) ξύλινη γλώσσα (+ Ο ΛΟΓΟΣ ΕΙΝΑΙ ΑΚΑΜΠΤΟ ΥΛΙΚΟ)

*Αποκοιμίζουν το καταναλωτικό κοινό με τη γνωστή **ξύλινη γλώσσα** της πολιτικής καύχησης.*

(είναι) σκληρή γλώσσα (+ ΤΟ ΔΥΣΑΡΕΣΤΟ ΕΙΝΑΙ ΣΚΛΗΡΟ)

*Η κ. Μιτεράν μιλάει με **σκληρή γλώσσα** για την Τουρκία.*

(είναι) στρωτή γλώσσα

*Γενικά, η **γλώσσα** είναι **στρωτή**, φλερτάρει συχνά με γλωσσικούς τύπους που συναντούμε σε ελληνικά παραμύθια...*

λειτουργεί η γλώσσα (+ Ο ΛΟΓΟΣ ΕΙΝΑΙ ΜΗΧΑΝΗ)

*Υπάρχουν κανόνες με τους οποίους **λειτουργεί η γλώσσα** ή οι νόμοι των γλωσσών δεν είναι παρά συμβάσεις εργασίας;*

λύνεται η γλώσσα (+ Ο ΛΟΓΟΣ ΕΙΝΑΙ ΔΕΣΜΙΟΣ)

*Η μουσική λύνει τα πόδια ή την καρδιά, ακριβώς όπως με το κρασί **λύνεται η γλώσσα**.*

(υπάρχει) διπλή γλώσσα (ΑΠΟΨΗ – ΓΝΩΜΗ)

*Στην περίπτωση της Ιταλίας υπάρχει «**διπλή γλώσσα**», καθώς ο πρωθυπουργός Ντ' Αλεμα εμφανίζεται να αποδέχεται τις ελληνικές θέσεις, αλλά ο υπουργός Εξωτερικών Ντίνι και το διπλωματικό κατεστημένο εργάζονται για λογαριασμό της Τουρκίας*

χρησιμοποιώ τη γλώσσα (+ Ο ΛΟΓΟΣ ΕΙΝΑΙ ΕΡΓΑΛΕΙΟ)

*Οι μαθητές μπορεί **να χρησιμοποιήσουν** τη μητρική τους **γλώσσα** εάν το απαιτεί η άσκηση.*

χτίζω τη γλώσσα (+ Ο ΛΟΓΟΣ ΕΙΝΑΙ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ)

*Αυτός ο μικρός λαός **έχτισε τη γλώσσα** του.*

ΓΛΩΣΣΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΛΟΓΟ + Ο ΛΟΓΟΣ ΕΙΝΑΙ ΖΩΝΤΑΝΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ

δεινοπαθεί η γλώσσα

***Η γλώσσα δεινοπαθεί** στο σχολείο λόγω δύο προβλημάτων.*

επιβιώνει η γλώσσα

*Ας προστατεύσουμε τη γλώσσα μας, μια **γλώσσα** που **επιβιώνει** εδώ και 3.000 χρόνια...*

ΓΛΩΣΣΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΛΟΓΟ + Ο ΛΟΓΟΣ ΕΙΝΑΙ ΚΙΝΟΥΜΕΝΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ

παίρνει φόρα η γλώσσα

*Γέλασαν όλοι, ακόμα και ο ίδιος: αχ, άμα **πάρει φόρα η γλώσσα** τους!*

τρέχει ροδάνι η γλώσσα

*...στο μεταξύ, ένιωθε **τη γλώσσα του να τρέχει ροδάνι** και...δεν μπορούσε να τη σταματήσει.*

ΓΛΩΣΣΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΛΟΓΟ + Ο ΛΟΓΟΣ ΕΙΝΑΙ ΟΥΣΙΑ

διατηρώ τη γλώσσα

*Συνεπώς η εφαρμογή των δικαιωμάτων σχετίζεται με την ικανότητα μιας ομάδας **να διατηρεί τη γλώσσα** και τη θρησκεία της.*

(είναι) ρέουσα γλώσσα

*Η **γλώσσα** είναι απλή, **ρέουσα**, σε βαθμό που να εντυπωσιάζει η νοηματική πυκνότητα και η σπάνια μορφική τελειότητα του λόγου.*

ΓΛΩΣΣΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΛΟΓΟ + Ο ΛΟΓΟΣ ΕΙΝΑΙ ΧΩΜΑ

(είναι) ξερή γλώσσα

*Μιλάει την **ξερή** επιστημονική **γλώσσα**.*

ριζώνει στη γλώσσα

*Φούντωνε ο Κώστας Ταχτσής, θυμάμαι, που μερικοί γράφανε «είναι 16 χρόνων» αντί για το σωστό, καθότι **ριζωμένο** βαθύτατα **στη γλώσσα**, «είναι 16 χρονώ».*

ΓΛΩΣΣΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ

μιλάνε την ίδια γλώσσα

*Δεν καταλαβαίνει τα λόγια των τραγουδιών μας, αλλά ερμηνεύοντάς τα με την Αλεξίου νιώθει ότι «**μιλάμε την ίδια γλώσσα**».*

μιλάω τη γλώσσα της αλήθειας

*Η Ομοσπονδία **μίλησε τη γλώσσα της αλήθειας** και παρουσίασε τα τραγικά αδιέξοδα, στα οποία οδήγησαν οι ερασιτεχνικοί για την ελληνική εκπαίδευση, παιδαγωγικοί πειραματισμοί.*

ΓΛΩΣΣΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΩΔΙΚΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

αναπτύσσω γλώσσα (+ Ο ΚΩΔΙΚΑΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΕΙΝΑΙ ΖΩΝΤΑΝΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ)

*Απαιτεί στενή συνεργασία μηχανικών πληροφορικής και ειδικών με βασικές γνώσεις στις ανθρωπιστικές επιστήμες εργαζομένων από κοινού και **έχοντας αναπτύξει** κοινή **γλώσσα**.*

(είναι) ψυχρή γλώσσα (+ Ο ΛΟΓΟΣ ΧΩΡΙΣ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ ΕΙΝΑΙ ΨΥΧΡΟΣ)

*Η **ψυχρή γλώσσα** των υπολογισμών καταδεικνύει του λόγου το αληθές και καταγράφει ανάγλυφα τη σοβαρότητα του προβλήματος.*

η (συγκεκριμένης εθνικότητας) γλώσσα

*Τα κείμενα των Συνθηκών αυτών στην **εσθονική**, **λετονική**, **λιθουανική**, **μαλτέζικη**, **ουγγρική**, **πολωνική**, **σλοβακική**, **σλοβενική** και **τσεχική γλώσσα**, προσαρτώνται στην παρούσα Πράξη.*

η (συγκεκριμένου τύπου) γλώσσα

*Γιατί οι βασικοί νόμοι της Φύσης εκφράζονται με **μαθηματική γλώσσα**;*

κατέχω (τη) γλώσσα (+ Ο ΚΩΔΙΚΑΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΕΙΝΑΙ ΑΠΟΚΤΗΜΑ)

*Μια εναλλακτική λύση είναι ο διορισμός διδακτικού προσωπικού χωρίς προσόντα για διδασκαλία που όμως **κατέχει** άριστα **την** ξένη **γλώσσα**.*

μαθαίνω (τη) γλώσσα

*Το μόνο που με ενδιαφέρει τώρα είναι **να μάθω** λίγο **την** ελληνική **γλώσσα**, για να μπορώ να συνεννοούμαι με αυτούς τους υπέροχους ανθρώπους.*

ΓΛΩΣΣΑ ΓΙΑ ΤΟ ΓΝΩΣΤΙΚΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ

είμαι (καλός / κακός) στη Γλώσσα

***Είμαι** καλός **στη Γλώσσα**, αλλά χρειάζομαι δουλειά στα Μαθηματικά.*

ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΓΙΑ ΤΗ <u>ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ</u>

βγάζω (τη) γλώσσα (ΧΛΕΥΑΣΜΟΣ)

Οργισμένοι, ξεχύθηκαν στους δρόμους, ***βγάζοντας τη γλώσσα*** *στον «οικουμενικό χωροφύλακα», που αποφάσισε να τους τιμωρήσει.*

ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΓΙΑ ΤΟ <u>ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ</u>

δαγκώνω τη γλώσσα μου (ΑΠΕΥΧΗ)

«Ένα σόου για την ημέρα της μητέρας», λέω κι αμέσως μετά ***δαγκώνω τη γλώσσα μου****.*

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ ΓΙΑ ΤΗΝ <u>ΑΙΤΙΑ</u>

μαλλιάζει η γλώσσα μου (ΜΙΛΑΩ ΠΟΛΥ)

*...****μάλλιασε η γλώσσα του*** *όλους αυτούς τους μήνες να ζητάει «πίστωση χρόνου».*

ΑΙΤΙΑ ΓΙΑ ΤΟ <u>ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ</u>

καταπίνω τη γλώσσα μου

Ο αρχιτέκτονας κόντεψε ***να καταπιεί τη γλώσσα του*** *από την έκπληξη.*

(μου) κόβεται η γλώσσα

Τι έγινε, ***σου κόπηκε η γλώσσα****;*

ΣΥΝΟΨΗ – ΓΛΩΣΣΑ

Η «γλώσσα», όπως είναι αναμενόμενο, χρησιμοποιείται μετωνυμικά για να δηλώσει κυρίως την έννοια της ομιλίας, του λόγου. Μαζί με τη μετωνυμία αυτή, λειτουργούν πάρα πολλές διαφορετικές Εννοιακές Μεταφορές, οι οποίες οδηγούν στην παραγωγή μιας ποικιλίας μεταφ-τωνυμικών γλωσσικών εκφράσεων. Κάποιες από αυτές τις μεταφορές με μερικά από τα αντίστοιχα μεταφ-τωνυμικά σχήματα που προκύπτουν είναι: ΤΟ ΣΤΟΜΑ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ

π.χ. *δεν βάζω γλώσσα μέσα μου,* Ο ΛΟΓΟΣ ΕΙΝΑΙ ΕΡΓΑΛΕΙΟ π.χ. *χρησιμοποιώ τη γλώσσα, η γλώσσα λειτουργεί, αιχμηρή γλώσσα,* Ο ΛΟΓΟΣ ΕΙΝΑΙ ΔΥΝΑΜΗ π.χ. *δυνατή γλώσσα,* Ο ΛΟΓΟΣ ΕΙΝΑΙ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ π.χ. *χτίζω τη γλώσσα,* Ο ΛΟΓΟΣ ΕΙΝΑΙ ΖΩΝΤΑΝΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ π.χ. *επιβιώνει / δεινοπαθεί η γλώσσα,* Ο ΛΟΓΟΣ ΕΙΝΑΙ ΚΙΝΟΥΜΕΝΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ π.χ. *τρέχει ροδάνι η γλώσσα.* Επιπλέον, η «γλώσσα» υπονοεί μετωνυμικά και την ευρύτερη έννοια της επικοινωνίας. Εντοπίσαμε μετωνυμικές γλωσσικές εκφράσεις όπως: *μιλάμε την ίδια γλώσσα* και *μιλάω τη γλώσσα της αλήθειας*. Οι μετωνυμικές επεκτάσεις της σημασίας της «γλώσσας» προχωρούν και στην έννοια που ονομάζουμε «κώδικα επικοινωνίας», ανεξάρτητα εάν αυτός ο κώδικας περιλαμβάνει ή όχι την ομιλία. Για παράδειγμα: *η γαλλική γλώσσα, η μαθηματική γλώσσα*. Όταν αυτή η μετωνυμία αλληλεπιδρά με τη μεταφορά Ο ΛΟΓΟΣ ΧΩΡΙΣ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ ΕΙΝΑΙ ΨΥΧΡΟΣ έχουμε σχήματα όπως: *η ψυχρή γλώσσα* (π.χ. *των υπολογισμών*). Επίσης, συναντάμε την έννοια «γνωστικό αντικείμενο» (μάθημα) ως μετωνυμική σημασιολογική επέκταση της «γλώσσας», π.χ. *είμαι* (*καλός /κακός*) *στη Γλώσσα*».

Εκτός από τα παραπάνω σχήματα, η «γλώσσα» «συμμετέχει» και σε άλλα μετωνυμικά αφαιρετικά σχήματα που μπορεί να εκφράζουν συμπεριφορά, συναίσθημα, αιτία ή αποτέλεσμα. Τέτοια σχήματα είναι τα παρακάτω: ο «χλευασμός» ως άσχημη συμπεριφορά δηλώνεται μέσω της έκφρασης *βγάζω τη γλώσσα μου*, η οποία υπάγεται στη μετωνυμία ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ, ενώ η «απευχή» ως συναίσθημα δηλώνεται μέσω της έκφρασης *δαγκώνω τη γλώσσα μου,* που πραγματώνει τη μετωνυμία ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΓΙΑ ΤΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ. Επίσης, το σχήμα *μαλλιάζει η γλώσσα μου* εκφράζει την αιτία (επειδή *μιλάω πολύ*) μέσω της μετωνυμίας ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΙΤΙΑ κι αντίστροφα η έκφραση *καταπίνω τη γλώσσα μου* δηλώνει το αποτέλεσμα (μένω άφωνος) μέσω του μετωνυμικού σχήματος ΑΙΤΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ.

δάχτυλο

ΔΑΧΤΥΛΟ ΓΙΑ ΤΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

βάζω το δάχτυλο (+ΑΝΑΚΑΛΥΠΤΩ ΕΙΝΑΙ ΔΕΙΧΝΩ)

*Είναι δύσκολο **να βάλεις** με ακρίβεια **το δάχτυλο** στην αιτία των επανειλημμένων αποτυχιών της Αγγλίας.*

κοιτάζω το δάχτυλο όταν μου δείχνουν το φεγγάρι (ΔΕΙΧΝΩ)

*Όσοι **δεν κοιτάζουν το δάκτυλο όταν τους δείχνουν το φεγγάρι**, δε διστάζουν να παραδεχθούν πως ακόμη και η πλήρης ικανοποίηση των αιτημάτων που προβάλλονται αυτές τις ημέρες από ομάδες της πανεπιστημιακής κοινότητας δεν αποτελεί θεραπεία.*

ΔΑΧΤΥΛΟ ΓΙΑ ΤΟ ΧΕΡΙ

αγγίζω και με τα πέντε δάχτυλα (ΔΡΑΣΗ)

*Οι Πολωνοί γνώριζαν ότι μόνο να κερδίσουν είχαν από αυτό το ματς και **άγγιξαν** το μεγάλο κόλπο **και με τα πέντε δάκτυλα**.*

παίζω στα δάχτυλα (+ ΓΝΩΡΙΖΩ ΚΑΛΑ ΕΙΝΑΙ ΠΑΙΖΩ)

*...ό,τι κάνει το κάνει με μια εσωτερική ένταση. διαβάζει με τις ώρες (**παίζει** την Ελληνική Ιστορία **στα δάχτυλα**), ζωγραφίζει και γράφει...*

ΔΑΧΤΥΛΟ ΓΙΑ ΤΟ ΧΕΡΙ + Η ΠΡΑΞΗ ΕΙΝΑΙ ΧΕΙΡΩΝΑΚΤΙΚΗ ΠΡΑΞΗ

βάζω δάχτυλο

*Όλοι ξέρουν, όμως, ότι εάν **δεν βάλεις δάκτυλο** στο χώρο της διαιτησίας, εδώ στην Ελλάδα είσαι χαμένος από χέρι.*

(επίθετο) δάχτυλο

*Ο πρωθυπουργός, χάνοντας την ψυχραιμία του, καταφεύγει στη γνωστή συνταγή του αντικομουνισμού και ανακαλύπτει πίσω από κάθε κινητοποίηση **δάκτυλο κομμουνιστικό**.*

ΔΑΧΤΥΛΟ ΓΙΑ ΤΟΝ <u>ΑΝΘΡΩΠΟ</u>

δεν είναι όλα τα δάχτυλα ίδια

*Φυσικά **δεν είναι όλα τα δάχτυλα ίδια** και το διαφορετικότερο απ' όλα είναι αυτός που ονομάζεται...*

(ενεργούν τα) δάχτυλα

***Τα** εκατοντάδες λεπτά, κατατραυματισμένα παιδικά **δάχτυλα** που **δουλεύουν** ασταμάτητα κάπου στην Ινδία, κόβοντας χιλιάδες πολύτιμους κρυστάλλους...*

καίω τα δάχτυλα (+ ΚΑΝΩ ΚΑΚΟ ΕΙΝΑΙ ΚΑΙΩ)

*Ο κ. Χριστοδούλου στην προσπάθειά του να προστατεύσει τη "φτωχή δραχμή", **έκαψε τα δάχτυλα** των ξένων διαπραγματευτών...*

ΔΑΧΤΥΛΟ ΓΙΑ ΤΟ <u>ΜΕΓΕΘΟΣ</u>

κρύβομαι πίσω από το δάχτυλό μου (+ ΠΡΟΣΠΟΙΟΥΜΑΙ ΕΙΝΑΙ ΚΡΥΒΟΜΑΙ)

*...και οι θυγατρικές της ΕΚΑΕ ΑΕ απορροφούνται, διαλύονται, είναι γεγονός, **μην κρυβόμαστε πίσω από το δάκτυλό μας**.*

(υπάρχει ένα, δύο...) δάχτυλο / δάχτυλα (κάτι) (ΥΨΟΣ / ΠΑΧΟΣ)

*Παντού **υπάρχει ένα δάχτυλο σκόνη**.*

ΔΑΧΤΥΛΑ ΓΙΑ ΤΗΝ <u>ΠΟΣΟΤΗΤΑ</u> (ΜΙΚΡΗ)

μετριούνται στα δάχτυλα (του ενός χεριού)

*Οι εκδοτικοί οίκοι, ωστόσο, που επενδύουν συστηματικά στην ελληνική πεζογραφία **μετριούνται στα δάχτυλα**.*

ΕΝΕΡΓΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗ <u>ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ</u>

δείχνω με το δάχτυλο (ΣΤΟΧΟΠΟΙΗΣΗ, ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ)

*Τη Ρωσία **έδειξε με το δάχτυλο** ο πρόεδρος της Γεωργίας, Έντβαρντ Σεβαρντνάντζε, απευθύνοντας κατηγορίες για την εναντίον του απόπειρα δολοφονίας.*

(είμαι) με το δάχτυλο στη σκανδάλη (+ Η ΖΩΗ ΕΙΝΑΙ ΠΟΛΕΜΟΣ)

Με το δάχτυλο στη σκανδάλη βρίσκεται *η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η οποία εν αναμονή της πρότασης του ΥΠΕΧΩΔΕ για τη διαχείριση της λυματολάσπης της Ψυττάλειας, αφήνει ανοιχτό το ενδεχόμενο μιας νέας παραπομπής.*

(είμαι) με το δάχτυλο στο στόμα (ΕΠΙΒΟΛΗ ΗΣΥΧΙΑΣ)

*Ώρες-ώρες ξεχνιέμαι, τρομάζω, κάνω να γυρίσω****, με το δάχτυλο στο στόμα****, να πω «πιο σιγά...*

κουνάω το δάχτυλο (ΠΡΟΕΙΔΟΠΟΙΗΣΗ, ΑΠΕΙΛΗ, ΕΠΙΠΛΗΞΗ)

Στους ανθρώπους αρέσει πολύ ***να κουνάνε το δάχτυλο*** *στα παιδιά.*

σταυρώνω τα δάχτυλά μου

Θρηνώ για την Κολονία και ***σταυρώνω τα δάχτυλα μου*** *προσευχόμενος γι' αυτήν...*

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ ΓΙΑ ΤΗΝ <u>ΑΙΤΙΑ</u>

γλείφω τα δάχτυλά μου (ΝΟΣΤΙΜΙΑ)

Οι Αργεντίνοι, για την ώρα, κάνουν ψώνια και ***γλείφουν τα δάχτυλά τους*** *με το βοδινό...*

ΠΡΑΞΗ ΓΙΑ ΤΗΝ <u>ΗΛΙΚΙΑ</u>

βυζαίνω το δάχτυλο (ΝΟΗΣΗ)

*Λες και ο κόσμος δεν έχει μνήμη, λες και ο πολίτης «****βυζαίνει το δάχτυλο****» και έχει λησμονήσει τι συνέβαινε.*

ΤΟ <u>ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΣΩΜΑ</u> ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ

(νιώθω) μέσα από τις άκρες των δαχτύλων

Ένα κρύο τρομερό χίμηξε ***μέσα από τις άκρες των δαχτύλων*** *ως την καρδιά του και θέλησε να φωνάξει, αλλά δεν πρόλαβε, γιατί τον τράνταξε ο σπασμός και τραβήχτηκε πίσω.*

Ο <u>ΨΥΧΙΚΟΣ ΠΟΝΟΣ</u> ΕΙΝΑΙ ΣΩΜΑΤΙΚΟΣ ΠΟΝΟΣ

βάζω το δάχτυλο στην πληγή

*Δεν επανέλαβε τις μύριες όσες δικαιολογίες που είπε και μη διστάζοντας **να βάλει το δάχτυλο στην πληγή** της, απάντησε:*

ΤΟ <u>ΠΑΡΟΝ ΓΕΓΟΝΟΣ</u> ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΓΕΓΟΝΟΣ

βάζω τον δάκτυλο επί τον τύπον των ήλων

*"Το Βήμα" **έβαλε τον δάκτυλο επί τον τύπον των ήλων** και απεκάλυψε ότι το ΙΚΑ χορηγεί αναπηρικές συντάξεις σε χιλιάδες άτομα που είναι υγιέστατα...*

ΣΥΝΟΨΗ – ΔΑΧΤΥΛΟ

Το «δάχτυλο» ως το μέρος του σώματος με το οποίο «δείχνουμε», «επισημαίνουμε», χρησιμοποιείται σε εκφράσεις που αποδίδουν ως επί το πλείστον σχετικές έννοιες. Αρχικά μπορεί να παραπέμψει μετωνυμικά στη γενικότερη έννοια της λειτουργίας και σε συνδυασμό με τη μεταφορά ΑΝΑΚΑΛΥΠΤΩ ΕΙΝΑΙ ΔΕΙΧΝΩ παράγονται εκφράσεις όπως: *βάζω το δάχτυλο* (π.χ. *στην αιτία της καταστροφής*). Συχνά επίσης χρησιμοποιείται μετωνυμικά για το «χέρι» και επομένως για να δηλώσει την έννοια της δράσης. Με την αλληλεπίδραση της μετωνυμίας αυτής και της μεταφοράς ΓΝΩΡΙΖΩ ΚΑΛΑ ΕΙΝΑΙ ΠΑΙΖΩ προκύπτουν εκφράσεις όπως: *παίζω στα δάχτυλα,* ενώ όταν πάνω στην ίδια μετωνυμία λειτουργήσει η μεταφορά Η ΠΡΑΞΗ ΕΙΝΑΙ ΧΕΙΡΩΝΑΚΤΙΚΗ ΠΡΑΞΗ παράγονται μεταφ-τωνυμικά σχήματα όπως; *βάζω δάχτυλο* (*επεμβαίνω*) ή π.χ. *κομμουνιστικό δάχτυλο*, για να δηλωθεί μία τέτοιας προέλευσης παρέμβαση.

Το «δάχτυλο» επίσης χρησιμοποιείται μετωνυμικά για τον «άνθρωπο», π.χ. *δεν είναι όλα τα δάχτυλα ίδια,* αλλά και για την έννοια του μεγέθους, ώστε να δηλωθεί ένα μικρό μέγεθος. Για περάδειγμα: η αλληλεπίδραση της μετωνυμίας ΔΑΧΤΥΛΟ ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΓΕΘΟΣ και της μεταφοράς ΠΡΟΣΠΟΙΟΥΜΑΙ ΕΙΝΑΙ ΚΡΥΒΟΜΑΙ, δίνουν τη μεταφ-τωνυμική έκφραση *κρύβομαι πίσω από το δάχτυλό μου.* Σε άλλη περίπτωση η ίδια μετωνυμία παράγει εκφράσεις που δηλώνουν ένα σχετικά μεγαλύτερο μέγεθος, όπως π.χ. *υπάρχει ένα δάχτυλο σκόνη*. Συχνά επίσης συναντάμε εκφράσεις που δηλώνουν μετωνυμικά την έννοια μιας μικρής ποσότητας, π.χ. *μετριούνται στα δάχτυλα του ενός χεριού*.

Πολλές είναι οι μετωνυμικές εκφράσεις που δηλώνουν μία συγκεκριμένη συμπεριφορά, πραγματώνοντας τη μετωνυμία ΕΝΕΡΓΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ. Κάποιες από αυτές είναι

οι εξής: *δείχνω με το δάχτυλο*, για να δηλώσει «στοχοποίηση», *είμαι με το δάχτυλο στη σκανδάλη* (εδώ ενυπάρχει και η μεταφορά Η ΖΩΗ ΕΙΝΑΙ ΠΟΛΕΜΟΣ), για να δηλώσει «ετοιμότητα», *κουνάω το δάχτυλο*, για να δηλώσει «επίπληξη», «απειλή» ή «προειδοποίηση». Ακόμη, η μετωνυμία ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΙΤΙΑ πραγματώνεται μέσω της έκφρασης *γλείφω και τα δάχτυλά μου*.

Τέλος, συναντάμε την αρκετά «δημοφιλή» μεταφορά ΤΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΣΩΜΑ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ στο αφαιρετικό σχήμα *νιώθω μέσα από τις άκρες των δαχτύλων μου* (π.χ. *να μπαίνει το κρύο*) και τη μεταφορά Ο ΨΥΧΙΚΟΣ ΠΟΝΟΣ ΕΙΝΑΙ ΣΩΜΑΤΙΚΟΣ ΠΟΝΟΣ να πραγματώνεται μέσα από το σχήμα *βάζω το δάχτυλο στην πληγή*.

δόντι

ΔΟΝΤΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΔΥΝΑΜΗ

έχω δόντι
*Ωστόσο, σχεδόν σ' όλα τα άρθρα υπάρχουν τα παραθυράκια από τα οποία και πάλι θα ξεφεύγουν όσοι **έχουν** μεγάλο **δόντι**.*

ΔΟΝΤΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΔΥΝΑΜΗ + Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΕΙΝΑΙ ΑΓΡΙΟ ΖΩΟ – ΘΗΡΙΟ / Η ΖΩΗ ΕΙΝΑΙ ΠΑΛΗ

ακονίζω τα δόντια μου (ΑΠΕΙΛΗ)

*«Εκεί θα κριθεί η ζωή του», **ακονίζει τα δόντια** ο Τύπος.*

βγάζω δόντια (ΑΠΕΙΛΗ)

*"Καλά, ήταν ανάγκη **να βγάλετε δόντια**;"*

δείχνω τα δόντια μου (ΑΠΕΙΛΗ)

*Η Τράπεζα της Ελλάδος από την πλευρά της εκτιμά ότι στο επόμενο εξάμηνο ο πληθωρισμός θα εξακολουθήσει **να δείχνει τα δόντια του**.*

έχω δόντια

*...προβλέπει την ενίσχυση του εποπτικού ρόλου της Επιτροπής Κεφαλαιαγοράς, η οποία πλέον **θα έχει «δόντια»** σε πάρα πολλά θέματα.*

κρατάω με τα δόντια

*Η Δύση συνεχίζει **να κρατά με τα "δόντια"** και να διατηρεί τα κεκτημένα της.*

(παλεύω) με νύχια και με δόντια

*Οι χώρες της Ν. Α. Ασίας **παλεύουν με νύχια και με δόντια** για τη σταθεροποίηση των οικονομιών τους.*

τρίζω τα δόντια (ΑΠΕΙΛΗ)

*Ο αρμόδιος υπουργός αποφάσισε **να τρίξει τα δόντια** στους αξιωματικούς της Αστυνομίας, μετά και την ολοκλήρωση των κρίσεων, προαγωγών και των τοποθετήσεών τους.*

ΔΟΝΤΙΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ

δεν είναι για τα δόντια (του) (+ ΚΑΝΩ ΚΑΚΟ ΕΙΝΑΙ ΤΡΩΩ)

***Δεν είναι για τα δόντια** τέτοιων ομάδων ο επίδοξος κατακτητής του Βελιγραδίου Παναθηναϊκός.*

είναι σκληρό /μαλακό για τα δόντια μου (+ ΤΟ ΔΥΣΚΟΛΟ ΕΙΝΑΙ ΣΚΛΗΡΟ – ΤΟ ΕΥΚΟΛΟ ΕΙΝΑΙ ΜΑΛΑΚΟ)

*...στην Ευρωλίγκα όμως μόνο ο ΠΑΟΚ **ήταν** αρκετά **μαλακός για τα δόντια** της.*

ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΓΙΑ ΤΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ

σφίγγω τα δόντια (ΠΙΕΣΗ)

***Θα σφίξει** όμως **τα δόντια** και θα προσπαθήσει να βοηθήσει όσο μπορεί περισσότερο.*

χτυπάνε τα δόντια μου (ΤΡΟΜΟΣ)

*Το τρομάζω τόσο που **χτυπάνε τα δόντια του**.*

ΤΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΣΩΜΑ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ

(κάνω κάτι) με την ψυχή στα δόντια (Η ΨΥΧΗ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ)

*Οι Έλληνες υπόφεραν πολλά από το αθεϊστικό καθεστώς της Αλβανίας, όμως κράτησαν τον ελληνισμό **με την ψυχή στα δόντια**.*

ΤΟ ΣΤΟΜΑ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ

μιλάω έξω από τα δόντια (ΤΑ ΛΟΓΙΑ ΒΓΑΙΝΟΥΝ ΕΞΩ ΑΠΟ ΤΟ ΣΤΟΜΑ – ΔΟΝΤΙΑ)

*Ο Μίκης **μίλησε έξω από τα δόντια** για τη βάρβαρη επίθεση του ΝΑΤΟ κατά της Γιουγκοσλαβίας.*

μουρμουρίζω μέσα από τα δόντια μου (ΤΑ ΛΟΓΙΑ ΜΕΝΟΥΝ ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΣΤΟΜΑ – ΠΙΣΩ ΑΠΟ ΤΑ ΔΟΝΤΙΑ)

"Άμε να χαθείς γρουσούζικο!" ***μουρμούρισε μέσα απ' τα δόντια της*** *και γρήγορα μπήκε στην κουζίνα.*

Ο <u>ΗΛΙΟΣ</u> ΕΙΝΑΙ ΑΓΡΙΟ ΖΩΟ – ΘΗΡΙΟ

έχει δόντια ο ήλιος

Την Κυριακή, στα δυτικά της χώρας ***ο ήλιος θα έχει δόντια*** *και δεν αποκλείεται να βρέξει.*

Ο <u>ΘΑΝΑΤΟΣ</u> (ΧΑΡΟΣ) ΕΙΝΑΙ ΑΓΡΙΟ ΖΩΟ – ΘΗΡΙΟ

γλιτώνω από του Χάρου τα δόντια

"Μας έσωσε τη ζωή", έλεγαν και ξανάλεγαν οι ταξιδιώτες, που ***γλίτωσαν από του χάρου τα δόντια*** *την τελευταία στιγμή, για τον κυβερνήτη Στέφανο Βασιλικό.*

ΤΟ <u>ΠΡΟΒΛΗΜΑ</u> ΕΙΝΑΙ ΑΡΡΩΣΤΙΑ – ΠΟΝΟΣ

πονάει το δόντι - βγάζει το δόντι

*Επίσης πρέπει ορισμένα στοιχεία της μέχρι τώρα νομοθεσίας τα οποία αντιστοιχούν στη γνωστή λογική «****πονάει το δόντι, βγάζει το δόντι****» να αμβλυνθούν.*

ΤΟ <u>ΑΙΧΜΗΡΟ ΤΜΗΜΑ ΕΝΟΣ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟΥ</u> ΕΙΝΑΙ ΔΟΝΤΙ

τα δόντια (αντικειμένου)

...κάποιος γερανός συλλέγοντας τα μπάζα με ***τα δόντια του μηχανήματος****...*

ΣΥΝΟΨΗ – ΔΟΝΤΙ

Τα «δόντια» αποτελούν δείγμα της υγείας του ανθρώπου και της δύναμής του. Συμβολίζουν επίσης μία «εχθρική διάθεση», καθώς ένα ζώο με γερά δόντια θεωρείται επικίνδυνο και απειλητικό. Επομένως, μέσω του μηχανισμού της μετωνυμίας η κύρια έννοια στην οποία παραπέμπουν είναι η δύναμη. Σε αλληλεπίδραση με τη μεταφορά Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΕΙΝΑΙ ΑΓΡΙΟ ΖΩΟ – ΘΗΡΙΟ αλλά και τη συνεπαγωγή της Η ΖΩΗ ΕΙΝΑΙ ΠΑΛΗ παράγονται αρκετές μεταφ-τωνυμικές εκφράσεις που δηλώνουν «απειλή» όπως: *δείχνω / ακονίζω τα δόντια μου,*

βγάζω / τρίζω τα δόντια ή απλά «δύναμη» όπως: *έχω δόντια, παλεύω με νύχια και με δόντια.* Συχνά επίσης τα «δόντια» υπονοούν τον άνθρωπο μέσω της μετωνυμίας ΔΟΝΤΙΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ, η οποία σε αλληλεπίδραση με τη μεταφορά ΚΑΝΩ ΚΑΚΟ ΕΙΝΑΙ ΤΡΩΩ δίνει εκφράσεις όπως: *δεν είναι για τα δόντια του*, ενώ όταν επιδρά η μεταφορά ΤΟ ΔΥΣΚΟΛΟ ΕΙΝΑΙ ΣΚΛΗΡΟ – ΤΟ ΕΥΚΟΛΟ ΕΙΝΑΙ ΜΑΛΑΚΟ προκύπτει η εκφραση *είναι σκληρό / μαλακό για τα δόντια μου.* Η μετωνυμία ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΓΙΑ ΤΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ λειτουργεί και σε αυτήν την περίπτωση δηλώνοντας «πίεση» μέσω της έκφρασης *σφίγγω τα δόντια* ή «τρόμο» μέσω της έκφρασης *χτυπάνε τα δόντια μου.*

Συναντάμε επίσης πολλές μεταφορικές γλωσσικές πραγματώσεις Εννοιακών Μεταφορών. Για παράδειγμα, η έκφραση (*κάνω κάτι*) *με την ψυχή στα δόντια* είναι αποτέλεσμα της διεπίδρασης της μεταφοράς ΤΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΣΩΜΑ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ (συνεπώς Η ΨΥΧΗ ΕΙΝΑΙ ΟΝ ΜΕΣΑ ΣΕ ΠΕΡΙΕΚΤΗ) και του πολιτισμικού μοντέλου που αφορά τη μεταθανάτια ανθρώπινη ύπαρξη. Επομένως, πρόκειται για μια πολιτισμικά προσδιορισμένη γλωσσική έκφραση. Ακόμη, οι εκφράσεις *μιλάω έξω από τα δόντια* και *μουρμουρίζω μέσα από τα δόντια μου* πραγματώνουν τη μεταφορά ΤΟ ΣΤΟΜΑ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ. Δεν λείπουν και οι μεταφορές – προσωποποιήσεις Ο ΗΛΙΟΣ ΕΙΝΑΙ ΑΓΡΙΟ ΖΩΟ – ΘΗΡΙΟ π.χ. *ο ήλιος έχει δόντια*, αλλά και Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΕΙΝΑΙ ΑΓΡΙΟ ΖΩΟ – ΘΗΡΙΟ π.χ. *γλιτώνω από του Χάρου τα δόντια*. Επιπλέον, η έκφραση *πονάει το δόντι – βγάζει το δόντι* πραγματώνει τη μεταφορά ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΕΙΝΑΙ ΑΡΡΩΣΤΙΑ – ΠΟΝΟΣ. Τέλος, στο πλαίσιο της γενικότερης μεταφράς ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΕΙΝΑΙ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ συναντάμε τη φράση *τα δόντια του μηχανήματος*.

κεφάλι

ΚΕΦΑΛΙ ΓΙΑ ΤΟ ΜΥΑΛΟ – ΤΗ ΣΚΕΨΗ

θολώνει το κεφάλι μου (+ Η ΣΚΕΨΗ ΕΙΝΑΙ ΟΥΣΙΑ)

Θόλωσε το κεφάλι του *και δεν ήξερε τι έκανε.*

στύβω το κεφάλι μου (+ ΤΟ ΜΥΑΛΟ ΕΙΝΑΙ ΦΡΟΥΤΟ)

Έχω προσπαθήσει τόσες φορές ***να στύψω το κεφάλι μου****, να δω μία και μόνο καθαρή εικόνα εκείνου του μικρού υπόγειου, όμως κάθε φορά η μνήμη μου το αρνείται*

.

φταίει το ξερό μου το κεφάλι (+ ΤΟ ΜΥΑΛΟ ΕΙΝΑΙ ΧΩΜΑ)

Όποιοι κερδίσουν, είναι ικανοί, όποιοι χάσουν, ***φταίει το ξερό τους το κεφάλι****.*

ΚΕΦΑΛΙ ΓΙΑ ΤΟ ΜΥΑΛΟ – ΤΗ ΣΚΕΨΗ + ΤΟ ΚΕΦΑΛΙ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ

βάζω μπελά στο κεφάλι μου

«Ας ξεμπλέξουν μόνοι τους από τον ***μπελά*** *που* ***έβαλαν στο κεφάλι τους****», λέει ο Τούρκος υπουργός.*

βάζω στο κεφάλι (του)

Μπορεί, αν και είναι δύσκολο ***να βάλει στο κεφάλι*** *των ηρώων του την... εκσυγχρονιστική απόπειρα.*

βγάζω από το κεφάλι μου

Κι ***έβγαλε*** *αμέσως αμέσως* ***από το κεφάλι του*** *ιδέα φαεινή.*

(γίνεται) το κεφάλι μου καζάνι

Μ' όλη αυτή την αναμονή ***το κεφάλι μου έχει γίνει καζάνι****, δεν θυμάμαι τίποτα.*

(μου) έρχεται στο κεφάλι

*Βλέποντας ένα καλλιτεχνικό έργο ενδεχομένως **σού έρχεται στο κεφάλι** ένας συνειρμός.*

έχω στο κεφάλι μου

*Γιατί απειλούνται, οι διάφοροι μύθοι που **έχουν στο κεφάλι τους** να γίνουν κάποια στιγμή πραγματικότητα.*

σπάω το κεφάλι μου

*Όλη τη νύχτα ο πρέσβης **σπάει το κεφάλι του** να μαντέψει ποιος είναι ο επισκέπτης που επρόκειτο να δεχθεί.*

ωριμάζει στο κεφάλι (+ ΟΙ ΙΔΕΕΣ ΕΙΝΑΙ ΚΑΡΠΟΙ)

*Όταν ανέλαβε την πολιτική θέση του γενικού γραμματέα, του διηγήθηκε πολλά γεγονότα, ρίχνοντας και μια ιδέα που **είχε ωριμάσει στο κεφάλι** του.*

ΚΕΦΑΛΙ ΓΙΑ ΤΟ ΜΥΑΛΟ – ΤΗΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ + Η ΕΡΓΑΣΙΑ ΕΙΝΑΙ ΚΑΤΩ - ΜΕΣΑ

βάζω το κεφάλι κάτω

*Να δεχθούμε ότι «ό,τι κάναμε κάναμε», να ανασκουμπωθούμε, **να βάλουμε το κεφάλι κάτω** και να δουλέψουμε γιατί λείπουν πολλά λεφτά από το ταμείο!*

δε σηκώνω κεφάλι

*'Ολο το διήμερο σε 24 δήμους της Αττικής οι υπάλληλοι της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας **δεν είχαν σηκώσει κεφάλι** απογράφοντας.*

(μπαίνουν) τα κεφάλια μέσα

*Μπορούμε να ξαναβγούμε στον αφρό, αρκεί **να μπουν τα κεφάλια μέσα** και να δουλέψουμε σκληρά όλοι.*

ΚΕΦΑΛΙ ΓΙΑ ΤΟ ΜΥΑΛΟ – ΤΟΝ ΕΛΕΓΧΟ

σηκώθηκαν τα πόδια να χτυπήσουν το κεφάλι

*Πιστεύει «πως **σηκώθηκαν τα πόδια να χτυπήσουν το κεφάλι**» και τους έπρεπε ίσως να πέσουν άψυχα στη γη.*

το ψάρι βρωμάει από το κεφάλι

*Αν **το "ψάρι βρωμάει από το κεφάλι"**, οπωσδήποτε "μυρίζει άσχημα και η ουρά του".*

ΚΕΦΑΛΙ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ

βάζω ένα κεραμίδι στο κεφάλι μου

*Προκειμένου **να βάλουμε ένα κεραμίδι στο κεφάλι μας** χτίζουμε ένα αυθαίρετο.*

κάνω κακό του κεφαλιού μου

*Λαγός τη φτέρη έσειε, **κακό του κεφαλιού του έκανε**!!!*

παίρνω κεφάλι (+ Η ΖΩΗ ΕΙΝΑΙ ΑΓΩΝΙΣΜΑ)

*Ο Δημητριάδος Χριστόδουλος και ο Θηβών Ιερώνυμος «**πήραν κεφάλι**» από την αρχή, συγκεντρώνοντας και οι δύο μαζί 44 ψήφους.*

τρώω το κεφάλι μου (+ ΚΑΝΩ ΚΑΚΟ ΕΙΝΑΙ ΤΡΩΩ)

*Περίεργα παιχνίδια της Τύχης, που σε βγάζουν από τα αδιέξοδα, ανοίγουν νέους δρόμους διάπλατους κι από εκεί κι ύστερα, άμα έχεις μυαλό προχωράς, άμα δεν έχεις, **τρως το κεφάλι σου**.*

ΚΕΦΑΛΙ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ + ΤΟ ΚΕΦΑΛΙ ΕΙΝΑΙ ΠΟΛΥΤΙΜΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ

βάζω το κεφάλι (μου) στον ντορβά

*Μακάρι να επιτύχουν οι άνθρωποι, αλλά ας γνωρίζουν ότι ήδη «**έβαλαν το κεφάλι στον ντορβά**»!*

γλιτώνω το κεφάλι μου

*Ο πρόεδρος Άντριου Τζόνσον **γλίτωσε** «παρά τρίχα» **το κεφάλι του**, για μία μόνο ψήφο στη Γερουσία...*

παίζω το κεφάλι μου

*Κατά στρατιωτικούς και διπλωματικούς κύκλους, η υπουργός Εξωτερικών «φαίνεται τώρα **να παίζει το κεφάλι της**, ιδιαίτερα αν σύντομα δεν "της βγει" λύση...».*

πέφτουν κεφάλια

*Μέσα σε όλα αυτά, ο υπουργός Μεταφορών ζήτησε χθες να γίνει διοικητική έρευνα και **να «πέσουν κεφάλια»**...*

ΚΕΦΑΛΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΔΙΟΤΗΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ

(είμαι) αγύριστο κεφάλι (+ ΤΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΣΩΜΑ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ – ΤΟ ΜΥΑΛΟ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΠΟΥ ΚΙΝΕΙΤΑΙ)

*«Αφού τον ξέρεις, **αγύριστο κεφάλι** ο φίλος μας -- τα ίδια, πάντα».*

κάνω του κεφαλιού μου

*Πέραν αυτού δεν είναι στη νοοτροπία του σημερινού Προέδρου **να κάνει του κεφαλιού του** και να παραβιάζει τα συνταγματικά όρια.*

ΚΕΦΑΛΙ ΓΙΑ ΤΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ

έχω το κεφάλι για (ΟΡΕΞΗ, ΔΙΑΘΕΣΗ)

*Καλό είναι, αλλά ακόμη και αν το δεις αποκλειστικά ως δουλειά προώθησης, δεν είναι πάντα απλό, **δεν έχουν** όλοι **το κεφάλι για** δουλειές.*

έχω το κεφάλι μου ήσυχο (ΑΣΦΑΛΕΙΑ, ΗΡΕΜΙΑ)

*Για **να έχετε το κεφάλι σας ήσυχο** όταν φεύγετε από το σπίτι σας, σύστημα ηλεκτρονικής προστασίας Deltadom της Delta με αυτοπροστατευόμενη μονάδα εντολών, ανιχνευτές με υπέρυθρες ακτίνες, με επιλεκτική ανάλυση του σήματος και διαρκή τηλεπαρακολούθηση.*

κάνω κεφάλι (ΕΥΘΥΜΙΑ)

*Είχα αρχίσει **να κάνω κεφάλι** όταν άκουσα απ' έξω ένα ζευγάρι να πλησιάζει κουβεντιάζοντας...*

ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΓΙΑ ΤΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ

χτυπάω το κεφάλι μου στον τοίχο (ΜΕΤΑΝΟΙΑ) (+ ΤΟ ΚΕΦΑΛΙ ΕΙΝΑΙ ΠΟΛΥΤΙΜΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ)

*Μόνο όταν φτάσω **να χτυπάω το κεφάλι μου στον τοίχο** θα γυρίσω στην οικογένειά μου και τους ασθενείς μου.*

ΤΟ <u>ΚΕΦΑΛΙ</u> ΕΙΝΑΙ ΕΥΘΡΑΣΤΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ

πάει να σπάσει το κεφάλι μου

*Είμαι ράκος, **το κεφάλι μου πάει να σπάσει** απ' τον πονοκέφαλο.*

ΤΟ <u>ΘΕΤΙΚΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ</u> ΕΙΝΑΙ ΠΑΝΩ

(κάνω κάτι) με ψηλά το κεφάλι

*Η ηρεμία θα επανέλθει και θα κοιτάξουμε, **με ψηλά το κεφάλι**, το μέλλον.*

σηκώνω (το) κεφάλι

*...απαιτούνται δύο-τρία ή και περισσότερα έτη μέχρι **να σηκώσουμε κεφάλι**.*

ΤΟ <u>ΑΡΝΗΤΙΚΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ</u> ΕΙΝΑΙ ΚΑΤΩ

σκύβω το κεφάλι

*Το πλήθος άρχισε πάλι να φωνάζει συνθήματα «Εμπρός λαέ **μη σκύβεις το κεφάλι**».*

Ο <u>ΕΛΕΓΧΟΣ</u> ΕΙΝΑΙ ΠΑΝΩ

βάζω πάνω από το κεφάλι μου

*Ο γιουγκοσλαβικός λαός ποτέ δεν δέχτηκε **να βάλει** κάποιον **πάνω από το κεφάλι του**, να του κάνει κουμάντο ο άλλος.*

ΣΥΝΟΨΗ – ΚΕΦΑΛΙ

Το «κεφάλι» ως βασικό σημείο του ανθρώπινου σώματος, έδρα του εγκεφάλου, της σκέψης, του πνεύματος και κέντρο των αποφάσεων, έχει συναφείς σημασιολογικές μετωνυμικές επεκτάσεις. Σε πολλές από αυτές συναντάμε τις λεγόμενες «αλυσιδωτές μετωνυμίες», όπου η οντότητα – όχημα (κεφάλι) παρέχει νοητική πρόσβαση στην εκάστοτε οντότητα – στόχο διαμέσου μιας άλλης (ή άλλων) σχετικής έννοιας. Βλέπουμε, λοιπόν, ότι το ΚΕΦΑΛΙ

χρησιμοποιείται αντί για ΜΥΑΛΟ και αντί για ΣΚΕΨΗ. Χρησιμοποιείται επίσης αντί για ΜΥΑΛΟ και αντί για ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ και σε άλλη περίπτωση παραπέμπει μέσω της έννοιας ΜΥΑΛΟ στην έννοια ΕΛΕΓΧΟΣ. Η μετωνυμία ΚΕΦΑΛΙ ΓΙΑ ΤΟ ΜΥΑΛΟ – ΤΗ ΣΚΕΨΗ παράγει μεταφ-τωνυμικές εκφράσεις όπως: *θολώνει το κεφάλι μου* (επιδρά και η μεταφορά Η ΣΚΕΨΗ ΕΙΝΑΙ ΟΥΣΙΑ), *στύβω το κεφάλι μου* (επιδρά η μεταφορά ΤΟ ΜΥΑΛΟ ΕΙΝΑΙ ΦΡΟΥΤΟ) και *φταίει το ξερό μου το κεφάλι* (επίδραση της μεταφοράς ΤΟ ΜΥΑΛΟ ΕΙΝΑΙ ΧΩΜΑ). Η ίδια μετωνυμία σε αλληλεπίδραση με τη μεταφορά ΤΟ ΚΕΦΑΛΙ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ μας δίνει πολλά μεταφ-τωνυμικά σχήματα όπως: *βάζω στο κεφάλι* (*του*)*, βγάζω από το κεφάλι μου, βάζω μπελά στο κεφάλι μου, έχω στο κεφάλι μου, μου έρχεται στο κεφάλι, σπάω το κεφάλι μου, γίνεται το κεφάλι μου καζάνι.* Η μετωνυμία ΚΕΦΑΛΙ ΓΙΑ ΤΟ ΜΥΑΛΟ – ΤΗΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ σε αλληλεπίδραση με τη μεταφορά Η ΕΡΓΑΣΙΑ ΕΙΝΑΙ ΚΑΤΩ – ΜΕΣΑ εκφράζονται γλωσσικά μέσω των σχημάτων *βάζω το κεφάλι κάτω, δε σηκώνω κεφάλι* και *μπαίνουν τα κεφάλια μέσα.* Επιπλέον, οι εκφράσεις *σηκώθηκαν τα πόδια να χτυπήσουν το κεφάλι* και *το ψάρι βρωμάει από το κεφάλι* πραγματώνουν τη μετωνυμία ΚΕΦΑΛΙ ΓΙΑ ΤΟ ΜΥΑΛΟ – ΤΟΝ ΕΛΕΓΧΟ.

Εφόσον το κεφάλι θεωρείται το «κέντρο του εαυτού» και η βάση της προσωπικότητας, χρησιμοποιείται μετωνυμικά για να δηλώσει τον άνθρωπο ή ιδιότητες του χαρακτήρα του. Η μετωνυμία ΚΕΦΑΛΙ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ πραγματώνεται μέσα από τα ακόλουθα σχήματα: *βάζω ένα κεραμίδι στο κεφάλι μου, κάνω κακό του κεφαλιού μου*, *παίρνω κεφάλι* (επιδρά και η μεταφορά Η ΖΩΗ ΕΙΝΑΙ ΑΓΩΝΙΣΜΑ) και *τρώω το κεφάλι μου* (επίδραση της μεταφοράς ΚΑΝΩ ΚΑΚΟ ΕΙΝΑΙ ΤΡΩΩ). Η ίδια μετωνυμία σε συνδυασμό με τη μεταφορά ΤΟ ΚΕΦΑΛΙ ΕΙΝΑΙ ΠΟΛΥΤΙΜΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ αποδίδεται γλωσσικά μέσα από τα παρακάτω μεταφ-τωνυμικά σχήματα: *βάζω το κεφάλι μου στον ντορβά, γλιτώνω το κεφάλι μου, παίζω το κεφάλι μου* και *πέφτουν κεφάλια.* Συναντάμε επίσης τις εκφράσεις *είμαι αγύριστο κεφάλι* και *κάνω του κεφαλιού μου,* οι οποίες πραγματώνουν τη μετωνυμία ΚΕΦΑΛΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΔΙΟΤΗΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ και δηλώνουν τον «πεισματάρη», «ξεροκέφαλο» άνθρωπο. Στην πρώτη από αυτές υπάρχει μεταφ-τωνυμία, αφού ενυπάρχει και η μεταφορά ΤΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΣΩΜΑ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ.

Το «κεφάλι» όμως, ως οντότητα – όχημα μπορεί να παραπέμψει μετωνυμικά και στο συναίσθημα δηλώνοντας συνήθως θετικά συναισθήματα ή ουδέτερες και αρνητικές διαθέσεις.

Για παράδειγμα, οι εκφράσεις *δεν έχω κεφάλι* (π.χ. *για δουλειές*), που δηλώνει αρνητική διάθεση, *έχω το κεφάλι μου ήσυχο,*που εκφράζει «ασφάλεια» και «ηρεμία» και *κάνω κεφάλι,* που εκφράζει «ευθυμία», πραγματώνουν τη μετωνυμία ΚΕΦΑΛΙ ΓΙΑ ΤΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ. Επιπλέον, συναντάμε την έκφραση *χτυπάω το κεφάλι μου στον τοίχο*, η οποία δηλώνει «μετάνοια» και πραγματώνει τη μετωνυμία ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΓΙΑ ΤΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ.

Τέλος, αρκετές είναι οι καθαρά μεταφορικές γλωσσικές εκφράσεις που πραγματώνουν Εννοιακές Μεταφορές, όπως: ΤΟ ΚΕΦΑΛΙ ΕΙΝΑΙ ΕΥΘΡΑΣΤΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ π.χ. *πάει να σπάσει το κεφάλι μου,* ΤΟ ΘΕΤΙΚΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ ΕΙΝΑΙ ΠΑΝΩ π.χ. *σηκώνω κεφάλι,* (*κάνω κάτι*) *με ψηλά το κεφάλι,* ΤΟ ΑΡΝΗΤΙΚΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ ΕΙΝΑΙ ΚΑΤΩ π.χ. *σκύβω το κεφάλι* και Ο ΕΛΕΓΧΟΣ ΕΙΝΑΙ ΠΑΝΩ π.χ. *βάζω* (*κάποιον*) *πάνω από το κεφάλι μου.*

λαιμός

ΛΑΙΜΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΝΟΗ - ΖΩΗ

έχω (έναν) κόμπο στο λαιμό(+ ΤΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ / ΣΤΕΝΑΧΩΡΙΑ ΕΙΝΑΙ ΔΥΝΑΜΗ)

*Όλοι **έχουμε** έναν **κόμπο στο λαιμό**, σύντεκνε.*

ΛΑΙΜΟΣ ΓΙΑ ΤΗ ΖΩΗ

κόβω το λαιμό μου

*Οι πλούσιες βόρειες χώρες πρέπει να παραμείνουν πλούσιες και οι φτωχές του Νότου να πάνε **να κόψουν το λαιμό τους**.*

ΛΑΙΜΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΝΟΗ – ΖΩΗ + Η ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΒΙΑ ΕΙΝΑΙ ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΒΙΑ

βάζω το μαχαίρι στο λαιμό

*Έφτασε φουριόζος ο μέλλων γαμπρός στο σπίτι της νύφης και της **έβαλε** κυριολεκτικά, **το μαχαίρι στο λαιμό**, λέγοντας ότι αν δεν του έδιναν τα λεφτά που του 'χαν τάξει, θα χαλούσε τον αρραβώνα.*

πατάω στο λαιμό

***Μην** τους **πατάς** έτσι **στο λαιμό**.*

πιάνω από το λαιμό

*...οι Αμερικανοί είναι πολύ πιθανόν **να** μας **πιάσουν από το λαιμό**, σώνει και καλά να λύσουμε το πρόβλημα...*

σύρομαι από το λαιμό

*Την εκτίμηση ότι οι "αθάνατοι" της ΔΟΕ "**σύρονται από το λαιμό** στην κυριολεξία", εξέφρασε χθες ο πρώην υφυπουργός.*

σφίγγει η θηλιά στο λαιμό

*Αντιθέτως, έβγαζαν αποφάσεις για να μοιράζουν μετοχοδάνεια, προκειμένου **να σφίγγει η θηλιά στο λαιμό** του απλού πολίτη...*

ΛΑΙΜΟΣ ΓΙΑ ΤΗ <u>ΦΩΝΗ</u>

βγάζω το λαιμό μου

*Τους φώναζα: πάψετε! σιωπή! **έβγαζα το λαιμό μου**, μα η φωνή μου ούτε ακουόταν, χανότανε μέσα στην τόση οχλαλοή.*

κλείνει ο λαιμός

*Όχι, δεν είναι αυτό, **έχει κλείσει** τελείως **ο λαιμός** μου.*

ΛΑΙΜΟΣ ΓΙΑ ΤΟ <u>ΚΟΥΒΑΛΗΜΑ</u>

(έχω) το κρίμα στο λαιμό μου (+ Η ΕΝΟΧΗ ΕΙΝΑΙ ΒΑΡΟΣ)

*Το μηχανάκι όπως είναι δεν φρενάρει καλά και άμα στουκάρω **το κρίμα στο λαιμό σου**!*

παίρνω στο λαιμό μου(+ Η ΖΩΗ ΕΙΝΑΙ ΚΟΛΥΜΠΙ)

*Το **παίρνουν στο λαιμό τους** το παλικάρι, όσοι ειδήμονες προσπαθούν να του ρίξουν ευθύνη, δίχως να γνωρίζουν το αντικείμενο.*

ΤΟ <u>ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΣΩΜΑ</u> ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ

πιάνεται στο λαιμό

*Η αναπνοή του Γκρεγκ **πιάστηκε στο λαιμό** του*

φέρνω ως το λαιμό (Η ΟΡΓΗ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ)

*Κάτι του 'κανε του ανθρώπου και τον **έφερε ως το λαιμό** - γι' αυτό της επιτίθεται... "*

Η <u>ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ</u> ΕΙΝΑΙ ΥΓΡΟ - ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ

είμαι μέχρι το λαιμό

*Πολλοί από αυτούς εργάζονται σήμερα οπουδήποτε βρουν, γιατί **είναι** χρεωμένοι **μέχρι το λαιμό**.*

ΤΟ <u>ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ</u> ΕΙΝΑΙ ΔΥΝΑΜΗ

(με) πνίγει στο λαιμό

*Κοίταξα γύρω γύρω τον κλοιό στον οποίο μας είχαν βάλει και ένιωσα το φόβο **να με πνίγει στο λαιμό**.*

ΤΟ <u>ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ</u> ΕΙΝΑΙ ΒΑΡΟΣ – ΠΕΤΡΑ

(το) νιώθω πέτρα στο λαιμό μου (ΑΓΧΟΣ)

*...**νιώθει** τον εραστή της **"πέτρα στο λαιμό της"**, αλλά δεν παύει να τον αγαπά...*

<u>ΑΠΟΔΕΧΟΜΑΙ</u> ΕΙΝΑΙ ΚΑΤΑΠΙΝΩ

(μου) κάθεται στο λαιμό

*Τα 11 λάθη που έκανε η ομάδα του, μετά την ανάπαυλα **του είχαν καθίσει στο λαιμό**.*

Ο <u>ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΚΛΕΙΣΤΟΣ (ΕΠΙΦΥΛΑΚΤΙΚΟΣ)</u> ΕΙΝΑΙ ΣΩΜΑΤΙΚΑ ΚΛΕΙΣΤΟΣ

(είμαι) κουμπωμένος μέχρι το λαιμό

***"Κουμπωμένος" μέχρι** επάνω **το... λαιμό**, κυριολεκτικά μέσα στο... καβούκι του παρουσιάστηκε χθες στο καθιερωμένο ραντεβού του με τους δημοσιογράφους.*

ΤΟ <u>ΣΤΕΝΟΜΑΚΡΟ ΤΜΗΜΑ ΕΝΟΣ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟΥ</u> ΕΙΝΑΙ Ο ΛΑΙΜΟΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ

λαιμός (αντικειμένου)

*Δύο Τρίτωνες είναι ζωγραφισμένοι **στον λαιμό του αγγείου**, ενώ στην κύρια Α' όψη στο σώμα του αγγείου δεσπόζει η μορφή του Διονύσου.*

ΣΥΝΟΨΗ – ΛΑΙΜΟΣ

Ο «λαιμός» αποτελεί τη δίοδο της αναπνοής για τον άνθρωπο, καθώς και το σημείο από όπου «βγαίνει» η φωνή. Κάθε εμπόδιο ή πίεση στην περιοχή αυτή εμποδίζει την αναπνοή και, συνεπώς, τη ζωή. Οι έννοιες της αναπνοής και της ζωής εκφράζονται μετωνυμικά, συχνά και μέσω της «αλυσιδωτής μετωνυμίας» ο ΛΑΙΜΟΣ αντί για ΑΝΑΠΝΟΗ αντί για ΖΩΗ. Η έκφραση *κόβω το λαιμό μου* πραγματώνει τη μετωνυμία ΛΑΙΜΟΣ ΓΙΑ ΤΗ ΖΩΗ, ενώ το σχήμα *έχω έναν κόμπο στο λαιμό* εκφράζει γλωσσικά τη μεταφ-τωνυμία ΛΑΙΜΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ

ΑΝΑΠΝΟΗ – ΤΗ ΖΩΗ + ΤΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ (Η ΣΤΕΝΑΧΩΡΙΑ) ΕΙΝΑΙ ΔΥΝΑΜΗ. Η μετωνυμία ΛΑΙΜΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΝΟΗ – ΤΗ ΖΩΗ αλληλεπιδρά με τη μεταφορά Η ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΒΙΑ ΕΙΝΑΙ ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΒΙΑ αποδίδοντας πολλές μεταφ-τωνυμικές γλωσσικές εκφράσεις, όπως: *βάζω το μαχαίρι στο λαιμό, πατάω στο λαιμό, πιάνω από το λαιμό, σύρομαι από το λαιμό* και *σφίγγει η θηλιά στο λαιμό.* Επίσης, οι εκφράσεις *βγάζω το λαιμό μου* και *κλείνει ο λαιμός* πραγματώνουν τη μετωνυμία ΛΑΙΜΟΣ ΓΙΑ ΤΗ ΦΩΝΗ. Καθώς χρησιμοποιούμε συχνά το λαιμό μας για να μεταφέρουμε κάτι, το σχήμα *έχω το κρίμα στο λαιμό μου* εκφράζει γλωσσικά τη μεταφ-τωνυμία ΛΑΙΜΟΣ ΓΙΑ ΤΟ ΚΟΥΒΑΛΗΜΑ + Η ΕΝΟΧΗ ΕΙΝΑΙ ΒΑΡΟΣ, ενώ η έκφραση *παίρνω στο λαιμό μου* πραγματώνει τη μεταφ-τωνυμία ΛΑΙΜΟΣ ΓΙΑ ΤΟ ΚΟΥΒΑΛΗΜΑ + Η ΖΩΗ ΕΙΝΑΙ ΚΟΛΥΜΠΙ.

Αρκετές είναι και οι Εννοιακές Μεταφορές που η κάθεμια αποδίδει τις αντίστοιχες μεταφορικές γλωσσικές εκφράσεις. Το ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΣΩΜΑ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ π.χ. (*η αναπνοή*) *πιάνεται στο λαιμό* και *φέρνω* (*κάποιον*) *ως το λαιμό.* Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ π.χ. *είμαι μέχρι το λαιμό.* Ένα αρνητικό συναίσθημα δηλώνεται μέσω της έκφρασης *με πνίγει στο λαιμό* και πραγματώνει τη μεταφορά ΤΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ ΕΙΝΑΙ ΔΥΝΑΜΗ, ενώ το «άγχος» δηλώνεται μέσω του σχήματος *το νιώθω πέτρα στο λαιμό μου*, πραγματώνοντας τη μεταφορά ΤΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ ΕΙΝΑΙ ΒΑΡΟΣ – ΠΕΤΡΑ. Η μεταφορά ΑΠΟΔΕΧΟΜΑΙ ΕΙΝΑΙ ΚΑΤΑΠΙΝΩ αποδίδεται μέσω της έκφρασης *μου κάθεται στο λαιμό* και το σχήμα *είμαι κουμπωμένος μέχρι το λαιμό* (επιφυλακτικός), πραγματώνει τη μεταφορά Ο ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΚΛΕΙΣΤΟΣ ΕΙΝΑΙ ΣΩΜΑΤΙΚΑ ΚΛΕΙΣΤΟΣ. Τέλος, η μεταφορά ΤΑ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ ΕΙΝΑΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ είναι κι εδώ παρούσα π.χ. *ο λαιμός του αγγείου*.

μάτι

ΜΑΤΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΡΑΣΗ

βγάζει μάτι (ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ)

*Του 'ρθε να ντύσει τους πρωταγωνιστές με μερικά «ελεκτρίκ» χρώματα που **έβγαζαν μάτι** με την κακογουστιά τους.*

(γίνεται) για τα μάτια του κόσμου (ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ)

*Το δημοψήφισμα, που **έγινε για τα μάτια του κόσμου**, είναι νομικώς προβληματικό.*

(γίνεται) με το μάτι

*Οι περισσότεροι έλεγχοι **έγιναν** αναγκαστικά **με «το μάτι»**.*

δεν πιστεύω στα μάτια μου (ΘΕΑΜΑ)

*Ο νομάρχης Αργολίδας πήγε επί τόπου, **δεν πίστεψε στα μάτια του**, τόνισε ότι η περιοχή είναι τουριστική και τάχθηκε κατηγορηματικά εναντίον του σχεδίου.*

(έχω) τα μάτια μου δεκατέσσερα (ΠΡΟΣΟΧΗ)

*Μερικοί παραπατούσαν από το μεθύσι κι ο κύριος Ιάκωβος **είχε τα μάτια του δεκατέσσερα**.*

(κάνω κάτι) με τα μάτια προς (ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ)

***Με τα μάτια** και τα αφτιά **προς** τη Σοφοκλέους **λειτουργούν** και οι δημόσιοι υπάλληλοι.*

κόρακας κοράκου μάτι δεν βγάζει (+ ΚΑΝΩ ΚΑΚΟ ΕΙΝΑΙ ΤΥΦΛΩΝΩ)

*«Ναι, αλλά τους έχουμε εμπιστευτεί την αυτοκάθαρσή τους και **κόρακας κοράκου μάτι δεν βγάζει**, απ' όσο ξέρω», απάντησε στα όρια του θυμού ο Βασιλιάς.*

με γελάνε τα μάτια μου

*Σκιές τεράστιες, ψηλές όσο κι οι πλινθόκτιστοι τοίχοι, και, μολονότι αργότερα θα θεωρούσε πως **τον είχαν γελάσει τα μάτια του**, ύπαρξη τριών απολήξεων στο ύψος του στήθους.*

ξεδιπλώνεται στα μάτια (+ ΟΙ ΕΙΚΟΝΕΣ ΕΙΝΑΙ ΧΑΡΤΙΝΕΣ)

*Η θρησκευτική ιστορία του τόπου **ξεδιπλώνεται στα μάτια** του σύγχρονου περιηγητή, όταν σε κάθε γωνιά του νησιού ανακαλύπτει τόπους λατρείας των πρώτων χριστιανών και μεταγενέστερες εκκλησίες και μονές.*

όσο φτάνει το μάτι (+ ΤΟ ΜΑΤΙ – Η ΟΡΑΣΗ ΕΙΝΑΙ ΚΙΝΟΥΜΕΝΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ)

*Απέραντο γαλάζιο **όσο φτάνει το μάτι**...*

συλλαμβάνει το μάτι (+ ΤΟ ΜΑΤΙ ΕΙΝΑΙ ΖΩΝΤΑΝΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ)

***Το μάτι** μας δεν καταφέρνει **να "συλλάβει"** πολλές έννοιες της σύγχρονης φυσικής, όπως είναι ο "καμπύλος χώρος", ο "πολυδιάστατος χωρόχρονος", ή η "ρετρο-αιτιότητα".*

ΜΑΤΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ <u>ΟΡΑΣΗ</u> + Η <u>ΑΝΤΙΛΗΨΗ</u> ΕΙΝΑΙ ΟΡΑΣΗ

ανοίγω τα μάτια μου (ΠΡΟΣΟΧΗ)

*Οδυσσέα, σύνελθε, **άνοιξε** επιτέλους τα ρημάδια **τα μάτια σου**!*

(αντιλαμβάνομαι) μέσα από τα μάτια (του)

*Το βιβλίο ασχολείται με καθημερινά περιστατικά όπως **γίνονται αντιληπτά μέσα από τα μάτια** δύο μικρών παιδιών.*

είναι στα μάτια μου

*Σεισμογενείς περιοχές **είναι στα μάτια του** το Ιράκ, το Ιράν, η Παλαιστίνη, η Συρία, το Ισραήλ...*

έχω μάτια και βλέπω

*Για όσους **έχουν μάτια και βλέπουν**, ο μύθος της άφθαρτης, ερωτικής Ελλάδας πάει να ξεπέσει σε κακόγουστο παραμύθι.*

(κάνω κάτι) με κλειστά μάτια

*«Έλα τώρα, αποφοίτησες από το Κέμπριτζ, θα μπορούσες να βρεις δουλειά **με κλειστά μάτια**».*

κάνω τα στραβα μάτια

*Ο Δήμος Αμαρουσίου εδώ και χρόνια **κάνει τα «στραβά μάτια»** στην άλωση του δάσους από τα αυτοκίνητα που έχουν βρει εκεί άνετο και δωρεάν χώρο στάθμευσης.*

κλείνω τα μάτια (ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ)

*Συζητούμε για το ασφαλιστικό πρόβλημα των τραπεζών το οποίο σε κάθε περίπτωση αντιμετωπίζεται και **κλείνουμε τα μάτια** στην προ των πυλών κατάρρευση του ΙΚΑ.*

ρίχνω στάχτη στα μάτια

*Αρκεί να πρόκειται για ουσιαστική αλλαγή και όχι για αντισταθμίσεις ή για **να ρίξουμε στάχτη στα μάτια** των ευσυγκίνητων στην ποσοτική και όχι την ποιοτική διάσταση της δημοκρατίας.*

ΜΑΤΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΡΑΣΗ + ΒΛΕΠΩ ΕΙΝΑΙ ΤΡΩΩ

τρώω με τα μάτια μου

*Η Άρτεμη έκανε την αδιάφορη χαζεύοντας την προθήκη, ενώ ο νεαρός την **έτρωγε με τα μάτια του**.*

χορταίνει το μάτι μου

*Όποιοι υποστηρίζουν τους βομβαρδισμούς θα πρέπει να είναι ικανοποιημένοι, **να έχει χορτάσει το μάτι τους** από τις εικόνες τού δράματος, που μεταδίδονται επί 35 μέρες.*

ΜΑΤΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΡΑΣΗ + ΤΟ ΜΑΤΙ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ

δεν μου γεμίζει το μάτι (ΙΔΕΑ, ΓΝΩΜΗ)

*Η κοπελίτσα, που **δεν μου είχε γεμίσει το μάτι** για γιατρός, δούλευε σαν καλλιτέχνης, γλύπτης θα έλεγα...*

παίρνει το μάτι μου

*Έχω την εντύπωση πως κάποια φορά σε **πήρε το μάτι μου** στη γειτονιά.*

φτάνει στα μάτια μου

*Είναι αμφίβολο ότι τα ποσά αλληλεγγύης θα είχαν φτάσει αυτά τα ύψη, εάν οι εικόνες που προέβαλαν οι τηλεοπτικοί σταθμοί τις προηγούμενες ημέρες για το μέγεθος της φυσικής καταστροφής **δεν είχαν φτάσει στα μάτια μας**.*

ΜΑΤΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΡΑΣΗ + Η ΟΡΑΣΗ ΕΙΝΑΙ ΑΦΗ

πιάνει (το) μάτι (ΑΝΘΡΩΠΟΣ)

*Αλλά τον λαβύρινθο που περικλείουν τα τείχη της **δεν τον πιάνει** εύκολα τουρίστα **μάτι**.*

(με) πιάνει το (κακό) μάτι (ΕΝΕΡΓΕΙΑ)

*Γι' αυτό λαμβάνουν μέτρα κατά του ματιάσματος, «για **να μην τους πιάκει το μάτι**».*

ΜΑΤΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΡΑΣΗ – ΤΟ ΒΛΕΜΜΑ

καρφώνω τα μάτια μου (+ ΤΟ ΜΑΤΙ – ΤΟ ΒΛΕΜΜΑ ΕΙΝΑΙ ΑΙΧΜΗΡΟ ΕΡΓΑΛΕΙΟ)

***Καρφώνει τα μάτια του** στην οθόνη του υπολογιστή.*

παίρνω τα μάτια μου (+ ΤΟ ΜΑΤΙ – ΤΟ ΒΛΕΜΜΑ ΕΙΝΑΙ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ)
*Οι ώρες περνούσαν, έξω σκοτείνιαζε, όμως εγώ **δεν έπαιρνα τα μάτια μου** από πάνω του, ώσπου τα πρώτα δάκρυα άρχισαν να τρέχουν.*

σαρώνουν τα μάτια (+ ΤΟ ΜΑΤΙ – ΤΟ ΒΛΕΜΜΑ ΕΙΝΑΙ ΜΗΧΑΝΗΜΑ)

***Τα** μεγάλα λαμπερά **μάτια** της **σάρωναν** όλα τα τραπέζια, ξανά και ξανά.*

ΜΑΤΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΡΑΣΗ – ΤΟ ΒΛΕΜΜΑ + ΤΟ ΜΑΤΙ – ΤΟ ΒΛΕΜΜΑ ΕΙΝΑΙ ΚΙΝΟΥΜΕΝΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ

κατευθύνονται τα μάτια
***Τα μάτια** μου **κατευθύνθηκαν** και πάλι προς την εικόνα του χαρτονιού με τα πλεγμένα χέρια κι έπειτα στα δυο χέρια που άπλωσε το αγόρι να πάρει το δώρο του.*

κολλάει το μάτι

***Κολλάει το μάτι** πάνω στις εικόνες και τα πρόσωπα που αναστατώνουν τη ζωή μας και που γίνονται «ειδησούλες» ή «ειδησάρες», μέχρι να ξεχαστούν την επομένη και να εξατμιστούν ολότελα.*

μαγνηττίζει το μάτι

*Το λέσβιο σύστημα ήταν τεχνική τοιχοδομίας, που προτιμήθηκε από τους αρχαϊκούς τεχνίτες λόγω του ξεχωριστού αισθητικού αποτελέσματος που **μαγνητίζει το μάτι** με την οργάνωση των καμπύλων αρμών, σε ένα παιχνίδισμα μαγικών γραμμών.*

πέφτει το μάτι μου

Το μάτι μου έπεσε *πάνω σ' έναν παλιό σκαλιστό μπουφέ με πολλές καδραρισμένες φωτογραφίες πάνω στο μάρμαρο.*

συναντιούνται τα μάτια

Εκείνη τη στιγμή ***τα μάτια*** *τους* ***συναντήθηκαν****.*

φεύγουν τα μάτια μου

Κάποια στιγμή ***τα μάτια της φεύγουν*** *από το βιβλίο και το βλέμμα της έλκεται από την κάμερα...*

ΜΑΤΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΡΑΣΗ – ΤΗΝ ΟΠΤΙΚΗ

ανεβαίνει στα μάτια μου (+ Η ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΕΙΝΑΙ ΨΗΛΑ)

Αυτός ο άνθρωπος, έλεγε, ***ανεβαίνει στα μάτια μου****.*

αντικρίζω με άλλα μάτια (+ Η ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΕΙΝΑΙ ΟΡΑΣΗ)

Πώς ***να αντικρίσουμε*** *την πλαγιά πάνω από το Γραμματικό* ***με άλλα μάτια****, με τα μάτια του παραθεριστή του Αυγούστου;*

ΜΑΤΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΡΑΣΗ – ΤΟ ΟΠΤΙΚΟ ΠΕΔΙΟ + ΤΟ ΜΑΤΙ – ΤΟ ΟΠΤΙΚΟ ΠΕΔΙΟ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ

βάζω στο μάτι (ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ)

...την ίδια στιγμή οι Γερμανοί, με επικεφαλής έναν αξιωματικό, που ***έχει βάλει*** *και αυτός* ***στο μάτι*** *τη Μαρί, επιτάσσουν τον οικογενειακό πύργο.*

μπαίνω στο μάτι

*Στόχος ήταν –και παραμένει– ο πολιτικός του προϊστάμενος υπουργός Δημοσίας Διοικήσεως, όστις πολύ «****έχει μπει στο μάτι****» των διαπλεκομένων.*

φεύγει από τα μάτια μου

*...οπτικές παραισθήσεις, κυρίως παράξενων ζώων, που εμφανίζονταν κι **έφευγαν από τα μάτια τους** σχεδόν χωρίς να προλαβαίνουν να συγκρατήσουν τις μορφές τους.*

χάνω από τα μάτια μου

*Τα μοναδικής ακρίβειας όργανα του διαστημικού τηλεσκοπίου Hubble **δεν έχασαν** τον κομήτη **από τα μάτια τους** για πολλά 24ωρα πριν και κυρίως μετά την έκρηξη.*

ΜΑΤΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ <u>ΟΡΑΣΗ</u> – ΤΗ <u>ΔΙΑΘΕΣΗ</u>

βλέπω με καλό / κακό μάτι (ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ – ΣΥΜΠΑΘΕΙΑ / ΑΝΤΙΠΑΘΕΙΑ)

***Με καλό μάτι βλέπουν** την εισαγωγή τους στο Χρηματιστήριο και οι ξενοδοχειακές επιχειρήσεις της οικογένειας Μεταξά.*

βλέπω με μισό μάτι (ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ – ΚΑΧΥΠΟΨΙΑ)

*Βολτάριζε τα σκυλιά στη γειτονιά και προσπαθούσε να αμυνθεί ή ακόμα και να δικαιολογήσει τους άγριους νυχτερινούς καβγάδες όταν οι γείτονες τον **έβλεπαν με μισό μάτι**.*

δεν έχω μάτια (για) (ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ)

*Η αύρα της επανάστασης έκανε τον Κινέ **να μην έχει μάτια για** τις αρχαιότητες, αλλά να αναγνωρίζει την ομορφιά στους άνδρες με τα χλωμά, αυστηρά πρόσωπα, στα παλικάρια που είχαν «περισσότερη χάρη παρά ρώμη».*

ΜΑΤΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ <u>ΕΚΦΡΑΣΗ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΩΝ</u>

αγριεύει το μάτι (ΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ)

*Ήμουν έτοιμος να βάλω τις φωνές, στο τέλος αναγκάστηκα να μπω μαζί του στην πολυκατοικία, με ακολούθησε στο ασανσέρ και θα έμπαινε και σπίτι μου, όμως την τελευταία στιγμή **αγρίεψε το μάτι** μου.*

βγάζουν τα μάτια τους

*Απόψε θα πάμε **να βγάλουμε τα μάτια μας** ως το πρωί!*

έχω (επίθετο) μάτια

***Έχει** λακκάκια στα μάγουλα, **μάτια θλιμμένα**, είναι χλομή.*

ζωγραφίζεται στα μάτια (+ ΤΟ ΜΑΤΙ – Η ΕΚΦΡΑΣΗ ΕΙΝΑΙ ΧΑΡΤΙ)

*«Δεν δίνω φράγκο για τους παπάδες», είπε η Άννα, και ο Σταύρος διέκρινε την πρόκληση **να ζωγραφίζεται στα μάτια** της.*

καθρεφτίζεται στα μάτια (+ ΤΟ ΜΑΤΙ ΕΙΝΑΙ ΚΑΘΡΕΦΤΗΣ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΩΝ)

*Εκείνος τον άκουγε μ' ένα ευγενικό χαμόγελο, αλλά **στα μάτια** του **καθρεφτιζόταν** η πλήξη.*

κάνω τα γλυκά μάτια (+ ΤΟ ΟΜΟΡΦΟ ΕΙΝΑΙ ΓΛΥΚΟ)

*Ο κύριος, παρόλο που δεν είχε πιει τίποτε από το πρωί, το 'χε ρίξει στα γέλια και τα τραγούδια, κι **έκανε τα γλυκά μάτια** στη δεσποινίδα...*

λάμπουν τα μάτια μου (+ Η ΧΑΡΑ ΕΙΝΑΙ ΦΩΣ)

*Αλλά μου φάνηκε πως **τα μάτια της έλαμπαν**.*

μαυρίζει το μάτι (+ ΤΟ ΔΥΣΑΡΕΣΤΟ ΕΙΝΑΙ ΜΑΥΡΟ)

*Γύρω τα βουνά των Χασίων **μαυρίζουν το μάτι**, παντού κριάκουρα, βράχια και γκρεμοί...*

μιλάω με τα μάτια (+ Η ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΕΙΝΑΙ ΟΜΙΛΙΑ)

*Στην αρχή δεν της έλεγε τίποτα, **μιλούσε** μόνο **με τα μάτια**.*

συννεφιάζουν τα μάτια (+ Η ΚΑΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ ΕΙΝΑΙ ΣΥΝΝΕΦΙΑΣΜΕΝΟΣ ΚΑΙΡΟΣ)

***Τα μάτια** της **συννέφιασαν** πάλι γρήγορα, δεν μιλούσε, δεν ήθελε να δει κανέναν.*

χαμηλώνω τα μάτια

*Ήταν φανερό πως ήθελε να του πάρει λόγια για να μάθει ποιος ήταν ο μυστηριώδης ξένος, μα ο Ιωσήφ απομακρύνθηκε διακριτικά από κοντά του **χαμηλώνοντας τα μάτια**.*

χαμογελάνε τα μάτια (/ ΤΟ ΧΑΜΟΓΕΛΟ ΓΙΑ ΤΗ ΧΑΡΑ)

*Οι χερούκλες του ζωηρεύουν, ταξιδεύουν και πάλι στον αέρα, επιτέλους, **τα μάτια** του **χαμογελάνε.***

ΜΑΤΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΦΡΑΣΗ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΩΝ + ΤΟ ΜΑΤΙ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ

βλέπω στα μάτια (του)
***Είδε** τη θλίψη **στα μάτια** της Ελένης.*

γεμίζουν τα μάτια μου

*Ο θείος σταμάτησε να κουνιέται στην πολυθρόνα του, τα μικροκαμωμένα χέρια του έκαναν μια χειρονομία πανικού, **τα μάτια του γέμισαν** φόβο.*

διώχνω από τα μάτια μου

*Ο Πετράκης χαμογέλασε χωρίς **να διώξει** τη θλίψη **από τα μάτια του**.*

έρχεται στα μάτια μου

*Παρέμεινε ανέκφραστος κι ένα λεπτό αργότερα **στα μάτια του ήρθε** η αδιαφορία και η βαριεστιμάρα.*

έχω στα μάτια μου

*Όσοι βρέθηκαν χθες το απόγευμα στο Σύνταγμα **είχαν στα μάτια τους** τη φλόγα των λαών που χτυπά το ΝΑΤΟ και αντιστέκονται με όλη τους τη δύναμη.*

ξεχειλίζουν τα μάτια

*Στο άκουσμα αυτών των μαγικών λέξεων τα πρόσωπά τους πήραν τρυφερές και ευαίσθητες εκφράσεις**, τα μάτια** τους **ξεχείλισαν** ικεσία και πραότητα.*

ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΓΙΑ ΤΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ

γυαλίζει το μάτι μου (ΘΥΜΟΣ)

*Έτσι όμως σκέπτεται και μια πολύ μεγάλη ομάδα ανθρώπων, των οποίων «**έχει γυαλίσει το μάτι τους**» και οι οποίοι οικτίρουν τον εαυτόν τους «που δεν είχαν πάει όταν ήταν νέοι στο ΠΑΣΟΚ για να έχουν λύσει το οικονομικό τους πρόβλημα»!*

(μου) γυρίζει το μάτι (ΘΥΜΟΣ)

***Της γύρισε το μάτι** κι άρχισε να φωνάζει...ο Κώστας ήταν λίγο φοβισμένος.*

κλείνω το μάτι (ΣΥΜΠΑΘΕΙΑ)

*Όμως ο Πέπε Σκιαφίνο ισοφαρίζει και η θεά μπάλα **κλείνει το μάτι** στους «Οριεντάλες.*

κοιτάζω στα μάτια (ΘΑΡΡΟΣ)

*...«σαν έτοιμοι από καιρό», **να κοιτάζουμε** απρόσκοπτα τον θάνατο **στα μάτια**.*

μαύρα μάτια κάνω να (τον) δω (ΣΤΕΝΑΧΩΡΙΑ) (+ ΤΟ ΔΥΣΑΡΕΣΤΟ ΕΙΝΑΙ ΜΑΥΡΟ)

***Μαύρα μάτια θα κάνει να βλέπει** όχι μόνο τον πρόεδρο αλλά και τον αντιπρόεδρο...*

πετάγονται έξω τα μάτια (ΘΥΜΟΣ)

***Τα μάτια πετάχτηκαν έξω** και, προτού αντιληφθώ το μέγα σφάλμα μου, άρχισε να μου επιτίθεται.*

τρίβω τα μάτια μου (ΕΚΠΛΗΞΗ)

*Μπήκαν οι παίκτες της ΑΕΚ στο γήπεδο και **έτριβαν τα μάτια του**ς: 4.000 κόσμος, έπειτα από ήττα!*

ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ <u>ΑΙΣΘΗΣΗ</u>

βαραίνουν τα μάτια (ΝΥΣΤΑ) (+ Η ΚΟΥΡΑΣΗ ΕΙΝΑΙ ΒΑΡΟΣ)

*Θα 'τρωγε, θα διάβαζε ένα κεφάλαιο μέχρι σιγά-σιγά **τα μάτια** του **να βαρύνουν** και να πέσει στην αγκαλιά του μεσημεριάτικου λήθαργου.*

ΜΑΤΙΑ ΓΙΑ ΤΟΝ <u>ΑΝΘΡΩΠΟ</u>

βλέπει (κανένα) μάτι

*Κι αν σας **δει κανένα μάτι**, όχι μόνο τη βάψατε, αλλά θα σας τσακίσω κι εγώ από πάνω.*

βλέπω με τα μάτια μου

*Και να ήξερες την τοπογραφία της Σμύρνης πριν από το ’22, και **να είχες δει** τις συνοικίες **με τα μάτια σου**, τίποτε δεν θα αναγνώριζες.*

θαμπώνει τα μάτια (+ Η ΟΜΟΡΦΙΑ ΕΙΝΑΙ ΦΩΣ)

*Μια φαντασμαγορία από εικόνες **θάμπωνε τα μάτια** μου τόση ήταν η ομορφιά που τύλιγε αυτό το "πλάσμα του άλλου κόσμου".*

μάτια που δεν βλέπονται γρήγορα λησμονιούνται

***Μάτια που δεν βλέπονται γρήγορα λησμονιούνται**, όταν όμως θα συναντηθούνε πιο πολύ θα αγαπηθούνε.*

να δουν τα ματια (σου)

*«Δωράκια» **να ίδουν τα μάτια σας**!*

(συμβαίνει) κάτω από τα μάτια μου
*...βλέπουν στην οθόνη κόσμο πολύ να 'χει καβαλήσει θριαμβευτικά το τείχος και **να περνάει** στην άλλη πλευρά **κάτω από τα μάτια της** πολιτοφυλακής που κοιτούσε χωρίς καν να επεμβαίνει.*

τέρπω τα μάτια

*Κάνουν έργα όχι για να εκφράσουν όσα έχουν μέσα τους ή βλέπουν γύρω τους αλλά για **να τέρψουν τα μάτια** των επιμελητών, των τεχνοκριτικών και των διευθυντών των μεγάλων μουσείων και των συλλεκτών.*

φαίνεται στο μάτι
*Μόνο που οι δύο γραμμές είναι αρκετά μακριές ώστε **να φαίνονται στο μάτι** για αρκετό διάστημα παράλληλες.*

φυλάσσεται από τα μάτια
*Το νεογέννητο επί 40 ημέρες **φυλάσσεται από τα μάτια** των ξένων ή του φορούν γαλάζια χάντρα σε τριγωνικό ύφασμα πάνω στο οποίο κεντούν ένα σταυρό.*

φάτε μάτια ψάρια (και κοιλιά περίδρομο) (+ ΒΛΕΠΩ ΕΙΝΑΙ ΤΡΩΩ)

*Δεν διέκρινε τα πρόσωπά τους, σίγουρα όμως θα τη φίλαγε, ενώ εκείνος καθόταν εκεί και τους κράταγε φανάρι, **φάτε μάτια ψάρια και**...*

φέρνω στα μάτια (+ ΤΟ ΜΑΤΙ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ)

*...αμέσως μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004, τους πετυχημένους από κάθε άποψη Ολυμπιακούς, που **έφεραν** τη χώρα **στα μάτια** και στη σκέψη δισεκατομμυρίων ανθρώπων στα πέρατα της γης.*

ΜΑΤΙΑ ΓΙΑ ΤΟΝ <u>ΑΝΘΡΩΠΟ</u> + Η <u>ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΕΙΝΑΙ ΟΡΑΣΗ</u>

βλέπουν τα μάτια μου

*Πράγματι, απογοητεύτηκα όχι από πλευράς επιστημονικής κατεύθυνσης, αλλά για το τι **είδαν τα μάτια μου**.*

(συμβαίνει) μακριά από τα μάτια μου

*Όλα αυτά **συνέβαιναν μακριά από τα μάτια** των ξένων, εφόσον η Τουρκία είχε χαρακτηρίσει «μεθοριακή ζώνη» μεγάλο τμήμα της άλλοτε Αρμενίας, θέτοντας προσκόμματα στην επίσκεψη αλλοδαπών.*

(συμβαίνει) μπροστά στα μάτια μου

*Όσα θρησκευτικά δόγματα διεκδίκησαν πνευματικό χαρακτήρα **αποδεικνύονται** τώρα, **μπροστά στα μάτια μας** δραματικά κατώτερα του κηρύγματός τους.*

ΜΑΤΙΑ ΓΙΑ ΤΑ <u>ΔΑΚΡΥΑ</u>

τρέχουν τα μάτια μου

*Σηκώνομαι, κάθομαι πλάι στο παράθυρο και **τρέχουνε τα μάτια μου**.*

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ ΓΙΑ ΤΗΝ <u>ΑΙΤΙΑ</u>

(του) βγάζω τα μάτια (ΒΙΑ) (+ ΤΟ ΜΑΤΙ ΕΙΝΑΙ ΠΟΛΥΤΙΜΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ)

*Ένιωσε να της ανεβαίνει και πάλι το αίμα στο κεφάλι... «Αν μ' ακουμπήσει **θα του βγάλω τα μάτια**, θα τον σκοτώσω»!*

(μου) βγαίνουν τα μάτια (ΚΟΥΡΑΣΗ)

***Να βγαίνουν τα μάτια του** στα βιβλία μέρα-νύχτα;*

δεν κλείνω μάτι (ΑΫΠΝΙΑ)

*Νύχτες ολόκληρες **δεν κλείσαμε μάτι**.*

κλείνω τα μάτια μου (ΘΑΝΑΤΟΣ)

*Αναφέρθηκε στην προσφορά του, με το «διαρκές "παρών" του σε όλους τους πολιτικούς και κοινωνικούς αγώνες, από τα φοιτητικά του χρόνια μέχρι που **έκλεισε τα μάτια του**.*

ΜΑΤΙ ΓΙΑ ΤΟ ΤΜΗΜΑ ΤΗΣ ΣΥΣΚΕΥΗΣ ΑΠΟ ΤΟ ΟΠΟΙΟ ΒΛΕΠΕΙ ΚΑΝΕΙΣ

το μάτι (συγκεκριμένου αντικειμένου)

*Δικαστήρια που συνεδριάζουν μακριά από **το** «ενοχλητικό» **μάτι του** τηλεοπτικού **φακού**, ορίζουν εκπρόσωπο τύπου για την ενημέρωση του κοινού και συνδέονται on line με τον κυβερνοχώρο, είναι η νέα, σύγχρονη εικόνα απονομής της δικαιοσύνης στην Ευρώπη.*

ΠΑΘΑΙΝΩ ΚΑΚΟ ΕΙΝΑΙ ΤΥΦΛΩΝΟΜΑΙ

(βάζω τα χέρια μου και) βγάζω τα μάτια μου

*Είμαστε προσηλωμένοι στην κάθε χρόνο και μεγαλύτερη «κερδοφορία», λες και δεν καταλαβαίνουμε πως... απλώς **βάζουμε τα χέρια μας και βγάζουμε τα μάτια μας**, πως πριονίζουμε το κλαδί πάνω στο οποίο καθόμαστε!*

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ – Ο ΚΙΝΔΥΝΟΣ ΕΙΝΑΙ ΑΝΘΡΩΠΟΣ

βλέπω το Χάρο με τα μάτια μου

*Πράγματι, ο ένας Βρετανός που **είδε τον χάρο με τα μάτια του** έκανε σερφ στα ανοιχτά, ενώ ο δεύτερος είχε καταδυθεί στον ωκεανό μέσα σε ένα κλουβί προκειμένου να «χαζέψει» τους λευκούς καρχαρίες.*

ΤΟ ΚΕΝΤΡΙΚΟ ΣΗΜΕΙΟ ΕΙΝΑΙ ΜΑΤΙ

(βρίσκομαι) στο μάτι του κυκλώνα (Η ΔΥΣΚΟΛΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΕΙΝΑΙ ΚΥΚΛΩΝΑΣ)

*Πατήσια, Κυψέλη, Αμπελόκηποι, Ομόνοια, Κολωνός αλλά και Μενίδι, Άνω Λιόσια, Αιγάλεω, Ασπρόπυργος, Περιστέρι **βρίσκονται στο «μάτι του κυκλώνα»** καθώς συγκεντρώνουν τα υψηλότερα ποσοστά παραβατικότητας.*

ΣΥΝΟΨΗ – ΜΑΤΙ

Το «μάτι» ως όργανο της όρασης και το πιο εκφραστικό σημείο του προσώπου, αποδεικνύεται ιδιαίτερα παραγωγικό σε μεταφορικά, μετωνυμικά και μεταφ-τωνυμικά σχήματα. Αρχικά χρησιμοποιείται για να δηλώσει την όραση δίνοντας εκφράσεις όπως: *βγάζει μάτι,* (*γίνεται*) *για τα μάτια του κόσμου,* (π.χ. *υπολογίζω*) *με το μάτι, δεν πιστεύω στα μάτια μου, έχω τα μάτια μου δεκατέσσερα, κόρακας κοράκου μάτι δε βγάζει* (+ ΚΑΝΩ ΚΑΚΟ ΕΙΝΑΙ ΤΥΦΛΩΝΩ*), με γελάνε τα μάτια μου, όσο φτάνει το μάτι* (+ Η ΟΡΑΣΗ ΕΙΝΑΙ ΚΙΝΟΥΜΕΝΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ) κ.ά. Η ίδια μετωνυμία αλληλεπιδρά με τη «βασική» μεταφορά Η ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΕΙΝΑΙ ΟΡΑΣΗ και παράγει τα παρακάτω μεταφ-τωνυμικά σχήματα: *ανοίγω τα μάτια μου, έχω μάτια και βλέπω,* (*κάνω κάτι*) *με κλειστά μάτια, κάνω τα στραβά μάτια, κλείνω τα μάτια, ρίχνω στάχτη στα μάτια.* Οι εκφράσεις *τρώω με τα μάτια μου* και *χορταίνει το μάτι μου* «υποκρύπτουν» τη μεταφ-τωνυμία ΜΑΤΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΡΑΣΗ + ΒΛΕΠΩ ΕΙΝΑΙ ΤΡΩΩ, ενώ τα σχήματα *πιάνει το μάτι* και *με πιάνει το* (*κακό*) *μάτι* προκύπτουν από την αλληλεπίδραση ΜΑΤΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΡΑΣΗ + Η ΟΡΑΣΗ ΕΙΝΑΙ ΑΦΗ. Με την ίδια μετωνυμία αλληλεπιδρά και η μεταφορά που βασίζεται στο εικονιστικό σχήμα του περιέκτη (ΤΟ ΜΑΤΙ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ) αποδίδοντας τις εκφράσεις *δεν μου γεμίζει το μάτι, παίρνει το μάτι μου, φτάνει στα μάτια μου.*

Μέσω «αλωσιδωτής μετωνυμίας» η έννοια «όραση» συγκεκριμενοποιείται στην έννοια «βλέμμα» παράγοντας τα μεταφ-τωνυμικά σχήματα *καρφώνω τα μάτια μου* (+ ΤΟ ΒΛΕΜΜΑ ΕΙΝΑΙ ΑΙΧΜΗΡΟ ΕΡΓΑΛΕΙΟ), *παίρνω τα μάτια μου* (+ ΤΟ ΒΛΕΜΜΑ ΕΙΝΑΙ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ) και *σαρώνουν τα μάτια* (+ ΤΟ ΒΛΕΜΜΑ ΕΙΝΑΙ ΜΗΧΑΝΗΜΑ). Συνήθως το βλέμμα «συλλαμβάνεται» ως «κινούμενο αντικείμενο» και πάνω στην ίδια μετωνυμία δίνει εκφράσεις όπως; *κατευθύνονται τα μάτια, κολλάει / μαγνητίζει το μάτι, πέφτει το μάτι μου, φεύγουν τα μάτια μου, συναντιούνται τα μάτια.* Το «μάτι» επίσης παραπέμπει μέσω «αλυσιδωτής μετωνυμίας» και στην έννοια «οπτική» αποδίδοντας τις εκφράσεις *ανεβαίνει στα μάτια μου* (+ Η ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΕΙΝΑΙ ΨΗΛΑ) και *αντικρίζω με άλλα μάτια* (+ Η ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΕΙΝΑΙ ΟΡΑΣΗ). Επιπλέον, η «έμμεση παραπομπή» ΜΑΤΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΡΑΣΗ – ΤΟ ΟΠΤΙΚΟ ΠΕΔΙΟ σε συνδυασμό με τη μεταφορά ΤΟ ΟΠΤΙΚΟ ΠΕΔΙΟ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ παράγει τις ακόλουθες γλωσσικές πραγματώσεις: *βάζω στο μάτι, μπαίνω στο μάτι, φεύγει / χάνω από τα μάτια μου.*

Συχνά όμως το «μάτι» χρησιμοποιείται για να αναφερθούμε και σε άλλες, εντελώς διαφορετικές έννοιες, όπως για παράδειγμα σε «τάσεις» ή «διαθέσεις». Η έκφραση *βλέπω με καλό / κακό μάτι* που δηλώνει «συμπάθεια» ή «αντιπάθεια», το σχήμα *βλέπω με μισό μάτι* που

δηλώνει «καχυποψία» και η φράση *δεν έχω μάτια* (*για*) που δηλώνει «ενδιαφέρον» πραγματώνουν τη μετωνυμία ΜΑΤΙ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΑΘΕΣΗ. Καθώς τα μάτια είναι το πιο εκφραστικό χαρακτηριστικό του προσώπου, χρησιμοποιούνται πάρα πολλές φορές μετωνυμικά για να «μιλήσουν» για την έκφραση συναισθημάτων. Τα σχήματα που ακολουθούν το μαρτυρούν: *αγριεύει το μάτι, ζωγραφίζεται / καθρεφτίζεται στα μάτια, κάνω τα γλυκά μάτια, λάμπουν τα μάτια μου, μιλάω με τα μάτια, συννεφιάζουν / χαμογελάνε τα μάτια.* Η συγκεκριμένη μετωνυμία σε αλληλεπίδραση με τη μεταφορά ΤΟ ΜΑΤΙ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ αποδίδει ακόμη περισσότερες εκφράσεις που αναφέρονται σε συναισθήματα. Κάποιες από αυτές είναι: *βλέπω στα μάτια του* (π.χ. *θλίψη*), *γεμίζουν τα μάτια μου, διώχνω από τα μάτια μου, έχω στα μάτια μου, ξεχειλίζουν τα μάτια μου* κ.τ.λ. Επιπλέον, μέσω της μετωνυμίας ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΓΙΑ ΤΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ εκφράζονται συναισθήματα όπως ο «θυμός» (*γυαλίζει το μάτι μου, μου γυρίζει το μάτι*), η «συμπάθεια» (*κλείνω το μάτι*), το «θάρρος» (*κοιτάζω στα μάτια*), η «έκπληξη» (*τρίβω τα μάτια μου*), η «στεναχώρια» (*μαύρα μάτια κάνω να τον δω*) κ.ά. Ακόμη, συναντάμε τη μεταφ-τωνυμία ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΙΣΘΗΣΗ + Η ΚΟΥΡΑΣΗ ΕΙΝΑΙ ΒΑΡΟΣ που πραγματώνεται μέσα από το σχήμα *βαραίνουν τα μάτια.*

Δεν είναι λίγες οι φορές που τα «μάτια» «αντιπροσωπεύουν» εννοιακά τον άνθρωπο. Σχετικές μετωνυμικές εκφράσεις είναι οι παρακάτω: *βλέπει* (*κανένα*) *μάτι, βλέπω με τα μάτια μου, μάτια που δεν βλέπονται γρήγορα λησμονιούνται, να δουν τα μάτια* (*σου*), (*συμβαίνει*) *κάτω από τα μάτια μου, φυλάσσεται από τα μάτια, φάτε μάτια ψάρια και κοιλιά περίδρομο* (επίδραση της μεταφοράς ΒΛΕΠΩ ΕΙΝΑΙ ΤΡΩΩ) κ.ά. Η μετωνυμία αυτή σε συνδυασμό με τη μεταφορά Η ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΕΙΝΑΙ ΟΡΑΣΗ αποδίδει επιπλέον μεταφ-τωνυμικά σχήματα όπως: *βλέπουν τα μάτια μου,* (*συμβαίνει*) *μακριά από τα μάτια μου,* (*συμβαίνει*) *μπροστά στα μάτια μου.* Επίσης, σχήματα όπως: *μου βγαίνουν τα μάτια* που δηλώνει «κούραση», *δεν κλείνω μάτι* που δηλώνει «αϋπνία», *κλείνω τα μάτια μου* που δηλώνει το «θάνατο» κ.ά. πραγματώνουν τη μετωνυμία ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΙΤΙΑ. Παράλληλα, ο συσχετισμός ανάμεσα στο «μάτι» ενός αντικειμένου και στο μάτι – μέρος του σώματος απαντάται ξανά σε εκφράσεις όπως: *το μάτι του τηλεοπτικού φακού,* πραγματώνοντας τη μετωνυμία ΜΑΤΙ ΓΙΑ ΤΟ ΤΜΗΜΑ ΤΟΥ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟΥ (ΑΠΟ ΤΟ ΟΠΟΙΟ ΒΛΕΠΕΙ ΚΑΝΕΙΣ).

Αρκετά παραστατικές είναι και οι μεταφορές που συναντάμε. Για παράδειγμα, η έκφραση *βάζω τα χέρια μου και βγάζω τα μάτια μου* «κρύβει» τη μεταφορά ΠΑΘΑΙΝΩ ΚΑΚΟ ΕΙΝΑΙ ΤΥΦΛΩΝΟΜΑΙ. Επίσης, η πολύ συχνά χρησιμοποιούμενη έκφραση *βλέπω το Χάρο με τα*

μάτια μου δίνει στο θάνατο ή τον κίνδυνο ανθρώπινη ιδιότητα μέσω της μεταφοράς Ο ΘΑΝΑΤΟΣ / Ο ΚΙΝΔΥΝΟΣ ΕΙΝΑΙ ΑΝΘΡΩΠΟΣ. Τέλος, η επίσης αρκετά συνηθισμένη έκφραση *βρίσκομαι στο μάτι του κυκλώνα* πραγματώνει τη μεταφορά ΤΟ ΚΕΝΡΙΚΟ ΣΗΜΕΙΟ ΕΙΝΑΙ ΜΑΤΙ.

μυαλό

ΜΥΑΛΟ ΓΙΑ ΤΗ ΣΚΕΨΗ

αλλάζει (το) μυαλό/ά (+ ΤΟ ΜΥΑΛΟ ΕΙΝΑΙ ΕΞΑΡΤΗΜΑ)

*Ήταν ένας άνθρωπος που **δεν είχε αλλάξει μυαλά.***

βάζω κάτω το μυαλό

*Άμα **βάλεις το μυαλό** σου **«κάτω»** και προσπαθήσεις να βρεις μια λογική εξήγηση για τα όσα συμβαίνουν στα Βαλκάνια, τον τελευταίο μήνα κυρίως, μπορεί και να οδηγηθείς στην τρέλα.*

βραχυκυκλώνει το μυαλό (+ ΤΟ ΜΥΑΛΟ ΕΙΝΑΙ ΗΛΕΚΤΡΙΚΟ ΚΥΚΛΩΜΑ)

*...το άγχος και η βιασύνη **βραχυκυκλώνουν το μυαλό**...*

είμαι (επίθετο) μυαλό

*Η αντισεισμική πολιτική δεν γίνεται με ακρότητες, απαιτούνται **ανοιχτά μυαλά** και συλλογικές προσπάθειες, με αξιοποίηση του δυναμικού της χώρας.*

ζυγίζεται στο μυαλό (+ ΤΟ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟ ΕΙΝΑΙ ΒΑΡΥ)

*Κάθε σου λέξη **ζυγίζεται** χίλιες φορές **στο μυαλό** σου, προτού ενωθεί με άλλες και γίνει πρόταση.*

καρφώνεται στο μυαλό (+ Η ΣΚΕΨΗ ΕΙΝΑΙ ΚΑΡΦΙ)
*Η ιδέα όμως μου **καρφώθηκε στο μυαλό** κι ύστερα ποιος θα μ' έβλεπε;*

σκοτίζεται το μυαλό (+ ΟΙ ΑΡΝΗΤΙΚΕΣ ΣΚΕΨΕΙΣ ΕΙΝΑΙ ΣΚΟΤΑΔΙ)

Το μυαλό** του παιδιού **σκοτίστηκε.

σκοτώνω το μυαλό (+ ΤΟ ΜΥΑΛΟ ΕΙΝΑΙ ΖΩΝΤΑΝΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ)

*Ο Σταύρος **σκότωνε** πάλι **το μυαλό** του για να θυμηθεί.*

στύβω το μυαλό (+ ΤΟ ΜΥΑΛΟ ΕΙΝΑΙ ΦΡΟΥΤΟ)

*...**στύβει** από χθες **το μυαλό** του για να βρει τον αντικαταστάτη των δύο τραυματιών.*

τρώει το μυαλό (+ ΚΑΝΩ ΚΑΚΟ ΕΙΝΑΙ ΤΡΩΩ)

*Μπήκε το σαράκι της ζήλιας μέσα του και του **'φαγε** την ψυχή και **το μυαλό**.*

ΜΥΑΛΟ ΓΙΑ ΤΗ ΣΚΕΨΗ + ΤΟ ΜΥΑΛΟ ΕΙΝΑΙ ΕΡΓΑΛΕΙΟ

ακονίζει το μυαλό

*Η τριβή του νέου ανθρώπου με αυτήν **ακονίζει το μυαλό.***

χρησιμοποιώ το μυαλό

*Καλό θα ήταν **να χρησιμοποιούσατε** και λίγο **τα** δικά σας **μυαλά***

.

ΜΥΑΛΟ ΓΙΑ ΤΗ ΣΚΕΨΗ + ΤΟ ΜΥΑΛΟ ΕΙΝΑΙ ΚΙΝΟΥΜΕΝΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ

είναι το μυαλό

*Έφευγα λίγο και **το μυαλό** μου **ήταν** εκεί.*

σταματάει το μυαλό

*«Οι ώρες εργασίας είναι 24 ή 48 συνεχόμενες, **σταματά το μυαλό** του πυροσβέστη».*

ΜΥΑΛΟ ΓΙΑ ΤΗ ΣΚΕΨΗ + ΤΟ ΜΥΑΛΟ ΕΙΝΑΙ ΜΗΧΑΝΗ

κολλάει το μυαλό

*...εμένα **το μυαλό** μου σ' αυτόν **κολλάει**.*

παίρνει μπροστά το μυαλό

*Χρειάζεται οπωσδήποτε λίγος χρόνος, για **να πάρει μπροστά το μυαλό** και το κορμί.*

παίρνει φωτιά το μυαλό

*Αυτό που κυριολεκτικά **έπαιρνε φωτιά** στα γραφεία και το σπίτι του Γιώργου Νικολαΐδη, εκτός από **το μυαλό** του, ήταν η αριθμομηχανή του.*

ΜΥΑΛΟ ΓΙΑ ΤΗ ΣΚΕΨΗ + ΤΟ ΜΥΑΛΟ ΕΙΝΑΙ ΟΥΣΙΑ

καθαρίζει το μυαλό

*Παραδέχτηκε ότι είναι μεγάλη η απογοήτευση, «αλλά όταν **καθαρίσει το μυαλό** μας και το σκεφθούμε καλύτερα, θα πούμε ότι χάσαμε από έναν αντίπαλο που ήταν καλύτερος».*

πήζει το μυαλό

***Το μυαλό** μου... **έπηξε**!*

ΜΥΑΛΟ ΓΙΑ ΤΗ ΣΚΕΨΗ + ΤΟ ΜΥΑΛΟ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ

βάζω στο μυαλό

*Ένα σύγχρονο κόμμα, επομένως, θα πρέπει **να βάλει στο μυαλό** του και το τι γίνεται σ' όλον τον κόσμο.*

βάζω τάξη στο μυαλό

*Πίστευα πως πρέπει **να βάλω τάξη στο μυαλό** μου.*

βουτάω τη γλώσσα στο μυαλό

*«Πριν ανοίξουν το στόμα τους καλό είναι **να βουτήξουν τη γλώσσα στο μυαλό** τους!»*

γεμίζει το μυαλό

*...έχω συσσωρεύσει αρκετές αναμνήσεις για **να γεμίσω το μυαλό**...*

γυρνάει στο μυαλό

*Από την άνοιξη **γυρνούσε στο μυαλό** του η ιδέα να σταματήσει το μπάσκετ λίγο νωρίτερα απ' όσο υπολόγιζε.*

(δεν) το βγάζει από το μυαλό

***Δεν** μου **βγάζει** κανείς **από το μυαλό** την παρωδία των εκλογών της ΕΠΟ.*

είναι στο μυαλό

*Έκλαιγε και **στο μυαλό** της **ήταν** η εικόνα ενός παιδιού, ενός κοριτσιού συγκεκριμένα.*

έρχεται στο μυαλό

*... και μου **ήρθε στο μυαλό** μια πρόσφατη δήλωση του κ. Πετσάλνικου, ότι οι νόμοι ισχύουν για όλους.*

έχει θέση στο μυαλό

*Στοχαστές, σχολές και ρεύματα σκέψης, που λίγα χρόνια νωρίτερα ήταν άγνωστα στη χώρα μας, τώρα **έχουν** μία **θέση στο μυαλό** του Έλληνα αναγνώστη.*

έχω στο μυαλό

*...δεν ξέρει ποτέ κανείς τι μπορεί να **έχει στο μυαλό** του ένας Μπους.*

κρύβω στο μυαλό

*Ο ηθοποιός με τις χειρονομίες του περιγράφει αυτό που λέει, ενώ ταυτόχρονα δείχνει κι αυτό **που κρύβει στο μυαλό** του.*

παίρνουν τα μυαλά αέρα

*Ας **μην παίρνουν** από τώρα **τα μυαλά** μας **αέρα**.*

περνάει από το μυαλό

*Αυτή η λύση **δεν περνούσε** καν **από το μυαλό** τους.*

τρυπάει το μυαλό

*Μια βελόνα τού **τρυπούσε το μυαλό**, ένα σφυρί χτυπούσε ασταμάτητα μέσα στα μηλίγγια του.*

φέρνω στο μυαλό

*Η υπόθεση με τα Μάρμαρα του Παρθενώνα μού **φέρνει στο μυαλό**, χωρίς να ταυτίζω τις περιπτώσεις, αυτό που συμβαίνει σε πολλά μουσεία με την αποκατάσταση των έργων τέχνης.*

φεύγει από το μυαλό

*Τα τυραννισμένα τους πρόσωπα **δεν έφευγαν από το μυαλό** μου και μια βαθιά μελαγχολία πότιζε την καρδιά μου.*

ΜΥΑΛΟ ΓΙΑ ΤΗ ΣΚΕΨΗ + ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΕΙΝΑΙ ΣΩΜΑ

γυμνάζω το μυαλό

*Γιατί **γυμνάζει το μυαλό** του, μαθαίνει να ελίσσεται, να αλλάζει ιδέες...*

κουράζω το μυαλό

*...ο εκπαιδευόμενος θα πρέπει να περάσει καιρό **κουράζοντας το μυαλό** του με πράγματα που δεν του είναι άμεσα χρήσιμα...*

ΜΥΑΛΟ ΓΙΑ ΤΗ ΣΚΕΨΗ + Η ΣΚΕΨΗ ΕΙΝΑΙ ΤΑΞΙΔΙ

(είναι) στραμμένο το μυαλό

*Με το βλέμμα και **το μυαλό στραμμένο** στις αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας για το Κυπριακό καθόρισε η ελληνική κυβέρνηση τη στάση της για τους βομβαρδισμούς των Αμερικανών στο Ιράκ.*

μαζεύω το μυαλό

*Ο Ντούσκο προσπαθεί **να μαζέψει τα μυαλά** εκείνων που φέρονται επιπόλαια.*

πάει το μυαλό

*Ακούσαμε στις ειδήσεις για τα εγκλήματα αλλά **δεν πήγε το μυαλό** μου στον αδελφό μου.*

φεύγει το μυαλό

*Όταν **το μυαλό** μου **φεύγει** από εκεί, κάνω την προσευχή μου.*

ΜΥΑΛΟ ΓΙΑ ΤΗ ΛΟΓΙΚΗ

(δεν) είμαι καλά στα μυαλά

*Το περιεχόμενο θα ανακάτευε το στομάχι κάθε ανθρώπου που **είναι καλά στα μυαλά** του.*

καλά μυαλά

***Καλά μυαλά** θα μου ευχηθεί...*

κουβαλάω μυαλό (+ ΤΟ ΜΥΑΛΟ ΕΙΝΑΙ ΦΟΡΤΙΟ)

*...πετάγονται από τα νυχτερινά κέντρα τύφλα στο μεθύσι και, γενικώς, συμπεριφέρονται σύμφωνα με **το μυαλό που κουβαλάνε**.*

(μου) παίρνει τα μυαλά (+ ΤΟ ΜΥΑΛΟ ΕΙΝΑΙ ΠΟΛΥΤΙΜΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ)

*Μού φερε που λες τα πάνω κάτω **μου πήρε τα μυαλά** η κυρία...*

ΜΥΑΛΟ ΓΙΑ ΤΗ ΛΟΓΙΚΗ + Η ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ ΕΙΝΑΙ ΣΥΛΛΗΨΗ

συλλαμβάνει το μυαλό

*Δεν μπορεί **να συλλάβει το μυαλό** μας τα γεγονότα όπως εμφανίζονται στο αφηγηματικό κείμενο.*

ΜΥΑΛΟ ΓΙΑ ΤΗ ΛΟΓΙΚΗ + ΤΟ ΜΥΑΛΟ ΕΙΝΑΙ ΕΞΑΡΤΗΜΑ

βάζω μυαλό

*Την έδιωξε για **να βάλει μυαλό**!*

ΜΥΑΛΟ ΓΙΑ ΤΗ ΛΟΓΙΚΗ + ΤΟ ΜΥΑΛΟ ΕΙΝΑΙ ΟΥΣΙΑ

θολώνει το μυαλό

***Το μυαλό** του **είχε θολώσει** και στην καρδιά του είχε φωλιάσει το μίσος.*

ΜΥΑΛΟ ΓΙΑ ΤΗ <u>ΛΟΓΙΚΗ</u> + ΤΟ <u>ΜΥΑΛΟ</u> ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ

και τα μυαλά στα κάγκελα

*...το νέο σύνθημα των απανταχού ΑΕΚτζήδων **και τα μυαλά στα... κάγκελα**!*

χάνω το μυαλό

*Όταν εσείς γνωρίσατε την επιτυχία δεν **χάσατε το μυαλό** σας;*

χωράει το μυαλό

*Ο Κατζώρος, που **δεν** το **χωρούσε το μυαλό** του ν' ακούει το Σταύρο να ζητά δανεικά τη στιγμή που και καλό μισθό έπαιρνε και πλούσιο αδερφό είχε.*

ΜΥΑΛΟ ΓΙΑ ΤΗ <u>ΛΟΓΙΚΗ</u> + ΤΟ <u>ΜΥΑΛΟ</u> ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΠΟΥ ΚΙΝΕΙΤΑΙ / ΦΕΥΓΕΙ

(έχω) τα μυαλά πάνω από το κεφάλι

*...όλοι πηγαίνουν στη Βουδαπέστη **με τα μυαλά πάνω από το κεφάλι**...*

σαλεύει το μυαλό

*...τότε **σάλεψε το μυαλό** της και πέταξε το βρέφος πάνω τους...*

ΜΥΑΛΟ ΓΙΑ ΤΗΝ <u>ΕΦΥΪΑ</u>

(δεν έχω) κουκούτσι μυαλό (+ ΤΟ ΛΙΓΟ ΜΥΑΛΟ ΕΙΝΑΙ ΕΛΑΦΡΥ)

*...γιατί **δεν έχεις κουκούτσι μυαλό**, βρε χαμένο κορμί;*
(είναι) μυαλό
*Και πολλοί αναρωτήθηκαν, γιατί τέτοιο... **μυαλό** το αφήνουν αναξιοποίητο...*

(δεν) θέλει πολύ μυαλό

***Δεν θέλει** δα και **πολύ μυαλό** για να καταλάβει κανείς ότι...*

κόβει το μυαλό (+ ΤΟ ΜΥΑΛΟ ΕΙΝΑΙ ΕΡΓΑΛΕΙΟ)

*...πως **δεν** της **έκοψε το μυαλό**, τόσον καιρό να της το 'λεγε...*

ΜΥΑΛΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΦΥΪΑ + ΤΟ ΜΥΑΛΟ ΕΙΝΑΙ ΠΟΛΥΤΙΜΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ

έχω μυαλό

*«Μακάρι όλοι **να είχαν** το **μυαλό** το δικό σου».*

το μυαλό σου και μια λίρα

*"**Το μυαλό σας και μια λίρα**", όπως θα έλεγε και ο πάντα απολαυστικός κύριος Βαγγέλης...*

ΜΥΑΛΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΙΛΗΨΗ + ΤΟ ΜΥΑΛΟ ΕΙΝΑΙ ΠΟΛΥΤΙΜΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ

(μου) δίνει μυαλό

*Τι κρίμα ο Θεός **δεν του έδωσε μυαλό**!*

ΜΥΑΛΟ ΓΙΑ ΤΗ ΜΝΗΜΗ

γράφω στο μυαλό (+ ΤΟ ΜΥΑΛΟ ΕΙΝΑΙ ΧΑΡΤΙ)

*Τον περισσότερο χρόνο του ο Witten τον περνάει καθισμένος στο γραφείο του **γράφοντας** εξισώσεις **στο μυαλό** του.*

ζωντανεύει στο μυαλό (+ Η ΣΚΕΨΗ ΕΙΝΑΙ ΖΩΝΤΑΝΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ)

***Ζωντάνευαν στο μυαλό** μου οι κουβέντες του χωριού για βρικόλακες και φαντάσματα και φοβόμουν πως μπορεί να με περιμένουν εκεί, στο σκοτεινό υπόγειο...».*

κρατάει το μυαλό (+ ΤΟ ΜΥΑΛΟ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ)

*Ενώ τώρα, αν την κοιτούσα προσεκτικά και κατάφερνα να θυμηθώ πώς έμοιαζε, **το μυαλό** μου **θα κρατούσε** την εικόνα της.*

λάμπει στο μυαλό (+ Η ΓΝΩΣΗ ΕΙΝΑΙ ΦΩΣ)

*Όμως μια νέα, καλύτερη ιδέα **έλαμψε** ξαφνικά **στο μυαλό** μου.*

ΜΥΑΛΟ ΓΙΑ ΤΗ <u>ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗ</u>

έχω το μυαλό μου

*Από τότε που ανεβήκαμε σ' αυτό το πλοίο όλο εκεί **έχεις το μυαλό σου**...*

ΜΥΑΛΟ ΓΙΑ ΤΗ <u>ΦΑΝΤΑΣΙΑ</u>

βγάζω από το μυαλό (+ ΤΟ ΜΥΑΛΟ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ)

*Για να μη λέτε ότι **βγάζουμε** τις ειδήσεις **από το μυαλό** μας και κατά το δοκούν, ακούστε πώς σχολίασε ο - συνήθως νηφάλιος - Γιάννης Φιλίππου τη φετινή χρονιά:*

γεννιέται στο μυαλό (+ Η ΣΚΕΨΗ ΕΙΝΑΙ ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΗ)

*Έφτανε να δω κάποιον να φεύγει κι αμέσως **στο μυαλό** μου **γεννιόταν** εικόνες.*

πετάει το μυαλό (+ Η ΣΚΕΨΗ ΕΙΝΑΙ ΤΑΞΙΔΙ)

*Με τις διηγήσεις της **το μυαλό** μου **πέταγε** στους χώρους όπου ζούσαν οι ήρωες των παραμυθιών.*

πλάθω στο μυαλό (+ Η ΦΑΝΤΑΣΙΑ ΕΙΝΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ)

*Δεν το κρύβει ότι **στο μυαλό** του **πλάθει** πολλά όνειρα.*

ΜΥΑΛΟ ΓΙΑ ΤΟ <u>ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ</u>

δεν έχω μυαλό για (ΟΡΕΞΗ – ΔΙΑΘΕΣΗ) (+ ΤΟ ΜΥΑΛΟ ΕΙΝΑΙ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ)

*Οι Ταϊβανέζοι **δεν είχαν μυαλό για** τη χθεσινή πανσέληνο του φθινοπώρου που τιμάται ως εθνική γιορτή.*

χαλάει το μυαλό (ΟΡΕΞΗ – ΔΙΑΘΕΣΗ) (+ ΤΟ ΜΥΑΛΟ ΕΙΝΑΙ ΜΗΧΑΝΗ)

*Αρκεί **να μη** σου **χαλάει το μυαλό**, να μη σε παρασύρει σε βιασύνες και λανθασμένες επιλογές.*

ΜΥΑΛΟ ΓΙΑ ΤΟΝ <u>ΑΝΘΡΩΠΟ</u>

έχω ήσυχο το μυαλό

*3.000 και πλέον εργαζόμενοι «**έχουν ήσυχο το μυαλό** τους για το αύριο».*

φταίει το μυαλό

*«Ποια μοίρα, **τα μυαλά** μας **φταίνε**», συνέχισε η Βαγγέλαινα, που φαινόταν αποφασισμένη να τα πει όλα...*

ΑΙΤΙΑ ΓΙΑ ΤΟ <u>ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ</u>

τινάζω τα μυαλά μου στον αέρα

*...στήριξε το πιστόλι στον κρόταφο και **τίναξε τα μυαλά του στον αέρα**.*

ΤΟ ΜΥΑΛΟ ΕΙΝΑΙ <u>ΜΗΧΑΝΗ</u>

δουλεύει το μυαλό

*Στον εγκέφαλο θα γίνει η μεγάλη επανάσταση - έχει ξεκινήσει ήδη - η οποία θα μας αποκαλύψει πράγματα όπου θα σταματήσει το μυαλό μας για το πώς **δουλεύει το** ανθρώπινο **μυαλό!***

ΣΥΝΟΨΗ – ΜΥΑΛΟ

Το «μυαλό» ως η βάση της σκέψης, της αντίληψης και της λογικής παραπέμπει μετωνυμικά σε πάρα πολλές σχετικές με τη νόηση έννοιες και επιπλέον εμφανίζεται ιδιαίτερα παραγωγικό ως προς την απόδοση μεταφ-τωνυμικών γλωσσικών εκφράσεων. Αρχικά χρησιμοποιείται για να γίνει αναφορά στη «σκέψη» αποδίδοντας εκφράσεις, οι περισσότερες από τις οποίες είναι μεταφ-τωνυμικές. Για παράδειγμα: *αλλάζει το μυαλό* (+ ΤΟ ΜΥΑΛΟ ΕΙΝΑΙ ΕΞΑΡΤΗΜΑ), *βάζω κάτω το μυαλό, βραχκυκλώνει το μυαλό* (+ ΤΟ ΜΥΑΛΟ ΕΙΝΑΙ ΗΛΕΚΤΡΙΚΟ ΚΥΚΛΩΜΑ), *καρφώνεται στο μυαλό* (+ Η ΣΚΕΨΗ ΕΙΝΑΙ ΚΑΡΦΙ), *σκοτίζεται το μυαλό* (+ ΟΙ ΑΡΝΗΤΙΚΕΣ ΣΚΕΨΕΙΣ ΕΙΝΑΙ ΣΚΟΤΑΔΙ), *σκοτώνω το μυαλό* (+ ΤΟ ΜΥΑΛΟ ΕΙΝΑΙ ΖΩΝΤΑΝΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ), *τρώει το μυαλό* (+ ΚΑΝΩ ΚΑΚΟ ΕΙΝΑΙ ΤΡΩΩ). Η μετωνυμία ΜΥΑΛΟ ΓΙΑ ΤΗ ΣΚΕΨΗ με την επίδραση της μεταφοράς ΤΟ ΜΥΑΛΟ ΕΙΝΑΙ ΕΡΓΑΛΕΙΟ

παράγει γλωσσικά σχήματα όπως: *χρησιμοποιώ το μυαλό, ακονίζει το μυαλο,* ενώ σε συνδυασμό με τη μεταφορά ΤΟ ΜΥΑΛΟ ΕΙΝΑΙ ΚΙΝΟΥΜΕΝΟ ΑΝΤΙΚΙΜΕΝΟ αποδίδει εκφράσεις όπως: *σταματά το μυαλό.* Τα σχήματα *κολλάει το μυαλό, παίρνει μπροστά / παίρνει φωτιά το μυαλό* πραγματώνουν τη μεταφ-τωνυμία ΜΥΑΛΟ ΓΙΑ ΤΗ ΣΚΕΨΗ + ΤΟ ΜΥΑΛΟ ΕΙΝΑΙ ΜΗΧΑΝΗ, ενώ οι εκφράσεις *καθαρίζει / πήζει το μυαλό* ενέχουν τη μεταφ-τωνμία ΜΥΑΛΟ ΓΙΑ ΤΗ ΣΚΕΨΗ + ΤΟ ΜΥΑΛΟ ΕΙΝΑΙ ΟΥΣΙΑ. Πάνω στην ίδια αυτή μετωνυμία η επίδραση της μεταφοράς ΤΟ ΜΥΑΛΟ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ παράγει πλήθος σχημάτων, κάποια από τα οποία είναι: *βάζω / έχω / κρύβω στο μυαλό, έρχεται / γυρνάει στο μυαλό, γεμίζει το μυαλό, περνάει / φεύγει από το μυαλό.* Παράλληλα, συναντάμε εκφράσεις όπως: *γυμνάζω / κουράζω το μυαλό* (ΜΥΑΛΟ ΓΙΑ ΤΗ ΣΚΕΨΗ + ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΕΙΝΑΙ ΣΩΜΑ) και τα σχήματα *πάει / φεύγει / είναι στραμμένο το μυαλό* (ΜΥΑΛΟ ΓΙΑ ΤΗ ΣΚΕΨΗ + Η ΣΚΕΨΗ ΕΙΝΑΙ ΤΑΞΙΔΙ).

Το «μυαλό» αναμενόμενα «υπονοεί» πάρα πολλές φορές και τη «λογική». Η μετωνυμία ΜΥΑΛΟ ΓΙΑ ΤΗ ΛΟΓΙΚΗ τις περισσότερες φορές «συνδυάζεται» με κάποια μεταφορά και παράγει μεταφ-τωνυμικά σχήματα. Ας δούμε μερικά τέτοια παραδείγματα εκφράσεων: *δεν είμαι καλά στα μυαλά, καλά μυαλά, κουβαλάω μυαλό* (+ ΤΟ ΜΥΑΛΟ ΕΙΝΑΙ ΦΟΡΤΙΟ), *μου παίρνει τα μυαλά* (+ ΤΟ ΜΥΑΛΟ ΕΙΝΑΙ ΠΟΛΥΤΙΜΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ), *συλλαμβάνει το μυαλό* (+ Η ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ ΕΙΝΑΙ ΣΥΛΛΗΨΗ), *βάζω μυαλό* (+ ΤΟ ΜΥΑΛΟ ΕΙΝΑΙ ΕΞΑΡΤΗΜΑ), *θολώνει το μυαλό* (+ ΤΟ ΜΥΑΛΟ ΕΙΝΑΙ ΟΥΣΙΑ). Επίσης, η μεταφ-τωνυμία ΜΥΑΛΟ ΓΙΑ ΤΗ ΛΟΓΙΚΗ + ΤΟ ΜΥΑΛΟ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ πραγματώνεται μέσα από σχήματα όπως: *και τα μυαλά στα κάγκελα, χάνω το μυαλό, χωράει το μυαλό*, ενώ οι εκφράσεις *σαλεύει το μυαλό* και *έχω τα μυαλά πάνω από το κεφάλι* αντιστοιχούν στη μεταφ-τωνυμία ΜΥΑΛΟ ΓΙΑ ΤΗ ΛΟΓΙΚΗ + ΤΟ ΜΥΑΛΟ ΕΙΝΑΙ ΚΙΝΟΥΜΕΝΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ.

Συχνά οι μετωνυμικές επεκτάσεις αναφέρονται σε σχετικές με το μυαλό, αλλά πιο εξειδικευμένες έννοιες , όπως είναι η «εφυϊα», η «αντίληψη», η «μνήμη» και η «συγκέντρωση». Με την επίδραση μεταφορών σε πολλές περιπτώσεις, προκύπτουν και μεταφ-τωνυμικά σχήματα. Για παράδειγμα, η μετωνυμία ΜΥΑΛΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΦΥΪΑ πραγματώνεται μέσα από τις ακόλουθες εκφράσεις: *δεν έχω κουκούτσι μυαλό, δε θέλει πολύ μυαλό, κόβει το μυαλό* (+ ΤΟ ΜΥΑΛΟ ΕΙΝΑΙ ΕΡΓΑΛΕΙΟ) και *το μυαλό σου και μια λίρα* (+ ΤΟ ΜΥΑΛΟ ΕΙΝΑΙ ΠΟΛΥΤΙΜΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ). Η φράση (π.χ. *ο Θεός*) *μου δίνει μυαλό* προκύπτει μέσα από την αλληλεπίδραση της μετωνυμίας ΜΥΑΛΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΙΛΗΨΗ + ΤΟ ΜΥΑΛΟ ΕΙΝΑΙ ΠΟΛΥΤΙΜΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ. Επίσης, η μετωνυμία ΜΥΑΛΟ ΓΙΑ ΤΗ ΜΝΗΜΗ αποδίδει τα

εξής σχήματα: *γράφω στο μυαλό* (+ ΤΟ ΜΥΑΛΟ ΕΙΝΑΙ ΧΑΡΤΙ), *ζωντανεύει στο μυαλό* (+ Η ΣΚΕΨΗ ΕΙΝΑΙ ΖΩΝΤΑΝΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ), *κρατά το μυαλό* (+ ΤΟ ΜΥΑΛΟ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ) και *λάμπει στο μυαλό* (+ Η ΓΝΩΣΗ ΕΙΝΑΙ ΦΩΣ). Ακόμη, το σχήμα *έχω το μυαλό μου* (*κάπου*) πραγματώνει τη μετωνυμία ΜΥΑΛΟ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗ.

Εφόσον η «φαντασία» είναι προϊόν του εγκεφάλου, πολλές φορές το «μυαλό» παραπέμπει μετωνυμικά σε αυτήν και με τη συμβολή του μηχανισμού της μεταφοράς «γεννιούνται» οι παρακάτω εκφράσεις: *βγάζω από το μυαλό μου* (+ ΤΟ ΜΥΑΛΟ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ), *γεννιέται στο μυαλό* (+ Η ΣΚΕΨΗ ΕΙΝΑΙ ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΗ), *πετάει το μυαλό* (+ Η ΣΚΕΨΗ ΕΙΝΑΙ ΤΑΞΙΔΙ) και *πλάθω στο μυαλό* (+ Η ΦΑΝΤΑΣΙΑ ΕΙΝΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ). Αξιοσημείωτο είναι ότι, παρόλο που το «μυαλό» αντιπροσωπεύει την ορθή λογική, υπάρχουν φορές που αναφέρεται αποκλειστικά στο συναίσθημα. Οι μεταφ-τωνυμικές εκφράσεις *δεν έχω μυαλό για* (ΤΟ ΜΥΑΛΟ ΕΙΝΑΙ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ) και *χαλάει το μυαλό* (ΤΟ ΜΥΑΛΟ ΕΙΝΑΙ ΜΗΧΑΝΗ) αναφέρονται στις έννοιες της όρεξης, της διάθεσης και πραγματώνουν τη μετωνυμία ΜΥΑΛΟ ΓΙΑ ΤΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ. Τέλος, το «μυαλό» μπορεί να αντιπροσωπεύσει εννοιολογικά τον άνθρωπο (π.χ. *έχω ήσυχο το μυαλό μου, φταίει το μυαλό μου*) ή ακόμη να δηλώσει «αποτέλεσμα» μέσω «αιτίας» (π.χ. *τινάζω τα μυαλά μου στον αέρα*).

μύτη

ΜΥΤΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΣΦΡΗΣΗ

ακολουθώ τη μύτη μου (ΑΝΤΙΛΗΨΗ – ΔΙΑΙΣΘΗΣΗ)

*Ο καθένας **ακολούθησε τη μύτη του** για να φθάσει στο ζητούμενο...*

έχω (επίθετο) μύτη

*Οι κατάμεστες αίθουσες μύριζαν πολύ άσκημα για **την ευαίσθητη μύτη** των ευγενών δικαστών...*

(τον) σέρνω από τη μύτη (ΑΝΤΙΛΗΨΗ)

***Τον σέρνει** η Μάρθα **από τη μύτη** και χάνει τα καλύτερά του χρόνια τυλιγμένος στον ποδόγυρό της.*

ΜΥΤΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΣΦΡΗΣΗ + Η ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΕΙΝΑΙ ΟΣΦΡΗΣΗ

(δε) βλέπω πέρα από τη μύτη μου

*Για όποιον **βλέπει πέρα από τη μύτη του** είναι φανερό ότι η κοινή πορεία με τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες είναι μονόδρομος.*

έχω μύτη

*Λέω, γιατί **έχεις μύτη** εσύ ή κάτι, μπορεί να σου σφυρίξαν.*

(συμβαίνει) κάτω από τη μύτη μου

*Το καμένο δάσος στα βόρεια προάστια της Αττικής κτίζεται **κάτω από τη μύτη μας** χωρίς να κάνουμε το παραμικρό για να το εμποδίσουμε.*

χώνω τη μύτη μου

*Έφυγε από το προσκήνιο, αλλά συνέχισε **να χώνει τη μύτη του** στην πολιτική, και αυτό δεν άρεσε σε κανέναν.*

ΜΥΤΗ ΓΙΑ ΤΗΝ <u>ΟΣΦΡΗΣΗ</u> + Η <u>ΜΥΤΗ</u> ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ

έχω στη μύτη μου

*...**είχε** τη μυρωδιά από το κομμένο γρασίδι νωπή ακόμα **στη μύτη της**.*

(μου) τρυπάει τη μύτη

*Μπήκαμε σε μια σκοτεινή σάλα και μια δυνατή μυρωδιά νέφτι **μού τρύπησε τη μύτη**.*

ΜΥΤΗ ΓΙΑ ΤΟΝ <u>ΑΝΘΡΩΠΟ</u>

δε μένει μύτη

***Να μη μείνει μύτη**, μάτι, ρουθούνι!*

σκάω μύτη

*Όπου να 'ναι, **θα σκάσουν μύτη** και οι Έλληνες φοιτητές της Μπολόνια.*

(συμβαίνει) μπροστά στη μύτη μου

*Να ρίξει ένας άνθρωπος μια ματιά στην οικοδομή που χτίζεται **μπροστά στη μύτη μας**.*

ΜΥΤΗ ΓΙΑ ΤΟ <u>ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΣΩΜΑ</u>

δε βλέπω τη μύτη μου

***Δεν έβλεπε τη μύτη του** στο σκοτάδι.*

ΜΥΤΗ ΓΙΑ ΤΗΝ <u>ΚΟΡΥΦΗ</u>

η μύτη (του βουνού)

*Πάσχα Καθολικών και βούλιαζε από Ευρωπαίους το φυτευτό **στη μύτη του Σινά** θέρετρο Σαρμ Ελ Σέιχ.*

ΜΥΤΗ ΓΙΑ ΤΟ <u>ΜΠΡΟΣΤΙΝΟ ΜΕΡΟΣ</u>

οι μύτες (των ποδιών)

*Βαδίζοντας **στις μύτες των ποδιών**, έψαξα όλο το σπίτι για να βεβαιωθώ ότι κανείς άλλος παρείσακτος δεν βρισκόταν εκεί μέσα.*

ΜΥΤΗ ΓΙΑ ΤΟ <u>ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ</u>

τρέχει η μύτη

*Τα συμπτώματα που σχετίζονται με την αλλεργική ρινίτιδα, όπως είναι το φτάρνισμα, η **μύτη** που **τρέχει**...*

ΕΝΕΡΓΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗ <u>ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ</u>

με το δείκτη στη μύτη (ΣΙΩΠΗ)

***Με το δείκτη στη μύτη**, σαν να ήθελε να τους πει «Σκάστε!», μία συμπεριφορά που έθιξε τους ευαίσθητους Καταλανούς.*

(μου) περνάει το χαλκά από τη μύτη (ΥΠΟΔΟΥΛΩΣΗ)

*Το κάνουν για **να μας περάσουν το χαλκά από τη μύτη**.*

τρύπα μου τη μύτη (ΤΙΜΩΡΙΑ)

*Άμα δείτε μισό διαφορετικό πλάνο, **τρυπήστε μου τη μύτη**.*

ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΓΙΑ ΤΗ <u>ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ</u>

έχω τη μύτη μου ψηλά (ΥΠΕΡΟΨΙΑ)

***Έχει τη μύτη του ψηλά**, όπως όλοι τους στην Κεντρική Επιτροπή.*

μου πέφτει η μύτη (ΝΤΡΟΠΗ)

*Οι νομικοί κάνουμε λάθη, αλλά δεν το παραδεχόμαστε, για **να μη μας πέσει η μύτη**».*

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ ΓΙΑ ΤΗΝ <u>ΑΙΤΙΑ</u>

μεγαλώνει η μύτη μου (ΜΕΤΩΝΥΜΙΚΗ ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ «ΠΙΝΟΚΙΟ»)

*Αν **οι μύτες** όσων λένε ψέματα **μεγάλωναν**, τότε οι πολιτικοί, οι δικηγόροι και οι δημοσιογράφοι θα μπορούσαν να τις χρησιμοποιήσουν και για κοντάρι.*

ΤΟ <u>ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΣΩΜΑ</u> ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ

αν (τον) πιάσεις από τη μύτη θα σκάσει (Ο ΘΥΜΟΣ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ)

Αν τον έπιανες από τη μύτη*, χωρίς αμφιβολία θα έσκαγε.*

(μου) βγαίνει από τη μύτη

Μας δίνουν ένα κομμάτι ψωμί αλλά ***μας βγαίνει από τη μύτη****.*

(μου) μπαίνει στη μύτη

Ο Βιολάς, επειδή είδε ότι ο φίλος του ***τού 'μπαινε*** *γερά* ***στη μύτη*** *εκείνη την ημέρα, δε θέλησε να συνεχίσει τη συζήτηση μαζί του.*

Ο <u>ΑΝΘΡΩΠΟΣ</u> ΕΙΝΑΙ ΠΟΥΛΙ

το έξυπνο πουλί από τη μύτη πιάνεται

*«****Το έξυπνο πουλί από τη μύτη πιάνεται****», ήταν η επόμενη ανταπάντηση της Φ. Πετραλιά.*

Η <u>ΖΩΗ</u> ΕΙΝΑΙ ΑΓΩΝΑΣ ΜΠΟΞ

δεν ανοίγει μύτη

Εσείς περάσατε τα νομοσχέδιά σας ***χωρίς να ανοίξει μύτη****, επιτρέψτε μου να πω...*

Η <u>ΜΥΤΗ</u> ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ

ανοίγει η μύτη μου

Άνοιξε η μύτη του *στο πρώτο ημίχρονο, ήταν χάλια, τον έβγαλα άρον άρον από το ιατρείο!*

ΣΥΝΟΨΗ – ΜΥΤΗ

Η «μύτη» αναφέρεται μετωνυμικά στην κύρια λειτουργία της, την αίσθηση της όσφρησης και αρκετές φορές μέσω αυτής σε άλλες έννοιες, όπως είναι η «αντίληψη» ή η «διαίσθηση». Ας

δούμε κάποια παραδείγματα γλωσσικών εκφράσεων. Η μετωνυμία ΜΥΤΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΣΦΡΗΣΗ πραγματώνεται μέσα από τα ακόλουθα σχήματα: *έχω* (π.χ. *ευαίσθητη*) *μύτη, ακολουθώ τη μύτη μου* (αλυσιδωτή μετωνυμία – έμμεση παραπομπή στην ΑΝΤΙΛΗΨΗ ή τη ΔΙΑΙΣΘΗΣΗ) και (*τον*) *σέρνω από τη μύτη* (αλυσιδωτή μετωνυμία – έμμεση παραπομπή στην ΑΝΤΙΛΗΨΗ). Η μετωνυμία αυτή σε αλληλεπίδραση με τη μεταφορά Η ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΕΙΝΑΙ ΟΣΦΡΗΣΗ παράγει εκφράσεις όπως: *δε βλέπω πέρα από τη μύτη μου, έχω μύτη,* (*συμβαίνει*) *κάτω από τη μύτη μου, χώνω τη μύτη μου.* Επίσης, η ίδια μετωνυμία σε συνδυασμό με τη μεταφορά Η ΜΥΤΗ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ οδηγεί στα σχήματα: *έχω στη μύτη μου,* (*μου*) *τρυπάει τη μύτη* (για μυρωδιά).

Μπορεί επίσης η «μύτη» να εννοεί τον άνθρωπο ή πιο συγκεκριμένα το ανθρώπινο σώμα. Για παράδειγμα, οι εκφράσεις *δε μένει μύτη, σκάω μύτη* και (*συμβαίνει*) *μπροστά στη μύτη μου* πραγματώνουν τη μετωνυμία ΜΥΤΗ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ και αντίστροφα η μετωνυμία ΜΥΤΗ ΓΙΑ ΤΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΣΩΜΑ αποδίδεται με το σχήμα *δε βλέπω τη μύτη μου.* Λόγω του σχήματός της (μοιάζει με κορυφή) και της θέσης της (μπροστά στο πρόσωπο), η «μύτη» πολύ συχνά αναφέρεται σε ένα κορυφαίο σημείο ή στο μπροστινό τμήμα (π.χ. μιας τοποθεσίας ή ενός αντικειμένου). Π.χ. το σχήμα *η μύτη* (*του βουνού*) πραγματώνει τη μετωνυμία ΜΥΤΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΟΡΥΦΗ και η φράση *οι μύτες* (*των ποδιών*) ανταποκρίνεται στη μετωνυμία ΜΥΤΗ ΓΙΑ ΤΟ ΜΠΡΟΣΤΙΝΟ ΜΕΡΟΣ. Επίσης, συναντάμε τη μετωνυμία ΜΥΤΗ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ που αποδίδει εκφράσεις του τύπου *τρέχει η μύτη μου* κ.τ.λ.

Επιπλέον, το κόρπους μας έδωσε εκφράσεις μέσα από τις οποίες δηλώνονται συγκεκριμένες συμπεριφορές. Οι εκφράσεις *μου περνάει το χαλκά από τη μύτη* που δηλώνει «υποδούλωση», *τρύπα μου τη μύτη* που δηλώνει «τιμωρία», καθώς και η έκφραση – κίνηση *με το δείκτη στη μύτη,* υπάγονται στη μετωνυμία ΕΝΕΡΓΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ. Ακόμη, το σχήμα *έχω τη μύτη μου ψηλά* που εκφράζει «υπεροψία» και η έκφραση *μου πέφτει η μύτη* που δηλώνει «ντροπή» πραγματώνουν τη μετωνυμία ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ. Παράλληλα, εντοπίζουμε το μετωνυμικό σχήμα *μεγαλώνει η μύτη μου* που ουσιαστικά αποτελεί μία μετωνυμική εξωγλωσσική αναφορά στο παραμύθι «Πινόκιο» και σημαίνει «ψεύδομαι». Το σχήμα αυτό ανταποκρίνεται στη μετωνυμία ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΙΤΙΑ.

Τέλος, δε λείπουν και οι καθαρά μεταφορικές γλωσσικές εκφράσεις. Τα σχήματα *μου βγαίνει από τη μύτη, μου μπαίνει στη μύτη* και *αν* (*τον*) *πιάσεις από τη μύτη θα σκάσει* αντιστοιχούν στη

μεταφορά ΤΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΣΩΜΑ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ. Επίσης, συναντάμε τις μεταφορές Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΕΙΝΑΙ ΠΟΥΛΙ μέσα από την έκφραση *το έξυπνο πουλί από τη μύτη πιάνεται* και Η ΖΩΗ ΕΙΝΑΙ ΑΓΩΝΑΣ ΜΠΟΞ που αποδίδεται με το σχήμα *δεν ανοίγει μύτη*.

πόδι

ΠΟΔΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΙΝΗΣΗ

βάζω φτερά στα πόδια μου (ΤΡΕΞΙΜΟ)

Έβαλε φτερά στα πόδια της*, να σώσει την κόρη της, τη Μάρω, και τον εγγονό της, τον Σπύρο, που μένουν στο διπλανό ισόγειο.*

βαραίνουν τα πόδια (+ Η ΚΟΥΡΑΣΗ ΕΙΝΑΙ ΒΑΡΟΣ)

Έλεγε να περπατήσει μέχρι τον Άναυρο, ή έστω μέχρι τον Άγιο Κωνσταντίνο, όμως ***τα πόδια*** *του* ***βάραιναν****.*

(βρίσκομαι) με το ένα πόδι (+ Η ΖΩΗ ΕΙΝΑΙ ΠΟΡΕΙΑ)

Οι εκπρόσωποι των εκπαιδευτικών ομοσπονδιών μοιάζουν ***να βρίσκονται με το... ένα πόδι*** *στην αίθουσα του διαλόγου...*

(του) δίνω πόδι (ΕΝΤΟΛΗ ΝΑ ΦΥΓΩ)

Και γιατί περίμεναν μέχρι τώρα για ***να της δώσουν πόδι****;*

λύνονται τα πόδια μου

*«****Λύθηκαν τα πόδια μας*** *μετά την ισοφάριση και παίξαμε καλό ποδόσφαιρο, ενώ η νίκη μάς δίνει πολλές ελπίδες για το μεγάλο στόχο μας».*

μπαίνω στα πόδια (του) (+ Η ΔΡΑΣΗ ΕΙΝΑΙ ΚΙΝΗΣΗ)

Συνεχώς οι αρχαιολόγοι ***μπαίνουν στα πόδια*** *των ιστορικών.*

(με) πάει χέρι – πόδι

Φοβούμενος, έρευνες κενυατικών αρχών επικοινωνεί εκ νέου με αρχηγό ΕΥΠ και του λέγει "Κενυάτες και Αμερικανοί ***μας πάνε χέρι -πόδι****"...*

παίρνουν φωτιά τα πόδια (+ Η ΕΝΤΑΣΗ ΕΙΝΑΙ ΦΩΤΙΑ)

Πήραν τα πόδια *τους* ***φωτιά****, πίστεψαν στο θετικό αποτέλεσμα και έδειξαν πολλές αρετές.*

παίρνω πόδι από (ΕΝΤΟΛΗ ΝΑ ΦΥΓΩ)

Ο Άγγελος Κορωνιός ***θα είχε πάρει*** *τώρα* ***πόδι από*** *την ΑΕΚ, αν δεν είχε το πλεονέκτημα του 3ετούς «κλειστού» συμβολαίου που υπέγραψε το προηγούμενο καλοκαίρι.*

παίρνω στα πόδια μου (ΤΡΕΞΙΜΟ)

Χρειαζόμαστε ακόμη δουλειά και αρκετά παιχνίδια ***να πάρουν στα πόδια του****ς οι παίκτες.*

παίρνω τα πόδια μου

«Κοίτα να δεις, νέα παιδιά και να μην μπορούν ***να πάρουν τα πόδια του****ς»!*

το βάζω στα πόδια (ΤΡΕΞΙΜΟ, ΦΥΓΗ)

Το έβαλαν στα πόδια *και χάθηκαν μέσα στη νύχτα.*

ΠΟΔΙΑ ΓΙΑ ΤΟ <u>ΒΑΔΙΣΜΑ</u>

(πάω) με τα πόδια

Ήμουν αναγκασμένος ***να γυρίσω με τα πόδια*** *στο σπίτι.*

ΠΟΔΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ <u>ΙΚΑΝΟΤΗΤΑ</u> – ΤΗΝ <u>ΤΑΧΥΤΗΤΑ</u>

χρησιμοποιώ τα πόδια μου (+ ΤΑ ΠΟΔΙΑ ΕΙΝΑΙ ΕΡΓΑΛΕΙΟ)

Τα παιδιά ένωσαν τις δυνάμεις τους, ο ένας ***χρησιμοποίησε τα πόδια του****, ο άλλος το μυαλό του...*

ΠΟΔΙΑ ΓΙΑ ΤΟ <u>ΣΤΗΡΙΓΜΑ</u> – ΤΗ <u>ΔΥΝΑΜΗ</u>

δε νιώθω τα πόδια μου

Ο προπονητής τους, έριξε στο τέλος και τον Σίγκουρτσον αντί του Βαζέχα, που μάλλον ***δεν ένιωθε τα πόδια του****, από το πολύ τρέξιμο...*

στυλώνω τα πόδια (+ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΕΙΝΑΙ ΖΩΟ)

*Στην Οργανωτική Επιτροπή αποφάσισαν **να στυλώσουν τα πόδια**, στις προθέσεις κάποιων κυβερνητικών παραγόντων που θέλουν να έχουν τον πρώτο λόγο στην εταιρεία για τα έργα.*

ΠΟΔΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΣΤΗΡΙΓΜΑ – ΤΗ ΔΥΝΑΜΗ – ΤΗΝ ΑΙΣΘΗΣΗ Ή ΤΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ + Η ΨΥΧΙΚΗ ΔΥΝΑΜΗ ΕΙΝΑΙ ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΔΥΝΑΜΗ

(μου) κόβονται τα πόδια (ΑΝΑΣΦΑΛΕΙΑ, ΦΟΒΟΣ)

*Στην Ελλάδα, παρότι δεν αμφισβητείται η ελληνικότητά μου, περπατώ μερικές φορές στους δρόμους της Αθήνας και **μου κόβονται τα πόδια**.*

(με) κρατούν τα πόδια μου (ΑΝΤΟΧΗ)

*Και φανταστείτε, μετά από τόσα βάσανα ακόμα **μας κρατούν τα πόδια μας**!*

πατάω γερά στα πόδια μου (ΣΙΓΟΥΡΙΑ)

*Ο Γ. Παπανδρέου, πάντως, δείχνει **να μην πατάει γερά στα πόδια του** όσον αφορά το πολιτικό του πρόγραμμα.*

πατάω τα πόδια μου στη γη (ΜΕΤΡΙΟΦΡΟΣΥΝΗ)

*Είμαι ενθουσιασμένος που έβγαλα το CD και που κάνω τις συνεντεύξεις, αλλά προσπαθώ **να πατώ τα πόδια μου στη γη**.*

στέκομαι στα πόδια μου (ΣΙΓΟΥΡΙΑ)

*Για να μπορέσουμε **να σταθούμε στα πόδια μας** θα χρειαστεί ν' αναβαθμίσουμε την παιδεία μας.*

τρέμουν τα πόδια μου (ΦΟΒΟΣ, ΑΓΩΝΙΑ)

***Τρέμανε** όμως **τα πόδια μου** όταν είδα τους Τούρκους καταδρομείς να ξεκινούν για τα Ίμια.*

χάνω το έδαφος κάτω από τα πόδια μου (ΑΝΑΣΦΑΛΕΙΑ)

*Μάλιστα, καθόλη αυτή την περίοδο των 65 μηνών, οι επενδυτές αισθάνονται **να χάνουν το έδαφος κάτω από τα πόδια τους**, αφού νιώθουν εξαπατημένοι, θυμωμένοι και απροστάτευτοι.*

ΠΟΔΙ ΓΙΑ ΤΗ ΒΑΣΗ

στηρίζεται σε (επίθετο) πόδια (+ Η ΑΦΗΡΗΜΕΝΗ ΕΝΝΟΙΑ ΕΙΝΑΙ ΑΝΘΡΩΠΟΣ)

*Κι αυτή η επικίνδυνη στενότητα, η στένωση του αισθήματος, δημιουργεί μια παθολογία λήθης, που κάνει τη λαμπρή προοπτική του μέλλοντος να μοιάζει **να στηρίζεται σε αδύναμα πόδια**.*

ΠΟΔΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΔΥΝΑΜΗ – ΤΗΝ ΠΡΟΣΒΑΣΗ – ΤΗΝ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ – ΤΟΝ ΕΛΕΓΧΟ

βάζω το πόδι μου

*Οι Αμερικανοί **έχουν** ήδη **βάλει το πόδι τους** στα πετρέλαια του Καυκάσου και της Υπερκαυκασίας.*

έχω στα πόδια μου (+ ΕΛΕΓΧΩ ΕΙΝΑΙ ΕΧΩ ΑΠΟ ΚΑΤΩ)

*Για δύο μέρες, από τα ξημερώματα του Σαββάτου μέχρι αργά το απόγευμα της Κυριακής, που αποχαιρέτησε τη Θεσσαλονίκη, η Κατρίν Ντενέβ **είχε** όλο το φεστιβάλ **στα πόδια της**.*

ΠΟΔΙΑ ΓΙΑ ΤΑ ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΑ ΟΡΓΑΝΑ

σηκώνονται τα πόδια να χτυπήσουν το κεφάλι

*Άνοιξαν το πακέτο με τα ευρώ,είπαν οι μεγάλοι τόσα θα πάρετε εσείς οι μικροί, τόσα εμείς και κουβέντα μη βγάζετε, διότι μπορεί να είμαστε σοσιαλιστές οι περισσότεροι, αλλά **μη σηκωθούν τα πόδια να χτυπήσουν το κεφάλι**.*

ΠΟΔΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΣΤΑΣΗ (ΟΡΘΙΟΣ)

(γίνεται) στο πόδι

*Ούτε όμως η αστυνομική επιχείρηση σύλληψής του **ήταν στημένη στο πόδι**.*

(είμαι) στα πόδια μου (+ Η ΟΡΘΙΑ ΣΤΑΣΗ ΕΙΝΑΙ ΥΓΕΙΑ)

*Το να πεθάνω και **να 'μαι στα πόδια μου** δε με φοβίζει πια.*

(είμαι) στο πόδι (+ Η ΔΡΑΣΗ ΕΙΝΑΙ / ΣΥΜΒΑΙΝΕΙ ΣΕ ΟΡΘΙΑ ΣΤΑΣΗ)

*Από χθες το πρωί **είμαστε στο πόδι**, θα καταρρεύσουμε!*

ΠΟΔΙ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ

αντέχουν τα πόδια μου

*Πραγματοποιεί θαυμάσιες εμφανίσεις όσο **αντέχουν τα πόδια του**, βοηθάει την ελληνική ομάδα να φτάσει μισό βήμα από τον τελικό...*

(είναι) μέσα στα πόδια μου

*«Και να σκεφτείς ότι η λύση **ήταν μες στα πόδια μου** όλο αυτό τον καιρό!»*

έχω τα πόδια μου

*Αυτοί που θέλουν να κάψουν τη χώρα **έχουν** το κεφάλι τους στο ΝΑΤΟ και **τα πόδια τους** στη Σερβία.*

κόβω πόδια (+ ΤΑ ΠΟΔΙΑ ΕΙΝΑΙ ΠΟΛΥΤΙΜΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ)

*Η πολιτεία όχι μόνο μπορεί αλλά και οφείλει να παρέμβει και **να «κόψει πόδια»** με τον παραδειγματικότερο τρόπο.*

πατάω το πόδι μου

*Ως το πρωί της Τετάρτης **είχαν πατήσει το πόδι τους** σε ελληνικό έδαφος περίπου χίλιοι φοιτητές.*

ΕΝΕΡΓΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ

(μου) βάζει τα δύο πόδια σε ένα παπούτσι (ΠΙΕΣΗ) (+ Η ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΠΙΕΣΗ ΕΙΝΑΙ ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΠΙΕΣΗ)

*«Η αλήθεια είναι ότι η γυναίκα σου **σού έχει βάλει τα δυο πόδια σ' ένα παπούτσι**».*

(μου) κλοτσάει το σκαμνί κάτω από τα πόδια μου (ΕΞΟΝΤΩΣΗ)

*Δεν φτάνει που μου πέρασες τη θηλιά στο λαιμό, τώρα **μου κλοτσάς** και **το σκαμνί κάτω απ' τα πόδια μου**...*

πατάω πόδι (ΕΠΙΒΟΛΗ)

*Οι Γάλλοι φούσκωσαν τα μπράτσα τους, αγρίεψαν το βλέμμα τους και **πάτησαν πόδι**.*

πέφτω στα πόδια (του) (ΙΚΕΣΙΑ)

*Και όσο το άλλοτε αντίπαλον δέος **πέφτει στα πόδια τους** για μια χούφτα δολάρια, δεν υπάρχει καμιά ελπίδα να σταματήσει ο παραλογισμός και να αποφευχθούν στο μέλλον τα ίδια και χειρότερα.*

τραβάω το χαλί κάτω από τα πόδια (του) (ΥΠΟΥΛΙΑ)

*Αλλά οι ίδιοι που τον υποστήριξαν, οι ίδιοι έρχονται και **τραβούν το χαλί κάτω από τα πόδια του**.*

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ ΓΙΑ ΤΗΝ <u>ΑΙΤΙΑ</u>

είμαι με το ένα πόδι στον τάφο (ΘΑΝΑΤΟΣ)

*«Μα, Οδυσσέα, τον είδαμε, **είναι** ανάπηρος, ανήμπορος, **με το ένα πόδι στον τάφο**».*

ΠΟΔΙ ΓΙΑ ΤΗ <u>ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΟΧΗ</u>

το πόδι (της γεωγραφικής περιοχής)

*Αξίζει να σημειώσουμε δύο σεισμούς 4, 2 Ρίχτερ στα δυτικά παράλια της Τουρκίας και έναν άλλο στα νότια **του** δεύτερου **ποδιού της Χαλκιδικής**.*

ΠΟΔΙ ΓΙΑ ΤΟ <u>ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΠΛΟΥ</u>

το πόδι (του επίπλου)

*Το νοίκι ίσα ίσα για το άθλιο καμαράκι, δύο επί τρία, με την τηλεόραση 14 ιντσών **στα πόδια του κρεβατιού**...*

ΠΟΔΙ ΓΙΑ ΤΗ <u>ΜΟΝΑΔΑ ΜΕΤΡΗΣΗΣ ΥΨΟΥΣ</u> (ΙΣΗΣ ΜΕ ΕΝΑ ΠΟΔΙ)

(τόσα) πόδια (ύψος)

*Κατά την απογείωση από τον 03L το αεροπλάνο ανεβαίνει στα **4.000 πόδια ύψος**, διασχίζοντας 12 μίλια και τότε κάνει στροφή δεξιά, πιάνει Κάρυστο και συνεχίζει.*

ΤΟ <u>ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΣΩΜΑ</u> ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ

πάει η καρδιά μου στα πόδια μου

***Η καρδιά μου πήγε στα πόδια μου** απ΄την τρομάρα μου!*

ΣΥΝΟΨΗ – ΠΟΔΙ

Τα «πόδια» πέρα από τη βασική λειτουργία τους που είναι η κίνηση, αποτελούν τη «βάση», το στήριγμα του ανθρώπινου σώματος και δείγμα της δύναμής του, αφού όποιος μπορεί να «στέκεται στα πόδια του» είναι υγιής. Η μετωνυμική αναφορά στις παραπάνω σχετικές έννοιες γίνεται συχνά έμμεσα, μέσω των «αλυσιδωτών μετωνυμιών», όπου η μία έννοια παραπέμπει στην άλλη. Ας δούμε τα παραδείγματα εκφράσεων που μας έδωσε το κόρπους παράλληλα με τις μετωνυμίες και μεταφορές που ενέχουν.

Η μετωνυμία ΠΟΔΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΙΝΗΣΗ πραγματώνεται μέσα από τα ακόλουθα σχήματα: *βάζω φτερά στα πόδια μου, το βάζω στα πόδια, παίρνω τα πόδια μου, παίρνουν φωτιά τα ποδια μου* (+ Η ΕΝΤΑΣΗ ΕΙΝΑΙ ΦΩΤΙΑ), *λύνονται τα πόδια μου, βαραίνουν τα πόδια μου* (+ Η ΚΟΥΡΑΣΗ ΕΙΝΑΙ ΒΑΡΟΣ), *παίρνω πόδι* (*από*), (*του*) *δίνω πόδι* κ.ά. Το σχήμα (*πάω*) *με τα πόδια* υπάγεται στη μετωνυμία ΠΟΔΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΒΑΔΙΣΜΑ, ενώ η έκφραση *χρησιμοποιώ τα πόδια μου* πραγματώνει τη μεταφ-τωνυμία ΠΟΔΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΚΑΝΟΤΗΤΑ – ΤΗΝ ΤΑΧΥΤΗΤΑ + ΤΑ ΠΟΔΙΑ ΕΙΝΑΙ ΕΡΓΑΛΕΙΟ.

Επίσης, τα «πόδια» παραπέμπουν στην έννοια της δύναμης μέσω της ιδιότητάς τους ως στήριγμα. Π.χ. η έκφραση *δε νιώθω τα πόδια μου* και το σχήμα *στυλώνω τα πόδια μου* (+ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΕΙΝΑΙ ΖΩΟ) πραγματώνουν τη μετωνυμία ΠΟΔΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΣΤΗΡΙΓΜΑ – ΤΗ

ΔΥΝΑΜΗ. Η συγκεκριμένη μετωνυμία μπορεί να «επεκταθεί» ακόμη περισσότερο για να καταλήξει να παραπέμπει σε έννοιες θετικών ή αρνητικών συναισθημάτων. Δηλαδή: ΠΟΔΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΣΤΗΡΙΓΜΑ – ΤΗ ΔΥΝΑΜΗ – ΤΗΝ ΑΙΣΘΗΣΗ Ή ΤΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ. Με την επίδραση της μεταφοράς Η ΨΥΧΙΚΗ ΔΥΝΑΜΗ ΕΙΝΑΙ ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΔΥΝΑΜΗ αποδίδονται τα παρακάτω μεταφ-τωνυμικά σχήματα που δηλώνουν κάποιο συναίσθημα: *μου κόβονται τα πόδια* (ανασφάλεια, φόβος), *με κρατούν τα πόδια μου* (ψυχική αντοχή), *πατάω γερά στα πόδια μου* και *στέκομαι στα πόδια μου* (σιγουριά), *πατάω τα πόδια μου στη γη* (μετριοφροσύνη), *τρέμουν τα πόδια μου* (φόβος, αγωνία), *χάνω το έδαφος κάτω από τα πόδια μου* (ανασφάλεια). Εφόσον τα «πόδια» αποτελούν το στήριγμα, σε ένα γενικότερο επίπεδο μπορούν να αποδώσουν εννοιολογικά τη «βάση». Η μετωνυμία ΠΟΔΙ ΓΙΑ ΤΗ ΒΑΣΗ σε συνδυασμό με τη μεταφορά Η ΑΦΗΡΗΜΕΝΗ ΕΝΝΟΙΑ ΕΙΝΑΙ ΑΝΘΡΩΠΟΣ (που βασίζεται στη βασική μεταφορά ΤΟ ΑΦΗΡΗΜΕΝΟ ΕΙΝΑΙ ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΟ) αποδίδονται γλωσσικά μέσω του μεταφ-τωνυμικού σχήματος (π.χ. *η παιδεία*) *στηρίζεται σε* (*αδύναμα*) *πόδια.*

Μέσω της έννοιας της δύναμης τα «πόδια» μπορούν να παράσχουν νοητική προσπέλαση στην πιο εξειδικευμένη έννοια «έλεγχος». Αυτό πραγματοποιείται μέσω της παρακάτω «αλυσιδωτής μετωνυμίας»: ΠΟΔΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΔΥΝΑΜΗ – ΤΗΝ ΠΡΟΣΒΑΣΗ – ΤΗΝ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ – ΤΟΝ ΕΛΕΓΧΟ. Οι εκφράσεις *βάζω το πόδι μου* (π.χ. *στην εταιρεία*) και *έχω στα πόδια μου* (π.χ. *όλο το μαγαζί*) ανταποκρίνονται στη μετωνυμία αυτή. Μέσα σε ένα «αντίστροφο» πλαίσιο (το «κεφάλι» ως έλεγχος – τα «πόδια» ως όργανα εκτέλεσης), η μετωνυμία ΠΟΔΙΑ ΓΙΑ ΤΑ ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΑ ΟΡΓΑΝΑ πραγματώνεται μέσα από το συχνά χρησιμοποιούμενο σχήμα *σηκώθηκαν τα πόδια να χτυπήσουν το κεφάλι.*

Επιπλέον, τα «πόδια» μπορεί να δηλώσουν απλά την «όρθια στάση». Η μετωνυμία ΠΟΔΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΣΤΑΣΗ αποδίδει γλωσσικές εκφράσεις όπως: (*γίνεται*) *στο πόδι,* (*είμαι*) *στα πόδια μου* (+ Η ΟΡΘΙΑ ΣΤΑΣΗ ΕΙΝΑΙ ΥΓΕΙΑ) και (*είμαι*) *στο πόδι* (+ Η ΔΡΑΣΗ ΕΙΝΑΙ /ΣΥΜΒΑΙΝΕΙ ΣΕ ΟΡΘΙΑ ΣΤΑΣΗ). Μέσω των «ποδιών» συχνά υπονοείται και ο άνθρωπος. Για παράδειγμα, τα σχήματα *αντέχουν τα πόδια μου,* (*είναι*) *μέσα στα πόδια μου, κόβω πόδια* (+ ΤΑ ΠΟΔΙΑ ΕΙΝΑΙ ΠΟΛΥΤΙΜΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ) και *πατάω το πόδι μου* (π.χ. *στην Ελλάδα*) πραγματώνουν τη μετωνυμία ΠΟΔΙΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ. Ακόμη, διάφορες συμπεριφορές εκφράζονται μέσα από τα παρακάτω γλωσσικά σχήματα που υπάγονται στη μετωνυμία ΕΝΕΡΓΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ: (*μου*) *βάζει τα δύο πόδια σε ένα παπούτσι* (πίεση) (+ Η

ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΠΙΕΣΗ ΕΙΝΑΙ ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΠΙΕΣΗ), (*μου*) *κλοτσάει το σκαμνί κάτω από τα πόδια μου* (εξόντωση), *πατάω πόδι* (επιβολή), *πέφτω στα πόδια* (*του*) (ικεσία) και *τραβάω το χαλί κάτω από τα πόδια* (*του*) (υπουλία). Επίσης, συναντάμε την έκφραση *είμαι με το ένα πόδι στον τάφο* που πραγματώνει τη μετωνυμία ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΙΤΙΑ.

Παράλληλα, εντοπίζονται εκφράσεις που πραγματώνουν τις μετωνυμίες ΠΟΔΙ ΓΙΑ ΤΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΟΧΗ, π.χ. *το δεύτερο πόδι της Χαλκιδικής,* ΠΟΔΙ ΓΙΑ ΤΟ ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΠΛΟΥ, π.χ. *τα πόδια του κρεβατιου,* αλλά και ΠΟΔΙ ΓΙΑ ΤΗ ΜΟΝΑΔΑ ΜΕΤΡΗΣΗΣ ΥΨΟΥΣ, π.χ. *4.000 πόδια ύψος*. Τέλος, η μεταφορά ΤΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΣΩΜΑ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ είναι και πάλι παρούσα με την έκφραση *πάει η καρδιά μου στα πόδια μου.*

στομάχι

ΣΤΟΜΑΧΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΡΕΞΗ

ο έρωτας περνάει από το στομάχι (+ ΤΟ ΣΤΟΜΑΧΙ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ)

*Επειδή, όμως, και στο Λευκό Οίκο **ο έρωτας περνάει από το στομάχι**, η λέξη «πίτσα» κάνει την εμφάνισή της 20 φορές!*

ΣΤΟΜΑΧΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΙΝΑ

διαμαρτύρεται το στομάχι (+ ΤΟ ΣΤΟΜΑΧΙ ΕΙΝΑΙ ΑΝΘΡΩΠΟΣ)

*Όταν **το στομάχι** μου άρχισε **να διαμαρτύρεται**, κατέβηκα, έφαγα ένα παγωτό και πήγα για ένα βραδινό ποτό σ' ένα μπαρ.*

ικανοποιώ το στομάχι μου (+ Η ΠΕΙΝΑ ΕΙΝΑΙ ΑΝΘΡΩΠΟΣ)

*Ήμουν πρόθυμος να το σπαταλήσω κι αυτό για **να ικανοποιήσω το στομάχι μου**.*

ΣΤΟΜΑΧΙ ΓΙΑ ΤΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ

(είναι) γροθιά στο στομάχι (ΣΟΚ) (+ Η ΖΩΗ ΕΙΝΑΙ ΠΑΛΗ)

*Ο αριθμός των ανωμαλιών στον συγκεκριμένο φάκελο **ήταν γροθιά στο στομάχι**.*

(μου) κάθεται στο στομάχι (ΔΥΣΑΡΕΣΚΕΙΑ) (+ ΤΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ ΕΙΝΑΙ ΤΡΟΦΗ)

*Οι 35 πόντοι διαφορά τού... **κάθισαν στο στομάχι**.*

(νιώθω) γαργάλημα στο στομάχι (ΧΑΡΑ) (+ ΤΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ ΕΙΝΑΙ ΓΑΡΓΑΛΗΜΑ)

*Το **γαργάλημα στο στομάχι** σε στιγμές ευχάριστης αναμονής είναι γνωστό σε όλους μας.*

ΣΤΟΜΑΧΙ ΓΙΑ ΤΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ + ΤΟ ΣΤΟΜΑΧΙ ΕΙΝΑΙ ΚΙΝΟΥΜΕΝΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ

κολλάει στην πλάτη το στομάχι μου (ΦΟΒΟΣ – ΑΓΧΟΣ)

*Πριν από την παράσταση **κολλάει το στομάχι μας στην πλάτη**.*

μένει στη θέση του το στομάχι (ΨΥΧΡΑΙΜΙΑ)

*Του βγήκαν τα μάτια, ενώ **το στομάχι έμεινε στη θέση του**.*

ΣΤΟΜΑΧΙ ΓΙΑ ΤΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ + ΤΟ ΣΤΟΜΑΧΙ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ

νιώθω βάρος στο στομάχι (ΣΤΕΝΑΧΩΡΙΑ) (ΤΟ ΑΣΧΗΜΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ ΕΙΝΑΙ ΒΑΡΟΣ)

*Κι όσο το αγόρι έκαιγε τη σημαία του, τόσο **ένιωθα** αυτό το **βάρος στο στομάχι**.*

νιώθω (ένα) κενό το στομάχι (ΑΠΟΓΟΗΤΕΥΣΗ) (ΤΟ ΑΣΧΗΜΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ ΕΙΝΑΙ ΚΕΝΟ)

***Ένα κενό στο στομάχι ένιωσε** η υφυπουργός Προεδρίας, όπως μας εξομολογήθηκε, μετά τις πρόσφατες διασκέψεις.*

σπάει το στομάχι (ΣΤΕΝΑΧΩΡΙΑ - ΑΓΧΟΣ)

*Ο καταραμένος ο Ρέμπραντ μου είχε κάνει **το** έτσι κι αλλιώς ευαίσθητο **στομάχι** μου **να σπάσει**.*

ΣΤΟΜΑΧΙ ΓΙΑ ΤΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ + ΤΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ ΕΙΝΑΙ ΔΥΝΑΜΗ

νιώθω (έναν) κόμπο στο στομάχι (ΣΤΕΝΑΧΩΡΙΑ)

***Ένιωσα έναν κόμπο στο στομάχι** από το άγχος.*

νιώθω (ένα) τσίμπημα στο στομάχι (ΖΗΛΙΑ)

*Και ξαφνικά, ψηλά **στο στομάχι**, **νιώθω** επίμονα, το γνωστό **τσίμπημα**: το σαράκι της ζήλιας.*

σφίγγει το στομάχι (ΣΤΕΝΑΧΩΡΙΑ)

***Το στομάχι του είχε σφίξει** από τη στενάχωρη μακαριά.*

ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΓΙΑ ΤΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ

ανακατεύεται το στομάχι (ΑΓΧΟΣ - ΣΤΕΝΑΧΩΡΙΑ)

*Το περιεχόμενο **θα ανακάτευε το στομάχι** κάθε ανθρώπου που είναι καλά στα μυαλά του.*

ΣΤΟΜΑΧΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΥΠΟΜΟΝΗ

έχω (επίθετο) στομάχι (+ ΤΟ ΣΤΟΜΑΧΙ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ)

*Έχει αποδείξει ότι **έχει γερό στομάχι**, οφείλει, λοιπόν να δώσει τη μάχη.*

ΣΤΟΜΑΧΙ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ

αντέχει το στομάχι

***Αντέχει** το πιοτό το δικό μου **το στομάχι**.*

γεμίζουν στομάχια (+ ΤΑ ΥΛΙΚΑ ΑΓΑΘΑ ΕΙΝΑΙ ΤΡΟΦΗ)

*Οι κοινοτικοί πόροι, έστω και με τη στρεβλή αλλά και πολλές φορές έκνομη διοχέτευσή τους, έκλειναν πολλά στόματα και **γέμιζαν στομάχια**.*

έχω νηστικό το στομάχι

*Όταν άγιος αρχιεπίσκοπος γενώ / Παρασκευές **θα έχω το στομάχι νηστικό**.*

ΣΤΟΜΑΧΙ ΓΙΑ ΤΟ ΛΙΠΟΣ – ΠΑΧΟΣ

κάνω στομάχι

*Γι' αυτό αν κάποιος άσχετος στην παραλία προβεί στη βλακώδη παρατήρηση «**έκανες στομάχι**»...*

Ο <u>ΠΟΝΟΣ</u> ΕΙΝΑΙ ΔΥΝΑΜΗ

νιώθω σουβλιά στο στομάχι

*Ο Κώστας **ένιωσε** μια **σουβλιά στο στομάχι**.*

(με) πιάνει πόνος στο στομάχι

*Πάλι εκείνος ο **πόνος τον πιανει στο στομάχι**, θαρρείς και του ξεριζώνουν την ψυχή.*

ΤΟ <u>ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ</u> ΕΙΝΑΙ ΔΥΝΑΜΗ

χτυπά στο στομάχι

*Άγχος που **χτυπά στο στομάχι**, συχνουρία σε καταστάσεις εκνευρισμού...*

ΣΥΝΟΨΗ – ΣΤΟΜΑΧΙ

Το «στομάχι» εκτός από όργανο ζωτικής σημασίας όπου συντελείται η πεπτική λειτουργία, αποτελεί κι ένα από τα πιο ευαίσθητα σημεία του ανθρώπινου σώματος, καθώς κάθε θετικό ή κυρίως αρνητικό συναίσθημα επηρεάζει τη λειτουργία του και κατά συνέπεια τη σωματική κατάσταση και υγεία μας. Πολύ συχνά, άσχημες ψυχολογικές διαθέσεις του ανθρώπου «σωματοποιούνται» με επιπτώσεις στη λειτουργία και την υγεία του στομάχου.

Όπως είναι φυσικό, το «στομάχι» χρησιμοποιείται για να αναφερθεί μετωνυμικά στην όρεξη ή την πείνα. Η μεταφ-τωνυμική έκφραση *ο έρωτας περνάει από το στομάχι* πραγματώνει τη μετωνυμία ΣΤΟΜΑΧΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΡΕΞΗ και τη μεταφορά ΤΟ ΣΤΟΜΑΧΙ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ. Επίσης, η μετωνυμία ΣΤΟΜΑΧΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΙΝΑ εκφράζεται γλωσσικά μέσα από σχήματα που πολύ συχνά χρησιμοποιούμε, τα οποία ενέχουν και μεταφορά. Λέμε, δηλαδή, ότι *διαμαρτύρεται το στομάχι μου* (+ ΤΟ ΣΤΟΜΑΧΙ ΕΙΝΑΙ ΑΝΘΡΩΠΟΣ) ή ότι *ικανοποιώ το στομάχι μου* (+ Η ΠΕΙΝΑ ΕΙΝΑΙ ΑΝΘΡΩΠΟΣ).

Καθώς το «στομάχι» είναι ένα εξαιρετικά ευαίσθητο όργανο, συνδέεται άμεσα με το συναίσθημα. Καθημερινά χρησιμοποιούμε πάρα πολλές εκφράσεις που σχετίζονται με αυτό για

να περιγράψουμε τι νιώθουμε. Για παράδειγμα, η μετωνυμία ΣΤΟΜΑΧΙ ΓΙΑ ΤΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ αποδίδει τις παρακάτω μεταφ-τωνυμικές εκφράσεις, η κάθε μία από τις οποίες δηλώνει ένα διαφορετικό συναίσθημα: (*είναι*) *γροθιά στο στομάχι* (σοκ) (+ Η ΖΩΗ ΕΙΝΑΙ ΠΑΛΗ), *μου κάθεται στο στομάχι* (δυσαρέσκεια) (+ ΤΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ ΕΙΝΑΙ ΤΡΟΦΗ) και *νιώθω γαργάλημα στο στομάχι* (χαρά) (+ ΤΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ ΕΙΝΑΙ ΓΑΡΓΑΛΗΜΑ). Η ίδια μετωνυμία αλληλεπιδρά με τη μεταφορά ΤΟ ΣΤΟΜΑΧΙ ΕΙΝΑΙ ΚΙΝΟΥΜΕΝΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ και παράγει τα σχήματα *κολλάει στην πλάτη το στομάχι μου* (φόβος, άγχος) και *μένει στη θέση του το στομάχι μου* (ψυχραιμία). Επίσης, οι εκφράσεις *σπάει το στομάχι μου* και *νιώθω βάρος στο στομάχι,* οι οποίες δηλώνουν «στεναχώρια» ή «άγχος», καθώς και το σχήμα *νιώθω ένα κενό στο στομάχι* που δηλώνει «απογοήτευση», πραγματώνουν τη μεταφ-τωνυμία ΣΤΟΜΑΧΙ ΓΙΑ ΤΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ + ΤΟ ΣΤΟΜΑΧΙ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ. Επιπλέον, η συγκεκριμένη μετωνυμία συνδυάζεται με τη μεταφορά ΤΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ ΕΙΝΑΙ ΔΥΝΑΜΗ και δίνει τα σχήματα *νιώθω έναν κόμπο στο στομάχι* και *σφίγγει το στομάχι μου* που εκφράζουν «στεναχώρια», όπως επίσης και την έκφραση που δηλώνει «ζήλια» *νιώθω ένα τσίμπημα στο στομάχι.* Συναντάμε επίσης τη μετωνυμία ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΓΙΑ ΤΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ μέσα από το σχήμα *ανακατεύεται το στομάχι μου*, το οποίο εκφράζει συναισθήματα άγχους και στεναχώριας. Παράλληλα, η έκφραση *έχω* (π.χ. *γερό*) *στομάχι* πραγματώνει τη μετωνυμία ΣΤΟΜΑΧΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΥΠΟΜΟΝΗ.

Αρκετές φορές λειτουργεί και η μετωνυμία ΣΤΟΜΑΧΙ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ. Παραδείγματα εκφράσεων που την πραγματώνουν είναι τα εξής: *αντέχει το στομάχι, έχω νηστικό το στομάχι* και *γεμίζουν στομάχια* (+ ΤΑ ΥΛΙΚΑ ΑΓΑΘΑ ΕΙΝΑΙ ΤΡΟΦΗ). Ακόμη, η έκφραση *κάνω στομάχι* αντιστοιχεί στη μετωνυμία ΣΤΟΜΑΧΙ ΓΙΑ ΤΟ ΛΙΠΟΣ – ΠΑΧΟΣ. Τέλος, συναντάμε μεταφορικά γλωσσικά σχήματα, όπως *νιώθω σουβλιά στο στομάχι* και *με πιάνει πόνος στο στομάχι* που «δηλώνουν» ότι Ο ΠΟΝΟΣ ΕΙΝΑΙ ΔΥΝΑΜΗ και *χτυπάει στο στομάχι* (π.χ. *το άγχος*) που εκφράζουν ότι ΤΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ ΕΙΝΑΙ ΔΥΝΑΜΗ.

χέρι

ΧΕΡΙ ΓΙΑ ΤΗΝ (ΕΠ)ΑΦΗ

(γνωρίζω) από πρώτο χέρι (/ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΓΙΑ ΤΟ ΚΥΡΙΟ – ΤΟ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟ) (+ ΓΝΩΡΙΖΩ ΕΙΝΑΙ ΠΙΑΝΩ)

*Όπως όλοι **από πρώτο χέρι γνωρίζουμε**, χρόνο με τον χρόνο το κόστος ζωής στη Ελλάδα ανεβαίνει.*

κοντά τα χέρια (σου)

*Και δώσ' του να προσπαθεί να τη φιλήσει, κι εκείνη: παράτα με, **κοντά τα χέρια σου**!*

ΧΕΡΙ ΓΙΑ ΤΗΝ (ΕΠ)ΑΦΗ – ΤΗ ΔΡΑΣΗ

ανάβουν τα χέρια (+ Η ΕΝΤΑΣΗ ΕΙΝΑΙ ΦΩΤΙΑ)

***Τα χέρια** του **είχαν ανάψει**, αλλά συνέχιζε να χειροκροτεί.*

πιάνω στα χέρια (μου)

*Παίξαμε μια παρτιδούλα και τον ξέρετε τώρα το γερουσιαστή...όταν **πιάνει** χαρτιά **στα χέρια του** δεν λέει να τ' αφήσει.*

ΧΕΡΙ ΓΙΑ ΤΗΝ (ΕΠ)ΑΦΗ – ΤΗ ΧΡΗΣΗ

(είναι) από δεύτερο χέρι (/ ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟ ΓΙΑ ΤΟ ΕΠΟΜΕΝΟ ΚΑΤΑ ΣΕΙΡΑ – ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΝ)

*Πλούσιες συλλογές έχουν επίσης οι μεγάλες αλυσίδες καθώς και καταστήματα εκτός κέντρου, ενώ θησαυρούς που **είναι από «δεύτερο χέρι»** μπορεί να ανακαλύψει κανείς στην οδό Καπλανών.*

κάτω τα χέρια από

*«Ξεσηκώνονται» οι πάντες, εργαζόμενοι, συνταξιούχοι και συνδικαλιστές, με συνθήματα «**κάτω τα χέρια από** τα ταμεία μας!»*

ΧΕΡΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΔΡΑΣΗ – ΤΗΝ ΕΝΕΡΓΕΙΑ – ΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ

είναι στο χέρι μου (+ Η ΑΦΗΡΗΜΕΝΗ ΕΝΝΟΙΑ ΕΙΝΑΙ ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΗ – ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ)

Είναι στο χέρι τους *να αποδείξουν, με τις πράξεις τους, ότι το εννοούν.*

γεια στα χεριά (σου)

*Αν τους εκτελέσει καμιά μέρα η Χαμάς, όλος ο κόσμος θα πει "**γεια στα χέρια σας**"!*

(κάνω κάτι) με τα ίδια μου τα χέρια

*Τίποτα στην όψη του δεν φανέρωνε ότι πριν από χρόνια τον είχε θάψει **με τα ίδια του τα χέρια** στη μακρινή αυλή του σπιτιού του.*

κάνω ό,τι περνάει από το χέρι μου (+ ΟΙ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΕΙΝΑΙ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ)

*Ο πρωθυπουργός **θα κάνει ό,τι περνάει από το χέρι του** για να αποφευχθούν οι συγκρούσεις.*

λύνονται τα χέρια

***Λύνονται τα χέρια** της ελληνικής κυβέρνησης να προχωρήσει σε μέτρα αναδιάρθρωσης της οικονομίας.*

ΧΕΡΙΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΛΕΓΧΟ

αφήνω στα χέρια (του) (+ Η ΑΦΗΡΗΜΕΝΗ ΕΝΝΟΙΑ ΕΙΝΑΙ ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΗ – ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ)

*Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι **θα αφήσουμε στα χέρια** ορισμένων δικαστών την κρίση της τουρκικής θεωρίας των «γκρίζων ζωνών», δηλαδή την παραχώρηση ελληνικού εδάφους.*

έχω το πάνω χέρι (+ Ο ΕΛΕΓΧΟΣ ΕΙΝΑΙ ΠΑΝΩ)

*Το ποιος **θα έχει το πάνω χέρι** στις διαπραγματεύσεις μέλλει να φανεί.*

(το) κάνω του χεριού μου

*Ο Γιώργος βρήκε ευκαιρία να αναβάλει το συνέδριο μέχρι να **το κάνει «του χεριού του»**.*

ΧΕΡΙΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΛΕΓΧΟ + ΕΛΕΓΧΩ ΕΙΝΑΙ ΚΡΑΤΩ

(είναι) στα χέρια μου

*Το μέλλον της Ευρώπης **είναι στα χέρια** των νέων της, και οι σημερινοί ιθύνοντες της ΕΕ επιθυμούν σε μεγάλο βαθμό η νέα γενιά να συμμετάσχει στο σχεδιασμό της Ευρώπης του αύριο.*

έχω στα χέρια μου

*Επειδή το σαφράν το έφεραν οι Άραβες τον 19ο αιώνα στην Ισπανία όπου και καλλιεργήθηκε για μεγάλο χρονικό διάστημα, οι Ισπανοί, ακόμα και σήμερα, **έχουν στα χέρια τους** μεγάλο μέρος του εμπορίου του κρόκου.*

έχω στο χέρι

*«Ξέροντας τα προσωπικά του καθενός, τους **έχει στο χέρι**, σωστά;*

παίρνω στα χέρια μου

*Το παιδί κατάλαβε το πρόβλημά του και το **πήρε στα χέρια του**.*

ΧΕΡΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΟΧΗ – ΤΟΝ ΕΛΕΓΧΟ + Η ΑΦΗΡΗΜΕΝΗ ΕΝΝΟΙΑ ΕΙΝΑΙ ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΗ – ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ

περνάει στα χέρια μου

*Η καλλιέργεια ξέφυγε πλέον από τη φροντίδα του παραγωγού και **πέρασε στα χέρια** ανθρώπων που δεν γνωρίζουν και δεν ενδιαφέρονται για επιδόσεις.*

πέφτει στα χέρια μου

*Μεταξύ των πλέον ανησυχητικών είναι η αύξηση του αριθμού των τρομοκρατικών ομάδων, η διάδοση των όπλων μαζικής καταστροφής, και ιδιαίτερα ο κίνδυνος ότι αυτά **θα πέσουν στα χέρια** τρομοκρατών.*

χάνεται (μέσα) από τα χέρια μου

*Δεν αφήνω **να χαθεί από τα χέρια μου** η ευκαιρία...*

ΧΕΡΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΟΧΗ – ΤΗΝ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ – ΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ

αλλάζει χέρια (+ Η ΑΦΗΡΗΜΕΝΗ ΕΝΝΟΙΑ ΕΙΝΑΙ ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΗ – ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ)

*Το εύρος που παρατηρείται στις μετακινήσεις επενδύσεων καταδεικνύει ότι το ευρωπαϊκό επιχειρηματικό τοπίο έχει αρχίσει να μεταμορφώνεται, μεγάλος αριθμός επιχειρήσεων **να αλλάζει χέρια**, αλλά και εθνικότητα βασικών μετόχων.*

ΧΕΡΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ – ΤΗ ΒΟΗΘΕΙΑ

Ο Θεός να βάλει το χέρι του

*Λέγεται ότι με τον αυτόματο αυτό τρόπο χορηγήθηκαν 700 άδειες και **ο θεός να βάλει το χέρι του**...*

ΧΕΡΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ – ΤΗΝ ΚΛΟΠΗ

βάζω (το) χέρι (μου)

*Ποτέ **δεν έβαλα το χέρι μου** στα χρήματα.*

ΧΕΡΙ ΓΙΑ ΤΗ ΒΟΗΘΕΙΑ – ΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ

(είμαι) το δεξί χέρι (του) (/ΤΟ ΔΕΞΙ ΓΙΑ ΤΟ ΚΥΡΙΟ – ΤΟ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟ)

*«Εσύ **είσαι το δεξί χέρι** του υπουργού;» τον ρώτησε ο αστυνομικός.*

ΧΕΡΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΑ – ΤΟΝ ΤΣΑΚΩΜΟ

έρχονται στα χέρια

*Στην Πρίστινα, μάλιστα, λένε ότι όταν ο Πέτερσον διατύπωσε στη Χάγη το σχετικό αίτημα στη διάσημη εισαγγελέα, λίγο έλειψε **να έρθουν στα χέρια**.*

ΧΕΡΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΡΓΑΣΙΑ

(φτιαγμένο) στο χέρι

Πλεγμένο στο χέρι *με το βελονάκι από τη γιαγιά της Φανούλας.*

χέρια (διαδικασίας)

Ένα τελικό σενάριο έπειτα από αρκετά ***χέρια επεξεργασίας*** *είναι σαν ένα καλό πρώτο χέρι μυθιστορήματος.*

ΧΕΡΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ <u>ΕΠΙΔΕΞΙΟΤΗΤΑ</u>

πιάνουν τα χέρια μου

Μιας και ***πιάνουν τα χέρια μου*** *ως μάγειρας, αποτολμώ και σήμερα μιαν ανάλυση με εφαλτήριο το χώρο της γευσιγνωσίας.*

ΕΝΕΡΓΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗ <u>ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ</u>

δίνουν τα χέρια (ΣΥΜΦΩΝΙΑ, ΣΥΜΦΙΛΙΩΣΗ)

Οι χθεσινοί άσπονδοι εχθροί ***έδωσαν τα χέρια*** *μέσα στον κοινό αγώνα για τη σωτηρία.*

μένω με σταυρωμένα (τα) χέρια (ΑΠΡΑΞΙΑ)

Ο Εκόνομιστ είχε προαναγγείλει ήδη από πέρσι ότι η Τουρκία δεν πρόκειται ***να μείνει με σταυρωμένα χέρια*** *και να παρακολουθεί αμέτοχη τις αυτονομιστικές φιλοδοξίες των Κούρδων.*

χτυπάω το χέρι στο τραπέζι (ΕΠΙΒΟΛΗ)

«Όταν εξελέγην βουλευτής, το 1981, ο κόσμος με παρότρυνε ***να χτυπήσω το χέρι στο τραπέζι****» δηλώνει ο πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ Γ. Παπανδρέου.*

ΣΥΜΒΟΛΟ ΓΙΑ ΤΗ <u>ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ</u>

(γίνεται) με το σταυρό στο χέρι (ΕΝΤΙΜΟΤΗΤΑ)

Είναι πολύ δύσκολο να δεχθεί ότι εκεί, στο Πεντάγωνο, όλα ***γίνονταν «με τον σταυρό στο χέρι****».*

ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΓΙΑ ΤΟ <u>ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ</u>

βάζω το χέρι στην καρδιά (ΕΙΛΙΚΡΙΝΗΣ ΔΙΑΘΕΣΗ – ΟΜΟΛΟΓΙΑ)

Βάλτε το χέρι στην καρδιά *και πείτε μου αν τα νοσηρά αυτά φαινόμενα δεν είναι γενικευμένα στον δημόσιο τομέα.*

τρίβω τα χέρια μου (ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗ, ΧΑΡΑ)

Στο γαϊτανάκι της αντιπαλότητας προσδέθηκε η Ε. Ένωση, η οποία μάλιστα ***έτριβε τα χέρια της*** *στη σκέψη και μόνον ότι θα επανακτούσε αμυντικό αλισβερίσι με την αναδυόμενη κινεζική υπερδύναμη.*

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ ΓΙΑ ΤΗΝ <u>ΑΙΤΙΑ</u>

βάζω (βαθιά) το χέρι (μου) στην τσέπη (ΠΛΗΡΩΜΗ)

Η κυβέρνηση θα υποχρεωθεί ***να βάλει βαθιά το χέρι στην τσέπη*** *για τη σωτηρία της Εμπορικής.*

έχω αίμα στα χέρια μου (ΕΓΚΛΗΜΑ)

Ο κ. Σαρόν εμφανίστηκε διαλλακτικός υποστηρίζοντας ότι θα εξετάσει το ενδεχόμενο απελευθέρωσης κρατουμένων που ***έχουν*** *«****αίμα στα χέρια τους****», υπό τον όρο ότι η μονομερής αποχώρηση των Ισραηλινών από τη Λωρίδα της Γάζας θα διεξαχθεί ομαλά.*

σηκώνω τα χέρια (ψηλά) (ΠΑΡΑΙΤΗΣΗ) (+ Η ΖΩΗ ΕΙΝΑΙ ΠΟΛΕΜΟΣ)

«Αναγκαία και αναπόφευκτα» χαρακτηρίστηκαν επισήμως τα νέα οικονομικά μέτρα και, μπροστά στο μοιραίο, ***σηκώνουμε τα χέρια ψηλά****.*

ΧΕΡΙ ΓΙΑ ΤΟΝ <u>ΑΝΘΡΩΠΟ</u>

είμαι χαμένος από χέρι (+ ΤΟ ΤΕΛΟΣ, Η ΑΠΟΤΥΧΙΑ, Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΕΙΝΑΙ ΘΑΝΑΤΟΣ)

Άσε που η προμήθεια που έπαιρνε ήταν τόσο δυσβάσταχτη ώστε όσοι του χρωστούσαν ***ήταν από χέρι χαμένοι****.*

ζητάω το χέρι

*Ο Ιωακείμ του **ζήτησε το χέρι** της κόρης του και δέχτηκε ως μοναδική πληρωμή της οφειλής του την επισκευή του στάβλου του.*

κόβω τα χέρια (+ ΤΑ ΧΕΡΙΑ ΕΙΝΑΙ ΠΟΛΥΤΙΜΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ)

*Ο Αχμαντινετζάντ εξελέγη επειδή έπεισε τον κόσμο πως «**θα κόψει τα χέρια** εκείνων που κλέβουν τον δημόσιο πλούτο».*

κυκλοφορεί από χέρι σε χέρι

*Στη δεκαετία του '50 τα ποιήματα του εξόριστου Ρίτσου πουλούσαν 200-300 αντίτυπα και **κυκλοφορούσαν από χέρι σε χέρι** και λίγο περισσότερα του «καθεστωτικού» Σεφέρη.*

(πάω) χέρι χέρι με (+ Η ΑΦΗΡΗΜΕΝΗ ΕΝΝΟΙΑ ΕΙΝΑΙ ΑΝΘΡΩΠΟΣ)

*Η θετικιστική πεποίθηση πως η επιστημονική πρόοδος **πηγαίνει χέρι χέρι με** την ηθική και την πολιτική πρόοδο δεν είναι παρά μια αυταπάτη.*

(πραγματοποιείται) από (επίθετο) χέρι

*Ο Καραϊσκάκης σκοτώθηκε **από χέρι αδελφικό, όμαιμο**...*

χρειάζονται χέρια

*Ήταν η περίοδος της «φούριας», που η σοδειά δεν μπορούσε να περιμένει στο χωράφι, και **χρειάζονταν** κι άλλα **χέρια** έξω από την οικογένεια.*

ΠΑΠΟΥΤΣΙΑ ΓΙΑ ΤΑ ΠΟΔΙΑ – ΤΗ ΦΥΓΗ

(του) δίνω τα παπούτσια στο χέρι

*Κάποια απ' αυτές τις μέρες η Αΐντα **θα του δώσει τα παπούτσια στο χέρι**.*

Η ΖΩΗ ΕΙΝΑΙ ΠΑΙΧΝΙΔΙ

το μπαλάκι (είναι) στα χέρια (μου)

*Προς το παρόν**, το «μπαλάκι» βρίσκεται στα χέρια** του Κ. Ανάν κι όχι στα δικά της, όπως ισχυρίζεται η Γραμματεία του ΟΗΕ και το Στέιτ Ντιπάρτμεντ.*

Η <u>ΚΟΥΡΑΣΗ</u> ΕΙΝΑΙ ΒΑΡΟΣ

(είναι) βαριά τα χέρια μου

*Ήταν πολύ γέρος και **τα χέρια του ήταν βαριά** κι αργοκίνητα για να δουλέψουν το ξύλο.*

ΤΟ <u>ΧΕΡΙ</u> ΕΙΝΑΙ ΠΟΛΥΤΙΜΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ

(μου) βγαίνουν τα χέρια

*«Πιάσε, Νικολάκη, να χαρείς, γιατί **μου βγήκαν τα χέρια** από την Έβγα μέχρις εδώ».*

ΣΥΝΟΨΗ – ΧΕΡΙ

Τα «χέρια», το κύριο μέσο του ανθρώπου για οποιαδήποτε ενέργεια, δράση, εργασία ή δημιουργία, παραπέμπει μετωνυμικά σε ένα πλήθος εννοιών που δεν σχετίζονται αποκλειστικά με τη «χειρωνακτική εργασία». Είναι ίσως το μέρος του σώματος που «χρησιμοποιεί» τις περισσότερες «αλυσιδωτές μετωνυμίες» για να αναφερθεί σε κάποια έννοια. Ας δούμε σε γενικές γραμμές τις σχετικές εκφράσεις που μας απέδωσε το κόρπους παράλληλα με τις μετωνυμικές αλλά και μεταφορικές πραγματώσεις τους.

Πρωταρχικά το «χέρι» χρησιμοποιείται για να δηλώσει την (επ)αφή. Το μεταφ-τωνυμικό σχήμα (*γνωρίζω*) *από πρώτο χέρι* (+ ΓΝΩΡΙΖΩ ΕΙΝΑΙ ΠΙΑΝΩ) και η έκφραση *κοντά τα χέρια σου* πραγματώνουν τη μετωνυμία ΧΕΡΙ ΓΙΑ ΤΗΝ (ΕΠ)ΑΦΗ. Επίσης, το «χέρι» μπορεί να αναφέρεται στη δράση μέσω της επαφής (ΧΕΡΙ ΓΙΑ ΤΗΝ (ΕΠ)ΑΦΗ – ΤΗ ΔΡΑΣΗ). Σχήματα που πραγματώνουν τη μετωνυμία αυτή είναι: *πιάνω στα χέρια μου* και *ανάβουν τα χέρια* (+ Η ΕΝΤΑΣΗ ΕΙΝΑΙ ΦΩΤΙΑ). Ακόμη, εκφράσεις όπως: (*είναι*) *από δεύτερο χέρι* και *κάτω τα χέρια από* αντιστοιχούν στη μετωνυμία ΧΕΡΙ ΓΙΑ ΤΗΝ (ΕΠ)ΑΦΗ – ΤΗ ΧΡΗΣΗ. Άλλα σχήματα όπως: *είναι στο χέρι μου* (+ΤΟ ΑΦΗΡΗΜΕΝΟ ΕΙΝΑΙ ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΟ), *κάνω ό,τι περνάει από το χέρι μου* (+ ΟΙ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΕΙΝΑΙ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ), *γεια στα χέρια σου,* (*κάνω κάτι*) *με τα ίδια μου τα χέρια* και *λύνονται τα χέρια* υπάγονται στη μετωνυμία ΧΕΡΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΕΡΓΕΙΑ – ΤΗ ΔΡΑΣΗ – ΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ.

Ο «έλεγχος» είναι μια άλλη έννοια την οποία συχνά υπονοεί το «χέρι». Η μετωνυμία ΧΕΡΙΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΛΕΓΧΟ πραγματώνεται μέσα από σχήματα όπως: *αφήνω στα χέρια του* (+ ΤΟ ΑΦΗΡΗΜΕΝΟ ΕΙΝΑΙ ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΟ), *έχω το πάνω χέρι* (+ Ο ΕΛΕΓΧΟΣ ΕΙΝΑΙ ΠΑΝΩ) και (*το*) *κάνω του χεριού μου.* Η ίδια μετωνυμία σε συνδυασμό με τη μεταφορά ΕΛΕΓΧΩ ΕΙΝΑΙ ΚΡΑΤΩ αποδίδει τις παρακάτω εκφράσεις: *παίρνω / έχω / είναι στα χέρια μου* και *έχω στο χέρι.* Εφόσον το «χέρι» σχετίζεται άμεσα με την «κατοχή», συναντάμε τη μετωνυμία ΧΕΡΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΟΧΗ – ΤΟΝ ΕΛΕΓΧΟ που σε αλληλεπίδραση με τη μεταφορά Η ΑΦΗΡΗΜΕΝΗ ΕΝΝΟΙΑ ΕΙΝΑΙ ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΗ δίνει τα εξής σχήματα: *περνάει / πέφτει στα χέρια μου* και *χάνεται μέσα από τα χέρια μου.* Ακόμη, η «αλυσιδωτή μετωνυμία» ΧΕΡΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΟΧΗ – ΤΗΝ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ – ΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ μαζί με τη μεταφορά ΤΟ ΑΦΗΡΗΜΕΝΟ ΕΙΝΑΙ ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΟ εκφράζεται γλωσσικά μέσα από το σχήμα *αλλάζει χέρια.*

Όπως είναι φυσικό, το «χέρι» μπορεί να δηλώσει γενικότερα την κάθε είδους παρέμβαση. Το σχήμα *ο Θεός να βάλει το χέρι του* πραγματώνει τη μετωνυμία ΧΕΡΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ – ΤΗ ΒΟΗΘΕΙΑ, ενώ η έκφραση *βάζω* (*το*) *χέρι* (*μου*) (π.χ. *στα χρήματα*) υπάγεται στη μετωνυμία ΧΕΡΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ – ΤΗΝ ΚΛΟΠΗ. Επίσης, η μετωνυμία ΧΕΡΙ ΓΙΑ ΤΗ ΒΟΗΘΕΙΑ – ΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ μας δίνει το σχήμα (*είμαι*) *το δεξί χέρι* (*του*) και η έκφραση *έρχονται στα χέρια* πραγματώνει τη μετωνυμία ΧΕΡΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΑ – ΤΟΝ ΤΣΑΚΩΜΟ. Συχνά επίσης χρησιμοποιούμε εκφράσεις του τύπου (*πλεγμένο*) *στο χέρι*, οι οποίες αντιστοιχούν στη μετωνυμία ΧΕΡΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΡΓΑΣΙΑ ή σχήματα, όπως είναι για παράδειγμα το: *πιάνουν τα χέρια μου,* το οποίο πραγματώνει τη μετωνυμία ΧΕΡΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΔΕΞΙΟΤΗΤΑ.

Εκτός από τα παραπάνω, διάφορες μορφές συμπεριφοράς μπορούν να δηλώνονται μέσω σχημάτων που περιέχουν τη λέξη «χέρι». Για παράδειγμα: η έκφραση *δίνουν τα χέρια* που δηλώνει «συμφωνία» ή «συμφιλίωση», το σχήμα *χτυπάω το χέρι στο τραπέζι* που εκφράζει «επιβολή», καθώς και η φράση *μένω με σταυρωμένα τα χέρια* που δηλώνει «απραξία» πραγματώνουν τη μετωνυμία ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ. Παράλληλα, συναντάμε σχήματα που αντιστοιχούν στη μετωνυμία ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΓΙΑ ΤΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ και εκφράζουν συναισθήματα ή διαθέσεις. Π.χ. Η έκφραση *βάζω το χέρι στην καρδιά* δηλώνει μία ειλικρινή διάθεση για ομολογία, ενώ το σχήμα *τρίβω τα χέρια μου* εκφράζει το συναίσθημα της χαράς ή της ικανοποίησης. Εντοπίζεται επίσης η μετωνυμία ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΙΤΙΑ

που δίνει σχήματα όπως: *βάζω βαθιά το χέρι στην τσέπη, σηκώνω τα χέρια ψηλά* και *έχω αίμα στα χέρια μου.*

Το «χέρι» μπορεί φυσικά να παραπέμψει μετωνυμικά στον άνθρωπο. Κάποια από τα σχήματα που πραγματώνουν τη μετωνυμία ΧΕΡΙ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ είναι τα παρακάτω: *χρειάζονται χέρια, είμαι χαμένος από χέρι, ζητάω το χέρι, κόβω τα χέρια, κυκλοφορεί από χέρι σε χέρι* κ.ά. Επιπλέον, το σχήμα (*του*) *δίνω τα παπούτσια στο χέρι* αντιστοιχεί στην ξεχωριστή μετωνυμία ΠΑΠΟΥΤΣΙΑ ΓΙΑ ΤΑ ΠΟΔΙΑ – ΤΗ ΦΥΓΗ. Τέλος, ας αναφέρουμε κάποιες εκφράσεις από το υλικό μας που πραγματώνουν μεταφορές. Το σχήμα *το μπαλάκι είναι στα χέρια μου* πραγματώνει τη μεταφορά Η ΖΩΗ ΕΙΝΑΙ ΠΑΙΧΝΙΔΙ, η έκφραση *είναι βαριά τα χέρια μου* «δηλώνει» ότι Η ΚΟΥΡΑΣΗ ΕΙΝΑΙ ΒΑΡΟΣ, ενώ το σχήμα *μου βγαίνουν τα χέρια* «εκφράζει» ότι ΤΑ ΧΕΡΙΑ ΕΙΝΑΙ ΠΟΛΥΤΙΜΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ.

ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

Ο αριθμός των εκφράσεων που απέδωσε η έρευνα τόσο για κάθε όρο – μέρος του σώματος αλλά και συνολικά, καθώς και το σύνολο των μεταφορικών, μετωνυμικών και μεταφ-τωνυμικών εννοιακών σχημάτων που προέκυψαν ξεχωριστά από την κάθε αναζήτηση αλλά και το τελικό τους άθροισμα, παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα.

	ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ	ΜΕΤΩΝΥΜΙΕΣ	ΜΕΤΑΦΤΩΝΥΜΙΕΣ	ΣΥΝΟΛΟ
Αίμα	7	5	13	25
Αυτί	3	24	35	62
Γλώσσα	0	16	20	36
Δάχτυλο	3	12	7	22
Δόντι	7	3	9	19
Κεφάλι	5	8	22	35
Λαιμός	7	4	8	19
Μάτι	3	34	56	93
Μυαλό	1	9	64	74
Μύτη	6	16	6	28
Πόδι	1	25	19	45
Στομάχι	3	4	16	23
Χέρι	3	28	18	49
ΣΥΝΟΛΟ	49	188	293	530

ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

Μετά τη συγκέντρωση, επεξεργασία και παρουσίαση του υλικού του Λεξικού μας, μπορούμε να προβούμε στη διατύπωση των παρακάτω γενικών παρατηρήσεων:

Α. Τα αφαιρετικά σχήματα που περιλαμβάνουν τις συγκεκριμένες δεκατρείς λέξεις – μέρη του σώματος εμφανίζονται ιδιαίτερα παραγωγικά μεταφορικά και μετωνυμικά. Από αυτά, μεγαλύτερη παραγωγικότητα παρουσιάζουν το «μάτι» (93 σχήματα), το «μυαλό» (74 σχήματα) και το «αυτί» (62 σχήματα). Ακολουθούν το «χέρι» (49 σχήματα), το «πόδι» (45 σχήματα), η «γλώσσα» (36 σχήματα) και το «κεφάλι» (35 σχήματα). Σχετικά λιγότερες εκφράσεις απέδωσαν οι αναζητήσεις για τη «μύτη» (28 σχήματα), το «αίμα» (25 σχήματα), το «στομάχι» (23 σχήματα) και το «δάχτυλο» (22 σχήματα). Μικρότερος ήταν ο αριθμός των εκφράσεων που προέκυψαν από τις αναζητήσεις για το «δόντι» (19 σχήματα), όπως επίσης και για τον «λαιμό» (19 σχήματα).

Β. Η «μεταφορική» και «μετωνυμική» γλώσσα φαίνεται να κυριαρχεί στον λόγο. Παρόλο που δεν έχουμε σχετικά στατιστικά δεδομένα, είμαστε σε θέση να πούμε ότι κατά την αναζήτηση και επεξεργασία του υλικού μας από το ΗΣΚ του ΕΘΕΓ, οι προτάσεις που περιείχαν τη λέξη – μέρος του σώματος μέσα σε κάποιο αφαιρετικό σχήμα ήταν πολύ περισσότερες από εκείνες που την περιείχαν στην κυριολεκτική της σημασία.

Γ. Οι μηχανισμοί της μεταφοράς και της μετωνυμίας αλληλεπιδρούν σε ένα αρκετά μεγάλο ποσοστό του συνόλου των αφαιρετικών σχημάτων (βλέπε μεταφ-τωνυμικά σχήματα μέσα σε πλαίσιο). Όπως φαίνεται στον συγκεντρωτικό πίνακα αποτελεσμάτων, από το σύνολο των 530 αφαιρετικών σχημάτων που επεξεργαστήκαμε τα 293 αποτελούν μεταφ-τωνυμικά σχήματα, ένα ποσοστό δηλαδή περίπου 55% του συνόλου των εκφράσεων.

Δ. Τουλάχιστον όσον αφορά στην ειδική κατηγορία που εξετάσαμε (σχήματα με τα μέρη του σώματος), ο μηχανισμός της μετωνυμίας έχει μία «προτεραιότητα» σε σχέση με τον μηχανισμό της μεταφοράς. Η προτεραιότητα αυτή δεν είναι μόνο ποσοτική (μεγαλύτερος ο αριθμός των μετωνυμικών σχημάτων, 188 έναντι 49 μεταφορών, ποσοστό περίπου 36% έναντι 9% του συνόλου των σχημάτων) αλλά αφορά και τη σειρά παρουσίασής τους στις περιπτώσεις μεταφ-τωνυμίας. Στις περιπτώσεις, δηλαδή, των αφαιρετικών σχημάτων που ενέχουν μεταφορά και μετωνυμία πρώτα παρουσιάζεται η μετωνυμία και στη συνέχεια η μεταφορά, καθώς θα

μπορούσαμε να πούμε ότι η δεύτερη βασίζεται πάνω στην πρώτη. Αυτό είναι λογικό, αφού η εμπειρική βάση της μετωνυμίας είναι περισσότερο εμφανής από εκείνη της μεταφοράς, γεγονός που την καθιστά πιο εύληπτη ως μηχανισμό (βλέπε υποκεφάλαιο 7.1, Theodoropoulou, 2012: 158). Η μετωνυμία, δηλαδή, μας «υποδεικνύει» αρχικά για ποια έννοια μιλάμε κι έπειτα με τη «βοήθεια» της μεταφοράς αυτή η έννοια γίνεται πιο απτή και κατανοητή.

Ε. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι τα περισσότερα μέρη του σώματος – ακόμη και το μυαλό, το κατεξοχήν όργανο της λογικής – εκφράζουν συναίσθημα. Μάλιστα, τα συναισθήματα αυτά είναι ως επί το πλείστον έντονα, αφού οι μηχανισμοί της μεταφοράς και της μετωνυμίας σχεδόν πάντοτε «εμπλέκονται» στην απόδοση συναισθημάτων με «υψηλή κλίμακα έντασης» (Theodoropoulou, 2012:165).

ΣΤ. Το «εικονιστικό σχήμα» του περιέκτη, το οποίο αποτελεί τη βάση για πάρα πολλές μεταφορές, λειτουργεί σε αφαιρετικά σχήματα για τις δώδεκα από τις δεκατρείς περιπτώσεις των σημείων του σώματος (με εξαίρεση το «χέρι») και εμφανίζει μια ποικιλία τρόπων με τους οποίους εφαρμόζεται.

Αναλυτικότερα, τα γλωσσικά δεδομένα που προέκυψαν μετά την επεξεργασία του υλικού της έρευνας, μας επιτρέπουν να προχωρήσουμε στα παρακάτω σχόλια – παρατηρήσεις:

1. Όσον αφορά στο «εικονιστικό σχήμα περιέκτης», το οποίο, όπως προαναφέραμε, εντοπίζεται στα δώδεκα από τα δεκατρία μέρη του σώματος, παρουσιάζεται είτε με τη γενική μορφή ΤΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΣΩΜΑ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ είτε με διαφορετική κατά περίπτωση μορφή. Συγκεκριμένα, η μεταφορά ΤΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΣΩΜΑ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ εμφανίζεται στα παρακάτω μέρη του σώματος: αίμα, αυτί, δάχτυλο, δόντι, λαιμός, μύτη και πόδι. Ειδικότερα, οι εκφράσεις αυτές είναι: *είναι στο αίμα μου, έχω στο αίμα μου, κυκλοφορεί στο αίμα μου, ξεχειλίζει από τα αυτιά μου, βγάζω καπνούς από τα αυτιά, νιώθω μέσα από τις άκρες των δαχτύλων, (κάνω κάτι) με την ψυχή στα δόντια, πιάνεται στο λαιμό, φέρνω ως το λαιμό, αν (τον) πιάσεις από τη μύτη θα σκάσει, μου βγαίνει από τη μύτη, μου μπαίνει στη μύτη, πάει η καρδιά μου στα πόδια μου.* Το ίδιο εικονιστικό σχήμα παρουσιάζεται με τις εξής διαφορετικές μορφές στα εξής μέρη του σώματος: α) ΤΟ ΑΥΤΙ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ (αυτί), β) ΤΟ ΣΤΟΜΑ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ (γλωσσα, δόντι), γ) ΤΟ ΚΕΦΑΛΙ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ (κεφάλι), δ) Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ (λαιμός), ε) ΤΟ ΜΑΤΙ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ και ΤΟ ΟΠΤΙΚΟ ΠΕΔΙΟ ΕΙΝΑΙ

ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ (μάτι), στ) ΤΟ ΜΥΑΛΟ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ (μυαλό), ζ) Η ΜΥΤΗ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ (μύτη) και η) ΤΟ ΣΤΟΜΑΧΙ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ (στομάχι). Τηρώντας την παραπάνω σειρά παρουσίασης οι εκφράσεις αυτές είναι οι εξής:

α) *από το στόμα σου και στου Θεού το αυτί, γεμίζει τα αυτιά, κατακλύζονται τα αυτιά, μου μπαίνουν ψύλλοι στα αυτιά, περνάει από τα αυτιά, ρίχνω στα αυτιά, ανοίγω τα αυτιά μου, από το ένα αυτί μπαίνει και από το άλλο βγαίνει, κλείνω τα αυτιά μου, έρχεται στα αυτιά, παίρνει το αυτί μου, σκάει στα αυτιά μου, φτάνει στα αυτιά, βουίζει στα αυτιά, έχω στα αυτιά μου, μένει στα αυτιά μου.*

β) *δε βάζω γλώσσα μέσα μου, μιλάω έξω από τα δόντια, μουρμουρίζω μέσα από τα δόντια μου.*

γ) *βάζω μπελά στο κεφάλι μου, βάζω στο κεφάλι (του), βγάζω από το κεφάλι μου, γίνεται το κεφάλι μου καζάνι, μου έρχεται στο κεφάλι, έχω στο κεφάλι μου, σπάω το κεφάλι μου, ωριμάζει στο κεφάλι.*

δ) *είμαι μέχρι το λαιμό.*

ε) *δεν μου γεμίζει το μάτι, παίρνει το μάτι μου, φτάνει στα μάτια μου, βάζω στο μάτι, μπαίνω στο μάτι, φεύγει από τα μάτια μου, χάνω από τα μάτια μου, βλέπω στα μάτια (του), γεμίζουν τα μάτια μου, διώχνω από τα μάτια μου, έρχεται στα μάτια μου, έχω στα μάτια μου, ξεχειλίζουν τα μάτια, φέρνω στα μάτια.*

στ) *βάζω στο μυαλό, βάζω τάξη στο μυαλό, βουτάω τη γλώσσα στο μυαλό, γεμίζει το μυαλό, γυρνάει στο μυαλό, δεν το βγάζει από το μυαλό, είναι στο μυαλό, έρχεται στο μυαλό, έχει θέση στο μυαλό, έχω στο μυαλό, κρύβω στο μυαλό, παίρνουν τα μυαλά αέρα, περνάει από το μυαλό, τρυπάει το μυαλό, φέρνω στο μυαλό, φεύγει από το μυαλό, και τα μυαλά στα κάγκελα, χάνω το μυαλό, χωράει το μυαλό, κρατάει το μυαλό, βγάζω από το μυαλό.*

ζ) *έχω στη μύτη μου, μου τρυπάει τη μύτη, ανοίγει η μύτη μου.*

η) *ο έρωτας περνάει από το στομάχι, νιώθω βάρος στο στομάχι, νιώθω (ένα) κενό στο στομάχι, σπάει το στομάχι, έχω (επίθετο) στομάχι.*

2. Οι «αλυσιδωτές μετωνυμίες», στις οποίες αναφερθήκαμε αναλυτικά (βλέπε υποκεφάλαιο 7.1) κι επίσης παρουσιάσαμε ξεχωριστά την κάθε περίπτωση και τον τρόπο με τον οποίο

εμφανίζονται στο υλικό μας (βλέπε σύνοψη για κάθε μέρος του σώματος), εντοπίζονται στα παρακάτω σημεία: κεφάλι, λαιμός, μάτι, μύτη, πόδι και χέρι. Από αυτές, εκείνες που εμφανίζονται να διαθέτουν μεγαλύτερη ποικιλία και «μήκος» είναι οι σημασιολογικές επεκτάσεις των σημείων κεφάλι, πόδι και χέρι. Αυτό είναι λογικό να συμβαίνει, καθώς αυτά τα τρία μέρη του σώματος μπορούν να αναφερθούν έμμεσα σε έναν αρκετά μεγάλο αριθμό εννοιών. Το «κεφάλι» αφφορά το μυαλό, τη σκέψη, την πνευματική εργασία και άλλες σχετικές έννοιες. Ομοίως, το «πόδι» σχετίζεται όχι μόνο με την κίνηση, το βάδισμα ή το τρέξιμο αλλά και το στήριγμα, τη σταθερότητα,τη δύναμη, την πρόσβαση, την κυριαρχία κ.τ.λ. Παράλληλα, το «χέρι» εμφανίζει μία πολύ μεγάλη «εμβέλεια» εννοιών στις οποίες μπορεί να παραπέμψει. Κάποιες από αυτές είναι η αφή, η δράση, η εργασία, η επιδεξιότητα, η χρήση, η βοήθεια, ο έλεγχος, η παρέμβαση, η κατοχή, η ιδιοκτησία κ.τ.λ. Επομένως, οι συγκεκριμένες λέξεις χαρακτηρίζονται ως πολύσημες, εφόσον η μετωνυμία αποτελεί έναν από τους κυριότερους μηχανισμούς της πολυσημίας.

3. Όπως αναφέραμε και στις γενικές παρατηρήσεις, είναι εντυπωσιακό το γεγονός ότι τα περισσότερα μέρη του σώματος εκφράζουν συναίσθημα, ακόμη και όσα δεν σχετίζονται με αυτό, όπως είναι π.χ. το «πόδι» και το «μυαλό». Τα συναισθήματα που εκφράζονται είτε θετικά είτε αρνητικά είναι έντονα, κι αυτό είναι ένα γεγονός που εξηγείται καθώς οι εννοιακοί μηχανισμοί της μεταφοράς και της μετωνυμίας «περιγράφουν» έννοιες με μεγάλη «παραστατικότητα». Επομένως, ένα συναίσθημα που «παρουσιάζεται» με τη βοήθεια της φυσικής εμπειρίας, ώστε με αυτόν τον τρόπο να εκφραστεί γλωσσικά, δεν μπορεί παρά να είναι έντονο. Τα αφαιρετικά σχήματα που εντοπίστηκαν στο κόρπους και εκφράζουν συναίσθημα πραγματώνουν είτε τη μετωνυμία ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΓΙΑ ΤΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ είτε πιο συγκεκριμένα τη μετωνυμία ΤΟ Χ (ΜΕΡΟΣ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ) ΓΙΑ ΤΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ. Στην πρώτη περίπτωση εντοπίζουμε τα σχετικά σχήματα στα εξής μέρη του σώματος: αυτί, γλώσσα, δόντι, κεφάλι, μάτι, στομάχι και χέρι. Συγκεκριμένα, πρόκειται για τα παρακάτω σχήματα: *είμαι με ένα χαμόγελο ως τα αυτιά, δαγκώνω τη γλώσσα μου, σφίγγω τα δόντια, χτυπάνε τα δόντια μου, χτυπάω το κεφάλι μου στον τοίχο, γυαλίζει το μάτι μου, μου γυρίζει το μάτι, κλείνω το μάτι, κοιτάζω στα μάτια, μαύρα μάτια κάνω να (τον) δω, πετάγονται έξω τα μάτια, τρίβω τα μάτια μου, ανακατεύεται το στομάχι, βάζω το χέρι στην καρδιά, τρίβω τα χέρια μου.* Στη δεύτερη περίπτωση συναντάμε τις σχετικές εκφράσεις στα παρακάτω μέρη του σώματος: α) αίμα, β) κεφάλι, γ) μάτι, δ) μυαλό και ε) στομάχι. Οι εκφράσεις αυτές είναι:

α) *ανάβουν τα αίματα, μου ανεβαίνει το αίμα στο κεφάλι, μου κόβεται το αίμα, παγώνει το αίμα.*

β) *έχω το κεφάλι για, έχω το κεφάλι μου ήσυχο, κάνω κεφάλι.*

γ) *αγριεύει το μάτι, βγάζουν τα μάτια τους, έχω (επίθετο) μάτια, ζωγραφίζεται στα μάτια, καθρεφτίζεται στα μάτια, κάνω τα γλυκά μάτια, λάμπουν τα μάτια μου, μαυρίζει το μάτι, μιλάω με τα μάτια, συννεφιάζουν τα μάτια, χαμηλώνω τα μάτια, χαμογελάνε τα μάτια.*

δ) *δεν έχω μυαλό για, χαλάει το μυαλό.*

ε) *είναι γροθιά στο στομάχι, μου κάθεται στο στομάχι, νιώθω γαργάλημα στο στομάχι, κολλάει στην πλάτη το στομάχι μου, μένει στη θέση του το στομάχι, νιώθω βάρος στο στομάχι, νιώθω ένα κενό στο στομάχι, σπάει το στομάχι, νιώθω έναν κόμπο στο στομάχι, νιώθω ένα τσίμπημα στο στομάχι, σφίγγει το στομάχι.*

4. Σε αρκετές περιπτώσεις μέσα από το υλικό της έρευνάς μας τα γλωσσικά σχήματα πραγματώνουν τη μετωνυμία ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ή πιο γενικά ΕΝΕΡΓΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ. Όπως αναφέραμε σε κάποιο σημείο της εργασίας μας (βλέπε κεφάλαιο 6), ενώ η φυσική εμπειρία είναι κοινά βιωμένη από όλους τους ανθρώπους, υπάρχουν συχνά διαφορετικές πολιτισμικές εμπειρίες ανάμεσα στους λαούς, γεγονός που καθιστά δύσκολη την επικοινωνία ανάμεσά τους. Πιο συγκεκριμένα, οι διαφορετικές κοινωνικοπολιτισμικές εμπειρίες μεταξύ ατόμων διαφορετικής κουλτούρας έχουν σαν αποτέλεσμα την ανάδυση ξεχωριστών γλωσσικών σχημάτων, τα οποία είναι δύσκολο να γίνουν κατανοητά από τα άτομα μιας άλλης κουλτούρας (Athanasiadou, 2014:2 & 20). Οι γλωσσικές εκφράσεις από το υλικό μας που πραγματώνουν τη μετωνυμία ΕΝΕΡΓΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ σε γενικές γραμμές ανήκουν σε αυτήν την κατηγορία των διαφοροποιημένων πολιτισμικά σχημάτων. Τα μέρη του σώματος στα οποία τις συναντάμε είναι τα παρακάτω: αυτί, γλώσσα, δάχτυλο, μύτη, πόδι και χέρι. Πρόκειται για τις εξής εκφράσεις: *βγάζω τα αυτιά, πιάνω από το αυτί, τραβάω το αυτί, βγάζω τη γλώσσα, δείχνω με το δάχτυλο, είμαι με το δάχτυλο στη σκανδάλη, είμαι με το δάχτυλο στο στόμα, κουνάω το δάχτυλο, σταυρώνω τα δάχτυλά μου, με το δείκτη στη μύτη, μου περνάει το χαλκά από τη μύτη, τρύπα μου τη μύτη, έχω τη μύτη μου ψηλά, μου πέφτει η μύτη, μου βάζει τα δύο πόδια σε ένα παπούσι, μου κλοτσάει το σκαμνί κάτω από τα πόδια μου, πατάω πόδι, πέφτω στα ποδια (του), τραβάω το χαλί κάτω από τα πόδια (του), δίνουν τα χέρια, μένω με σταυρωμένα τα χέρια, χτυπάω το χέρι στο τραπέζι.*

5. Στο κεφάλαιο 6 (υποκεφάλαιο 6.2) μιλήσαμε για τον τρόπο με τον οποίο διεπιδρά ο μηχανισμός της μεταφοράς και το πολιτισμικό μοντέλο του κατακερματισμένου εαυτού με αποτέλεσμα την παραγωγή γλωσσικών εκφράσεων που χαρακτηρίζονται από πολιτισμική «ιδιαιτερότητα» (Μαρμαρίδου, 2007). Επιπλέον, επεκτείνοντας λίγο το θέμα αυτό, κάναμε λόγο και για τη «συνεργασία» του μηχανισμού της μεταφοράς με το παραπάνω μοντέλο ή / και με ένα ακόμη πολιτισμικό μοντέλο που σχετίζεται με παραδοσιακές – θρησκευτικές αντιλήψεις αναφορικά με τη μεταθανάτια ανθρώπινη ύπαρξη (Marmaridou, 2010). Η πρώτη περίπτωση αφορούσε τη δόμηση της έννοιας «ψυχικός πόνος» στην ελληνική, ενώ η δεύτερη μελετούσε γλωσσικά σχήματα της ελληνικής που περιέχουν τη λέξη «ψυχή». Το υλικό της έρευνάς μας απέδωσε ανάλογα σχήματα, τα οποία συναντάμε στα εξής μέρη του σώματος: δάχτυλο, δόντι, λαιμός, μυαλό και πόδι. Συγκεκριμένα, πρόκειται για τα παρακάτω σχήματα: *βάζω το δάχτυλο στην πληγή, (κάνω κάτι) με την ψυχή στα δόντια, βάζω το μαχαίρι στο λαιμό, πατάω στο λαιμό, πιάνω από το λαιμό, σύρομαι από το λαιμό, σφίγγει η θηλιά στο λαιμό, είμαι κουμπωμένος μέχρι το λαιμό, γυμνάζω το μυαλό, κουράζω το μυαλό, μου κόβονται τα πόδια, με κρατούν τα πόδια μου, πατάω γερά στα πόδια μου, πατάω τα πόδια μου στη γη, στέκομαι στα πόδια μου, τρέμουν τα πόδια μου, χάνω το έδαφος κάτω από τα πόδια μου, μου βάζει τα δύο πόδια σε ένα παπούτσι.*

6. Στο υποκεφάλαιο 7.1 αναφερθήκαμε σε ένα «ιδιαίτερο» τύπο μετωνυμίας που προκύπτει από τη γενική μεταφορά ΤΑ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ ΕΙΝΑΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ. Πρόκειται για τη μετωνυμία ΤΟ ΜΕΡΟΣ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ ΓΙΑ ΤΟ ΤΜΗΜΑ ΤΟΥ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟΥ Ή ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ (Hilpert, 2007:89-91). Το υλικό του Λεξικού μας περιλαμβάνει τέτοιες μετωνυμικές εκφράσεις, οι οποίες εντοπίζονται στα εξής μέρη του σώματος: αυτί, δόντι, λαιμός, μάτι, μύτη και πόδι. Οι εκφράσεις αυτές μία προς μία είναι: *αυτιά (συγκεκριμένης λειτουργίας, π.χ. ρημουλκήσεως), τα δόντια (αντικειμένου, π.χ. του μηχανήματος), ο λαιμός (αντικειμένου, π.χ. του μπουκαλιού), το μάτι (συγκεκριμένου αντικειμένου, π.χ. του φακού), η μύτη (του βουνού), οι μύτες (των ποδιών), το πόδι (γεωγραφικής περιοχής, π.χ. της Χαλκιδικής), το πόδι (επίπλου, π.χ. του κρεβατιού).*

7. Ακόμη δύο είδη μετωνυμιών που συναντάμε στο Λεξικό μας είναι η μετωνυμία ΑΙΤΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ και αντίστροφα η μετωνυμία ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΙΤΙΑ. Τα γλωσσικά μετωνυμικά σχήματα που πραγματώνουν την πρώτη περίπτωση εντοπίζονται μόνο στα μέρη του σώματος «γλώσσα» και «μυαλό». Πρόκειται για τα εξής σχήματα: *καταπίνω τη γλώσσα μου, μου κόβεται η γλώσσα, τινάζω τα μυαλά μου στον αέρα.* Αντίθετα, η δεύτερη

περίπτωση αποδίδει εκφράσεις, τις οποίες συναντάμε στα παρακάτω μέρη του σώματος: γλώσσα, δάχτυλο, μάτι, μύτη, πόδι και χέρι. Οι εκφράσεις αυτές είναι: *μαλλιάζει η γλώσσα μου, γλείφω τα δάχτυλά μου, (του) βγάζω τα μάτια, μου βγαίνουν τα μάτια, δεν κλείνω μάτι, κλείνω τα μάτια μου, μεγαλώνει η μύτη μου, είμαι με το ένα πόδι στον τάφο, βάζω (βαθιά) το χέρι (μου) στην τσέπη, έχω αίμα στα χέρια μου, σηκώνω τα χέρια (ψηλά).*

8. Γενικότερα, από τις 530 συνολικά εκφράσεις που συγκεντρώθηκαν στο πλαίσιο της έρευνας, πολλές από αυτές είχαν ιδιαίτερα μεγάλη συχνότητα εμφάνισης στο κόρπους, καθώς τις συναντήσαμε σε πληθώρα παραδειγμάτων. Αρκετά ήταν όμως και τα σχήματα που εμφανίζονταν στο σώμα κειμένων με μέτρια ή πιο σπάνια συχνότητα. Για κάθε μία από τις δεκατρείς διαφορετικές αναζητήσεις που πραγματοποιήθηκαν, οι πιο συχνόχρηστες εκφράσεις ήταν οι παρακάτω:

- ΑΙΜΑ: *βάφεται με αίμα, πνίγεται στο αίμα, φόρος αίματος, χύνεται αίμα, ανάβουν τα αίματα, βράζει το αίμα.*
- ΑΥΤΙ: *μου παίρνει τα αυτιά, χαϊδεύω τα αυτιά, ανοίγω τα αυτιά μου, κλείνω τα αυτιά μου, έρχεται στα αυτιά, παίρνει το αυτί μου, φτάνει στα αυτιά, δεν ιδρώνει το αυτί.*
- ΓΛΩΣΣΑ: *(είναι) σκληρή γλώσσα, χρησιμοποιώ τη γλώσσα, η (συγκεκριμένης εθνικότητας) γλώσσα, η (συγκεκριμένου τύπου) γλώσσα, μαθαίνω (τη) γλώσσα.*
- ΔΑΧΤΥΛΟ: *παίζω στα δάχτυλα, μετριούνται στα δάχτυλα (του ενός χεριού), (είμαι) με το δάχτυλο στη σκανδάλη.*
- ΔΟΝΤΙ: *δείχνω τα δόντια μου, (παλεύω) με νύχια και με δόντια, τρίζω τα δόντια.*
- ΚΕΦΑΛΙ: *(μου) έρχεται στο κεφάλι, έχω στο κεφάλι μου, σπάω το κεφάλι μου, παίρνω κεφάλι, πέφτουν κεφάλια, σηκώνω (το) κεφάλι, σκύβω το κεφάλι.*
- ΛΑΙΜΟΣ: *έχω (έναν) κόμπο στο λαιμό, κόβω το λαιμό μου, βάζω το μαχαίρι στο λαιμό, παίρνω στο λαιμό μου, είμαι μέχρι το λαιμό.*
- ΜΑΤΙ: *(γίνεται) για τα μάτια του κόσμου, δεν πιστεύω στα μάτια μου, ανοίγω τα μάτια μου, κλείνω τα μάτια, παίρνει το μάτι μου, βλέπω με καλό / κακό μάτι, έχω στα μάτια μου, (συμβαίνει) μπροστά στα μάτια μου.*
- ΜΥΑΛΟ: *αλλάζει (το) μυαλό/ά, καρφώνεται στο μυαλό, χρησιμοποιώ το μυαλό, είναι το μυαλό, βάζω στο μυαλό, γυρνάει στο μυαλό, είναι στο μυαλό, έρχεται στο μυαλό, έχω στο*

μυαλό, περνάει από το μυαλό, φέρνω στο μυαλό, πάει το μυαλό, βάζω μυαλό, έχω μυαλό, έχω το μυαλό μου.

- ΜΥΤΗ: *(δε) βλέπω πέρα από τη μύτη μου, (συμβαίνει) κάτω από τη μύτη μου, σκάω μύτη, οι μύτες (των ποδιών), δεν ανοίγει μύτη.*
- ΠΟΔΙ: *μπαίνω στα πόδια (του), το βάζω στα πόδια, στέκομαι στα πόδια μου, (είμαι) στο πόδι, (είναι) μέσα στα πόδια μου, πατάω το πόδι μου.*
- ΣΤΟΜΑΧΙ: *(μου) κάθεται στο στομάχι, νιώθω βάρος στο στομάχι, έχω (επίθετο) στομάχι.*
- ΧΕΡΙ: *είναι στο χέρι μου, κάνω ό,τι περνάει από το χέρι μου, (είναι) στα χέρια μου, έχω στα χέρια μου, περνάει στα χέρια μου.*

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ (ΕΠΙΛΟΓΟΣ)

Στην εισαγωγή αυτής της εργασίας επισημάναμε ότι σκοπός της έρευνάς μας ήταν η συλλογή λεξιλογικού υλικού με κύριο ενδιαφέρον τους μηχανισμούς της Εννοιακής Μεταφοράς και Μετωνυμίας. Το Λεξικό αυτό δεν αποτελεί ένα καθαρά παιδαγωγικό λεξικό. Σημειώσαμε επίσης ότι απευθύνεται σε φυσικούς ομιλητές της Νέας Ελληνικής γλώσσας και σε όσους κατέχουν την ελληνική ως ένα ικανοποιητικό βαθμό (π.χ. ως δεύτερη γλώσσα). Δεδομένων των παραπάνω δεν περιλαμβάνει στις καταχωρήσεις του κανένα είδος γραμματικής ή συντακτικής πληροφορίας. Αν εξαιρέσουμε κάποια σχήματα του τύπου *έχω* (*επίθετο*) *στομάχι,* όπου υπάρχει η γραμματική πληροφορία που δηλώνει ότι η παρένθεση συμπληρώνεται από ένα επίθετο (π.χ. γερό ή μεγάλο), πουθενά αλλού δεν εμφανίζεται κάποια άλλη σχετική πληροφορία. Για παράδειγμα, στο σχήμα *είναι στο χέρι μου* απουσιάζει η συντακτική πληροφορία (να + πρόταση) που δηλώνει ότι συμπλήρωμα στην έκφραση αυτή αποτελεί το μόριο «να» κι άμεσως μετά ακολουθεί μια πρόταση. Οι σχετικές γραμματικές και συντακτικές πληροφορίες φαίνονται από το παράδειγμα που ακολουθεί κάτω από κάθε αφαιρετικό σχήμα. Σκοπός της έρευνάς μας είναι να εστιάσουμε καθαρά στον τρόπο που λειτουργούν οι μηχανισμοί της μεταφοράς και της μετωνυμίας κι όχι να προσθέσουμε άλλου είδους πληροφορίες.

Παρόλα αυτά το Λεξικό μπορεί να αποτελέσει ένα βοήθημα με παιδαγωγική χρησιμότητα και να αξιοποιηθεί με διάφορους τρόπους προκειμένου τα παιδιά να κατανοήσουν βαθύτερα τους δύο εννοιακούς μηχανισμούς αλλά και να εξασκηθούν γλωσσικά (ιδιαίτερα οι μαθητές που δεν κατέχουν τόσο καλά την Ελληνική γλώσσα). Οι Boers & Lindstromberg (2008) πάντα μέσα στο γνωσιακό πλαίσιο προτείνουν κάποιες δραστηριότητες που μπορούν να πραγματοποιηθούν μέσα στη σχολική τάξη και να βοηθήσουν στην εκμάθηση των μεταφορικών γλωσσικών εκφράσεων. Φυσικά, αυτές οι δραστηριότητες αφορούν περισσότερο τους μαθητές οι οποίοι έχουν την ελληνική ως δεύτερη γλώσσα, καθώς για τους μαθητές που έχουν την ελληνική ως μητρική οι περισσότερες εκφράσεις αποτελούν κατεκτημένη γνώση. Ωστόσο, το γεγονός ότι μπορεί να γνωρίζουν τη σημασία των περισσότερων εκφράσεων δε σημαίνει ότι έχουν κατανοήσει τι σημαίνει «μεταφορά» ή «μετωνυμία» ούτε ότι αντιλαμβάνονται τον τρόπο με τον οποίο λειτουργούν αυτοί οι μηχανισμοί. Επομένως, μια διαφορετική προσέγγιση μέσα από μια πιο συστηματική διδασκαλία των φαινομένων της μεταφοράς και της μετωνυμίας μπορεί να αποδειχθεί χρήσιμη για το σύνολο των μαθητών.

Πιο συγκεκριμένα, χρησιμοποιώντας το Λεξικό για να διδάξουμε τους δύο εννοιακούς μηχανισμούς, σίγουρα δεν θα εξυπηρετούσε καθόλου να ασχοληθούμε, για παράδειγμα, με τη διδασκαλία όλων των μεταφορικών και μετωνυμικών γλωσσικών σχημάτων που ανήκουν στην κατηγορία «χέρι». Κάτι τέτοιο θα ήταν άσκοπο και δεν θα βοηθούσε στην ουσιαστική κατανόηση των φαινομένων. Οι Boers & Lindstromberg (2008:375-380) θεωρούν ότι ο καταλληλότερος τρόπος για να γίνουν κατανοητές τέτοιου είδους εκφράσεις είναι μια ομαδοποίηση με βάση το πεδίο – πηγή. Για παράδειγμα, μπορούμε να ασχοληθούμε ξεχωριστά με την ομάδα των εκφράσεων που πραγματώνει τη μεταφορά ΤΟ (Χ ΜΕΡΟΣ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ) ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ ή ΤΟ (Χ ΜΕΡΟΣ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ ΕΙΝΑΙ ΕΡΓΑΛΕΙΟ) κ.ο.κ. Ακόμη, μπορούμε να λειτουργήσουμε λίγο πιο συνδυαστικά, επιλέγοντας π.χ. δύο ή τρία μέρη του σώματος που πραγματώνουν την ίδια ακριβώς μεταφορά και να τα εξετάσουμε παράλληλα. Π.χ. ΤΟ ΜΑΤΙ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ και ΤΟ ΑΥΤΙ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ.

Πολύ σημαντικό είναι (Boers & Lindstromberg, 2008:377 & 381) κατά τη διδασκαλία των μεταφορικών γλωσσικών εκφράσεων να περιγράφουμε όσο πιο παραστατικά μπορούμε τη σημασία του σχήματος στους μαθητές, δίνοντάς τους μία πολύ ξεκάθαρη εικόνα – αναπαράσταση. Επιπλέον, βοηθάει ιδιαίτερα να εξηγούμε στους μαθητές την κυριολεκτική σημασία της κάθε λέξης που συνθέτει την έκφραση «σπάζοντάς» τη σε «κομμάτια». Με τον τρόπο αυτό η σημασία της έκφρασης αποτυπώνεται στο μυαλό του μαθητή, αφού τον διευκολύνει στην ουσιαστικότερη κατανόησή της.

Στη συνέχεια, προτείνουμε κάποιες ακόμη ιδέες που σχετίζονται περισσότερο με τη γλωσσική εξάσκηση των μαθητών.

α) Έστω ότι επιλέγουμε την καταχώρηση *έχω στο χέρι* που πραγματώνει το μεταφ-τωνυμικό σχήμα ΧΕΡΙ ΓΙΑ ΤΟΝ <u>ΕΛΕΓΧΟ</u> + <u>ΕΛΕΓΧΩ</u> ΕΙΝΑΙ ΚΡΑΤΩ. Μπορούμε να αναζητήσουμε με τα παιδιά άλλα ρήματα που μπορούν να αντικαταστήσουν το ρήμα *έχω* σε αυτό το σχήμα και να διατηρηθεί η συνολική σημασία της έκφρασης (π.χ. τα ρήματα *βάζω, κρατώ*). Επίσης: *έχω στο χέρι.* Το παράδειγμα κάτω από την έκφραση αυτή συμπληρώνεται με την αντωνυμία *τους,* που αναφέρεται σε πρόσωπο. Μπορούμε να βάλουμε τα παιδιά να σκεφτούν ποια άλλα συμπληρώματα ταιριάζουν στην έκφραση αυτή (π.χ *έχω, κρατώ, βάζω στο χέρι κάποιον* αλλά και *κάτι* – π.χ. *την περιουσία*).

β) Επιλέγουμε τις εκφράσεις *βάζω, έχω, κρύβω στο μυαλό* που μαζί με άλλες πραγματώνουν το μεταφτωνυμικό σχήμα ΜΥΑΛΟ ΓΙΑ ΤΗ ΣΚΕΨΗ + ΤΟ ΜΥΑΛΟ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ. Μπορούμε να παροτρύνουμε τα παιδιά να σκεφτούν: Ποιες άλλες εκφράσεις μπορούν να πραγματώσουν το ίδιο σχήμα; Ποιες άλλες εκφράσεις «υπονοούν» ότι η σκέψη μας είναι ένα «κουτί», στο οποίο μπορούν να «χωρέσουν» διάφορα «πράγματα»;

γ) Μπορούμε με τη βοήθεια ενός λεξικού να ψάξουμε μαζί με τα παιδιά να βρούμε αν υπάρχουν κι άλλες μετωνυμικές επεκτάσεις της λέξης *αυτί*, εκτός από αυτές που ήδη υπάρχουν στο Λεξικό μας.

Παρουσιάσαμε κάποιες ιδέες με σκοπό την παιδαγωγική αξιοποίηση του συγκεκριμένου Λεξικού. Θεωρούμε ότι η έρευνά μας μπορεί να αποτελέσει ένα βοηθητικό εργαλείο στα χέρια του χρήστη και ένα δείγμα για μια πιο συστηματική αντιμετώπιση των φαινομένων της μεταφοράς και της μετωνυμίας. Όπως υποστηρίξαμε στο θεωρητικό μέρος της εργασίας αυτής, ο χαρακτηρισμός και των δύο αυτών φαινομένων ως «γλωσσικών» είναι μάλλον λανθασμένος ή τουλάχιστον επιφανειακός, αφού ναι μεν οι μεταφορικές και μετωνυμικές εκφράσεις εντοπίζονται στη γλώσσα κατά βάση, όμως, πηγάζουν από τη νόηση. Ως νοητικοί, λοιπόν, μηχανισμοί επιβεβαιώνουν την άρρηκτη σχέση γλώσσας και σκέψης, θέση που αποτελεί τον «κορμό» της γνωσιακής άποψης.

Αδιαμφισβήτητα, η Γνωσιακή Γλωσσολογία έχει προσφέρει πάρα πολλά στη νέα θεώρηση των νοητικών αυτών φαινομένων. Όμως, οι μηχανισμοί της Εννοιακής Μεταφοράς και της Εννοιακής Μετωνυμίας αξίζουν περισσότερης διερεύνησης. Μέσα στο γνωσιακό πλαίσιο και με αφορμή τη δική μας έρευνα θα μπορούσαμε να προβούμε σε κάποιες προτάσεις για μελλοντικές σχετικές έρευνες. Για παράδειγμα, ενδιαφέρον θα ήταν να πραγματοποιηθεί μια διαγλωσσική μελέτη (π.χ. Ελληνικά – Αγγλικά) σε σώματα κειμένων των αντίστοιχων γλωσσών, η οποία θα βασίζεται στην αναζήτηση εκφράσεων που εμπεριέχουν όρους με τα μέρη του σώματος και ενέχουν μεταφορά και μετωνυμία. Με τον τρόπο αυτό θα διερευνηθούν σε μια ευρύτερη κλίμακα – ανάλογα βέβαια και με το εύρος των λεξικών μονάδων που θα χρησιμοποιηθούν στην αναζήτηση – οι ομοιότητες μεταξύ των γλωσσών και οι τυχόν πολιτισμικές διαφοροποιήσεις.

Μία ακόμη μελέτη με περισσότερο παιδαγωγικό προσανατολισμό θα μπορούσε να αφορά στον τρόπο με τον οποίο μαθητές συγκεκριμένης ηλικιακής ομάδας (π.χ. 10 – 12 ετών)

αντιλαμβάνονται τα φαινόμενα της μεταφοράς και της μετωνυμίας και στο κατά πόσο είναι σε θέση να τα διακρίνουν μεταξύ τους. Το υλικό θα μπορούσε να αντληθεί από σχολικά εγχειρίδια ή και από σώμα κειμένων ενώ σε ένα γενικότερο επίπεδο η έρευνα θα είχε ενδιαφέρον να εφαρμοστεί και σε μεγαλύτερες ηλικίες (π.χ. φοιτητές). Μέσα σε ένα τέτοιο πλαίσιο θα ήταν δυνατόν να διερευνηθεί και στην πράξη το ποσοστό στο οποίο τελικά ο μηχανισμός της μετωνυμίας είναι πιο εύληπτος από εκείνον της μεταφοράς, ειδικά στις περιπτώσεις μεταφτωνυμίας. Το παιδαγωγικό ενδιαφέρον μιας τέτοιου είδους μελέτης θα μπορούσε να επικεντρωθεί σε μεθόδους διδασκαλίας των δύο εννοιακών μηχανισμών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

Βελούδης Γ., 2005. *Η σημασία, πριν, κατά και μετά τη γλώσσα.* Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

Θώμου Π., 2014. Αφαιρετικά σχήματα (patterns) σε ένα λεξικό πολυλεκτικών λεξικών μονάδων (multi – word units) της Νέας Ελληνικής. Στο: G. Kotzoglou et al. (eds), *Selected Papers of the 11th International Conference on Greek Linguistics,* Rhodes: University of the Aegean, 549-559.

Μαρμαρίδου Σ., 2007. Εννοιολογική μεταφορά και πολιτισμικά μοντέλα: η περίπτωση του ψυχικού πόνου στην ελληνική. Στο: *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα. Μνήμη Α.-Φ. Χρηστίδη.* Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης και Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, 264-277.

Παναρέτου Ε., 2011. *Θέματα γνωσιακής γλωσσολογίας*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Πολίτης Π., 2009. Εννοιακές Μεταφορές και λεξικές συμπαραθέσεις σε τηλεοπτικά δελτία ειδήσεων. *Ζητήματα επικοινωνίας*, *Τεύχος 9*, 90 – 101

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Athanasiadou A., 2014. Metaphors and Metonymies for the (conceptualization and expression of the) state of no emotion in English and Greek. *Revista Espanola de Linguistica Aplicada*, 27:1, John Benjamins Publishing Company, 1-22.

Barcelona A., 2003a. On the plausibility of claiming a metonymic motivation for conceptual metaphor. In: Barcelona A. (eds), *Metaphor and Metonymy at the Crossroads*, Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 31-58.

Barcelona A., 2003b. Clarifying and applying the notions of metaphor and metonymy within cognitive lilguistics: An update. In: Dirven R. and Porings R. (eds), *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast,* Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 207-277.

Boers F. & Lindstromberg S., 2008. From empirical findings to pedagogical practice. In: Boers F. & Lindstromberg S. (eds), *Cognitive Linguistic Approaches to Teaching Vocabulary and Phraseology,* Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 375-393.

Croft W. & Cruse A., 2004. *Cognitive Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Csabi S., 2002. Polysemous words, Idioms and Conceptual Metaphors, Cognitive Linguistics and Lexicography. *Proccedings of the 10th International Congress, EURALEX*, 249-254.

Dirven R .& Verspoor M., 1998. *Cognitive Exploration of Language and Linguistics*, ελλην.εκδ, *Γνωστικές Ανιχνεύσεις στη Γλώσσα και στη Γλωσσολογία,* Αθανασιάδου Α. & Μηλαπίδης Μ. (μετάφραση – προσαρμογή – επιμέλεια), Θεσσαλονίκη: University Studio Press, 2004.

Geeraerts D., 2007. Lexicography. In: D.Geeraerts and H. Cuyckens (eds), *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics,* Oxford: Oxford University Press, 1160-1174.

Goossens L., 1995. Metaphtonymy: The Interaction of Metaphor and Metonymy in Figurative Expressions for Linguistic Action. In: Jacob L. Mey, Herman Parett and Jef Verschueren (eds), *By word of mouth: Metaphor, Metonymy and Linguistic Action in a Cognitive Perspective,* Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 159-174.

Hartmann R.R.K., 2001.*Teaching and Researching Lexicography,* ελλην.εκδ, *Διδάσκοντας και Ερευνώντας τη Λεξικογραφία,* Χατζηδήμου Κ., (μτφρ, επιμ), Αθήνα: Εκδόσεις Κυριακίδη, 2010.

Hawkes T., 1978. *Η γλώσσα της κριτικής,* ελλην.εκδ, Πεντζίκης Γ., (μτφρ), Αθηνα: Εκδοτική Ερμής.

Hilpert M., 2007. Chained metonymies in lexicon and grammar. A cross – linguistic perspective on body part terms. In: Radden G., Kopke K.M., Berg Th. and Siemund P. (eds), *Aspects of Meaning Construction,* Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 77-98.

Kovecses Z., 2010. *Metaphor. A practical introd:uction.* 2ed. Oxford: Oxford University Press.

Kovecses Z. & Csabi S., 2014. Lexicography and Cognitive Linguistics. *Revista Espanola de Linguistica Aplicada*, 27:1, John Benjamins Publishing Company, 118-139.

Lakoff G. & Johnson M., 1980. *Metaphors We Live By*, ελλην.εκδ, *Ο Μεταφορικός Λόγος: Ο ρόλος της μεταφοράς στην καθημερινή μας ζωή*, Καλομενίδου Ο. (μτφρ), Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας, 2005.

Marmaridou S., 2010. Cognitive, cultural, and constructional motivations of polysemy and semantic change: the case of Greek ψυχή. *Pragmatics and Cognition*, 18:1, John Benjamins Publishing Company, 68-110.

Moon R., 2004. On specifying Metaphor: An idea and it's implementation. *International Journal of Lexicography,* 17:2, Oxford University Press, 195-222.

Ostermann C., 2012. Cognitive lexicography of emotion terms. *Procceedings of the 15th International Congress, EURALEX,* 493-501.

Panther K.U. & Thornburg L., 2007. Metonymy. In: D.Geeraerts and H. Cuyckens (eds), *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics,* Oxford: Oxford University Press, 236-263.

Theodoropoulou M., 2012. Metaphor – metonymies of joy and happiness in Greek. Towards an interdisciplinary perspective. *Review of Cognitive Linguistics,* 10:1, John Benjamins Publishing Company, 156-183,

Thomou P., 2016. Metaphor and Metonymy Interaction patterns in Modern Greek. In: *Cognitive Linguistic Studies*, 3:2, John Benjamins Publishing Company, 299-315.

Ungerer F. & Schmid H. J., 1996. *An introduction to Cognitive Linguistics*. New York: Longman.

ΠΗΓΕΣ

Ηλεκτρονικό Σώμα Κειμένων, Ελληνικός Θησαυρός Ελληνικής Γλώσσας , Ινστιτούτο Επεξεργασίας του Λόγου. https://www.google.com/search?client=firefox-b&ei=0mZMW8jAEITcwQKcobgQ&q=%CE%B8%CE%B7%CF%83%CE%B1%CF%85%CF%81%CF%8C%CF%82+%CE%B5%CE%B8%CE%B5%CE%B3&oq=%CE%95%CE%98%CE%95%CE%93&gs_l=psy-ab.1.1.0j0i5i30k1.3492.19548.0.22729.20.17.1.0.0.0.519.3032.2-

2j3j2j1.8.0....0...1.1.64.psy-
ab..11.9.3127...0i10k1j0i10i30k1j0i131k1j0i67k1j0i131i67k1.0.DkhnseIMarE